№1
2024

Вестник ВӦВЕК

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

OJS
OPEN JOURNAL SYSTEMS

bobek_organization
t.me/bobek_science

+7 776 181 86 88
+7 701 475 16 38

Астана, Казахстан
conferences2019.kz@gmail.com

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ «БОБЕК»

ISSN 2664-2271

«ВЕСТНИК БОБЕК»

№1(1). 2024
СЕРИЯ «ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ»

I ТОМ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Е. Абиев, PhD (Казахстан)
Ж.Малибек, профессор (Казахстан)
Ж.Н.Калиев к.п.н. (Казахстан)
Лю Дэмин (Китай),
Е.Л. Стычева, Т.Г. Борисов (Россия)
Чембарисов Э.И. д.г.н., профессор (Узбекистан)
Салимова Б.Д. к.т.н., доцент (Узбекистан)
Худайкулов Р.М. PhD, доцент (Узбекистан)
Заместители главного редактора: Е. Ешім (Казахстан)

Международный научный журнал «ВЕСТНИК БОБЕК» ЛИЦЕНЗИРОВАН И ЗАРЕГИСТРИРОВАН В КОМИТЕТЕ ИНФОРМАЦИИ, МИНИСТЕРСТВА ИНФОРМАЦИИ И ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН, регистрационный номер СВИДЕТЕЛЬСТВА: KZ94VPY00075161 от.15.08.2023 г.

АСТАНА – 2024

© ОЮЛ в форме ассоциации «Общенациональное движение «Бобек», 2024

INTERNATIONAL RESEARCH INSTITUTE «BOBEK»

ISSN 2664-2271

«BULLETIN OF BOBEK»

No.1(1). 2024
SERIES "PEDAGOGICAL SCIENCES"

I VOLUME

CHIEF EDITOR:
E. Abiev, PhD (Kazakhstan)
J. Malibek, professor (Kazakhstan)
Zh.N. Kaliev, candidate of pedagogical sciences (Kazakhstan)
Liu Deming (China),
E.L. Stycheva, T.G. Borisov (Russia)
Chembarisov E.I. Doctor of Geographical Sciences, Professor (Uzbekistan)
Salimova B.D. Ph.D., associate professor (Uzbekistan)
Khudaykulov R.M. PhD, associate professor (Uzbekistan)
Deputy chief editors: Y. Yeshim (Kazakhstan)

The international scientific journal "BOBEK NEWSLETTER" is LICENSED AND REGISTERED WITH THE INFORMATION COMMITTEE, MINISTRY OF INFORMATION AND SOCIAL DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN, CERTIFICATE registration number: KZ94VPY00075161 dated 08/15/2023.

ASTANA – 2024

Consolidation of legal entities in the form of an association «National Movement «Bobek», 2024

УДК 546

ДНҚ ЭКСТРАКЦИЯ ӘДІСТЕРІНІҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ «БИОМЕДГРИД»

Изтаева Шакизат Оралбековна
Қазақ-неміс политехникалық колледжінің оқытушысы сарапшы маман,
Кентау, Қазақстан

Аннотация. *1869 жылы Фридрих Мишер алғаш рет ДНҚ экстракциясын жүргізгеннен бері ғалымдар сенімдірек, орындауға оңай және жылдамырақ, үнемді және жоғары өнім беретін экстракция әдістерін жасауда ерекше жетістіктерге жетті. Сұйық-сұйық ДНҚ экстракциясының классикалық әдісі адамға улы қауіп төндіретін фенолхлороформ сияқты органикалық және бейорганикалық реагенттерді қолдануды қамтиды. Қазір көптеген жаңа әдістер физикалық экстракцияға негізделген, бұл ДНҚ-ны өңдеудің қарапайым әдістерін, мысалы, магнитті моншақтарды және целлюлоза негізіндегі сүзгі қағаздарын қолданып экстракциялауды дамытуды айтарлықтай жеңілдетті. Гендерді редакциялау және жеке медицинаның пайда болуымен ең аз қоспалары бар жоғары сапалы ДНҚ-ның жеткілікті мөлшерін шығара алатын сенімді және тиімді ДНҚ экстракция әдістеріне сұраныс артты. Бұл шолуда еріткіш негізіндегі әдістерден физикалық экстракция әдістеріне дейін әр түрлі ДНҚ экстракция әдістерінің эволюциясы зерттеледі, олардың әрқайсысының өзіндік артықшылықтары мен шектеулері бар.*

Түйін сөздер: *ДНҚ; ДНҚ алу әдістері; ДНҚ экстракциясы; Тазалау.*

Кіріспе. Нуклеин қышқылын алу кез келген молекулярлық биологияны зерттеудің бастапқы нүктесі болып табылады және сондықтан маңызды процесс болып саналады. Алғашқы шикі ДНҚ экстракциясын 1869 жылы швейцариялық дәрігер Фридрих Мишер жасады. Ол лейкоциттердің белоктарын зерттей отырып, кездейсоқ ДНҚ-ны ядродан тазартып, бұл заттың қасиеттері белоктардың қасиеттерінен түбегейлі ерекшеленетінін анықтады, сондықтан «нуклеин» терминін енгізді . ДНҚ-ны әртүрлі көздерден алуға болады, мысалы, дене сұйықтықтарының жұқа инелік аспираттары және биопсия үлгілері сияқты клиникалық үлгілер; кептірілген қан дақтары, жаққа жағындылар және саусақ іздері сияқты сот-медициналық үлгілер; топырақтан, өсімдік және жануарлар ұлпаларынан, жәндіктерден, қарапайымдылардан, бактериялардан және ашытқылардан.

Биологиялық ақпарат ДНҚ-да полинуклеотидтердің сызықтық тізбегі арқылы сақталады. Ол мРНҚ-ға аударылады және кейіннен ақуыздың үш өлшемді құрылымын анықтайтын аминқышқылдарының тізбегіне транскрипцияланады, бұл өз кезегінде оның биологиялық қызметін анықтайды. Сондықтан ДНҚ биологиялық функцияларды сақтау нұсқауларын береді және өмірдің негізі болып саналады. Бейтарап pH және физиологиялық тұз концентрацияларында ДНҚ негізінен B-пішінде, классикалық оң қолды қос бұрандалы құрылымда болады. РНҚ-ДНҚ және РНҚ-РНҚ дуплекстерінде кездесетін A-тәрізді нуклеин қышқылы қалыңырақ және оның дезоксирибоза қант сақинасының синконформациясына байланысты оның негізгі жұптары бір-біріне жақынырақ орналасқан. Z-ДНҚ жасушада аз мөлшерде болады және B пішінімен салыстырғанда жұқа, бір айналымда көп негіз жұптары бар сол жақ бұрандалы құрылымға ие. Оның фосфодиэфирлі арқауы синконформацияны сақтайтын пурин негіздерінің және конформацияға қарсы айналатын пиримидиндік негіздердің кезектесіп жиналуына байланысты ирек пішінге ие.

Қос тізбекті ДНҚ барлық дерлік ағзаларда болғанымен, бір тізбекті ДНҚ Parvoviridae, Circoviridae, Anelloviridae және Geminiviridae тұқымдасы өкілдері . сияқты патогенді вирустардың өте азында кездеседі, бірақ бактериялар мен жасушаларда да болады. Қос тізбекті ДНҚ барлық дерлік ағзаларда болғанымен, бір тізбекті ДНҚ патогенді

вирустарда өте аз кездеседі. Parvoviridae, Circoviridae, Anelloviridae және Geminiviridae тұқымдастары сияқты вирустар, бірақ бактериялар мен жасушаларда да болады.

Әртүрлі биологиялық үлгілерден оқшауланған ДНҚ төменгі ағындағы қолданбалардың кең ауқымы үшін пайдаланылуы мүмкін, атап айтқанда ДНҚ секвенциясы, полимеразды тізбекті реакция (ПТР), сандық ПТР (qPCR), Оңтүстік блоттинг, полиморфты ДНҚ-ны кездейсоқ күшейту (RAPD), геномды дайындау кітапханалары, сондай-ақ күшейтілген фрагмент ұзындығы полиморфизмін (AFLP), шектеу фрагментінің ұзындығы полиморфизмін (RFLP), қысқа тандемді қайталау полиморфизмін (STRP), бір нуклеотидтік полиморфизмді (SNP) және тандемдік қайталанулардың ауыспалы санын (VNTR) анықтау үшін. Медицина саласында бұл төменгі ағынды қолданбалар генетикалық ауруларды диагностикалауға немесе тасымалдаушы мәртебесін анықтауға, гендік терапияға, фармакогеномикаға негіз бола алады гормондар мен вакциналар сияқты фармацевтикалық өнімдерді өндіру үшін рекомбинантты ДНҚ технологиясын қолдана отырып, дәрінің тиімділігін немесе жағымсыз дәрілік реакцияларды болжау сондай-ақ тәуекелді бағалау және мақсатты скрининг пен ерте алдын алу стратегияларын пайдалану үшін болжамды генетикалық тестілеу. Мысалы, RET прото-онкогеніндегі мутацияларды ерте анықтау және 2 типті көптеген эндокриндік неоплазияның дамуын болдырмау үшін пресимптоматикалық араласу қолданылады. Медицина саласында бұл төменгі ағынды қолданбалар генетикалық ауруларды диагностикалауға немесе тасымалдаушы мәртебесін анықтауға, гендік терапияға, фармакогеномикаға негіз бола алады гормондар мен вакциналар сияқты фармацевтикалық өнімдерді өндіру үшін рекомбинантты ДНҚ технологиясын қолдана отырып, дәрінің тиімділігін немесе жағымсыз дәрілік реакцияларды болжау. Сондай-ақ тәуекелді бағалау және мақсатты скрининг пен ерте алдын алу стратегияларын пайдалану үшін болжамды генетикалық тестілеу.

ДНҚ экстракциясының принципі келесі кезеңдерден тұрады: (1) цитоплазмалық және ядролық мембраналардың бұзылуы; (2) липидтер, белоктар және басқа нуклеин қышқылдары сияқты жасуша лизатының басқа компоненттерінен ДНҚ-ны бөлу және тазарту; және (3) ДНҚ концентрациясы және тазарту. Сәйкес ДНҚ экстракция әдісін таңдаған кезде, жоспарланған төменгі ағынды операциялар үшін алынған ДНҚ сапасы мен санын қамтамасыз ету өте маңызды. ДНҚ экстракция әдісін оңтайландыру үшін ескерілуі тиіс басқа факторларға уақыт, құн, ықтимал уыттылық, кірістілік, зертханалық жабдық және сараптама талаптары және хаттамаға қажетті үлгі көлемі жатады. Уақыт өте келе әртүрлі экстракция әдістері дамыды (1-сурет) және ағымдағы шолуда әрқайсысының өзіндік артықшылықтары мен кемшіліктері бар әртүрлі экстракция әдістері талқыланады.

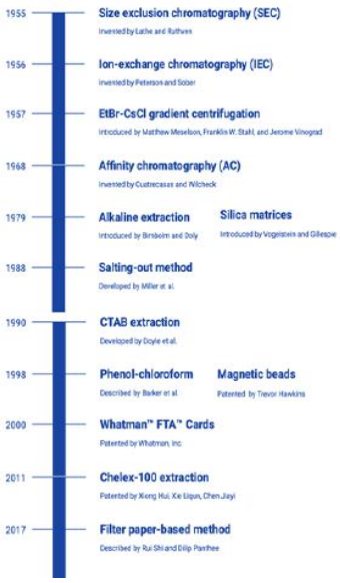

1-сурет: ДНҚ-ның әртүрлі экстракция әдістерінің және олардың өнертапқыштарының дамуының хронологиясы.

Материалдар мен тәсілдер.

ДНҚ алудың әртүрлі әдістері электронды деректер қорында, журналдарды қолмен іздеуде және авторлармен тікелей байланыста табылды. Деректерді таңдау және шығаруды екі шолушы тәуелсіз орындады. Қолданылатын электрондық деректер көздеріне PubMed, ScienceDirect, ResearchGate және Google Scholar кіреді. Негізгі іздеу терминдері «ДНҚ экстракция әдістері», «ДНҚ экстракция әдістерінің артықшылықтары» және «ДНҚ экстракция әдістерінің шектеулері», «ДНҚ оқшаулау әдістері», «ДНҚ тазарту әдістері», «ДНҚ еріткіш экстракциясы» және «ДНҚ физикалық экстракциясы» болды. ». 1955 жылдан қазіргі уақытқа дейін жарық көрген әдебиеттерге шолу жасалды, барлығы 116 басылым қаралды.

Талқылау пікірі

Хроматография негізіндегі ДНҚ экстракциясы әдісі.

Хроматографияға негізделген ДНҚ экстракция әдістері ДНҚ-ны биологиялық материалдың кез келген түрінен бөліп алу үшін қолданылуы мүмкін. Бұл әдіске Лейт пен Рутвен (1955) ойлап тапқан өлшемді алып тастау хроматографиясы (SEC), Петерсон мен Собер (1956) жасаған ион алмасу хроматографиясы (IEC) және Куатрекасас пен Вилчек сипаттаған ұқсастық хроматографиясы (AC) кіреді. Өлшемді алып тастау хроматографиясында (SEC) молекулалар молекулалық өлшемі мен пішініне сәйкес бөлінеді. Гельдік фильтрациялық хроматография термині ДНҚ бар үлгіні хроматография бағанасы арқылы тасымалдау үшін су ерітіндісі пайдаланылған кезде, оның орнына органикалық еріткіш қолданылатын гельді өткізгіш хроматографиямен салыстырғанда қолданылады. Колоннада полиакриламидтен, декстраннан немесе агарозадан тұратын кеуекті түйіршіктер бар. Үлгіні үстіңгі жағына қойып, колоннадан өткізгенде, иРНҚ және белоктар сияқты кішірек молекулалар моншақтардың кішкене тесіктері мен арналары арқылы енеді, ал ДНҚ моншақтарға кірмейді және үлкен гидродинамикалық көлемімен матрицадан шығады. Демек, ДНҚ бағаннан кішірек молекулаларға қарағанда жылдам шығарылады. SEC pH және металл иондарының концентрациясының өзгеруіне сезімтал заттармен қолдануға жарамды.

Хроматографияға негізделген ДНҚ экстракциясының тағы бір әдісі - ион алмасу хроматографиясы (IEC). Баған алдымен ДНҚ-ның анион алмастырғыш шайыры бар ерітіндімен теңестіріледі, ол ДНҚ-ны оның оң зарядталған диэтиламиноэтилцеллюлоза (DEAE) тобына таңдамалы түрде байланыстыру үшін қолданылады. ДНҚ бағанада сақталады, ал ақуыздар, липидтер, көмірсулар, метаболиттер және РНҚ сияқты басқа жасушалық компоненттер орта тұзды буферлердің көмегімен элюцияланады. Содан кейін ДНҚ-ны pH төмендету немесе жоғары тұзды буферлерді пайдалану арқылы экстракциялауға болады [20]. Бұл әдіс CsCl градиентті центрифугалау сияқты жоғары сапалы ДНҚ өндіретін басқа экстракция әдістерімен салыстырғанда салыстырмалы түрде оңай орындалады. Нуклеин қышқылдарының тазартылуына IEC-ке ұқсас хаттамадан тұратын, бірақ оның орнына олиго(dT) немесе нуклеин қышқылымен жоғары спецификалық өзара әрекеттесу түзетін басқа заттарды қолдануды көздейтін ұқсастық хроматографиясын (AC) қолдану арқылы да қол жеткізуге болады. жасуша лизаты. Дегенмен, бұл протокол негізінен мРНҚ оқшаулау үшін қолданылады. Бұл уақытты үнемдейді және нуклеин қышқылының жақсы мөлшерін шығарады.

EtBr-CsCl градиентті центрифугалау әдісі

Бұл әдісті сонау 1957 жылы Мэттью Месельсон, Франклин В.Стал және Джером Виноград әзірлеген. ДНҚ алдымен цезий хлоридімен (CsCl) араласады, содан кейін ерітінді 10 сағаттан астам жоғары жылдамдықта (10 000-нан 12 000 айн / мин) ультрацентрифугаланады. Центрифугалау кезінде ДНҚ тығыздығына байланысты басқа заттардан бөлінеді. Тығыздығы бойынша ерекшеленетін ДНҚ түрлеріне байланысты изопикальды нүктеге жеткенде бір немесе бірнеше ДНҚ жолақтары пайда болады. Этидий

бромиді (EtBr) интеркалирлеуші агент ретінде әрекет етеді және аса ширатылған ДНҚ молекулаларына қарағанда жоғары ширатылған емес молекулаларға қосылу ықтималдығы жоғары, демек, жоғары ширатылған ДНҚ-ның төменгі тығыздықта жиналуына мүмкіндік береді. Ультракүлгін сәуленің астында ДНҚ-ның орналасуын оңай көруге болады. EtBr және CsCl этанолмен ДНҚ преципитациясының алдында жойылады.

Бұл әдісті бактериялардан ДНҚ алу үшін қолдануға болады, бірақ бастапқы материалдың көп мөлшерін қажет етеді. Сонымен қатар, бұл әдіс күрделі, көп уақытты қажет етеді және жоғары жылдамдықтағы ультрацентрифугалаудың ұзақ уақытқа қажет болуына байланысты қымбат.

Қорытынды

1869 жылы Фридрих Мишер алғаш рет ДНҚ экстракциясын жасағаннан бері ғалымдар сенімдірек, орындауға оңай және жылдамырақ, үнемді және жоғары өнім беретін экстракция әдістерін жасауда ерекше жетістіктерге жетті. Неғұрлым сенімді және тиімдірек жаңа әдістер адам геномы туралы білімнің кеңеюіне ықпал етті және генді редакциялау және дербестендірілген медицина сияқты ғылымның әртүрлі салаларының пайда болуында маңызды рөл атқарды.

Дегенмен, қазіргі уақытта ДНҚ экстракциясының барлық контексттеріне оңтайлы тазалықпен және пайдаланудың қарапайымдылығымен өнімді алудағы шектеулеріне байланысты қолданылатын бірыңғай процедура жоқ сияқты. Сондықтан жақсы нәтижелерге қол жеткізу және ДНҚ өңдеуді жеңілдету үшін осы әдістердің шектеулерін еңсеру үшін шешімдер қажет. Қолданыстағы әдістердің дизайнын жетілдіру және жаңа әдістемелерді жасау болашақ ДНҚ экстракция технологиясын одан әрі дамытудың қозғаушы күші болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Беляев Д. К., Иванов В. И. Выдающиеся советские генетики (сборник биографических очерков). М.: Наука, 1980. С. 147.
2. Гайсинович А. Е. Зарождение и развитие генетики. М.: Наука, 1988. С. 422.
3. Гуляев Г. В. Генетика. М.: Колос, 1971, С. 345.
4. Приходченко Н. Н., Шкурат Т. П. Основы генетики человека. Ростов-на-Дону: Феликс, 1997. С. 360.
5. Пехов А. П. Введение в молекулярную генетику. М.: Медицина, 1973. С. 265.
6. Рейвин А. Эволюция генетики. М.: Мир. 1967.
7. Реннеберг Р., Реннеберг И. От пекарни до биографии. М.: Мир, 1991. С. 110.
8. Стент Г. Молекулярная генетика. М.: Мир, 1974. С. 532.

МАТЕМАТИКАНЫ ОҚУДЫ БАҒАЛАУ ӘДІСТЕРІ

Толқын Балғын
Математика пәні мұғалімі, «№187 жалпы білім беретін мектеп» КММ Наурызбай ауданы, Алматы, Қазақстан

Аннотация. Деятельность, осуществляемая учеником на уроках математики, является учебной. В статье рассмотрены методы оценки изучения математики, называемые непосредственным контролем, письменным ответом, устным ответом, оценкой другого и самостоятельной отчетностью, дана характеристика каждого из них, показаны их преимущества и недостатки.

Жалпы оқытудың өзі дедуктивті сипатта болғандықтан, біз оны тікелей бағалай алмаймыз. Бұл тек оқыту нәтижелері арқылы жүзеге асады, яғни оқушылар не істеді, не айтты деген сұраққа жауап ізделеді. Оқушылардың математиканы оқып-үйрену барысында нақты нені үйренгеніне көз жеткізу үшін олардың оқу жетістіктері бағалануы тиіс. Бағалау дегеніміз – «зерттеліп отырған білім беру факторына қатысты оқушылардың мәртебесін ресми түре анықтауға тырысу» [1]. Мектептік білім факторы деп оқушының әр салада қол жеткізген жетістігін (оқу, жазу, есеп шығару, ғылым) айтамыз. Оқушының оқу жетістіктері бүгінгі күні өзекті мәселелердің бірі. Білімді бағалау білімді өлшеу тәсілдерін қамтиды. Контенттік тұрғыдан қарастыратын болсақ, негізі бағалануы қажет нәтиже – оқушылардың дағдылары. Бұл жерде «оқушылар жаңа көзқарастар мен өзіндік бақылау тәсілдерін үйренді ме немесе контенттік оқыту нәтижесінде олардың мүдделері, құндылықтары, өзіндік тиімділігі мен ынтасы артты ма» деген сұраққа да жауап ізделеді [2, 31]. Олай болса, математиканы оқу нәтижесін бағалау әдістеріне тікелей бақылау, жазбаша жауап беру, ауызша жауап беру, өзгенің бағалауы және өзіндік есеп жатады. Тікелей бақылау барысында математиканы оқыту нәтижелі болды ма, жоқ па дегенді бағалау мақсатымен оқушылардың мінез-құлқы бақыланады. Мұғалім тікелей бақылауды ұдайы жүргізіп отырады. Математика пәнінің мұғалімі оқушылардың есептеу дағдыларының деңгейінің жоғары болуын қалайды. Сондықтан математика сабақтарында оқушылардың кез келген есептеуді жылдам, саналы жүргізулерін үнемі қадағалап отырады. Бұл әдістің кемшілігі мынада, мұғалімдер өздері байқай алатын жағдайға ғана көңіл аударады да, іс-әрекеттің негізгі себептері – танымдық және аффективтік процестерді назардан тыс қалдырады. Мысалы, математика мұғалімі оқушылардың амалдарды орындау тәртібіне жетіктігін білгенімен, олардың сол амалдарды орындауда не ойлайтынын немесе өз ісіне қаншалықты сенімді екенін білмейді. Тағы бір кемшілігі, іс-әрекетті бақылау оқытудың іске асқанын білдіргенімен, қандай да бір істің орындалмай, назардан тыс қалуы оқыту процесі жүзеге аспады дегенді білдірмейді. Оқу мен оқу нәтижелері бірдей емес. Нәтижеге оқудан басқа да факторлар әсер етеді. Оқушылардың ынтасы төмен болғандықтан немесе өздерін жайсыз сезінгендіктен, сондай-ақ оқу процесіне қатыссыз іспен айналысқандықтан, бар білгенін көрсете алмауы мүмкін. «Нәтиже көрсете алмады» деген қорытынды жасамас бұрын, оған әсер ететін осы сияқты басқа да факторларды анықтап алуымыз керек. Бұл кейде негізсіз көрінуі мүмкін және оқушылар әдетте барынша тырысып оқиды, ал олардың жақсы нәтиже көрсете алмауы «оқу процесі дұрыс ұйымдастырылмаған» деген шешім шығаруға итермелейді. Бұдан шығатын қорытынды, математиканы оқуды бағалау әдістері оқушылардың білімін қалыптасырушы бағалау құралы екендігін көрсетеді.

Енді жазбаша жауап беру әдісіне тоқталайық. Көп жағдайда мұғалім оқыту нәтижелерін оқушылардың жазбаша бақылау жұмыстары, шағын тестілер, үй тапсырмалары, математикалық диктант нәтижелеріне сүйене отырып бағалайды. Мұғалім оқушылардың тиісті дағдыларды игеру деңгейін бақылай отырып, жазбаша жұмыстар

негізінде оқыту процесі дұрыс бағытта ма, берілген оқу материалдарын оқушылардың толық түсіну, түсінбеуіне байланысты қосымша дайындық қажет па деген мәселені шешуі қажет. Мысалы, мұғалім «Бөлшекті өрнектерді қосу және азайту» (7-сынып) дегенде оқушылардың жай бөлшектерге қосу және азайтуды қолдана алтынын біледі. Мұғалімнің бұл ойын оқушылардың сабақ басында жазған бақылау жұмыстары (математикалық диктант) дәлелдеп береді. Осыған байланысты, жаңа сабақты түсіндірген соң мұғалім тағы да бақылау жұмысын береді. Мұндағы оқушылардың көрсеткіштері мұғалімнің «оқушылар сәл де болса білімге қол жеткізді» деген қорытынды шығаруына түрткі болады. Осылайша, тәсілдерді қолданудың салыстыралы түрдегі жеңілдігі мен әртүрлі материалды қамту мүмкіндігі бағалаудың жазбаша жауап беру әдісінің барсқаларынан артықшылығын көрсетеді. Қазіргі кезде технологилық жетістіктерді қолдана отырып, көптеген жазбаша жауаптардың электрондық нұсқасын жасауға болады. Жазбаша жауаптар оқыту нәтижесін білдіргенмен, оқушылар қандай да бір жетістікке қол жеткізген жағдайда, олардың мінез-құлқына әсер етуі мүмкін сыртқы факторларды да ескеру қажет. Жазбаша жауаптар оқушылардың жетістіктеріне, яғни олардың жазбаша жұмыстарына әсер ететін ешқандай сыртқы фактордың (мысалы, шаршау, ауыру, көшіру) болмағанына біздің сенуімізді талап етеді. Сондықтан біз балалардың нәтижесі мен соған сәйкес алатын бағаларына әсер етуі мүмкін сыртқы факторларды да анықтауға тиіспіз.

Ауызша жауап – мектеп мәдениетінің ажырамас бөлігі. Мұғалімдер балаларға сұрақ қойып, олардың берген жауабына қарай оқу нәтижесін бағалайды. Сабақ кезінде оқушылар да сұрақ қоя алады. Егер олардың сұрағына қандай да бір нәрсені түсінбегені байқалса, онда оқыту қажетті деңгейде өткізілмеді деген шешім шығаруға болады. Біз жазбаша жауап сияқты, ауызша жауап та оқушы білімінің нақты көрсеткіші деп қабылданады. Алайда, үнемі осылай болуы мүмкін емес. Себебі, ауызша жауап беру – тапсырманы орындаудың бір түрі. Кейбір оқушылар жаңа терминдерге, сөйлеген кездегі қобалжуларға, тілдік қиындықтарға байланысты өздерінің білетінін ауызша жеткізе алмауы мүмкін. Оқушылар мұғалімдердің айтқанын қайталай алғанымен, мұндай қайталаулар оқушының ойы туралы нақты мәлімет бере алмайды. Оқуды бағалаудың тағы бір әдісі – жеке адамдардың (мысалы, мұғалім, әкімшілік, зерттеушілер, сыныптастары) оқушылардың білімін сандық және сапалық тұрғыдан бағалауы. Бұл әдісті топтық жұмыстарда топ жетекшілері міндетті түрде пайдаланады. Мұндағы бағалаулардың (мысалы, «Оқушы өрнектерді қалай түрлендіреді?») көмегімен пайдалы мәліметтерге қол жеткізу мүмкін болумен қатар, қандай да бір көмекті қажет ететін (мысалы, «Оқушы жұмысын қаншалықты жылдам бітіреді?») оқушыларды анықтай аламыз. Мұндай бағалаудың артықшылығы мынада, оқушылардың өздеріне қарағанда, оларды бақылаушылардың пікірі шындыққа жанасуы мүмкін.

Бағалауды қандай да бір іс-әрекетке (мысалы, түсіну, ынталандыру, көзқарастар) бастайтын оқу процесіне қатысты қолдансақ та артық емес және олар тікелей бақылау кезінде қол жеткізу мүмкін емес деректерді (мысалы, оқушы бөлімдері әртүрлі бөлшектерді қосу мен азайтуды қаншалықты түсінді?) анықтауға көмектеседі. Өзгенің бағалауы кезінде, тікелей бағалаумен салыстырғанда, қорытынды көбірек жасалады. Бұл жағдайда оқушының үйрену жылдамдығын, түсіну тереңдігін немесе көзқарасын нақты бағалау мүмкін бола бермейді. Осы әдіс бақылауға қатысушылардан оқушылардың сабақта немен айналысып отырғанын ескеруді қажет етеді.

Математика сабақтарында оқуды бағалаудың тағы бір әдісі - өзіндік есеп. Өзіндік есеп дегеніміз – адамдардың өздерін бағалауы мен өздері туралы мәлімдемелері [2]. Өзіндік есептің бірнеше түрі бар: сауалнама, сұхбат, еске түсіру, дауыстап ойлау және диалог. Аталған өзіндік әдістердің ішінде математиканы оқып-үйренуге қатыстылары: еске түсіру, дауыстап ойлау және диалог. Еске түсіру әдісі бойынша оқушыға бір тапсырма беріледі де, сол тапсырманы орындау кезінде не ойлағандарын еске түсіру қажет болады. Мұғалім немесе топ жетекшісі оған әр түрлі сұрақтар қояды (мысалы, осы тапсырманы орындай

алмаған кезде қандай ойда болдың?»). Дауыстап ойлау дегеніміз – оқушылардың қандай да бір тапсырманы орындау барысында өз ойларын, әрекеттерін, сезімдерін сыртқа шығаруы. Ойды дауыстап айтуы оқушының белгілі бір тақырыпты түсіну деңгейін анықтауға көмектеседі. Көп оқушы сабақта дауыстап ойлауға үйренбеген. Ұялшақ немесе ойларын ашық білдіруге қиналатын кейбір адамдарға бұл әдіс орынсыз көрінуі мүмкін. Осыған байланысты, зерттеушілер олардың ойын еркін білдіруі үшін бар мүмкіндікті жасауы қажет. Диалогты оқу процесі барысындағы екі немесе одан да көп адамның әңгімелесуі деп анықтауға болады. Дауыстап ойлау сияқты, диалогті де таспаға жазып, оқытуға әсер ететін факторларды анықтау мақсатымен кейінірек талдаған дұрыс. Диалог оқушылардың тапсырманы орындауы барысындағы нақты қарым-қатынасты қамтығанымен, олардың нәтижесін талдау кезінде нақты жағдайдан тыс жағдаяттар да талдануы мүмкін. Өзіндік есеп тәсілін таңдап алу бағалау мақсатымен сәйкес келуі керек. Еске түсіру әдісін қолдану кезінде респонденттер белгілі бір әрекет кезіндегі ойларын еске түсіруі тиіс. Дауыстап ойлау дәл қазір санада орын алған ойды білдірсе, диалог әлеуметтік қарым-қатынас үлгілерін зерттеуге мүмкіндік береді. Өзіндік есеп тәсілдерін құрастырып, оны басқару аса күрделі емес. Сондықтан жан-жақты зерттеліп, дәлелденген бағалау жүйесіне сүйенген жөн. Өзіндік есепке байланысты туындауы мүмкін тағы бір мәселе оқушылардың беретін жауаптарына байланысты. Айталық, олардың берген жауабы әлеуметтік тұрғыдан дұрыс болғанымен, олардың ұстанымдарына қаншалықты сәйкес келеді? Оқушылардың берген жауабы олардың нақты мінез-құлқымен үйлесе ме? Оқушы өз ойларын нақты жеткізе ала ма? Зерттеушілер берілген мәліметтердің құпия сақталатынына кепілдік беру арқылы ғана шынайы жауапқа қол жеткізе алады. Өзіндік есептің мәнін аша түсу үшін бірнеше бағалау әдістерін (мысалы, өзіндік есеп, тікелей бақылау, ауызша және жазбаша жауаптар) пайдалануға болады. Мұндай зерттеуді үшінші сыныпта оқитын оқушылардан бастап жүргізген артық емес, өйткені олардың өзіндік есептері олардың ұстанымдары мен әрекеттерінің шынайы көрсеткіші деген көзқарас бар [3]. Алайда жаңа проблема туындамас үшін аталған әдісті аса сақтықпен пайдаланған орынды. Қорытындылай келгенде, осы айтылғандардың барлығы математика сабақтарында аталған әдістердің барлығын пайдалануға болады деген тұжырым жасауға мүмкіндік береді. Әрбір математика сабағында жүзеге асатын бағалау – қалыптастырушы бағалау.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Шунк Дейл Х. Оқыту теориясы:Білім беру көкжиегі. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019 жыл. -608 бет

2. Popham, W.J. (2014). Classroom assessments: What teachers need to know (7th ed.). Boston, MA:Pearson Education.

3. Assor, A., & Connell, J.P. (1992) The validity of students' selfreports as measures of peromance affecting self-appraisals. In D. H. Schunk &J.L. Meece (Eds.), Student perceptions in the classroom (pp. 25- 47). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Самбетова Айнур Жолдасовна
Математика пәні мұғалімі, «№187 жалпы білім беретін мектебі» КММ
Алматы, Қазақстан

Аннотация. *Білім беру ұйымдарында оқушылардың оқу- зерттеушілік жұмыстары олардың әртүрлі өмірлік жағдайларда қолдануға болатын тәжірибелік дағдыларын қалыптастыру мен дамытудың тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Мақалада мектептегі оқушылардың зерттеушілік жұмыстарын тиімді ұйымдастыру жолдары туралы айтылған.*

Ғылым мен цифрлық технологиялардың жылдам дамуы жағдайында оқушылардың ғылыми- зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруда тың көзқарастар мен жаңа ұстанымдар қажеттілігі байқалады. Оқушылардың ізденушілігін қалыптастыратын зерттеу жұмысы жалпы білім беретін мектептегі оқу үрдісінің ажырамас бөлігі болып табылады. Қазіргі кезде цифрлық модельдер мен құралдар оқушылардың ғылыми-зерттеу жұмысын ұйымдастыруға зор мүмкіндік туғызып, баланың - өзінің интеллектуалды әлемін құрастырушы болуына жол ашты. [1]. Бүгінгі таңдағы алуан түрлі цифрлық білім ресурстары бастауыш сынып білім алушыларына көптеген мүмкіндіктер бере отырып, оқушыларға әр түрлі құбылыстарды оқып зерттеуге, модельдер құруға және тәжірибеден өткізуге, өз күші мен ұмтылыстарымен өзінің интеллектуалдық әлемін көрсетуге көмектеседі. Мектепте зерттеу жүргізудің орындылығы туралы мәселе ғылыми және ғылыми-әдістемелік әдебиеттерде жиі талқыланады, ғылыми және оқу- әдістемелік зерттеулердегі параллельдер мен айырмашылықтар туралы деректер де көптеп кездеседі. Оқу зерттеуі оқушылардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға және ойлаудың зерттеушілік түрін дамытуға бағытталған іс-шара болып саналатыны белгілі, дегенмен зерттеудің ғылыми аппараты мен зерттеу әдістері, негізгі инфрақұрылымы мен кезеңдері, зерттеу нәтижелері секілді қалыптасқан ғылыми ұстанымды мектеп оқушысының ғылыми жұмысы үшін қолдана салу аса тиімді әдіс болып саналмайды. Оқушылардың ғылыми-зерттеу жұмысының аспектілерін зерттейтін көптеген зерттеушілер «ғылыми зерттеулер әдісінің мәні өзін, әлемді және әлемдегі өзін зерттеу арқылы әлемге ғылыми-танымдық көзқараспен қарайтын адам болуды үйрету» деп әділ айтқан. Ғылыми зерттеулер әдісінің мәні туралы айта отырып, біз ең алдымен, білім беру саласында жұмыс істейтін жастарға мақсатты білім мен тәрбие беруді көздейміз. Сөз жеке тұлғаның ерекше зерттеушілік интеллектін, оның ерекше әлеуметтік-когнитивтілігін қалыптастыру туралы болып отыр [2]. Жалпы алғанда, зерттеушілердің көпшілігі мектептегі зерттеулердің негізгі мәнін оқушыларға заңдылықтарды, қасиеттер мен құбылыстарды зерделеу арқылы тәжірибелік дағдыларды қалыптастыру ретінде қарастырады. Мектептегі оқу- зерттеушілік жұмыстар, бұл – оқушыларда ғылым мен ғылыми зерттеулер туралы алғашқы түсініктерді қалыптастыратын, сондай-ақ, оқушылардың өздерін зерттеу үдерісіне тікелей қатыстыру арқылы олардың жеке қабілеттері мен мүдделерін дамытатын оқытудың бір үлгісі деп қарастыруға болады. Мектептегі ғылыми-зерттеу жұмыстары оқушыға белгісіз міндеттер мен тапсырмаларды шешу негізінде жаңа білім мен дағдыларды қалыптастыруға бағытталған кезеңдік іс-әрекеттердің ұйымдастырылған жүйесі болып табылады. Оқушылардың ғылыми-зерттеу жұмыстары кез келген ғылыми жұмыстар сияқты іс-әрекеттің келесідей кезеңдерін қамтиды: - проблема қою (міндеттер);
- зерттелетін мәселенің жай-күйін зерттеу;
- зерттеу әдістерін іріктеу және зерттеу әдістерін меңгеру;

- зерттеу үшін бастапқы материалдарды жинау;
- гипотезаны, модельдерді, конструкцияларды, алгоритмдерді, зерттеуге арналған сызбаларды құру;
- тәжірибелік-зертханалық және сынақ жұмыстары;
- эксперименттік деректерді өңдеу, оларды талдау, маңызды қасиеттері мен сипаттамаларын анықтау;
- алынған зерттеу нәтижелері бойынша өз қорытындысын шығару;
- конференцияларда, конкурстарда, соның ішінде, кең ауқымды мамандар мен ғалымдар ортасында нәтижелер мен есептерді таныстыру, ұсыныстарды, ескертулерді дайындау [1].

Зерттеудің әр кезеңінің тиімділігі, сондай-ақ оқушылардың зерттеушілік жұмыстарын табысты аяқтау немесе жалғастыру жоғары білікті кадрлардың болуына, материалдық-техникалық базаның және тиісті оқу-әдістемелік қамтамасыз етілудің және оқу процесін оқу-әдістемелік тұрғыдан қамтамасыз ету факторларына байланысты. Оқушылардың ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастырудың бірінші кезеңі оқушының зерттеу жұмысын орындауға бейімділігін, ынтасын, зерттеу жұмыстарын жүргізуге мүмкіндік беретін дағдылар мен қабілет деңгейін, яғни, «оқушы мен оқушы», «оқушы мен мұғалім» деңгейінде қарым-қатынас жасау мүмкіндігін анықтауды қамтиды. Оқушыларды зерттеушілік жұмыстарға даярлау бастауыш сыныптардан басталады. Зерттеу дағдыларын қалыптастыру мен дамыту жеке және топтық шығармашылық тапсырмаларды орындаудан, шығармашылық бірлестіктер жұмысына және де пән бойынша зерттеушілік жобаларға қатысудан басталады. Оқушылардың ғылыми-зерттеу жұмысына қызығушылығының болуы зерттеу жұмысын жүзеге асырудың басты шарты болып табылады. Еңбекқор, жүйелі жұмыс жасай алатындар жұмыста ең жақсы нәтижеге қол жеткізеді. Тәжірибелі мұғалімдердің көп жылдық тәжірибесі әртүрлі жастағы оқушыларды зерттеу топтарына тарту жөн екендігін көрсетті. Осылайша зерттеу жұмысында сабақтастықты сақтауға болады. Кішкентай оқушылар жоғары сынып оқушыларының нақты нәтижелерін көріп, үлкендері кішілерге үнемі көмек көрсете алады, осылайша болашақтағы үлкен ғылыми жұмыстың принциптерін түсіндіруге болады. Сонымен, мектеп оқушыларының оқу-зерттеушілік бағыттағы ғылыми ізденістерін қолдау олардың бойында болашақтағы кәсіби қызметінде, жалпы болашақтағы өмірінде қажет болатын көптеген дербес шығармашылық қабілеттер мен қасиеттерді қалыптастыруға көмегін тигізеді. Қазіргі өзгеріске толы әлемде ізденіспен ғана келетін жаңа білімдер мен дағдылардың және оларды үнемі жетілдіріп отырудың маңызы аса зор.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Жалпы білім беретін мектепте STEM бағыттары бойынша оқушылардыңғылыми-зерттеушілік жұмысын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2018. – 32 б. 2. Карпов А.О. Метод научных исследований как дидактический инструмент исследовательского образования // Инновации в образовании. – 2014. – № 6 – С. 36-55.

LESSON STUDY ӘДІСІНІҢ ТИІМДІЛІГІ

Аманкулова Алия Балташовна
Информатика пәні мұғалімі, «Қ.Жалайыр атындағы №6 орта мектеп» МКМ,
Қонаев, Қазақстан

Аннотация. *Мақалада сабақты зерттеу тәсілінің білім сапасын арттыру, кәсіби қауымдастықтағы ынтымақтастықты нығайту мен жеке педагогтардың рефлексиялық дағдаларының дамуына ықпалы талданған. Зерттеу нәтижесі топтық және жұптық жұмысты, әдіс-тәсілдерді қолдану тиімділігін көрсетті. Түйін сөздер: Lesson study, рефлексия, бірлесе жоспарлау, сабақтан кейінгі талдау, ашықты, оқыту үрдісін жақсарту, тәжірибе алмасу.*

Бүгінгі күндегі білім беру үдерісіндегі өзгерістер еліміздің барлық мектептеріндегі мұғалімдердің алдына бірқатар маңызды міндеттерді белгілеп берді. Олар, біріншіден, мұғалімдердің оқыту және оқу үдерісін тиімді ұйымдастыру арқылы білім беру саласындағы өзекті құндылықтар мен мақсаттар негізінде мектеп оқушыларының сапалы білім алуын қамтамасыз етуі; екіншіден, оқушының алған білімін кез келген жағдайда тиімді пайдалану дағдыларын дамыту; үшіншіден, Қазақстандағы білім беру ұйымдары басшыларының, мұғалімдерінің «Мәңгілік Ел» патриоттық актісінің жеті қағидаты аясындағы жалпы ұлттық құндылықтар идеясы негізінде білім беру үдерісін ұйымдастыру; төртіншіден, мектеп мәнмәтіні арқылы ұлттық сананы қалыптастырып, іске асыру және ауқымды халықаралық тәжірибемен өзара алмасып, үздіксіз кәсіби даму; бесіншіден, мұғалімдердің өз тәжірибесіне үздіксіз рефлексия жасап, тәжірибелерін жетілдіру мақсатында зерттеу жұмыстарын жүргізу. Олай болса, еліміздің жалпы білім беретін мектептерінде жұмыс істейтін әрбір мұғалім бір мезгіл өзінің жоғарыда аталған міндеттерді қалай іске асырып жатқанына талдау жасап, оқушының бойына сапалы білім мен маңызды құндылықтарды, дағдыларды қалыптастыруда нені жақсы іске асыралғанына, өз тәжірибесінде нені дамыту қажет екендігі жөнінде үнемі ойлануы қажет. Ал бұл жұмыстарды қамти алатын екі құрал бар, олар: Жапониядан бастау алған сабақты зерттеу Lesson study мұғалімдердің рефлексиялық педагогикалық тәсілі мен «Іс әрекеттегі зерттеу» жеке мұғалімнің өз тәжірибесіне зерттеу жүргізу тәсілі. Қ.Жалайыр атындағы №6 орта мектеп үшін жаңартылған білім мазмұнын енгізуде мұғалімдерді қолдау, дұрыс бағыт беруде қолданылып жүрген тиімді тәсілдің бірі - сабақты зерттеу тәсілі. Тәжірибеде жүргізіліп жатқан бұл тәсілдің тиімділігіне айқынырақ тоқталып өтсек: Бірінші айқын дәлел – сабақты зерттеп-зерделеп оны жақсартуға мүмкіндік береді. Күні кеше ғана басқа ұстаздардың сабақтарына қатысушылар негізінен тек мұғалімнің әрекеттерін бақылап, олардың кем-кетігін тізбектеп, сабақты талқылауда сол кемшіліктерді тілге тиек етіп, мұғалімге ақыл айтып, нұсқау беретін. Ал бүгінде сабақты зерттеу әдісі бойынша мұғалімдердің жұмысы мынадай айналым аумағында жалғаса береді «проблема анықтау – проблеманың теориялық мәселелері мен шешу жолдарын айқындау – бірлесе жоспарлау – өзара сабаққа қатысу – сабақты талдау – сабақ жоспарын жақсарту». Олардың кәсіби әрекеттері «Бірлесу, ақылдасу, қолдау» ұғымдары аясында жүзеге асырылады. Осылайша сабақты зерттеу әдісі мұғалімдерді тұрақты түрде, үздіксіз кәсіби шеберлігін дамытуға ынталандырып, ұжымдағы ынтымақтастықты дамыта түседі. Осы себепті мектебіміздің әдістемелік жұмысын сабақты зерттеу (Lesson Study) топтарына негіздеп отыр. Біздің тәжірибеміздегі Lesson Study алғаш рет 2013-2014 оқу жылы енген болатын. Сол жылдардан бері қарай кез-келген оқу үрдісіне қатысты мәселелерді шешуде Lesson Study тәсілі өз маңыздылығын жойған емес. Мысал ретінде төменде кейінгі жылдары оқушылардың оқуға деген қызығушылығының, оқу белсенділігінің төмендігі алаңдатып,

сол тұрғыда нақты пәндер бойынша зерттеу мақсаттары анықталып жұмыс жасалды. Зерттеу тобына кәсіби тұрғыдан қызығушылығы жоғары әріптестеріміз бен деңгейлік курс аяқтаған ұстаздар шақырылды. Зерттеуге қатысушы әріптестер мақсатқа жету үшін топтық және жұптық жұмысты тиімді ұйымдастырып, оқытуда интербелсенді әдістәсілдерді қолдану тиімділігін қажет деп шешті. Зерттеу сабақтары негізгі пәндер бойынша жүргізілетін болып шешілді. Үш жылда диаграммада көрсетілгендей білім сапасының өсу динамикасы байқалды. Сабақты зерттеудің оқыту мен оқу әдіс-тәсілдерін тиімді пайдаланып, оқушылардың білімді қалай игеретінін зерттеп, осы тұрғыда оң нәтижеге қол жеткізетін тиімді әрекеті екеніне толық көзіміз жетті.

Екінші жетістігіміз: Зерттеу/ Lesson топ мүшелерінің рефлексия жасау дағдылары жетілді. Дәстүрлі ашық сабақ барысында қатысушы ұстаздар негізінен тек мұғалімнің әрекеттерін бақылап, кем-кетігін тізбектеп, сабақты талқылауда сол кемшіліктерді нұқып көрсетіп, мұғалімге ақыл айтып, нұсқау беретін әріптестер, сабақты зерттеу тәсілінің негізгі қағидаттарын басшылыққа алып, мүлдем «миссияларын» өзгерткен. Зерттеу тобының мүшелері бірлесе жоспарлаған сабақтың оң және осал жағын анықтап, не себетен ағаттық кеткенін сабақтан кейінгі талдауда бірлесе отырып анықтап үйренді. Сабақ өткізуші ұстаз да ескіше «қармаққа ілінген ұстаз» рөлінен арылды. Мысал ретінде бір әріптесімнің рефлексиялық есебінен үзінді келтірейі: «....Бірлесе отырып жоспарлау мен сабақ соңындағы талдау менің тәжірибем үшін бағаланбас тәжірибе. Сабақ соңындағы өзіндік талдаудағы өзімнің басты қателігімен түзету жүргізе алдым. Сабақта болған іс-әрекетімді тізбектеп айтып шығудан арылып, оқу үдерісі мен бағалау құралдарына талдау жасап үйрендім...».

Үшінші жетістігіміз: жас буынға педагогика саласындағы алғашқы қадам жасауына кәсіби қолдау оңтайлы ұйымдастырылды. Мектеп ұжымы жыл сайын жас мамандармен толығып отырады. Зерттеу топтарын құруда біз топ мүшесі етіп, оның ішінде зерттеу сабақтарын өткізуші ретінде жас мамандарды дұрыс деп ұйғардық. Алғашқыда бұрыңғы ашық сабақтарды еске алсақ, жас маман үшін өте салмақты жүк болып көрінгенмен, жас маман үшін кәсіби өсуіне көмек беретін керемет мүмкіндік. Зерттеу тобының «бірлесе жоспарлау – зерттеу сабағын өткізу – бақылау - сабақ соңындағы талқылау» формуласымен жүргізілген жұмыстар жыл бойы зерделей келе сабақ өткізуші ұстаз (жас маман) фокус топ мүшелерінің білімдеріне, кеңестеріне негіздей отырып сапалы түрде табысты сабақтарды құру үшін өз білімін арттырып, оқыту үрдісін тиімді әдіс-тәсілдерін жетілдірді деп сеніммен айта аламыз. А. есімді әріптесім өз рефлексиялық есебінде «.. осыған дейінгі 1 жылғы педагогикалық өтілімде сабақты жоспарлауда көптеген қиындықтармен кездескен болатынмын. Ашық сабақ өткізген сабақтарымда есімде, қолданылған әдіс-тәсілдердің тиімділігі мен нәтижелігін анықтау қиындық туғызатын.

Lesson study жобасында сабақ өткізіп, өзімде әріптестерімнің сабағына қатысып, оқушыларды қадағалау барысында көп нәрсе алдым. Ашық сабақты өткізіп, қатысқан әріптестерімнің талдауынан кейін өз проблемаларыммен бетпе-бет жалғыз қалатынмын. Сабақты зерттеудегі жоспарлауда туындаған проблемелар бірлесе отырып шешу жолдары өте тиімді деп санаймын, себебі, талдауда, талқылауда мен өз әріптестерімнен алғаным көп болды.....».

Төртінші жетістігіміз: Бірлескен, дербес педагогикалық қауымдастық құрылды. қауымдастықтағы ұстаздар ортасында кәсіби мәдениет дамыды. Жетекші мектеп ретінде әдістемелік қолдау көрсету мақсатында серіктес мектептер ұжымында өткізілген зерттеу сабағына қатысатын, бақылап, бағыт-бағдар беретін мектеп-лицейдің тәжірибелі (деңгейлік курсты аяқтағандар қатарынан) ұстаздар қатарынан сарапшылар тобы құрылған.

Сарапшылар сабаққа бастан аяқ қатысып, топтың сабақтан кейінгі талдау жұмысын бақылап болғаннан кейін топ мүшелеріне кері байланыс беріп отырды. Бұлай ұйымдастырылған жұмыстың өзі, серіктес мектептегі топқа көмек көрсетіп қана қоймай, сарапшы топ мүшелері үшін талдау мен талқылау секілді тиімді әдістерін қолдану дағдыларын дамытуға мүмкіндік берді. Топ мүшелері ұйымдастырылған отырыстарды асыға күтіп, белсене қатысатын әріптестерімді байқадым. Бұл өзгерістің бірден бір себебі – Lesson study тәсілінің отырыстарының ашықтығы, бейресмилігі, өз ойларымен, пікірлерін еркін ортаға салу мүмкіндігі деп білеміз. Қорыта келгенде, «Мұғалім – мектептің тынымсыз соғып тұрған жүрегі іспеттес» деп ақын, педагог, қоғам қайраткері Ахмет Байтұрсынов айтқандай, тек ұстаздар ғана мектепті өзгертіп, оның жұмысын жаңаша ұйымдастыра алады. «Ұстазы жақсының ұстамы жақсы» дегендей, оқушылардың деңгейі де бірінші кезекте мұғалімнің кәсіби деңгейімен байланысты (Дж.Хэтти).

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Дадли П. Lesson study: теория и практика применения. – Астана: ЦПМ АОО «Назарбаев интелектуальные школы», 2013
2. «Педагогикалық диалог» ақпараттық-әдістемелік журнал, №4 (22) 2017, № 1 (23) 2018 ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ЧЕРЕЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТАПРЕДМЕТНЫХ ЗАДАНИЙ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА Ничипуренко Е.В.

ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ- НӘТИЖЕГЕ БАҒЫТТАЛҒАН БІЛІМ БЕРУ КЕПІЛІ

Коланов Мейрамбек Максимович
Дене шынықтыру пәні мұғалімі,
Астана қаласы әкімдігінің "Әлихан Бөкейхан" атындағы №76 мектеп-лицейі,
Астана, Қазақстан

ҚР «Білім туралы» заңында айтылған «Білім беру жүйесінің басым міндеттерінің бірі - жеке адамның шығармашылық, рухани және дене мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, жеке басының дамуы үшін жағдай жасау арқылы интеллектісін дамыту» деген сөздерін басшылыққа ала отырып, бүгінгі білім беру саласының алдында жүйеленіп, дайындалып берген білімді, дағдыларды меңгеретін, қайталайтын ғана емес, шығармашылық бағытта жұмыс жасай алатын, тың жаңалықтар ашатын, біртума ойлау қабілеттерімен ерекшеленетін жеке тұлға қалыптастыру міндеті тұр. Яғни, білім беру жүйесінің негізгі мақсаты - құзіретті оқушы дайындап шығару үшін, ең алдымен, мектепке шығармашылық қабілеті дамыған, жаңа педагогикалық технологияларды жете меңгерген, мамандық шеберлігі қалыптасқан мұғалім даярлау қажет. Бір уақытта педагог, психолог және оқу процесін ұйымдастырушы технолог бола білу керек. Сонымен қатар оқушының шектеусіз қабілетін дамыта алатындай білім берудің кеңістігін құруға қабілетті бола білуі шарт. Бұдан мұғалімнің мамандық шеберлігі анықталады.

Бүгінгі таңда білім беру саласын ізгілендірудің басты бағыттарының бірі - жүйелі оқу мақсатына жоспарланған қысқа мерзімді жоспарды құрылымдау, белсенді оқыту түрлері мен әдістерін жетілдіру. Ескі мазмұнды ығыстыра отырып, сабақ үдерісінде білім берудің ұлттық үлгісін қалыптастыру. Әлемнің оқыту технологиялары жоғары дамыған елдерінің тәжірибесіне назар аударсақ, түпкі мақсаты-баланы жеке тұлға ретінде қалыптастыру, яғни, бірінші орында баланың білім, білігі мен дағдысы емес, жеке тұлғаның білім алу арқылы дамуын қояды. Осы мақсатқа орай, бүгінгі педагогика ғылымында жаңа оқыту технологиялары: дидактикалық біліктерді шоғырландыру, ізгілікті-тұлғалық бағдарламалар, дамыта оқыту, мәселелік, тірек сигналдары арқылы, деңгейлеп саралап оқыту, өздігінен ізденіп даму, оқытудың компьютерлік, модульдік технологияларды ғылыми тұрғыда дәлелдеп, баламен бірге жұмыс жүргізіп жүзеге асырушы мұғалім.

Қазіргі заман мұғалімінің міндеті ғылым мен техниканың қарқынды дамып келе жатқан заманда өмір сүруге икемді, қоғам пайдасына қарай өзін - өзі толық жүзеге асыруға дайын білімді, шығармашылыққа бейім, құзыретті және бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру. Бұл міндетті тек кәсіби білімі жетік, құзыретті, бәсекеге қабілетті ұстаздар ғана атқара алады.

Мұғалім қаншалықты білімді, шығармашыл болса, оның құзыреттілік аясы да соғұрлым кең болмақ. «Құзыреттілік» ұғымы педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым. Құзырлылықтың латын тілінен аудармасы «компетенс» белгілі сала бойынша жан-жақты хабардар, білгір деген мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді түрде шешім шығара алады дегенді білдіреді»,- деп көрсетеді. «Құзырлылық – тек кәсіби білімі емес, тұлғаның жалпы мәдениетімен шығармашылық әлеуетін дамыту қабілеті» деген болатын Т.Г. Браже. Оқушының құзырлылығын қалыптастыру үшін мұғалімнің өзі бір құзырлыққа жетуі керек.

Бүгінгі таңда мұғалімге қойылатын талап та күшті. Мұғалімге өз ісінің маманы болумен қатар, оның бойында баланы жақсы көру, баланың көзқарасы мен пікірін сыйлау, тыңдай білу керек.

Білім беруде кәсіби құзырлы маман иесіне жеткен деп мамандығы бойынша өз пәнін жетік білетін, оқушының шығармашылығы мен дарындылығына жағдай жасай алатын, тұлғалық-ізгілік бағыттылығы жоғары, педагогикалық шеберлік пен өзінің іскимылын жүйелілікпен атқаруға қабілетті, оқытудың жаңа технологияларын толық меңгерген, отандық, шетелдік тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білетін кәсіби маман педагогті атаймыз.

Мұғалімнің кәсіби құзіреттілігі – оның жан-жақты білімі мен ұстаздық шеберлігімен, оқытудың жаңа әдістерін меңгерумен өлшенеді. Мұғалім қаншалықты білімді, шығармашыл болса, оның құзыреттілік аясы да соғұрлым кең болмақ. Құзырлылық – белгілі сала бойынша жан-жақты хабардар, білгір деген мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді шешім шығара алады дегенді білдіреді. Осы орайда, педагогикалық құзыреттілікті қалыптастырудың шарттарына тоқтала кетуді жөн көрдік.

Педагогтің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың шарттары:

1. Әдістемелік құзыреттілік – оқытудың әртүрлі әдістерімен қарулану, дидактикалық әдістерді білу, оларды оқыту процесінде білім мен іскерлікті меңгерту үшін қолдана білу;
2. Зерттеушілік құзыреттілік – оқыту мен тәрбиелеудің заңдылықтары, құрылымы туралы жаңа білімді жасау үшін педагогикалық құбылысты, актілерді оқып үйренудің ғылыми әдістерімен қарулану;
3. Басқарушылық құзыреттілік – өз қызметі мен оқушы қызметін басқару тәсілімен, әдісімен қарулану;

4. Ақпараттық құзыреттілік – қазіргі ақпараттық технологиямен қарулану, қажеттісін пайдалану;
5. Коммуникативтік құзыреттілік – өзінің кәсібилігін үздіксіз жетілдіру, жеке және қоғамдық өмірді дамыту.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі – оның жан-жақты білімінен ұстаздық шеберлігімен, оқытудың жаңа әдістерін меңгерумен өлшенеді. Мұғалімнің кәсіби құзіреттілігі – бүгінгі ғасыр талабына сай белгілі бір нәтижеге бағытталған білім берудің негізі болмақ. Кәсіби құзыреттілік бір нәрсе жайлы беделді ой, кесімді пікір білдіруге мүмкіндік беретін білімділердің сипаттамасы ретінде қарастырылады.

Аталған мақсаттарды жүзеге асыруда бүгінгі таңда білім беру үрдісіндегі негізгі міндеттеріміз оқушының бойындағы адами құндылықтарды, қайырымдылықты, сүйіспеншілікті дамыту, рухани адамгершілігін қалыптастыру, жеке тұлғалық қасиеттерінің ашылуы жаңа оқыту технологияларының білім беру жүйесіне озық үлгілерін еркін енгізілуіне тікелей байланысты. Бүгінгі күні көкейтесті болып отырған білімнің құзыреттілік ұстанымын жүзеге асыру құралы ретінде педагогикалық технологиялар мен белсенді оқыту әдістерінің алар орны ерекше. Қазіргі заман талабына сай білім беру жүйесінің басты көрсеткіші–оқушының өздігінен білім алуға деген ұмтылысын қалыптастыру. Ал мұғалімнің негізгі міндеті – оқушыны білімге өз бетінше ізденіске және шығармашылық іс – әрекеттерге баулу болып табылады. «Сабақ беру – үйреншікті жәй ғана шеберлік емес, ол – жаңадан жаңаны табатын өнер» деп Ж.Аймауытов айтқанындай, әрбір өткізілген сабақ оқушының жүрегінен орын алатындай, жақсы істерге жетелейтіндей, рухани байлығын дамыту деңгейінде ұйымдастырылуы керек.

Мұғалім өз ісінің маманы болуымен қатар, оның бойында баланы жақсы көру, баланың көзқарасын мен пікірін сыйлау, тек өз пәнінің төңірегінде ғана қалып қоймай, қоғамда болып жатқан өзгерістерге құлағы түрік, көзі ашық, жан – жақты талдау жасай білетін маман болуы шарт.Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсынұлының: «Бала оқытуды жақсы білейін деген адам әуелі балаларға үйрететін нәрселелерін өзі жақсы білуі керек» деген тұжырымында «Шығармашыл ұстаз шығармашыл шәкірт дайындайды» деген ой айқын аңғарылады. Сөзімді қорыта келе айтарым, жоғарыда аталған құзыреттіліктерді меңгерген мұғалім – шығармашыл шәкірт дайындауға даяр.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1.Жүсіпова Ж.А. Педагогикалық шеберлік, Алматы, 2011
2. https://www.tarbie.kz/25368

РАБОТА С РОДИТЕЛЯМИ КАК ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Гурьева Елена Валентиновна
Заместитель директора по воспитательной работе, учитель-дефектолог
КГУ «Специальная школа-интернат № 6» УО ОА
Семей, Казахстан

Аннотация: *в статье рассматриваются методы и приемы родительского просвещения в системе воспитательной концепции специальной школы для детей с особыми образовательными потребностями*

Ключевые слова: *компонент учебно-воспитательного процесса, кризис семейного воспитания, функция главного воспитателя, конструктивный характер общения.*

Одним из мифов о педагогической науке является представление о том, что создание комфортных санитарно-гигиенических условий, повышение технического обеспечения образовательного процесса способны существенно повысить результативность обучения ребенка в школе. Однако, время показало, что комфортность условий обучения – вещь необходимая, но недостаточная. Сегодня все яснее становится понимание роли семьи в формировании, поддержании и развитии познавательных интересов ребенка. Поэтому работа с семьей становится важнейшим компонентом учебно-воспитательного процесса (1).

Работа с родителями как направление деятельности входит в систему внутришкольного контроля учебных заведений среднего образования.

В настоящее время нет необходимости пространно останавливаться на проблемах современного кризиса воспитания. Достаточно познакомиться с данными последних социологических исследований. Для нас важно зафиксировать тот момент, что кризис семейного воспитания сказывается для школы не только в усложнении педагогической работы с детьми, но и в усложнении работы с родителями.

Повышенная тревожность родителей в вопросе успешности обучения детей с особыми образовательными потребностями обостряет у них страхи перед школой, которые, в свою очередь, проявляются в определенных формах поведения, не всегда оказывающих позитивное влияние на детей (2).

В условиях развивающегося общественно-государственного характера управления школой типичные страхи родителей, если с ними не работать, способны свести на нет все усилия школы по воспитанию детей. Вот почему так важно выработать общешкольные принципы работы с родителями.

Основным принципом работы с родителями в современных условиях является отказ от репрессивного характера общения. Традиционное «донесение» родителям об успеваемости и поведении детей, об их поступках и прегрешениях с требованием принять меры без педагогического анализа причин, результатов наблюдения, рекомендаций – неприемлемо (3).

Важная педагогическая задача – возвратить родителям функцию главного воспитателя. Сегодня требуется сформировать конструктивный характер общения родителей со школой и школы с родителями. Конструктивный характер общения предполагает понимание сторонами того, чем они занимаются (4).

Поэтому в основе любого общения должно лежать понимание того, что такое современная специальная школа, что она может, должна и каковы пределы ее возможностей и ответственности.

Этой проблеме отводится место в Единой программе воспитания, утвержденной приказом Министра просвещения № 294 от 19.09.2023г.:

В рамках сотрудничества с семьей необходимо:

✓ оказание педагогической поддержки родителям по вопросам, касающимся воспитания детей в организациях образования (планирование воспитательной работы, совместное управление и принятие решений);

✓ установление контакта с родителями как получателей информации через страницы социальных сетей образовательной организации (Instagram, Facebook, Telegram);

✓ организация новых видов родительских собраний (педсоветы, тренинги, семинары, коучинги, дни открытых дверей, лекции, педагогические гостевые лекции) с целью увидеть динамику развития обучающихся и обеспечить качественную обратную связь с родителями (5).

Цели работы с родителями:

Просветительская: научить родителей видеть и понимать изменения, происходящие с детьми;

Консультативная: совместный психолого-педагогический поиск методов эффективного влияния на ребенка с особыми образовательными потребностями в процессе приобретения им общественных и учебных навыков;

Коммуникативная: обогащение семейной жизни эмоциональными впечатлениями, опытом культуры взаимодействия ребенка и родителей.

Задачи:

✓ Создание единого школьного коллектива;

✓ Оказание психолого-педагогической помощи семье в воспитании и обучении детей;

✓ Привлечение родителей к активному взаимодействию со школой;

✓ Установление связи с правоохранительными и другими заинтересованными органами и по охране прав детей и семьи в цело;

✓ Организация общественно-значимой деятельности родителей и учащихся.

Содержание работы:

1. Изучение семей учащихся, положения детей в семье, условий их жизни.
2. Регулярное проведение родительского всеобуча (лекторий).
3. Правовое просвещение родителей.
4. Проведение индивидуальных и правовых консультаций.
5. Привлечение родителей к сотрудничеству по всем направлениям деятельности.
6. Поощрение родителей, активно участвующих в жизни школы, класса.
7. Привлечение к работе общешкольного родительского комитета.
8. Участие в традиционных общешкольных праздниках и мероприятиях.

Перспективный план работы с родителями:

№	Мероприятия	Сроки	Ответственные
I. Участие родителей в управлении			
1	Работа общешкольного родительского комитета	В течение учебного года	ЗДУВР
2	Работа классных родительских комитетов	В течение учебного года	Кл.руководители, воспитатели 1-10 классов
II. Университет психолого-педагогических, нравственно-правовых знаний для родителей			
1	Проведение родительских лекториев	По плану школы	Администрация, кл.руководители, воспитатели
2	Ознакомление родителей с нормативно-правовой базой школы-интерната (устав, локальные акты, образовательные программы и т.д)	По плану школы	Администрация, кл.руководители, воспитатели

№	Мероприятия	Сроки	Ответственные
3	Собрание для родителей будущих первоклассников	По плану школы	Администрация, кл.руководители, воспитатели
4	Проведение общешкольных родительских собраний	По плану школы	Администрация, кл.руководители, воспитатели
5	Проведение классных родительских собраний по запланированной тематике	По плану школы	кл.руководители, воспитатели
6	День открытых дверей для родителей	По плану школы	Администрация
7	Индивидуальные консультации для родителей учителей предметников и педагогов коррекционных дисциплин	По плану школы	Кл.руководители, воспитатели, учителя-предметники, педагоги корр.дисциплин
8	Анкетирование родителей	В течение учебного года	психологи, кл.руководители, воспитатели
III. Участие родителей во внеклассной работе школы-интерната			
1	Традиционные праздники в классах	В течение учебного года	ЗДУВР, Кл.руководители, воспитатели
2	Общешкольные праздники	В течение учебного года	ЗДУВР, Кл.руководители, воспитатели
3	Организация социокультурного пространства (посещение музеев, театров, выставок) во внеурочное и каникулярное время	В течение учебного года, согласно плану работы	ЗДУВР, Кл.руководители, воспитатели
4	Совместное участие в творческих конкурсах	В течение учебного года	ЗДУВР, Кл.руководители, воспитатели, вожатая

Таким образом, специальной школой реализуются функции родительского просвещения сведений о воспитательной концепции школы, о методике воспитания, о целях и задачах личностного развития школьников с особыми образовательными потребностями на данный момент, о ходе духовного развития ребенка и корректирует принципы семейного воспитания.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Классное руководство: теория, методика, технология / Щуркова Н.Е. - М. : Пед. общество России, 1999. - 222 с.

2. Направления, содержание, формы и методы воспитательной работы классного руководителя / Черноусова Ф. П. - М. - Педагогический поиск, 2004. - 160 с.

3. Организация и планирование воспитательной работы в школе / Гуткина Л.Д. - М. : Педагогический поиск, 2001. - 160 с.

4. Образование родителей и школа: Учеб.- метод. Пособие / Под ред. С.И. Петреевской. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. - 120 с.

5. Единая программа воспитания в РК на 2023-2026 гг. (приказ МП № 294 от 19.09.2023г.).

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ С ОДАРЕННЫМИ СТУДЕНТАМИ

Адерихина И.В.,
преподаватель. Педагогический колледж иностранных языков.

Цель данной статьи – рассмотреть сущность, особенности и последовательность научно-исследовательской работы с одаренными студентами.

Актуальность темы определяется задачами, которые стоят перед образовательными учреждениями ТиПО в свете обновленных программ по социально-гуманитарному направлению.

Научная самостоятельная работа является одним из основных средств повышения уровня подготовки специалистов ТиПО. Научная работа студентов опирается на опыт самостоятельной работы, которые развиваются процессе учебной деятельности с момента поступления в колледж. Она по своей организации и содержанию в педагогическом коледже разделяется на учебно-исследовательскую и научно-исследовательскую работы.

Структура научной самостоятельной работы студентов в ПКИЯ. Ведущая роль, особенно на младших курсах, в руководстве научной самостоятельной работой принадлежит преподавателю.

Продвижение студента в учебе и научной работе увеличивает его долю и степень самостоятельности, когда от роли руководителя и организатора преподаватель постепенно переходит к роли советчика и консультанта.

Организационно научная самостоятельная работа может проходить по-разному:

а) под руководством преподавателя, что соответствует самостоятельному уровню СРС;

б) в рамках научного студенческого общества.

в) индивидуально, в сотрудничестве с преподавателем.

Четко сформулированная задача, проблема, постоянный интерес руководителя к научной самостоятельной работе студента стимулируют интенсивность и качество работы /1/.

Задание на СРС по истории Казахстана 1 курс(база 9 кл)

№	Тема	Виды самостоятельной работы студентов	Критерии оценивания	Сроки исп-я
	Раздел I. Цивилизация: особенности развития.		100	01-28.09.21
1.	СРС 1. Тема 1.2.1. Истоки и особенности возникновения цивилизации Великой Степи (энеолит, эпоха бронзы).	Учебник Джандосова, 10 кл. Часть 1. Стр. 10-26, вопросы 1-5. Реферат «Основные культурные очаги оседло-земледельческих цивилизации ». Тестовые задания .	20 30 50	
	Раздел II. Этнические и социальные процессы		100	05-26.10.21
2.	СРС 2 Этногенез и этнические процессы на территории Казахстана .	Учебник Джандосова, 10 кл. Стр. 82-91, вопросы 1-5. Тестовые задания . Кластер .	20 50 30	
	Раздел III. Из истории государства, войн и революций		100	02-23.11.21
3	СРС 3 Империя Чингисхана и ее наследники .	Учебник Джандосова, Часть 1. 10 кл. Стр. 120-130, вопросы 1-4. Доклад. Тестовые задания .		20 30 50
	Раздел IV Развитие культуры		100	24.11-22.12.21
4	СРС 4 Развитие культуры на современном этапе.	Учебник Джандосова, Часть 1. 10 кл. Стр. 206-222, вопросы 1-4. Доклад. Тестовые задания .	20 30 50	14.01.2024

Признаки одаренности:

- наличие более высоких интеллектуальных способностей по сравнению с большинством учащихся,
- легкое усвоение нового материала и высокая успешность его закрепления;
- активность, инициативность в учебном процессе
- творческий подход к выполнению заданий
- стремление к познанию и к самостоятельному исследованию
- оригинальность и креативность

Планируемые результаты:

- формирование системы работы с одаренными учащимися.
- повышение уровня знаний и умений учащихся.
- творческая самореализация учащихся.

01.11.23. Итоги Викторины по экономике

Этапы работы

Этапы работы

Этапы работы	Цели и задачи	Содержание работы
1. Предварительный	Диагностика знаний, навыков и умений; ориентация в сфере личных интересов ученика	Письменные и устные задания, вопросы, помогающие выявить уровень владения знаниями и умениями, способности и интересы.
2.Выбор проблемы исследования	Предварительная ориентация в выборе проблемы исследования	Обсуждение возможных тем исследования (темы предлагает преподаватель, учитывая и личные качества учеников, и тематику предстоящих конференций учащихся)
3.Изучение научной литературы	Приобретение практических навыков работы со справочной и научной литературой.	Составление библиографии по теме; разные виды чтения, выделение главной мысли, конспектирование; обсуждение прочитанных научных работ
4. Формулирование объекта и предмета исследования, темы, гипотезы, определение целей, задач, методов	Формирование исследовательских навыков (формулирование объекта и предмета исследования, темы, гипотезы, постановка целей и задач исследования, определение методов в зависимости от объекта исследования).	Консультирование по вопросам формулирования объекта и предмета исследования, темы, гипотезы, понимания целей и задач работы, по методике проведения исследования
5. Сбор материала	Обучение сбору материала или постановке эксперимента	Планирование и проведение исследования, сбор материала
6.Обработка полученного материала	Обучение статистической обработке полученного материала и представлению результатов в виде таблиц, диаграмм и т.п.	Обработка полученного материала
7.Формулирование выводов	Выработка умения формулировать выводы	Систематизация и обобщение результатов работы
8. Создание текста	Практическое овладение научным стилем	Написание текста исследовательской работы
	Обучение редактированию научного текста; навыкам «свертывания» и «развертывания» текста	Редактирование и оформление работы, составление тезисного плана
9.Представление результатов работы	Овладение навыками устного публичного выступления	Представление работы на научно -практической конференции.
10. Оценка работы	Рефлексии на продукт и результат	Анализ проделанной работы, обсуждение перспективных планов

14.01.2024

Научно-исследовательская работа студентов. Поскольку участие в научной самостоятельной работе является составной частью профессионального образования студента, то одним из показателей успешности будет являться сформированные у него умения и навыки, которые он развивает в результате познавательной деятельности и самообразования:

а) умение поиска источников информации, отбор нужной информации, смысловая переработка, содержащейся в различных источниках – учебниках, методических материалах, электронной учебной продукции, ресурсах Интернета.

б) умения и навыки письменной фиксации информации для ее последующего использования с помощью различных видов записи (план, конспект, реферат, сообщение.).

в) умение доложить результаты исследования и подготовить их к опубликованию /4/.

Формы научной самостоятельной работы студента. На первом этапе (на протяжении первого – второго курсов) студентов знакомят с основами и элементами научных исследований, развивают навыки самостоятельной работы.

На втором этапе студенты включаются непосредственно в исследовательскую работу Конкретные теоретические или экспериментальные разработки. .

Лучшие работы студентов рекомендуются на студенческие научно-технические конференции, конкурсы, выставки.

Реферат, доклад, курсовая и дипломная работы являются основными научными исследованиями, которые студент осуществляет в период обучения.

Реферат – сжатое, письменное изложение научной информации по конкретной теме.

Тема реферата выбирается из рекомендованного списка или по предложению студента с согласия преподавателя той дисциплины, по которой он пишется /2/.

Структура основной части реферата может содержать разделы:

- сведения об авторе реферируемого материала, если это необходимо для полного раскрытия темы;
- в главной части реферата описание научной информации по теме;
- обобщения, выводы, замечания, значение выбранной темы.
- Как и у любого вида научной самостоятельной работы, реферирование имеет несколько обязательных этапов.
- Выбор темы студентом происходит самостоятельно.
- Определение целей, задач и проблем, которые раскрывают сущность выбранной темы.
- Подбор литературы и составление библиографического списка основных источников.

Доклад – форма самостоятельной научно-исследовательской работы, где автор раскрывает сущность исследуемой проблемы, анализирует различные подходы к её изучению, а также собственные взгляды на нее.

Подготовка доклада требует от студента самостоятельной и интеллектуальной работы, поскольку включает в себя такие обязательные элементы, от которых зависит и качество его выполнения и успешность проделанной работы:

изучение наиболее важных работ по выбранной теме, перечень которых дает или преподаватель или студент предлагает сам;

анализ подобранного материала, выделение наиболее значимых фактов, мнений, подходов различных ученых и научных положений;

обобщение и логическое построение доклада;

написание доклада с соблюдением требований научного стиля /4/.

Доклады бывают письменные и устные. Структура доклада зависит от вида и уровня самостоятельной работы: он рассматривается как форма учебной самостоятельной работы

для выступления на семинарском занятии, и форма научной самостоятельной работы для выступления на кружке, конференции и др.

Подготовка доклада для выступления на семинарском занятии включает в себя подбор из списка литературы, предлагаемого в УМК по дисциплине.

Доклад с результатами проделанного исследования, как правило, не должен по времени превышать 10-15 минут.

Особенно интересны доклады, построенные с элементами проблемности, содержащие интересные факты, примеры, ситуации.

Для демонстрации значимости и наглядности полученных результатов приводятся обобщающие таблицы, диаграммы, при выступлении с докладом часто используются компьютерные презентации.

Любой доклад после письменного изложения сообщается в виде устного выступления, которое отражает содержание выполненной работы. Устный доклад может сопровождаться компьютерной презентацией.

Рассмотрим теперь научно-исследовательскую самостоятельную работу студентов, основной целью которой является повышение профессионально – творческого уровня студентов, совершенствование форм привлечения студенческой молодежи к фундаментальным исследованиям; использование творческого потенциала студентов для решения актуальных проблем современной науки и практики /4/.

Основными задачами самостоятельной научно-исследовательской работы со студентами являются:

- интеграция учебных занятий, практики и научно - исследовательской работы студентов, основанной на единстве обучения и подготовки студентов к творческому, научному и педагогическому труду;

- формирование у студентов интереса к научному творчеству, обучение методике и способам самостоятельного решения научно - исследовательских задач и навыкам работы в научных и педагогических коллективах, создание условий для раскрытия и реализации личностных творческих способностей студенческой молодежи;

- Развитие у студентов творческого и профессионального мышления и самостоятельности, углубление и закрепление полученных при обучении теоретическим и практическим знаниям;

- выявление наиболее одаренных и талантливых студентов, использование их творческого и интеллектуального потенциала для решения актуальных задач теории и практики обучения и воспитания, развития науки и подготовка из числа наиболее способных и успевающих студентов резерва научно-педагогических и научных кадров.

- развитие научных связей как внутри колледжей республики, так и со странами ближнего и дальнего зарубежья и др /4/.

Виды научно-исследовательской самостоятельной работы студентов. Особенность организации научной самостоятельной работы является ее комплексный характер, т.е. система научной и учебной работы должна обеспечивать непрерывное участие студентов в научной работе в течение всего периода обучения. . При этом необходимо, чтобы сложность и объем приобретаемых студентами знаний, умений и навыков в процессе выполняемой ими научной работы возрастали постепенно. Например, на 1-м и 2-м курсах целью и основным содержанием всей работы должно быть формирование у студентов в ходе общенаучной подготовки перспективных навыков, умений и приобретение простейших знаний, необходимых для выполнения научной работы, обучение основам самостоятельной работы, развитие нестандартного мышления, умение анализировать учебно-воспитательный процесс в теории и практике и др. Здесь может быть полезна реферативная работа и научные исследования рамках учебной педагогической практики.

На 3-м курсе, в ходе психолого-педагогической и специальной подготовки, выполнения небольших самостоятельных исследований и заданий творческого характера, происходит формирование специальных исследовательских навыков, углубление знаний методов, методик, технических средств проведения исследований и обработки результатов. Необходимо иметь в своем активе участие в конференциях, конкурсах всех уровней, проведение научных исследований.

Студенты, которые принимают участие в исследованиях, работают, как правило, с одаренными детьми. Разрабатывают задания для детей, развивают у них специальные способности, развивают интерес к познавательной деятельности /4/.

Участие в предметных Олимпиадах различного уровня позволяют привлекать к научно-творческой самостоятельной работе наиболее успешных студентов, так как для участия в них требуется достаточно высокая теоретическая подготовка.

Немаловажную роль играет система поощрений студентов, наиболее активно участвующих в научной работе.

Студенты, добившиеся высоких результатов в научно - исследовательской работе и активно участвующие в творческой деятельности заслуживают поощрения.

Лучшие студенческие доклады по результатам работы, выступлениям на конференциях рекомендуются для бесплатной публикации в сборниках.

За высокие результаты по итогам научной исследовательской работы лучшие студенты поощряются морально и материально – грамотами, дипломами.

Выпускники учебного заведения, выполнившие за период обучения ряд научных работ, включенных в отчеты по научным работам, опубликовавшие в печати или получившие высокую оценку на конкурсах, в первую очередь составляют потенциал для поступления в ВУЗЫ республики.

Итак, в данной статье мы определили основные виды и формы работы преподавателя с одаренными студентами, рассмотрелить сущность, особенности и этапы научно-исследовательской работы с наиболле способными к научной работе студентами.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Башарина С.А. Виды и формы самостоятельной работы. URL: http://проф-обр.рф/blog/2016-12-04-930 (дата обращения: 21.01.2024).
2. Огурцов А.Н. Основы научных исследований. Уч-метод., пособие – Харьков 2008. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/79662765.pdf (дата обращения: 21.01.2024).
3. Организация самостоятельной работы студентов. Учебно-методичекое пособие. – Воронеж, 2016. URL: https://edu.vsu.ru/pluginfile.php/64314/mod_data/content/5161450/Организация самостоятельной работы.pdf (дата обращения: 21.01.2024).
4. Плужникова Е.А. Научная работа студентов как необходимое условие развития исследовательской культуры будущего учителя. URL: https://ecosystema.ru/03programs/irsh/op_rabstud_plush.htm (дата обращения: 21.01.2024).
5. Сурова В. Стратиевская Е. Организация научно-исследовательской деятельности учащихся как эффективная форма работы с одаренными детьми в условиях реализации ФГОС (из опыта работы кафедры естественных дисциплин лицея № 3 г. Иркутска) //Молодой ученый. - 2019. - № 35 (273). - С. 160-162. - URL: https://moluch.ru/archive/273/62190/ (дата обращения: 21.01.2024).

ЕРЕСЕК ТОП БАЛАЛАРЫНА СЮЖЕТТІК-РӨЛДІК ОЙЫНДАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Сейітсұлтан Орынкүл Тохтарқызы
Студент педагогика және психология факультеті Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Ғылыми жетекші: Жубандыкова Аккул Мурзалиевна
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа: *Бұл мақалада біз ересек топ балаларына сюжеттік рөлдік ойындарын ұйымдастыру әдістемесін, атап айтқанда рөлдік ойынның қалай қолданылатынын, оның баланың дамытудағы маңыздылығын қарастырғымыз келеді. Ойын ересек топ балаларына әсер ететіні сөзсіз. Ойын арқылы бала дүниені танып, ересек өмірге дайындалады. Сонымен қатар, сюжеттік-рөлдік ойын баланың шығармашылық дамуының, шығармашылық дағдыларды шынайы өмірмен байланыстыру қабілетінің дамуының негізі болып табылады.*

Ең алдымен, жоғарыда айтылғандай, балаға дербестікке ұмтылу және үлкендердің өміріне белсенді қатысу тән. Ойын барысында бала өз тәжірибесінде бейнелері сақталған ересектерге еліктеуге тырысып, рөлді алады. Ойын барысында бала өз қалауын, ойын, сезімін еркін білдіре отырып, өз бетінше әрекет етеді. Сюжеттік рөлдегі бастысы рөл ойынның негізгі өзегі. Көбінесе бала ересек адамның рөлін алады. Ойында рөлдің болуы баланың санасында бір немесе басқа адаммен сәйкестендірілетінін және оның атынан ойында әрекет ететінін білдіреді. Рөл іс-әрекетте, сөйлеуде, мимикада, пантомимада көрінеді.

Рөлдік ойын өзінің дамыған түрінде, әдетте, ұжымдық сипатта болады. Бұл балалар жалғыз ойнай алмайды дегенді білдірмейді.Бірақ балалар қоғамының болуы-рөлдік ойындарды дамытудың ең қолайлы шарты. Еркін сюжеттік ойын-мектеп жасына дейінгі балалар үшін ең тартымды әрекет. Оның тартымдылығы ойында баланың ішкі субъективті еркіндік сезімін, оған бағынатын нәрселерді, әрекеттерді, қарым-қатынастарды сезінетіндігімен түсіндіріледі-практикалық өнімді іс-әрекетте қарсылық көрсететін барлық нәрсе қиынға соғады. Бұл ішкі еркіндік күйі сюжеттік ойынның ерекшелігімен байланысты-ойдан шығарылған, шартты жағдайдағы әрекет.

Түйінді сөздер: *ойын, сюжеттік рөл, ересеп топ, мектепке дейінгі жас, дамыту, тәрбиелеу.*

Сюжеттік-рөлдік ойын балалар әлемінен ересектер әлеміне дейінгі көпірдің бір түрі ретінде әрекет етеді. Мұнда бәрі бір-бірімен байланысты және өзара байланысты: ересектер әлемі балалар әлеміне әсер етеді және керісінше. Ойындар көбінесе ересектердің белгілі бір әлеуметтік рөлдерін «орындайтын» балаларды қамтиды. Ересектер әлемді одан да жақсырақ түсіну үшін ойындарды жиі пайдаланады (іскерлік ойындар). «Ішкі жан» (спорттық ойындар) интеллект деңгейін дамытады (сюжет-рөлдік ойындар) және т.б[1].

Сюжеттік рөл ұсынылған ережелерді қабылдауға негізделген, сол арқылы баланы ересек өмірдің белгілі бір ережелерін сақтауға бағыттайды. Ойын өзінің ерекшеліктеріне байланысты мәжбүрлеу әдістерін қолданбай баланың шығармашылық қабілеттерін дамытуға қол жеткізудің ең жақсы тәсілі болып табылады. Жоғарыда айтылғандардың барлығынан қазіргі оқу-тәрбие үрдісінде қандай рөлдік ойын ойнау керек және мектеп жасына дейінгі балалардың ойын әрекетін белсендіруге ұмтылу қаншалықты маңызды екені анық. Баланы тәрбиелеу мен дамытуда, оның шығармашылық қабілеттерін дамытуда ойынды қолдану теориясын қарастырудың тұрақты маңыздылығы мен өзектілігі осыдан туындайды.

Рөлдік ойын – мектеп жасына дейінгі баланың негізгі ойын түрі. Оның ерекшелігі неде? Оған мінездеме берген С.Л. Рубинштейн бұл ойын баланың ең стихиялық көрінісі екенін және сонымен бірге баланың ересектермен қарым-қатынасына негізделгенін атап өтті. Ол ойынның негізгі белгілерімен сипатталады: балалардың эмоционалдық байлығы мен ынтасы, дербестігі, белсенділігі, шығармашылық қабілеті. Баланың рөлдік ойынын қоректендіретін негізгі көз оны қоршаған әлем, ересектер мен құрбыларының өмірі мен іс-әрекеті. Рөлдік ойынның негізгі ерекшелігі - ондағы ойдан шығарылған жағдайдың болуы. Қиялдық жағдай сюжет пен рөлдерден тұрады. Ойынның сюжеті - өмірлік уәжді байланыстармен біріктірілген оқиғалар тізбегі. Сюжет ойынның мазмұнын - оқиғаларға қатысушылар байланыстыратын әрекеттер мен қарым-қатынастардың сипатын ашады. Рөл – сюжеттік-рөлдік ойынның негізгі өзегі. Көбінесе бала ересек адамның рөлін алады[2].

Сонымен қатар олардың арасында күрделі рөлдік қатынастар бір мезгілде орнатылады (мысалы, анасы мен қызы, капитан мен матрос, дәрігер мен науқас, т.б.). Ойын мен ойын дизайны күрделене түскен сайын балалардың сезімдері саналы және күрделі болады. Ойын баланың тәжірибесін ашады және оның сезімін қалыптастырады. Бала ғарышкерлерге еліктеп, оларға деген таңданысын, сондай болу арманын жеткізеді. Сонымен бірге жаңа сезімдер пайда болады: тапсырылған тапсырмаға жауапкершілік, оны сәтті аяқтаған кезде қуаныш пен мақтаныш. Мектепке дейінгі жастағы балаларда әртүрлі өмірлік оқиғаларға, ересектердің әртүрлі жұмыс түрлеріне қызығушылық дамиды; Олардың еліктеуге тырысатын сүйікті кітап кейіпкерлері бар. Нәтижесінде ойындардың идеялары тұрақты болады, кейде олардың қиялын ұзақ уақыт бойы жаулап алады. Кейбір ойындар («матростарда», «ұшқыштарда», «ғарышкерлер») апта бойы жалғасады, бірте-бірте дамиды. Ойынның ұзақ мерзімді перспективасының пайда болуы ойын шығармашылығының дамуының жаңа, жоғары сатысы туралы айтады. Бұл жағдайда балаларда болатындай бір тақырыптың күн сайын қайталануы емес, жоспарланған сюжетті біртіндеп дамытып, байыту байқалады[3].

Сюжеттік рөлді ұйымдастыру әдістемесі 3 кезеңнен тұрады:

Бірінші кезең. Ойынның негізгі мазмұны – заттармен іс-әрекеттер. Олар белгілі бір реттілікпен жүзеге асырылады, дегенмен бұл реттілік жиі бұзылады. Әрекеттер тізбегі сюжетке негізделген. Негізгі пәндер күнделікті тақырыптар. Балалардың әрекеттері біркелкі және жиі қайталанады. Рөлдер белгіленбеген. Пішінде бұл жанама ойын немесе жалғыз ойын. Балалар үлкендермен ықыласпен ойнайды. Тәуелсіз ойын қысқа мерзімді. Әдетте, ойынның пайда болуына ынталандырушы ойыншық немесе бұрын ойында қолданылған алмастырғыш зат болып табылады.

Екінші кезең. Ойынның негізгі мазмұны – затпен әрекеттер. Бұл әрекеттер сөзбен көрсетілген рөлге сәйкес толық және дәйекті түрде дамиды. Әрекеттер тізбегі ережеге айналады. Қатысушылар арасындағы алғашқы өзара әрекеттестік жалпы ойыншықты (немесе әрекет бағытын) пайдалану негізінде жүзеге асады. Қауымдастықтар қысқа мерзімді. Негізгі пәндер күнделікті тақырыптар. Бір ойынды бірнеше рет қайталауға болады. Ойыншықтар алдын-ала таңдалмайды, бірақ балалар көбінесе сол сияқтыларды пайдаланады - олардың сүйіктілері. Ойын қазірдің өзінде 2-3 адамды біріктіре алады.

Үшінші кезең. Ойынның негізгі мазмұны да заттармен әрекеттер. Дегенмен, олар ойын серіктестерімен әртүрлі байланыстар орнатуға бағытталған әрекеттермен толықтырылады. Ойын басталмас бұрын рөлдер нақты анықталған және тағайындалған. Ойыншықтар мен заттар рөлге сәйкес таңдалады (көбінесе ойын кезінде). Бұл негізгі ережеге айналады. Ойын көбінесе бірлескен ойын түрінде өтеді, дегенмен өзара әрекеттесу бір-бірімен байланысы жоқ серіктестердің параллельді әрекеттерімен қиылысады[4].

Рөлдік ойындарды қолдану әдістемесінің негізгі тұстарын қарастырайық. Педагог балалардың ұжымдық іс-әрекетіне енгізетін ойынды таңдау белгілі бір тәрбиелік тапсырмамен анықталады. Әрбір ойын нақты функцияларды орындайды, сондықтан

мұғалім оның нақты мүмкіндіктерін нақты елестетуі керек. Шығармашылық ойын элементтері және әрекеттің ойын түрлері қысқа мерзімді немесе ұзақ мерзімді болуы мүмкін. Бұл айырмашылық мұғалім үшін өте маңызды. Қысқа мерзімді жұмыс ойыны баланың белгілі бір қиындықтарды жеңуіне ынталандыру ретінде қызмет етеді. Қысқа мерзімді ойынның тәрбиелік функциялары белгілі бір дәрежеде шектеледі; Көбінесе эмоционалды көтерілуден кейін жалпы көңіл-күйдің төмендеуі орын алады. Бұл балалардың маңызды әрекеттерді орындау қажеттілігі болмаған жағдайда орын алады. Ойын тек эмоционалды ынталандыру қызметін атқарады. Ұзақ уақытқа созылған ойынның әлеуеті өлшеусіз үлкен. Ойын элементтері, ойын формасы ұзақ уақыт қолданылғанда балалардың ұжымдық іс-әрекетін ұйымдастыруда жаттығулар қызметін атқарады. Олай болса, рөлдік ойындардың табысты болуы мұғалімнің ұйымдастырушылық қызметіне байланысты екені сөзсіз.

Біріншіден, мұғалімге ойын сюжетін дамыту үшін жағдай қажет, объектілік ойын ортасын құру мектеп жасына дейінгі баланың жас және жеке ерекшеліктерін ескереді. Рөлдік ойынға арналған атрибуттарОйындар түрлі-түсті және эстетикалық болуы керек, өйткені бала дәл осылай әрекет етеді.

Объективті ойын ортасын дұрыс ұйымдастыру мұғалімнің ойын әрекетінде балалардың шығармашылығын дамытудың бағдарламалық тапсырмасын орындауын да болжайды.

Екіншіден, рөлдік ойын мұғалім балалардың ойын әрекетін әр жағдайда емес, жүйелі және жүйелі түрде ұйымдастырып, жүзеге асырса ғана табысты болады.

Мұғалімнің балаларды бақылай білу қабілеті оған ойға материал береді, олардың ойын жоспарлары мен тәжірибесін түсінуге және соның негізінде мектеп жасына дейінгі балалармен ойын әрекетін жоспарлауға мүмкіндік береді.

Ақырында, үшіншіден,балалармен рөлдік ойынды ұйымдастырған кезде мұғалім балаларды ойын әрекеттеріне үйретудің әдістері мен тәсілдерін, ал үлкен мектепке дейінгі жаста таңдалған рөлге немесе ойын сюжеті бойынша ойын тізбегін белсенді түрде қолдануы керек[5].

Қорытынды

Сюжеттік рөлдің негізгі мазмұны - ересектердің бір-бірімен қарым-қатынасы мен қарым-қатынасының көрінісі. Ойындардың тақырыптары әртүрлі болуы мүмкін: ол тек тікелей емес, сонымен қатар балалардың жанама тәжірибесімен анықталады. Ойындар бірлескен және ұжымдық сипатта болады. Қауымдастықтар тұрақты. Олар балалардың сол ойындарға деген қызығушылығына немесе жеке жанашырлық пен сүйіспеншілікке негізделген. Бір мазмұндағы ойындар ұзақ уақыт қайталанып қана қоймайды, сонымен бірге дамып, байып, ұзақ өмір сүреді. Ересек топтағы балалардың осы сюжеттік рөл арқылы алға жетелеу болып табылады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Азметшарипов А.С. Балаларда сюжетті ойын ұйымдастыр.– Алматы, 2019. – 96 б.
2. Баймуратова А.А. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында мектеп жасына дейінгі балалармен рөлдік ойындарды ұйымдастыру: әдістемелік ұсыныстар / Алматы баспасы 2018 жыл. 487 бет.
3. Сардинов Н.П. Ойын арқылы тәрбиелеу. – М.: Ағарту,2017 – 15 б.
4. Юзуов С.С. Игра и сюжетная игра. Алматы. 2017 года. Журнал дет.
5. Эафиров А.А. Ойындар ұйымдастыру әдісін жаңдандыру және оны үйрету. Алматы баспасы. 2018 жыл. 147 бет.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТЕ БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН БАСҚАРУ

Габдуллина Анара Адиетовна
«Амангелді «мектеп-бөбекжай-балабақша» кешенінің директоры,
Батыс Қазақстан облысы, Қазақстан

Аннотация: *А.А.Габдуллина «**Педагогикалық менеджментте білім беру сапасын басқару**» Баяндамада білім беру сапасын басқару және педагогикалық менеджментке шолу жасалады, сонымен қатар белгілі бір мектептің оқу-тәрбие процесінің мысалдары келтірілген. Ауылдық және қалалық мектептердің жұмысындағы айырмашылықтар және оларды шешу жолдары көрсетілген. Оқыту сапасын арттыру мақсатында мектептердің кадрлық әлеуетін дамытуға және сабақтарда түрлі заманауи технологияларды қолдануға көңіл бөлінді.*

Түйін сөздер: *педагогикалық менеджмент, білім сапасы, көшбасшылық, мектепішілік бақылау, мониторинг*

"Педагогикалық менеджменттегі білім сапасын басқару" баяндамасы

Құрметті әріптестер, ғалымдар мен осы іс-шараның қонақтары, сіздердің назарларыңызға "педагогикалық менеджменттегі білім сапасын басқару" мәселесі бойынша ауыл мектебінің шын бейнесі тұрғысынан кейбір ойлар ұсынылады...

"Білім сапасы", "педагогикалық менеджмент" ұғымдарының анықтамаларынан бастайық – олар біздің күнделікті естіп жүрген қарапайым және үйреншікті сөздер болса да…

Әрине, білім беру сапасы-бұл, біріншіден, жалпымемлекеттік міндет-елдің тұрақты әлеуметтік-экономикалық, саяси дамуы мен азаматтардың әл-ауқаты білім беру сапасына байланысты, екіншіден, білім беру сапасы-бұл білім беру процесінің барлық аспектілерін бағалауды, талдауды және жақсартуды қамтитын көп қырлы процесс, бұл білім беру қызметінің кешенді сипаттамасы және білім алушының мемлекеттік білім беру стандарттары мен талаптарына сәйкестік дәрежесін білдіретін даярлығы және білім беру бағдарламаларын орындауға жауапты мектеп. Ал педагогикалық менеджмент өз кезегінде жоғары стандарттарға немесе оқыту сапасына қол жеткізу үшін білім беру ресурстарын ұйымдастыруға және оңтайландыруға бағытталған - яғни педагогикалық менеджмент – бұл мектеп жұмысын басқару әдісі және оқу-тәрбие жұмысын тиімді ұйымдастырушы.

Аталған тақырып аясында ауылдық мектептердегі білім беру сапасы мәселесінің жекелеген аспектілеріне назар аударғым келеді, өйткені қалалық және ауылдық мектептер арасындағы оқыту сапасының алшақтығында объективті проблема бар. Осы шындыққа сүйене отырып, біз ұйымымыздың педагогикалық менеджментін құрамыз: педагогикалық кеңестерде, жұмыс кеңестерінде бұл мәселені үнемі қарастырамыз, оқыту сапасын арттыру жолдарын шешеміз және оқушылардың дайындығындағы айырмашылықты азайтамыз. Тиісінше, оқушылардың қалалық, облыстық, республикалық ауқымдағы олимпиадаларда нәтижелерге қол жеткізуіне, ҰБТ-ның табысты көрсеткіштеріне, педагог кадрларды көпжақты, сапалы даярлау мен қайта даярлауға және т.б. бағытталған білім беру-тәрбие шараларының кешенін әзірлейміз.

Әрине, білім берудің жаңа парадигмасы мен басқару теориясының дамуына байланысты педагогикалық менеджмент үнемі жаңарып отырады. Бүгінгі таңда мектептерде оқу-тәрбие жұмысын дұрыс ұйымдастыру өте маңызды: бұл сауатты жасалған жоспарлар, уақтылы жүргізілген мониторинг, жүйелі мектепішілік бақылау. Мұның бәрі біртұтас буын ретінде сапалы білім берудің қозғаушы күші екені сөзсіз. Ұйымның басшысы ретінде Мен өз жұмысымда корпоративтік көшбасшылық мәдениетін енгізу мақсатында басқа әріптестерге көшбасшылық өкілеттіктерді жүктеуге негізделген бөлінген

көшбасшылық принциптерін ұстануға тырысамын. Бөлінген көшбасшылық стратегиялық көшбасшылықты қамтиды-бұл ұйымның табысты жұмыс істеуі үшін мақсаттары мен ұстанымдарын жүзеге асыруға көмектесетін көшбасшылық түрі, онда негізгі стратегиялар, даму бағыттары, қажетті ресурстар және ұжымдық жетістіктердің ең тиімді тәсілдері әзірленеді. Мұнда әркім өз жұмысын сапалы орындай алатындай және сонымен бірге командада жұмыс істей алатындай етіп, ұжым мүшелері арасында жауапкершіліктер мен міндеттерді дұрыс бөлу маңызды, бұл, әрине, педагогикалық менеджменттің мүмкіндіктерін кеңейтеді және мектептегі білім сапасын арттырады.

Білім берудегі сапаны басқару білім беру жүйесінің тұрақты өсуі мен дамуын қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарады. Себебі сапалы білім жеке тұлғаның және жалпы қоғамның табысты болашағының кілті болып табылады. Бүгінгі таңда білім беру сапасын басқарудың негізгі факторы-оқушылардың алған білімдерін өмірде қолдана білуі, сондай-ақ мұғалімнің балаларды өз пәнімен баурап алу қабілеті. Әрине, егер білім беру процесінің барлық фигуралары өз жұмысын сапалы орындайтын болса, онда даму мен нәтиже болады.

Өз мектебімді мысалға алып байқағаным сабақтарында заманауи цифрлық технологияларды қолданатын мұғалімдердің педагогикалық міндеттердің кең спектрін шешуде жетістіктері мен таңдау еркіндігі көбірек. Сабақтарда заманауи технологияларды қолдану оқушылардың ынтасы мен білім беру нәтижелерін арттыратын оқытудың жаңа әдістемелерін енгізуге мүмкіндік береді. Мұндай мұғалімдердің оқушылары аудандық, облыстық ауқымдағы түрлі зияткерлік конкурстарда, байқауларда жүлделі орындарға ие болады. Мұғалім оқушыны конкурстарға дайындай отырып, өзі білім сапасына әсер ететін қозғаушы күшке айналады.

Білім сапасын басқарудың негізгі элементтеріне жоспарлау және бақылау кіреді.

Білім беру бағдарламаларын жоспарлау, олардың орындалуын бақылау және оқытуды үнемі бақылау сапаны басқарудың негізгі компоненттері болып табылады. Нәтижелерді жүйелі бағалау және талдау табысты әдістерді анықтауға және қосымша назар аударуды қажет ететін аймақтарды анықтауға көмектеседі. Жоғарыда айтылғандай, нақты ойластырылған және дұрыс құрастырылған жоспарсыз сапалы білім беру процесі болмайды. Сондықтан біз жоспарлауды, атап айтқанда, биылғы жылы көптеген өзгерістерге ұшыраған мектепішілік бақылау жүйесін сауатты құра білуіміз керек. Әр сабаққа барғаннан кейін және бақылау жоспарындағы кез – келген іс-шарадан кейін біз болашақта жіберілген қателіктер қайталанбауы үшін сапалы талдау жасауды үйренеміз. Және, сонымен бірге нақты суретті көру үшін оқушылардың оқуын үнемі бақылап отырыңыз. Ауылдық мектептерде бұл жұмысты орындау оңайырақ, өйткені қалалық мектептердегідей оқушылар саны көп емес, бірақ бұл бақылау жұмысын әлсіретуге болатынын білдірмейді. Оқу жылының соңында біздің мектеп бір жылдағы өз жұмысына талдау жасайды, қызметтің әр бағытынан кейін біз SWOT талдауын жүргіземіз, бұл біздің мәселелерімізді және оларды шешу жолдарын айқын көрсетеді.

Сондай-ақ, білім беру сапасын басқаруда мұғалімдердің кәсіби дамуы үлкен рөл атқарады.

Білікті және ынталы мұғалімдерсіз табысты білім беру мүмкін емес. Үздіксіз кәсіби даму, тәжірибе алмасу және оқытушылық практикаға инновацияларды енгізу білім беру сапасын арттырудың негізгі элементтері болып табылады. Бүгінгі таңда ауыл мұғалімдерінің дайындық деңгейі қала мұғалімдерінен еш айырмашылығы жоқ: олар сонымен қатар жоғарылату курстарында оқиды, жеткілікті онлайн курстардан өтеді, өз жұмыстарына жаңа технологияларды енгізеді. Біздің мектепте екінші жыл жобаға бағытталған оқыту тренді енгізілуде.

Мұғалімдердің әдістемелік бірлестіктері өз пәндерімен байланысты жобалық қызметпен айналысуда. Бұл Жобалық жұмыс оқыту сапасын арттыру мүмкіндіктерін едәуір кеңейтті, өйткені мұнда іздестіру, зерттеу қызметімен айналысатын мұғалімдер де, оқушылар да қатысады. Әрбір әдістемелік бірлестік белгілі бір тақырыптық бағытты зерттейді – егер прогресс көрінсе, жобалардың тақырыптары жыл сайын өзгеріп отырады. Мәселен, өткен оқу жылында барлық бес әдістемелік бірлестік түрлі тақырыптарда жұмыс істеді, нәтижесінде үздік жобаға конкурс өтті, онда мұғалімдер өздерінің жетістіктері мен нәтижелерін ұсынды. Биылғы

оқу жылында біз жобаға бағдарланған оқытуды іске асыруды жалғастырамыз, өйткені ол білім беру сапасын көтеруде маңызды нәтижелер береді.

Бірақ ауыл мектептерінің әлсіз тұсы-әдістемелік материалдарды жариялаудың төмен пайызы. Әдістемелік әзірлемелердің болмауы, білім беру бағдарламаларындағы кемшіліктер білім алушыларды оқыту мен дамыту үшін қолайлы жағдайларды қалыптастыруда шектеулер проблемасын туғызады. Сондықтан барлық әдістемелік отырыстарда, педагогикалық кеңестерде бұл мәселе үнемі қаралады.

Сондай-ақ, оқушылардың кері байланысын белсенді пайдалану білім беру процесінің күшті және әлсіз жақтарын анықтауға көмектеседі. Білім алушылардың пікіріне назар аудару оқыту әдістемелерін бейімдеуге және оларды тиімдірек етуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар мектебіміздің мұғалімдері өз сабақтарында оқушылардан кері байланысты белсенді қолданады, онсыз қазіргі сабақ толық болмайды. Кері байланыс мұғалімге оқушының келесі жолы назар аудару керек тақырыпты дұрыс түсінгенін анықтауға көмектеседі. Кейбір мұғалімдердің қолданатын технологиялары нәтиже бермейді, өйткені қазіргі заманғы технологиялар саласындағы білімдерді үнемі жаңартып отыруымыз қажет, себебі бүгінгі оқушыларды тек жаңа, қызықты, мотивациялық әдістерге қызықтыруға болады. Әрине, бұл факторлар оқу сапасына да әсер етеді. Мектепте "LearningApps", "Quizlet", "wordwall", "kahoot" цифрлық платформаларын қолданатын мұғалімдер де бар - олардың сабақтары оқушылардың жанды, шынайы қызығушылығын тудыратыны сөзсіз, өйткені цифрлық білім беру ресурстары мұғалімге қызықты сабақ өткізуге және оқушыларға жаңа оқу материалын сәтті игеруге көмектеседі. Ауылдық мектептерде мұндай инновациялық интерактивті әдістерді қолдану кейде Интернеттің нашар сапасы қиындатады.

Педагогикалық менеджменттегі сапаны басқарудың заманауи сын-қиындықтарына инновациялар мен технологиялар жатады.

Технологиялардың дамуы оқытудың жаңа мүмкіндіктерін ұсынады, бірақ білім беру бағдарламаларын үнемі жаңартып отыруды және оқыту әдістерін бейімдеуді қажет етеді.

Халықаралық стандарттар туралы ұмытпауымыз керек. Білім беру жүйелерін халықаралық стандарттармен салыстыру барған сайын маңызды бола түсуде, бұл әлемдік озық тәжірибелерді бейімдеу және енгізу қажеттілігін болжайды. Мектепте білім беру сапасын арттыру үшін оның жай-күйі мен даму үрдістеріне тұрақты мониторинг жүргізу, оқушылардың білім жетістіктерін объективті **және барабар** бағалау қажет. Қазір біз МОДО, ЕО оқу жетістіктерін сыртқы бағалауға дайындық жүргізіп жатырмыз, сондай-ақ біздің оқушылар осындай зерттеулерге дайын болуы үшін PISA, Pirls, TIMSS халықаралық зерттеулер материалдары бойынша тапсырмалар дайындап жатырмыз.

Қазіргі білім үнемі өзгеріп отырады. Білім сапасын басқарудағы икемді және инновациялық тәсілдерге көшу табысты болашақтың кілті болып табылады. Сыни ойлауды, шығармашылық көзқарасты және өзгерістерге дайындықты дамытуға бағытталған жаңа әдістерді белсенді енгізу қажет.

Қорытындылай келе, білім беру сапасын басқару тек стратегия ғана емес, болашақ ұрпақ алдындағы жауапкершіліктің ажырамас бөлігі екенін атап өткім келеді. Жүйелі мониторинг, үнемі жетілдіру және жаңа сын - тегеуріндерге бейімделу-бұл қалалық немесе ауылдық мектепте болсын, әр адамға жоғары сапалы білім берудің жолы. Ауыл мектебінде туындайтын проблемалар шешілуде және мемлекет шешу және шешеді .....сондықтан білім сапасын басқаруда үлкен айырмашылық болмауы керек.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Львов Л.В. Педагогический менеджмент : учебное пособие. - Челябинск: ЧГАУ, ЮУНОЦ РАО, 2008.
2. «Педагогикалық менеджмент» Ш.Х.Курманалина, С.М.Бахишева, Н.Н.Дәулеткалиева, Н.Ж.Архыматаева. Оқу құралы. – Астана 2018 ж.
3. Хмоленко И.Н. Международный научный журнал «ВЕСТНИК НАУКИ» № 6 (51)

УДК 117

ЛОГОРИТМИКА В КОРРЕКЦИОННОЙ РАБОТЕ ЛОГОПЕДА С ДЕТЬМИ С НАРУШЕНИЯМИ ОПОРНО-ДВИГАТЕЛЬНОГО АППАРАТА

Доманова Наталья Владимировна
Учитель – дефектолог, логопед КГУ «Специальная школа-интернат №2» управления образования Карагандинской области
Караганда, Казахстан

Аннотация: *Целью данной статьи является изучение особенностей использования логоритмики в коррекционной работе с детьми с детским церебральным параличом различной степени тяжести. Гипотезой исследования является предположение о том, что систематическое и комплексное использование логоритмики в коррекционной работе логопеда благотворно влияет не только на развитие речевых навыков, но и на развитие двигательных функций.*

Ключевые слова: *ДЦП, логоритмика, речь, развитие, дефект.*

В настоящее время проблема профилактики, медицинской, психолого-педагогической и социальной реабилитации детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата становится все более актуальной. Основной задачей их образования и воспитания является социальная адаптация и интеграция в общество, включение в общественно полезную деятельность. В то же время важно помнить, что человек, как личность, формируется в процессе общения, передачи конкретного опыта, и здесь роль речи неоценима. Речь – необходимое условие всестороннего и полноценного развития детей и их социальной адаптации.

Актуальность проблемы представлена исследованиями следующих ученых: Н.А. Берштейн, Г.А. Волкова, А.Л. Сиротюк, О.Г. Приходько, В.А. Гиляровский, Э. Жак Далькроз, Т.С. Бабаджан [1, с.5].

Объектом исследования являются нарушения речи у детей с церебральным параличом. Предметом исследования является особенность использования логоритмики в коррекционной работе с детьми с церебральным параличом с привлечением семьи, как способ успешного развития речи и двигательной активности.

В нашем образовательном учреждении логопед сопровождает детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата, с системным недоразвитием речи и дизартрией, которые характеризуются нарушением всех компонентов речи, поздним началом речевого развития, низкой речевой активностью. Структура дефекта выявляет нарушения невербальных психических функций - задержку и специфику формирования познавательной деятельности, отставание в развитии сенсорных и моторных функций, а также эмоциональной сферы личности.

Поэтому преодоление системного недоразвития речи требует интегративного подхода, при котором медикаментозное лечение, система логопедического сопровождения, занятия по коррекции и развитию психических функций, а также логоритмические занятия по формированию общей, мелкой и артикуляционной моторики с привлечением родителей взаимосвязаны.

Логоритмика - это активная терапия, основанная на системе физических упражнений, которая построена на связи между словом (речью), музыкой и движением.

Целью логоритмики является преодоление речевых нарушений путем развития, воспитания и коррекции детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата двигательной сферы в сочетании со словом и музыкой, максимальное всестороннее

развитие ребенка в соответствии с его возможностями через процесс обучения и воспитания, адаптацию к социальной среде.

Логопедическая ритмика является составным звеном лечебной ритмики. Система ритмического воспитания получила распространение в начале XX века в Европе и стала известна под названием «метод ритмической гимнастики». Её создателем был швейцарский педагог и музыкант Эмиль Жак-Далькроз (1865-1950). В 60-е годы Г.А. Волковой разработана система логоритмического воздействия для всех форм речевой патологии, кроме нарушений письма. В настоящее время входит составной частью в комплекс методик по коррекции нарушений речи в детских садах, школах, медицинских учреждениях. Коррекция дизартрии проходит комплексно. Наиболее значима в этом комплексе лечебная физкультура [1, с.15].

Исходя из этого принципа, в нашу практику мы начали внедрять элементы логоритмики. Опыт нашей деятельности действительно подтвердил учение о том, что все пространство вокруг нас живет по законам ритма: смена времен года, дня и ночи, частота сердечных сокращений и многое другое подчинено определенному ритму [2, с.37]. Любые ритмичные движения активизируют деятельность человеческого мозга.

На коррекционных занятиях, используя логоритмику, мы решаем такие задачи, как: оздоровительные, образовательные, коррекционные, воспитательные.

Оздоровительные задачи: укрепление костно-мышечного аппарата, дыхания, двигательной функции, воспитание правильной осанки, походки, ловкости, силы, координации движений.

Образовательные задачи: дети приобретают знания в области музыкального восприятия, учатся слушать музыку, различать на слух музыкальные произведения разных жанров и характера. Ребенок учится передавать ярко выраженные ритмические акценты в движении, различать длинные и короткие звуки, правильно выполнять логические ударения, закреплять навык движения в соответствии с характером музыки и навык перемещения в пространстве.

Коррекционные задачи: коррекция двигательной сферы, развитие слухового и зрительного внимания, памяти, установление равновесия и межполушарного взаимодействия в деятельности нервной системы, развитие сохранившихся функциональных систем, создание новых взаимосвязей между всеми функциональными системами организма и, в конечном счете, социальная реабилитация детей с патологией речи.

Воспитательные задачи: дети учатся действовать самостоятельно, искать выразительные движения, не подражая друг другу. Воспитывается умение перевоплощаться, проявляя свои творческие способности, умение вести себя и двигаться в соответствии с образом, в который они перевоплотились. Воспитываются личностные качества ребенка, чувства дружеской поддержки и взаимопомощи, доброе отношение ко всему окружающему [3, с.28].

Принимая во внимание принципы систематики и последовательности, мы разрабатываем долгосрочное и тематическое планирование с учетом возраста и речевых нарушений детей. Долгосрочный план предполагает последовательное усложнение тем и заданий занятий, конечным результатом которого является выполнение детьми упражнений в полном объеме, в заданном темпе. Содержание занятий меняется с постепенным усложнением

При составлении тематического плана мы учитываем следующие направления работы:

- развитие чувства ритма – упражнения, музыкально–дидактические, ритмические игры, речевые игры с движениями, направленные на развитие чувства ритма и фонематического восприятия;
- формирование правильного дыхания - упражнения, направленные на формирование, развитие и практику правильного физиологического и речевого дыхания;
- развитие артикуляционной и мимической моторики – упражнения, направленные на развитие артикуляционной практики, мимических мышц;
- развитие общей моторики – динамические игры и упражнения, направленные на развитие и коррекцию общей моторики и координации функции;

- развитие мелкой моторики - пальчиковые игры и упражнения с речевым сопровождением или использованием различных предметов, направленные на развитие и коррекцию мелкой моторики пальцев.

В содержание логоритмических занятий с детьми с церебральным параличом входят: вводная ходьба и ориентация в пространстве, динамические упражнения для регуляции мышечного тонуса, артикуляционные упражнения, дыхательные упражнения, фонопедические и оздоровительные упражнения, упражнения на развитие внимания и памяти, разговорная речь.

Схема логоритмических игр для детей с церебральным параличом: вводная часть - дыхательные упражнения; основная часть - речевые игры и упражнения, неречевые игры и упражнения, упражнения для развития двигательных навыков, игры и упражнения для передачи эмоциональных состояний; заключительная часть - упражнение для развития различных видов двигательного и зрительного внимания, упражнения для развития памяти, упражнения с элементами релаксации.

Занятия по логоритмике проводятся два раза в неделю. Продолжительность занятия - 45 минут. Количество детей в группе - до 5-6 человек. К проведению занятий привлекаются родители. Тематика занятий зависит от времени года. Комплексы не повторяются, они меняются, дополняются в зависимости от состава детей в группах.

Система логоритмических занятий способствует положительной динамике: у большинства детей преодолеваются речевые дефекты и корректируются отклонения в личностной и поведенческой сфере.

Каждое логоритмическое занятие, помимо развития двигательных функций и отработки речевых приемов, направлено на развитие коммуникативных способностей, речевой инициативы детей и активности в работе над речью. Это улучшает координацию движений, способствует развитию психических функций детей, оказывает воспитательное воздействие на ребенка и выравнивает его поведенческие реакции. Все это определяет эффективность и практическую значимость использования логопедической ритмики в коррекционной работе по преодолению двигательных и речевых нарушений у младших дошкольников с нарушениями опорно-двигательного аппарата [4, с.48].

Исследовательская работа предполагает, что в практической работе учителям необходимо использовать творческий подход при построении логоритмических занятий, используя известные методики в соответствии с возрастными и индивидуально-психологическими особенностями детей.

Мы считаем, что предлагаемая нами работа по коррекции двигательных и речевых нарушений поможет как воспитателям и другим специалистам образовательных учреждений, так и родителям.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Боромыкова, О.С. Коррекция речи и движения с музыкальным сопровождением: Комплекс упражнений по совершенствованию речевых навыков у детей дошкольного возраста с тяжелым нарушением речи. Детство - Пресс, 1999. – С.63.
2. Волкова Г.А. Логопедическая ритмика: Учебник для студентов высших учебных заведений.- М: Гуманитарный издательский центр Владос, 2002. – С.272.
3. Макарова Н.Ш. Коррекция речевых и неречевых нарушений у детей дошкольного возраста на основе логоритмики. Детство - Пресс, 2009. – С.192.
4. Сиротюк А.Л. Коррекция обучения и развития школьников/А.Л.Сиротюк.М.: ТЦСфера, 2001. – С.80.

USING GAMES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN COLLEGE

Amankulova Aidana Akhmetovna
Foreign Language Teacher
SCCE «Aktobe medical college named
after the hero of the Soviet Union Manshuk Mametova»
Aktobe, Kazakhstan

Annotation: *The article discusses the possibilities of using word games in the process of teaching a foreign language in college. The main classifications of games are given, with the main attention being paid to games of a lexical nature. The article substantiates the conditions that allow the most effective use of word games in foreign language classes, and also provides examples of games at different stages of working with students.*

Keywords: *teaching a foreign language, game methods of teaching a foreign language, language games, vocabulary games, adult education.*

Mastering a foreign language in college involves developing a number of competencies in students. In particular, graduates must be able to communicate orally and in writing in a foreign language and solve problems of interpersonal and intercultural interaction. Consequently, students must have certain knowledge (for example, knowledge of linguistic means) and skills (use formulas of verbal communication, formulate their point of view, etc.), and also be able to relate linguistic means to specific situations of intercultural verbal communication.

The solution to this complex, “global” problem occurs throughout the entire period of teaching a foreign language at a university and requires the use of rational and effective approaches and technologies, forms and methods of teaching. In this context, it is customary to talk about the use of new information and communication technologies, active teaching methods, and a differentiated approach. However, the “basic element” is the methods and techniques of teaching a foreign language, which the teacher uses in the classroom, working directly with students. Students’ knowledge and mastery of linguistic means and their use in communication depend on how effectively this material was presented, reinforced, and practiced.

A method that allows: a) to motivate students to study a subject, b) promotes the development of language and speech competence, c) promotes faster and more durable learning of the material, is a game. Is the use of games in a student classroom justified? And if so, which games will best support the development of language skills?

In modern scientific games, the expert names a method that can be effectively used in teaching a foreign language to both children and adults. It would be appropriate to classify games that are better to determine which games can provide the development of certain language skills.

Thus, M. F. Stronin identifies the following types of games:

1. Lexical. 2. Grammatical. 3. Phonetic. 4. Spelling. 5. Creative [1].

The first four can be classified as so-called language ones, the purpose of which is to develop appropriate skills. Creative games are complex in nature and imply the creative application of acquired knowledge and skills in a gaming situation.

There are other classifications of games. A. V. Konysheva divides games according to their purpose into linguistic and speech (communicative). E. V. Dushina talks about linguistic games and divides them into non-communicative, pre-communicative and communicative, depending on the competencies being formed [2]. Obviously, in all classifications we are talking about 1) games, in the process of which the material is mastered (new lexical units, grammatical structures), the development of individual language skills (phonetic, grammatical) and 2) games aimed at transferring studied material and practiced skills in non-standard situations, in communication within the game. In this case, it is important to take into account the principle of

didactic sequence: first, tasks are performed on memorization, reproduction (including based on a model), and then on creative application of the studied material.

For the games that will be discussed in the article, we propose the name “word games” - all of them are related to the word, its spelling, meaning, compatibility with other words (in Stronin’s terminology, both lexical and spelling games can be included here). Word games allow students to:

- expand your vocabulary by getting acquainted with new lexical units;
- more firmly assimilate already familiar lexical units;
- practice spelling words;
- intensify speech and thinking activity;
- gets acquainted with the compatibility of lexical units, stable expressions
- expressions, phraseological units.

Word games include the following:

1. Anagrams
2. Crosswords
3. Search for words among letter chaos (Wordsearch)
4. "Spelling shark"
5. “Balda” (word game in which you need to form words using letters added in a certain way to the square playing field).
6. “Words” (composing shorter words from one long one, often for a while).
7. “Unscramble” (composing a word from an existing set of letters).
8. Wordchain (compiling a list of words by replacing one letter in each subsequent word, possibly based on definitions).
9. Constructor (compiling words from morphemes presented on separate cards).
10. “One letter – many words” (students name words they know starting with a specific letter of the alphabet).
11. “Last letter” (name a word starting with the last letter of the previous one; it is worth noting that in English, taking into account the unpronounceable -e at the end of a word, it may be suggested to begin a word with the last sound of the previous one).
12. “Missing letters” (guess the word only by vowels/consonants).
13. Hot Chair (guess the word by its definition, synonyms, antonyms, etc.) and others.

Some of the games involve group work, team competition (for example, Hot Chair, Constructor, etc.), some involve work in pairs; Games such as “Spelling shark”, “Anagrams”, “Wordchain” are appropriate to play frontally, presenting the material on the board.

As a survey of 1st year medical college students showed, most students like to play these types of games; 100% of students solved crosswords in the process of learning English; with anagrams, a much smaller number of students are familiar with “Wordchain”. In general, students consider the use of games in English classes to be “an interesting, effective method that allows them to better remember the material.”

Of course, verbal play in English classes at a university should not be an end in itself, although in some cases it can serve as a “release” after hard work. When organizing a game in a foreign language class at a university, the teacher should take into account general methodological principles, as well as the principles of pedagogy for teaching adults (after all, the student audience often claims to be “adult”, and at the same time equally readily responds to the techniques and methods used with children):

- adults need to know why they are learning this or that material. Therefore, the teacher must be prepared to explain how the game will help students learn a foreign language;
- adults view learning as solving problems, they also learn from their own experience, “by doing,” and the use of word games can provide greater opportunities for this than simply doing exercises from a textbook;

- the game must be well thought out, have clear rules and simple conditions, and be supervised by a teacher;
- the game should be held in a friendly atmosphere, providing the student with opportunities for self-expression and self-development;
- the game should contain an element of competition (under the initial condition of equality of participants/teams), which can activate the mental activity of students and encourage their active participation.

Let us give examples of the use of various games at different stages of organizing a foreign language lesson. At the warm-up stage, when the teacher's task is to update students' existing knowledge and experience on a certain topic, to "get ready" for work, you can invite students to play "Missing Letters", "Unscramble", "Constructor". In this case, the word should either be already familiar to most students, or can be predicted based on the topic. For example, the word "adventure" in the game "Missing Letters" might be represented on the board as "_dv_nt_r_" as part of a discussion of the general topic of "adventure holidays".

Games like Wordsearch, crosswords, Unscramble are often used to practice vocabulary on a specific topic. In school and foreign textbooks/workbooks, such a task is not uncommon, but textbooks for higher education, especially professional ones, do not often offer students such an exercise-game. The technique is quite effective when, as a creative task, students themselves create a "letter chaos"/crossword puzzle and offer it in class for work in small groups.

The team game Hot Chair can be offered to students when completing work on a topic, when lexical units/word combinations have already been repeatedly presented to students in texts and exercises. The essence of the game is as follows: the team representative needs to guess the word written on the board, which can be proposed by the teacher or another team, based on the prompts and explanation of his team. The student sits with his back to the board and does not see the word.

Associations and ways to explain a word that come to the minds of modern students are sometimes striking in their originality and creativity, showing that students are making an attempt to update and convey knowledge from other subject areas in a foreign language. It is necessary to encourage students to express ideas in a foreign language, in this way they are involved in communication, practice sentence construction skills, and certain speech formulas. At the same stage, you can play "spelling shark"; usually students think actively, offer options, not wanting the game to end in loss.

REFERENCES:

1. *Стронин М. Ф.* Обучающие игры на уроке английского языка. М. : Просвеще- ние, 1984. 112 с.
2. *Душина Е. В.* Лингвистические игры на уроках русского и иностранного языка в аспекте формирования коммуникативной компетентности учащихся.

УДК 378.147

К ВОПРОСУ О ПРЕИМУЩЕСТВАХ И НЕДОСТАТКАХ ДИСТАНЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Урунбасарова Элеонора Адаловна
доктор педагогических наук,
профессор кафедры «Социально-гуманитарные дисциплины»,
Учреждение «Esil University»
Нураханова Элмира Муратовна
магистр педагогических наук,
старший преподаватель кафедры «Социально-гуманитарные дисциплины»,
Учреждение «Esil University»
Утегенова Алия Амантаевна
кандидат филологических наук,
старший преподаватель «Социально-гуманитарные дисциплины»,
Учреждение «Esil University»
Мусаканова Гульзира Еркеновна
магистр гуманитарных наук,
старший преподаватель кафедры «Социально-гуманитарные дисциплины»,
Учреждение «Esil University»
Астана, Казахстан

Аннотация: *В статье авторы, раскрывая методические особенности преподавания иностранного языка в условиях дистанционного обучения, обращают внимание на преимущества дистанционных образовательных технологий перед традиционными и их недостатки. Ценность статьи заключается в том, что даются рекомендации для проведения разнообразных и полноценных практических занятий по иностранному языку с применением дистанционных технологий.*

Ключевые слова: *дистанционное обучение, дистанционные образовательные технологии, методические особенности, преподавание иностранного языка.*

Нельзя не отметить тот факт, что человечество вступило в новый, а именно информационный этап своего развития, когда информационные процессы становятся одной из важнейших составляющих жизнедеятельности человека и социума. На современном этапе развития образовательной практики актуализировалась проблема поиска новых, интенсивных форм организации учебного процесса, что повлекло интеграцию информационных технологий в образование и выделение среди них дистанционных технологий обучения и формирование отдельного вида образования – дистанционного. [1]

Под дистанционными образовательными технологиями понимаются образовательные технологии, реализуемые, в основном, с применением информационно-телекоммуникационных сетей при опосредованном взаимодействии обучающихся и педагогов. [2]. В этой связи нельзя не отметить, что это качественно новый уровень взаимодействия между преподавателем и обучающимися, вполне отвечающий вызовам современного времени. Ведь сегодня обществом востребована активная личность, способная ориентироваться в бесконечном информационном потоке, готовая к непрерывному саморазвитию и самообразованию. В такой ситуации педагог получает новую роль – роль проводника знаний, помощника и консультанта. Знания же выступают не как цель, а как способ развития личности.

В этой связи важно отметить, что преимущества дистанционного обучения неоспоримы и, прежде всего, касательно занятий по иностранному языку, могут быть сведены к следующим: развитие умения работать с новыми технологиями, используя возможности цифровых образовательных ресурсов; различных видов чтения: изучающего, поискового, ознакомительного; умения принимать решения, делать осознанный выбор и нести за него ответственность; умения самостоятельно планировать деятельность; умения работать в информационном пространстве: отбирать информацию в соответствии с темой, структурировать и использовать адекватно поставленной задаче; навыка презентации результатов деятельности с использованием различных информационных технологий; навыка самообразования.

Наличие возможности обучаться в индивидуальном темпе; свободного доступа обучающихся к базам данных, библиотечным каталогам и другим информационным ресурсам; интерактивности (возможности быстрого обмена информацией).

Система дистанционного обучения является хорошим помощником преподавателю иностранного языка, так как содержит различные виды электронных средств обучения, отвечающих специфике предмета «Иностранный язык». Это текстовые материалы в цифровом и мультимедийном формате (художественные, критические, биографические и справочные); аудио тексты; художественные и учебные видеофильмы; цифровые иллюстрации и фотографии; видео интервью и видео экскурсии; интерактивные задания; электронные контрольные работы и тесты и др.

Однако наряду с выявлением безусловных положительных сторон нельзя не отметить, что, как любая система обучения, и данная не лишена недостатков. Одним из серьезных недостатков дистанционного обучения, на наш взгляд, является отсутствие личного общения с преподавателем. Ведь живой контакт с незаурядной личностью педагога-мастера своего дела содержит огромный, несравненный потенциал и возможности для духовного, личностного, профессионального развития и воспитания студента.

А при дистанционном обучении «живое» общение преподавателя со студентами и студентов между собой возможно только в режиме «Конференция», что негативно сказывается на развитии их устной речи.

Также к недостаткам следует отнести необходимость жесткой самодисциплины, самоконтроля; необходимость использования специальной техники (персональный компьютер, доступ в Интернет). К сожалению, есть студенты, живущие в селах, где отсутствует интернет-связь, есть и студенты, не имеющие собственных компьютеров. Недостаток практических умений и навыков; утрачивается навык письма - важная составляющая предмета «Иностранный язык»; нет возможности дополнительного объяснения материала слабоуспевающим студентам; идёт снижение двигательной активности обучающихся, повышается нагрузка на глаза и опорно-двигательный аппарат; распространение плагиата – использование неотредактированных готовых ответов из сети Интернет.

Безусловным является тот факт, что применение компьютерных средств требует иной формы представления знаний, организации познавательной деятельности обучающихся и выбора методов обучения.

Специфика дистанционного обучения накладывает свой отпечаток на используемые технологии. Прежде всего, это связано с ролью преподавателя в учебном процессе. Если ранее в традиционной системе образования преподаватель занимал центральное место как интерпретатор знаний, теперь же, в условиях информатизации, это место все более и более принадлежит обучающемуся, самостоятельно приобретающему знания из различных источников. В данных условиях преподаватель выступает как координатор, помогая обучающемуся добывать знания и применять их на практике. Предметом заботы преподавателя является выбор методов и технологий для реализации своей деятельности.

И главную роль здесь должны играть, на наш взгляд, методы активного и развивающего обучения.

Учебный процесс при дистанционном обучении включает в себя все основные формы традиционной организации учебного процесса, которые позволяют осуществить на практике гибкое сочетание самостоятельной познавательной деятельности обучающихся с различными источниками информации, оперативного и систематического взаимодействия с ведущим преподавателем курса и групповую работу обучающихся.

На наш взгляд, очень удобно пользоваться ресурсами Интернет и для подготовки обучающихся к участию в разнообразных олимпиадах и конкурсах, в том числе и по иностранному языку.

Необходимо также отметить, что система дистанционного обучения позволяет приобрести необходимые навыки и новые знания с помощью персонального компьютера и выхода в сеть Интернет. Место расположения компьютера не имеет значения, поэтому учиться можно дома, в on-line классе одного из центров дистанционного обучения, а также в любом другом месте, где есть ПК с подключением к сети Интернет. Это также важнейшее преимущество дистанционного обучения перед традиционными формами.

Для проведения разнообразных и полноценных практических занятий по иностранному языку с применением дистанционных технологий можно использовать такие элементы учебного процесса: проведение занятий и отработка материалов в режиме on-line; вебинары и семинары по новым темам, когда изученный материал излагается обучающимися; контроль качества знаний осуществлять посредством тестирования после изучения новой темы; контрольных вопросов; загрузки обучающимися выполненных заданий.

При этом, считаем, обязательно следует осуществлять консультации обучающихся при работе в общем форуме, когда студенты могут задавать вопросы. Также, на наш взгляд, необходимо комментировать выполненные студентами работы. Необходимо делать ссылки на УМК; полезные сайты.

Во время занятий активно использовать словари, справочники, энциклопедии.

В заключение следует отметить, что методические особенности преподавания иностранного языка обусловлены также индивидуальными образовательными возможностями и потребностями студентов, компетентностью преподавателя в области постоянно развивающихся IT- технологий, а также качеством технического сопровождения связи.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Андреев А.А. Введение в дистанционное обучение: учеб.-методич. пособие. - М.: ВУ, 1997. - 467 с.

2. Лобачев С.Л, Солдаткин В.И. Дистанционные образовательные технологии: информационный аспект. - М.: МЭСИ, 1998. - 104 с.

UDC 372.881.111.1

IDENTIFYING CHARACTERISTICS OF THE GLOBAL NOVEL DURING HOME READING CLASSES

Janunts Karen Gegamovich
M. Kozybayev NKU master degree student
Scientific supervisor – M. Kozybayev NKU senior lecturer
Myachin Konstantin Alexandrovich
Petropavlovsk, Kazakhstan

Abstract*: the genre of the global novel is known as significant and studied genres in modern foreign literature. The term «novel» appears in the XII century, for nine centuries of its existence, it has managed to undergo a number of changes. The genre of the novel created many domestic and foreign writers. The given article analyzed the artistic structure of Daniel Defoe's «Robinson Crusoe», identifying the signs of the global novel and subgenre text diffusion. Thus, the purpose of this article is to investigate techniques for identifying signs of the global novel and subgenre text diffusion in the context of home reading classes.*

Key words: *method, home reading, global novel, sub-genre diffusion, text, process*

The genre of the novel as a major epic form attracts the attention of many scholars. However, in the works of researchers the interpretations of generic characteristics, signs, sub-genre diffusion of the text, genre categories and their interaction with literary practice are very ambiguous. The process of formation and development of genre involves a change in genre characteristics over time. The problem of the stability of genre constructions and the existence within the genre of transitional forms has not been sufficiently investigated in literary studies. To comprehend this phenomenon special attention was paid by supporters of different theoretical schools (the main dispute was between formalists and sociologists).

The most common approach to this problem is that the novel as a literary construction preserves its stability over time, and within diversity. For example, the historical dynamics of the development of the novel and some lyrical genres vividly testify to the invariability of the «core» as well as the sub-genre diffusion of the text. The stability of the global novel at different stages of historical development is explained by the preservation of signs, elements of the «memory of the genre».

Since in a work of fiction all elements mutually determine each other, the principle of character design is related to the type of plot, the concept of the world, the composition of the novel. In addition, the diversity, the synthetic nature of the novel form in the context of home reading classes provides ample opportunities for inter-genre interactions. The novelistic text is open to other genres, so the novel removes structural limitations. The subgenre diffusion of the text is enriched by introductory genres, which, being inside the novel, do not lose their features, but make the latter multifaceted, ambivalent, and polysemantic. The novel thus becomes not simply a text «about life», but «like life». The principles of genre formation have changed in the modern novel in the home reading, which bears the features of naturalism:

- at the level of the relationship «author – hero» the dominant feature becomes a twofold narrator, a new type of hero – «lumpen-intelligent» appears;
- the novel seeks to «lyricize» (reality is presented as it is seen and felt by the narrator);
- the status of detail changes, «shredding» to detail - a «collage» of small strokes recreates the material [1].

As a transitional (boundary) form, embodying the elements of different types within the same genre, we can call such a medieval dramatic genre as the interlude, a transitional form from the moralist to the farce. If we talk about the transitional form of the novel of this type, we can

give an example of the novel-fairy tale. The emergence of the modern global novel genre was associated with the process of «replacement» of the medieval novel (with all its variations), which was a literary response to the need for artistic reflection and representation of social processes based on capitalist relations. At the same time, the Victorian novel, whose emergence and withering was associated with a «shift» of genre, was associated with the transition of capitalism from the pre-imperialist stage to imperialism [2].

In our view, the phenomenon of sub-genre text diffusion in the context of home reading classes does not negate the possibility of defining features as an established construct. «Genre diffusion» involves the presence in each genre of a certain reserve for the transformation of «genre memory». Thus, «displacement» is the result of the fact that the core of the genre construction of the global novel in a particular work of fiction can be supplemented by the following:

- the incorporation of new elements and techniques of artistic presentation arising under the influence of changing social needs (not inconsistent with the conclusions of formalists and sociologists);
- new elements and techniques of artistic presentation arising under the influence of the development of means of communication (does not contradict the conclusions of sociocognitivists);
- the possibility of referring to other genres, as well as of incorporating their elements into the artistic work.

Home reading, as a rule, is carried out with the use of additional literature recommended for independent study. The methodological goal of this is not only the development of literary skills and abilities, but also the development of linguocultural competence, increasing the cultural and moral development of their personality. We should note that the classical methodology of determining the signs of the global novel and subgenre diffusion in the context of home reading classes assumes the following three types of texts:

- an adapted text that has been specially prepared or modified without distorting its meaning in order to facilitate its comprehension at the initial stage. Such texts, in particular, are devoid of complex syntactic constructions, and their complex and long sentences are broken down into shorter ones. However, literary works (mostly prose) by foreign authors can also be taken as the basis for an adapted educational text;
- partially adapted text is a type of text based on the original text (from a work of fiction, newspapers or magazines), which has been partially simplified in order to facilitate the perception of its content. However, unlike the adapted text, there are a number of complicated syntactic and grammatical constructions and words that are less common in everyday speech or belong to specific vocabulary (for example, occassionalisms).

Authentic text is the text as it was written in the original and used by its speakers. For example, works of foreign authors of fiction, periodicals, articles, interviews, popular science publications published in the countries of the studied language.

Thus, for an example on identifying global novel characteristics and sub-genre diffusion of the text in the context of home reading classes we should consider the work «Robinson Crusoe» by Daniel Defoe. Robinson Crusoe is a familiar genre, easily recognizable due to a set of stable genre features. Its plot scheme includes such events as the initial catastrophe (most often at sea), the hero's arrival in an isolated space (usually on an island), the hero's actions to arrange his life, including building a house, and then the return home. Living conditions on such an island are always favorable for humans and do not require supernatural efforts from the hero to survive – there is a good climate, there are animals and plants suitable for food. Among the features of the Robinsonian is the structure of the narrative, which researchers call «mixed narrative» [3]. The main action of the novel takes place on an uninhabited planet, where a group of earthlings – school leavers – is abandoned. They have to pass a survival test, to survive in unfamiliar conditions, using their physical training and ability to analyze the situation.

Let us add to this that the robinsonade in its modern understanding appeared as a result of a combination of an adventurous plot with special composition and speech forms – geographical descriptions, similar to those found in the notes of sailors and travelers [4]. There is also a fantastic variant of the Robinsonian. Fantastic Robinsonades are very similar to the classic ones, but still their

genre structure in the field of adventure-philosophical fiction undergoes a number of transformations that significantly change the genre meaning. Since we are talking about the signs of the global novel, let us define the theory behind it. It is important in the home reading process to construct it taking into account:

- aspects of a «three-dimensional constructive whole», including the world depicted (the hero's world);
- the semantic boundary between it and the world of the author and the reader, and the structure of the narrative.

It is obvious that the change of the hero's status in the subgenre diffusion of the text is connected with those events which happened in the interval between the initial and the final situations; this interval is the plot of the hero's test, the test-initiation. Thus, the plot of Daniel Defoe's novel is based on a cyclic scheme and is associated with the personal initiation of the hero, so we can speak of the hero as growing up and self-determining, becoming, changing as a result of a series of trials. The novel-robinsonade acquires the signs of a novel of education. Thus, along with the themes and motifs common to the classic Robinsonian - building a house and its protection, naming parts of space, getting food, a number of other, specific motifs appear - creating a social system, having children, preserving culture (first of all - education).

The subgenre diffusion of the text is constructed as a combination of two opposite points of view on what is happening - the external point of view of the reader, who is aware of the total fiction of the novel («the impossible»), and the internal point of view of the hero, who perceives the events as absolutely reliable. «Credibility» of what is happening is supported by special fragments explaining the level of development of the earthlings and technical possibilities of interdimensional flights [5]. These fragments can be called «scientific» (although, of course, they have nothing to do with the real existing science). Also a sub-genre diffusion of the text can be:

- the portrayal of a typically repetitive human journey;
- the portrayal of the image of the «becoming man»;
- the portrayal of the world and life as an experience, as a school which every person has to pass through and reach the same result - sobriety;
- the presence of an «educator» or «mentor» on this path are typological features of the novel of education.

In conclusion, the identifying of global novel characteristics and sub-genre diffusion in home reading classes is essential for understanding the impact of diverse literary works on readers within educational settings. Through the analysis of the work «Robinson Crusoe» we have uncovered the importance of recognizing and evaluating the unique features of global novels, as well as the ways in which sub-genres intersect and influence reading experiences. By delving into these aspects, educators and scholars can gain valuable insights into how literature is received and appreciated by different audiences. It is clear that this line of inquiry holds great potential for enriching the educational experience and fostering a deeper appreciation for diverse literary traditions.

REFERENCES:

1. Charley J. Methods of determining characteristic features // Problems of Teaching Methodology in Higher Education. - 2017. – 23(8). – 127-135.
2. Rosbottom R.C. Motifs in Epistolary global novel: Analysis of a Narrative Sub-Genre // L'Esprit Créateur. - 2019. - 17-4(1977). – 279-301.
3. George C. Organizing a home reading of the novel «Robinson Crusoe» // Philological Sciences. Issues of Theory and Practice. - 2017. - 2(62). – 378-382.
4. Harry O. Methods of determining characteristic features of the global novel and sub-genre diffusion // Literature Magazine. – 2020. – 4(17). - 103-126
5. Erica F.S. Reading Program to Promote Literacy Skills, Critical Thinking, and Creativity // The CATESOL Journal. – 2016. – 28(2). - 79-104

КӘСІПОРЫНДАРДЫ БАСҚАРУДЫҢ АВТОМАТТАНДЫРЫЛҒАН ЖҮЙЕСІ - MES ЖҮЙЕСІ

А. А.Шакенова,[1] А.А.Ахсутова [2]
[1]Алматы Технологиялық Университеті Алматы қ. Қазақстан
[2]Ғ. Дәукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа: *Бұл мақалада кәсіпорындарды басқарудың автоматтандырылған жүйелері (Manufacturing Execution System, MES) кез келген өндірісте өнімді шығаруды үйлестіру, синхрондау, талдау және оңтайландыру мәселелерін шешуге арналған арнайы қолданбалы бағдарламалық қамтамасыз ету болып табылатыны айтылады. Мұндай жүйелер нақты уақыт режимінде өндірістік процестерді бақылайды, құжаттайды және оңтайландырады, сөйтіп құжаттау сәтінен бастап дайын өнімді тұтынушыға бергенге дейінгі тапсырыс бойынша жұмыс процесіне қатысады.*

Түйін сөздер: *MES жүйесі, RFID технологиясы.*

Жаңашылдық

Кез келген өндірісте өнімді шығаруды үйлестіру, синхрондау, талдау және оңтайландыру мәселелерін шешуге арналған арнайы қолданбалы бағдарламалық қамтамасыз ету құралы кәсіпорынды басқарудың автоматтандырылған жүйелері MES деп айтсақ болады. Бұл жүйелер нақты уақыт режимінде өндірістік процестерді бақылайды, құжаттайды және оңтайландырады, сөйтіп құжаттау сәтінен бастап дайын өнімді тұтынушыға бергенге дейінгі тапсырыс бойынша жұмыс процесіне қатысады

MES жүйелерінің жұмыс істеу алгоритмдері барлық таңдалған критерийлерді (интегралдық немесе ішінара) және бар шектеулерді ескере отырып, оңтайлы шешімді табуға мүмкіндік беретін эвристикалық талдауға негізделген. Осының арқасында жүйе белгіленген жұмыс көлемін уақытында аяқтап қана қоймай, оны өндірістің техникалық-экономикалық көрсеткіштері бойынша ең оңтайлы түрде орындауға көмектеседі. MES жүйесі мен ERP жүйесінің негізгі айырмашылығы оның тек өндірістік ақпаратпен жұмыс істеуінде, бұл ауысымдарға, күндерге және т.б. шектеулерсіз ресурстарды пайдалануды кез келген реттеуге немесе қайта есептеуге мүмкіндік береді.

Мақсаты:

ERP жүйелері әлдеқайда үлкен көлемде жұмыс істейді, бухгалтерлік және қаржылық есептерден әкімшілік-шаруашылыққа дейінгі ақпарат көлемі, сондықтан қайта жоспарлау күніне бір реттен жүргізілетінін айта кетсек.

Кәсіпорындарды басқарудың автоматтандырылған жүйелері нақты уақыт режимінде бизнес-процестерді өндірістік процестермен байланыстыруды жүзеге асырады, кәсіпорынның ақша айналымын жақсартады (қаржылық көрсеткіштер), оның ішінде негізгі қорлардың қайтарымдылығын арттыру, шығындарды азайту, ақша айналымын жеделдету, шығындарды азайту және т.б. MES жүйелерінің алдына қойылған міндеттердің ішінде мынаны атап өту керек:

• өндірістік процестер туралы ақпаратты жинау;

• Өндіріс пен инженерлік бөлім, менеджмент, сату бөлімі, жеткізушілер және т.б. арасында байланыс орнату.

• сапа бақылауы;

• өндірістік қуаттарды оңтайландыру;

• персоналды жедел өндірістік ақпаратпен қамтамасыз ету;

• өндірістің өнеркәсіптік стандарттарға сәйкестігін бақылау

Автоматтандырылған басқару жүйесі цех деңгейіндегі басқару класына жатады, бірақ оны бүкіл өндірісті басқару үшін де пайдалануға болады. Бұған MES-жүйелерінің функцияларын басқа кәсіпорынды басқару жүйелерімен біріктіру мүмкіндігі арқылы қол жеткізіледі, мысалдар: процестерді басқарудың автоматтандырылған жүйелері, жеткізу тізбегін жоспарлау, кәсіпорын ресурстарын жоспарлау (ERP), сервисті басқару (SSM).

Өндірушілерді және Өндірісті басқару жүйелерін пайдаланушылардың халықаралық қауымдастығы (MESA International) процесті басқару жүйесінің он бір функциясын бекітті:

1) Статусты бақылау және ресурстарды бөлу – барлық ресурстар мен өндірістік қуаттарды басқару: персонал, құрал-жабдық, құжаттама және т.б.

2) Операциялық/Егжей-тегжейлі жоспарлау – өндірісті жоспарлау және жоспарлау;

3) Өндірістік диспетчерлік – өндірілетін өнім ағынын басқару;

4) Құжат айналымы;

5) Мәліметтерді жинау және сақтау;

6) Персоналды басқару;

7) Өнім сапасын басқару – өнім сапасы туралы ақпаратты талдау;

8) Өндірістік үдерістерді басқару – мониторинг және өндірісті басқару;

9) Техникалық қызмет көрсету және жөндеуді басқару – жоспарлы және жедел жөндеуді жүзеге асыру үшін ресурстарды басқару;

10) Өнімнің шығу тарихын қадағалау – әрбір өнімде орындалған барлық жұмыстар туралы мәліметтерді беру;

11) Тиімділікті талдау – өндірістік процестердің өтуі туралы есептерді қалыптастыру.

Көптеген компаниялар тапсырысты қалыптастырудан бастап тапсырыс берушіге өнімді жөнелтуге дейін, сондай-ақ ресурстарды жоспарлауға дейінгі барлық болып жатқан процестер туралы деректерді жинайтын, өңдейтін және талдайтын автоматтандырылған кәсіпорынды басқару жүйесін әзірлеуді және енгізуді ұсынады. Кез келген орын алған оқиғаларға жылдам әрекет ету және кестеден ауытқуларды түзетудің математикалық әдістерін қолдану арқасында БҒМ жүйесі өндірісті оңтайландырады және оны тиімдірек етеді.

Егер басқа салаларда материалдық ресурстарды жоспарлау класының IT жүйелері сату жоспары негізінде сатып алуды болжауға мүмкіндік берсе, онда бұл ет өңдеу өнеркәсібінде жұмыс істемейді. Мәселе ет шикізатының ерекшеліктерінде, олардың сапалық сипаттамалары партиядан партияға дейін өзгереді. Компаниялар MES (өндірістік процестерді басқару) негізіндегі бағдарламалық қамтамасыз етуді жеткізеді, ол ет өңдеу өнеркәсібіндегі материалдық ағындарды есепке алуды қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен қатар осы кәсіпорындағы барлық қолда бар жабдықтар мен өндірістік процестерді басқара алады.

Кейбір компаниялар MES (өндірістік процестерді басқару) негізіндегі бағдарламалық қамтамасыз етуді жеткізеді, ол ет өңдеу өнеркәсібіндегі материалдық ағындарды есепке алуды қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар осы кәсіпорындағы барлық қолда бар жабдықтар мен өндірістік процестерді басқара алады. Компания әзірлеген бағдарламалық қамтамасыз ету ақпаратты енгізуді толық автоматтандыру мүмкіндігі сияқты мүмкіндікке ие, өйткені кез келген ақпаратты қолмен енгізудің болашағы жоқ екені қазірдің өзінде анық.

Көрнекі мысал ретінде бір ет өңдеу кәсіпорнында дәмдеуіштерді есепке алуды автоматтандыруды енгізу болып табылады. Бастапқыда тапсырыс берушінің техникалық тапсырмасы жұмыс күнінің соңында деректерді қолмен енгізуді қамтамасыз етті. Жүйе тапсырыс бойынша енгізілді, бірақ бірнеше күнге ғана созылды, өйткені қызметкерлер әр ауысым мен жұмыс күнінің нәтижелері бойынша қажетті мәліметтердің үлкен массивін енгізуде елеулі қиындықтарға тап болды. Осы себепті компания басшылығы MES жүйесін

енгізу туралы шешім қабылдады, себебі ол ешқандай қағаз жазбаларды қажет етпейді - деректерді жинау операция барысында автоматты түрде жүзеге асырылады.

Бухгалтерлік есеп құралдары (мәліметтерді жинау пункттері) бүкіл өндіріс процесін бақылау және берілген өндірістік кестенің орындалуын қадағалау мүмкіндігін қамтамасыз ететіндей орналастырылады.

Жасалған жүйелер тек сандық ақпаратты (мысалы, дана және килограмм) ғана емес, сонымен қатар сапалық ақпаратты (мысалы, температура мен ылғалдылық) ескеруге мүмкіндік береді. Бұл параметрлерді басқару үшін қосымша жабдық қосылып, жүйеге біріктірілген. Жүйе сапа менеджменті бойынша ISO стандарттарының талаптарын толығымен ескереді.

Мысалы, ISIT компаниясының бағдарламалық өнімдерінің маңызды айырмашылығы - технологиялық операциялардың орындалуын бақылау. Бағдарламаның қатаң логикасы бар, соның арқасында операторлардың әрекеттері және шикізаттың, жартылай фабрикаттардың, өнімдердің және тапсырыстардың барлық қозғалысы бақыланады. Оператор алдыңғы операцияны анық және толық орындамайынша келесі операцияны орындай алмайды. Ақпараттық жүйені алдау немесе айналып өту мүмкін емес, өйткені шикізатты қабылдаудан дайын өнімді жөнелтуге дейінгі деректерді дәйекті және соңына дейін жинау жүйеге алынған деректер мен операциялардағы кез келген сәйкессіздіктерді оңай анықтауға мүмкіндік береді. орындалды.

Жүзеге асыру үрдісі: жаңа жұмыс тәсілдеріне өту қалай жеңілдетеді

Әдетте, бизнес иелері мен топ-менеджерлер басқару мен бақылау жүйесінің не үшін қажет екенін біледі. Желілік персонал: инженерлер, орта буын басшылары, бригадирлер мен учаске бригадирлері сындарлы ынтымақтастыққа әрқашан дайын бола бермейді. Олар күнделікті өзгерістерге қарсы тұрады, өйткені олар жобаның негізінен олардың иығында екенін түсінеді. Тәжірибе көрсеткендей, жобаны сәтті жүзеге асыру үшін кәсіпорын персоналының осы бағыттағы еңбегі бөлек төленуі керек. Мысалы, бір компанияның қызметкерлерін жаңа жүйеде орындалған операциялар үшін жалақының жоғарылауы ынталандырған жақсы тәжірибе бар. Нәтижесінде жұмысшылардың өздері де бригадирден жүйеге енгізілген учаскелер бойынша тапсырма беруді талап ете бастады. Жаңа жыл қарсаңындағы ең жоғары жүктемеден кейін компанияның қойма меңгерушісі ақпараттық жүйе болмаса, іріктеу қателеріне кепілдік берілетінін мойындады.

MES жүйесіне ет шикізатының қасиеттерінің тұрақсыздығын теңестіруге арналған қызықты бағдарламалық-аппараттық жүйелер кіреді. Даниялық Carometec компаниясы келіп түсетін шикізатты ультрадыбыстық талдауға арналған жабдықты жасап шығарды. Қабылдау үшін кіріс қаңқасын сканерлегеннен кейін көптеген параметрлер бойынша өте егжей-тегжейлі бағалау деректері бар файл жасалады.

Ақпараттық жүйе сканерлеу кезінде алынған деректер негізінде әрбір жеке ұшаның ең оңтайлы технологиялық өңдеу жолдарын автоматты түрде таңдайды. Бұл, сайып келгенде, компанияға бақылауды жақсарту және шикізатты қабылдаудан бастап өнімді әзірлеу циклі туралы ең толық ақпарат есебінен шығындарды айтарлықтай азайтуға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Мамандар ет өңдеу кәсіпорындарының мамандарымен бірлесе отырып, шикізаттың тұрақсыз сапа көрсеткіштерін ескере отырып, ет өңдеу технологияларын оңтайландыру мақсатында шикізатты бақылау және санаттаудың жаңа, жетілдірілген алгоритмдерін әзірлеуге ұмтылуда. Сондай-ақ ет өңдеуге енгізуге болатын RFID технологиясы (радиожиілікті идентификациялық белгілер) өте перспективалы. Бұл технологияның бірегейлігі визуалды бақылауды немесе штрих-кодтық сенсорларды пайдалануды қажет

етпей, материал ағындарының қозғалысын есепке алуға мүмкіндік беретіндігінде. Сондай-ақ өндіріс технологиясында ештеңені өзгертудің қажеті жоқ - өндіріс процесі өзгеріссіз қалады, бірақ мүмкіндігінше ашық болады. Ол үшін әрбір контейнер өзінің RFID белгісімен жабдықталған. Өндіріс қызметкерлері жеке RFID белгілерімен де қамтамасыз етілген. Нәтижесінде әртүрлі бақылау нүктелерінде орналасқан датчиктердің көмегімен технологиялық маршрут бойынша шикізаттың, жартылай фабрикаттардың, дайын өнімнің және персоналдың қозғалысы туралы нақты уақыт режимінде ақпарат алуға болады. Ал егер жұмысшыға шикізаты бар қатаң белгіленген арбаны кескішке апару бұйырылса, онда оның бұл міндетті дәл орындаудан басқа амалы қалмайды. Кез келген ауытқуды жүйе дереу түзетеді және менеджерге қате туралы сигнал жіберіледі.

Заманауи RFID тегтері өндірісте қымбат емес және өте берік - олар жоғары температураға (100° С дейін) төтеп бере алады.

ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ:

1. Ицкович Э.Л. Методы комплексной автоматизации производства предприятий технологических отраслей, М: КРАСАНД. 2013. 232 с.

ӘОЖ 373.3:37.03:397

ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚИЯЛЫН ДАМЫТУ ӘДІСТЕРІ

Тәжиева Ақниет Ғалымжанқызы
Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті
Педагогика және дәстүрлі өнер институтының магистранты
Ғылыми жетекші: п.ғ.к., доцент М.К. Жайлауова
Қызылорда, Қазақстан

Түйіндеме. *Мақалада ертегі терапиясын қолдану арқылы бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қиялын дамыту әдістері қарастырылған. 1-сынып оқушыларының мектепке бейімделу кезеңінде ертегі терапиясын пайдаланудың тиімділігі жоғары екендігіне айрыша көңіл бөлінген. Ертегі терапиясын қолдану арқылы бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қиялын дамытудың бірнеше әдістері қарастырылған.*

Кілт сөздер: *мектепке бейімделу, ертегі терапиясы, эмоционалды қиындықтар, бала құрастырған ертегілер, тәрбие құралы.*

Бастауыш мектеп - әр баланың өміріндегі маңызды және құнды кезең. Мектептегі оқыту өмір салтына түбегейлі әсер етеді: жүйелі және қарқынды жұмыс істеу, күн тәртібін сақтау, мектеп өмірінің әртүрлі нормалары мен ережелеріне бағыну, мұғалімнің талаптарын және т.б. орындау керек. Ерікті күш-жігерге негізделген мұндай жаңа іс-әрекетті бастан кешіру және ертегі кейіпкерлерімен "бірге" өмір сүру оңайырақ. Балалар мектепте болып жатқан оқиғаларға қуану немесе таңдану сезімдерімен бірге мазасызданууды, қобалжуды және шиеленісті сезінеді. Бірінші сынып оқушыларының көпшілігі әртүрлі "шығындармен"негізгі мектеп талаптарына бейімделеді. Сондықтан оқытудың алғашқы айларында баланың әлеммен және өзімен қарым-қатынас жүйесін, құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас формаларын қалыптастыруды бастау маңызды, бұл болашақта оқудың және әлеуметтенудің сәттілігін анықтайды.

Мектепке келу және бастапқы оқу кезеңі баланың бүкіл өмір салты мен іс-әрекетін қайта құруға әкеледі. Бірінші сынып оқушыларының арасында олар үшін жаңа жағдайларға бейімделуі қиын балалар да кездеседі.

1-сынып оқушыларының мектепке бейімделу кезеңінде ертегі терапиясы әдісін қолданған жөн. Ертегілерді пайдаланудың тиімділігі жоғары, өйткені олар психологиялық қорғаныс жүйелерін оңай айналып өтіп, баланың бейсаналығына мұқият, қамқорлықпен әсер етеді. Бұған К.Г. Юнг, Э. Фромм, Э. Берн, А. Менегетти, М.В. Осорина, О.В. Хухлаева, С.А. Черняева, Д. Гнездилов, Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева және т. б. еңбектері дәлел бола алады[1].

Әдетте ертегі үш функцияны орындайды – терапевтік, диагностикалық және болжамдық.

Диагностикалық ертегі баланың өмірлік сценарийін және оның мінез-құлық стратегиясын анықтауға мүмкіндік береді. Диагностикалық ертегі баланың дауыстап Айтпайтын көзқарасын немесе жағдайын анықтауға көмектеседі.

Болжамдық ертегілер оқиғалардың ықтимал дамуын диагностикалайды, адамның болашақ өмірлік сценарийінің мәнін ашуға мүмкіндік береді.

Ертегінің терапевтік функциясының арқасында баланың мінез-құлқы мен көңіл-күйінде оң өзгерістер болады.

Ертегі терапиясы позитивті "Мен – бейненің" қалыптасуына ықпал етеді, жеке өсуді күшейтеді, баланың қоғаммен қарым-қатынасын үйлестіреді, шығармашылық ойлауды дамытады. Ертегіні тыңдау, ойлап табу және талқылау барысында бала қиялын, шығармашылық қабілетін дамытады. Ол іздеу мен шешім қабылдаудың негізгі тетіктерін игереді, ертегілердегі "тығырықтарға" қарсы тұруды үйренеді.

Мұғалімнің жұмысындағы ертегі терапиясының әдістерін әртүрлі қиындықтарды шешуде қолдануға болады: эмоционалды және мінез-құлық. Біз өзіміздің ертегі әңгімелерімізді жазуды мектепке бейімделу кезеңінде түнгі қорқынышпен, алаңдаушылықтың жоғары деңгейімен, баланың бойындағы имиджін түсінудегі қиындықтармен, әртүрлі жағдайларда белгісіздік көріністерімен, өсу мен әлеуметтену дағдарыстарының тәжірибелерімен, оқуға деген мотивацияны дамытуда және балалар арасындағы қарым-қатынасты жақсарту үшін құрал ретінде қолданамыз[2].

Бірінші сынып оқушыларымен қарым-қатынаста ертегі жазу әдісін маңызды деп санаймыз. Балалар ертегі жазу туралы ұсынысқа оңай жауап береді. Балалар ертегілері өте қарапайым болуы мүмкін: оларда ересектердің талғампаздығы мен интеллектуалдылығы болмайды, бірақ олардың шынайылығы мен алаңдаушылықтың айқындығымен жеңеді. Бала үшін ертегі жазу-бұл табиғи және қызықты процесс. Ертегі жаза отырып, бала өзін не қызықтыратыны, қалай өмір сүретіні туралы айтады.

Баланың өзі құрастырған ертегілер, ең алдымен, екі маңызды мәселені шешуге мүмкіндік береді:

1. Бұл балаға өзін көре білуге, өзімен кездесуге, яғни өзін-өзі тануды дамытуға және өзінің жеке кеңістігін үйлестіруге мүмкіндік береді;

2. Ертегі адамдармен және әлеммен сындарлы қарым-қатынас орнату арқылы басқа адамдарды және айналасындағы әлемді жаңа тәсілдермен көруге мүмкіндік береді;

Бұл тәсілді қолданудың маңызды сәті-бала ертегінің авторы бола алады, бұл өз кезегінде субъективтіліктің даму бағыттарының бірі болып табылады.

Баламен бірге ертегі жазу.

Бірлесіп құрастырылған ертегілер тәрбиедегі қиындықтарды жеңуге, шығармашылық ойлауды дамытуға көмектеседі. Бірлескен жазу әрекеті арқылы ата-аналар мен балалар арасындағы байланысты нығайтуға мүмкіндік береді.

Балаға Марина Панфилованың "Орман мектебі" авторлық ертегілері ұсынылады. Мұндай ертегілерді автор ойлап тапқан және белгілі бір тақырыпқа сәйкес келеді. Оларды

пайдалану оңай, өйткені олар балаларға қол жетімді тілде жазылған және сюжет бір уақытта бірінші сынып оқушылары үшін бірнеше өзекті тақырыптарды ашуға мүмкіндік береді[3].

Ертегілер - қарапайым тәрбие құралы. Олар балаларды адами құндылықтармен, мінез-құлық ережелерімен таныстырады. Олар туралы ақпарат фольклорлық ертегілер мен аңыздарға, эпостарға, астарлы әңгімелерге негізделген. Ертегіде мыналар туралы ақпарат бар:

* бұл әлем қалай жұмыс істейді, оны кім жасады;
* адам өмірінің әртүрлі кезеңдерінде не болады;
* еркек пен әйел өзін-өзі жүзеге асыру процесінде қандай кезеңдерден өтеді;
* өмірде қандай қиындықтар мен кедергілерді кездестіруге болады және олармен қалай күресуге болады;
* достық пен сүйіспеншілікті қалай алуға және бағалауға болады;
* өмірде қандай құндылықтарды басшылыққа алу керек;
* ата-аналармен және балалармен қарым-қатынасты қалай құруға болады;
* қалай кешіруге болады[3].

Балалар ертегі тарихының олардың мінез-құлқымен байланысын біледі. Бас кейіпкер әдетте жинақталған бейне түрінде болады. Балалар қандай да бір жолмен басты кейіпкерді анықтайды. Осы сәйкестендіру механизмінің арқасында өзін-өзі бағалау және өзін-өзі тану дамиды.

Ертегілердің мәтіндері балаларда ерекше қызығушылық тудырады, олардан сіз адам проблемаларының толық тізімін және оларды шешу жолдарын таба аласыз. Ертегілер адамдарға тән өмірдің әртүрлі процестеріндегі қарым-қатынас пен бөліну тәсілдерін кодтайды: өмірді таңдау, махаббат, зұлымдықпен күресу, кедергілерді жеңу, жауапкершілік, өзара көмек және т. б.

Ертегі терапиясын ішкі табиғат пен қоршаған әлемді жақсарту процесі ретінде қарастыруға болады. Әрине, ертегі терапиясы-бұл қоршаған орта терапиясы, жеке тұлғаның әлеуетті бөліктері пайда болатын ерекше ертегі ортасы, іске асырылмаған нәрсе, арман жүзеге асуы мүмкін; ең бастысы, онда қауіпсіздік сезімі және "құпияның хош иісі"пайда болады. Бұл ертегі оқиғалары мен нақты өмірдегі мінез-құлық арасындағы байланысты қалыптастыру процесі. Бұл ертегі мағыналарын шындыққа көшіру процесі. Бірақ сиқыр тек сиқырлы әлемнің тұрғындарымен ғана байланысты емес. Бұл шығармашылықпен, жасампаздықпен, жақсы күштерге сенумен және жаңа мүмкіндіктерге ие болумен байланысты. Сондықтан ертегі терапиясы-бұл мағынаны іздеу, әлем және ондағы қарым-қатынас жүйесі туралы білімді ашу, сондай-ақ ресурстарды, жеке тұлғаның әлеуетін белсендіру процесі[1].

Ертегілердің сюжеттері музыкада, кескіндемеде, графикада, поэзияда көрініс табады, сондықтан ертегі өмірінің осы жағына да орын беріледі.

Бастауыш мектептегі әдебиеттік оқу сабақтары - бұл оқу өнерін үйрету сабақтары: бұл таза және терең көзден алынған өмір беретін судың дәмін татуға мүмкіндік беретін оқу, ол ертегі деп аталады. Сондықтан сабақта сөз шеберлерінің ертегілерді көркем оқуы бар жазбаларды жиі қолдану ұсынылады. Сондықтан балалар төмендегі сұрақтар арқылы мәнерлеп оқуға белсенді түрде ынталандырылады:

- Бұл ертегіні қалай оқу керек?
- Ертегіні ұзақ, әуезді, жайбарақат оқуға не көмектеседі?
- Сөйлеуде қандай интонацияларды естисің (ертегі кейіпкері деп аталады)? Олар немен шартталған?
- Ертегіні оқудың құпиясы неде?
- Ертегідегі кеңестерді, қорытындыларды дауыспен қалай атап өтуге болады?
- Оның даналығы неде?
- Неліктен бір ертегіде жалынды, тіпті батыл интонация басым болады, ал екіншісін жұмсақ, қайғылы, ақылды, ұстамды түрде оқу керек?

Бала ертегінің мағынасын түсінуі үшін, оның жан дүниесінде "жақсы сезімдер" оянуы үшін ертегіні оқуды (таңдамалы, "тізбек бойынша", бірақ рөлдер, сахналау және т.б.) және мазмұны бойынша сөйлесуді ұйымдастыра білу керек. Сабақтар диалогтық және полилогтық

қарым-қатынасқа негізделуі керек. Бұл өз пікірін айтуға, кейіпкерлердің іс-әрекеттерін бағалауға, оқуға деген көзқарасын білдіруге, салыстыруға, дәлелдеуге, дауласуға, сендіруге көмектеседі. Сонымен бірге диалог оқырман пікірінің шынайылығын болжайды.

Сабақтың маңызды кезеңі-шығармашылық компонент: сабақ сұраққа жауап беру, сөйлемді аяқтау, хат жазу, басқа (мысалы, бақытты) аяқталу, кейіпкердің тағдырын болжау, ауызша портрет салу, "интерьер", екі суретшінің иллюстрацияларын бір ертегіге салыстыру тапсырмасымен аяқталады.

Балалардың сезімдеріне, эмоцияларына сүйене отырып, мұғалім ертегі бойынша өз жұмысын жасайды. Ол өзінің алдына, демек оқушылар алдына қандай мақсаттар қояды?

Олар мыналар:

- оқушылардың оқу ой-өрісін кеңейту, оқырмандық мәдениетін тәрбиелеу;

балаларға әдебиет ұлттық мәдениеттің баға жетпес қоймасы деген ойды жеткізу. Мүмкін, кітаптардың ішіндегі ең таңқаларлығы-ертегілер шығар;

Бала ертегінің мағынасын түсінуі, оның жан дүниесінде "жақсы сезімдер" оянуы үшін ертегіні оқуды (таңдамалы, "тізбек бойынша", бірақ рөлдер, сахналау және т.б.) және мазмұны бойынша сөйлесуді ұйымдастыра білу керек. Сабақтар диалогтық, гендерлік және логикалық қарым-қатынасқа негізделуі керек, бұл өз пікірін айтуға, кейіпкерлердің іс-әрекеттерін селективтілік мәнімен бағалауға, оқуға деген көзқарасын білдіруге, салыстыруға, дәлелдеуге, дауласуға, сендіруге көмектеседі. Ал диалог оқырман пікірінің шынайылығын болжайды.

- баланың ақыл-ойы мен қиялын жақсылық әрекетіне, күресуге және жеңуге қуанышты дайын болуға, бастауыш сынып оқушысының жеке басының адамгершілік негіздерін қалыптастыруға айналдыру;
- ертегі шығармашылығының өмірді растайтын пафосын сезінуге, жердегі болмыстың сұлулығын кеңінен сезінуге үйрету;
- оқушылардың ұлттық сана-сезімін және рухани денсаулығын қалыптастыру;
- ертегідегі жанды халықтық сөйлеудің байлығы мен өзіндік ерекшелігін көру және сезіну қабілетін дамыту, кейіпкердің сынақтар алдында рухани төзімділігінің күшін арттыру;
- сабақта орыс әдебиетінің әлемдік көркем мәдениетпен байланысын түсіну, белгілі бір ертегінің ұлттық дәмін сезіну, оның терең философиялық ойларына ену үшін жағдай жасау[4].

Сонымен, ертегі терапиясы шын мәнінде бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеудің психологиялық құралы болып табылады, олардың мінез-құлқын ұнамды жаққа жұмсақ түзетіп жіберуге көмектеседі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Вачков И.В. Введение в сказкотерапию**.** – М.: Генезис, 2022. – 288 с.
2. Головин А.А. Использование метода сказкотерапии в учебной деятельности / А.А. Головин // Фундаментальные и прикладные исследования: от теории к практике : Материалы II международной научно-практической конференции, приуроченной ко Дню российской науки, Воронеж - Кызыл-Кия, 05-09 февраля 2018 года. Том 2. - Воронеж - Кызыл-Кия: Общество с ограниченной ответственностью "АМиСта", 2018. - С. 54-58.
3. Купченко В. Е. Эффективность сказкотерапии как метода коррекции тревожности в младшем школьном возрасте / В.Е.Купченко, Е.В.Устюгова // Гуманитарные основания социального прогресса: Россия и современность: сборник статей Международной научно-практической конференции, Москва, 25-27 апреля 2016 года / Министерство образования и науки РФ; Московский государственный университет дизайна и технологии. Том Часть 3. - Москва: Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования "Московский государственный университет дизайна и технологии", 2016. - С. 201-205.
4. Овсянникова Е.А. Сказкотерапия как метод психологической работы с детьми и взрослыми / Е.А.Овсянникова, О.Д.Третьякова // - 2015. - № 9-8. - С. 109-112.

ӘОЖ 373.3:37.03:809.934.114

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘРЕКЕТКЕ БАУЛУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Сайран Анель Сайранқызы
Магистрант, Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті
Ғылыми жетекші: Жайлауова Манат Кенесовна
Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті
Қызылорда, Қазақстан

Аннотация. *Мақалада қазақ тілі сабақтарында бастауыш сынып оқушыларын шығармашылық әрекетке баулудың тиімді әдістері қарастырылған. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін қажетті шарттарға сипаттама берілген.*

Тірек сөздер*: шығармашыл тұлға, танымдық қызығушылық, эссе, шығармашылық қабілет, оқу мотивтері.*

Балаларда шығармашыл тұлғаның қасиеттерін дамыту қазіргі мектептің маңызды міндеттерінің біріне айналуда. Бастауыш мектептегі білім беру үдерісі баланың шығармашылық мүмкіндіктерін дамытуға және оқушылардың өзін-өзі тәрбиелеуге деген ұмтылысын қалыптастыруға бағытталған.

Оқу іс-әрекеті үдерісінде оқудың жалпы қабілеті қалыптасады, яғни шығармашылық іс-әрекеттің көмегімен жаңа шешімдерді, қажетті нәтижеге жетудің кейбір нұсқалары мен тәсілдерін, кез-келген жағдайды шешудің әртүрлі шығармашылық тәсілдерін іздеудің және табудың жалпы қабілеті қалыптасады.

Балалардағы шығармашылық бастаманы мүмкіндігінше ертерек дамыту керек, өйткені бастауыш мектеп жасы шығармашылық белсенділікті дамытудың сезімтал кезеңін білдіреді. Сондықтан бастауыш мектеп жасындағы белсенділіктің барлық түрлерінің жоғары деңгейі ретінде оқушылардың шығармашылық белсенділігін дамыту мәселесі маңызды болып табылады.

Сабақта шығармашылық үшін ерік-жігер, объективті қиындықтарды жеңе білу, барлық мәселелердегі белсенділік, ең алдымен таным, сонымен қатар, шығармашылықтың алғышарттары: эмоциялар әлемі, қызығушылық таныту қабілеті, балалардағы танымдық қызығушылықтар мен қиялдың дамуы қажет.

Бастауыш мектепте шығармалар ерекше орын алады: олар белгілі бір дәрежеде басқа сөйлеу жаттығуларына бағынады. Бірінші сыныптан бастап шағын ауызша жаттығулар немесе эмоционалды әңгімелер түрінде эссе біртіндеп мұғалім жоспарлаған маңызды ақыл-ой жұмысына айналады. Композиция эмоцияларды қоздырады, балаларды көргендері мен тәжірибелерін түсінуге үйретеді, байқауды дамытады, себеп-салдарлық байланыстарды табуға, салыстыруға, қорытынды жасауға үйретеді. Эссе-шығармашылық жұмыс. Бұл оқушының тәуелсіздігін, белсенділігін, ынта-жігерін, мәтінге өзіндік, жеке нәрсе енгізуді талап етеді. Бұл оқушының жеке басының қалыптасуына ықпал етеді. Сөздерді, сөйлеу мен сөйлемдердің бұрылыстарын таңдау, әңгіме композицияларын ойлау, материалды таңдау, логикалық байланыс орнату, емлені тексеру – осы күрделі іс-қимыл кешені баладан оның барлық шығармашылық күштерінің жоғары деңгейін талап етеді[1].

Біздің ойымызша, бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін, келесі жағдайлар қажет:

- сабақтағы еркін атмосфера, әрекет түрін таңдау мүмкіндігі;
- мұғалімнің оқушыларға деген сенімі мен құрметі; оқушыларға танымдық іс-әрекетте үнемі дербестік беру;

- оқушылардың танымдық қызығушылықтарының жоғары деңгейі, мұғалімнің оқу мотивациясына назар аударуы, ойын әдістері, әзіл.
- әр оқушының қызығушылығына, оның бейімділігіне, жан-жақты дамуына, қабілеттеріне назар аудару.

Бастауыш сыныптардағы «Қазақ тілі» оқу пәнінің мақсаты – сөйлеу әректінің түрлерін: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылымды тіл туралы бастапқы білімді меңгерту және оны тілдік нормаларды сақтай отырып, оқу әрекеті мен күнделікті өмірде қолдану[2, 39].

Жұмыс тәжірибесі бізге бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамытуда жүйе қажет деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді, өйткені бастауыш білім беру деңгейінің 2-4-сыныптарына арналған қазақ тілі бойынша оқу бағдарламасында қарастырылған шығармашылық жаттығулар мен тапсырмалардың эпизодтық сипаты оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыруға ықпал етпейді, сондықтан балалардың шығармашылық құзыреттілігін қалыптастыруда тиімді көрінбейді.

Оқушылардың шығармашылық ойлауын белсендіру үшін өз жұмысымызда келесі әдістерге басымдық береміз:
проблемалық оқыту әдісі;
миға шабуыл әдісі;
синквейн әдісі.

Проблемалық оқыту әдісі - бұл оқушылардың белгілі бір шындықты өз бетінше іздеуімен және ашуымен байланысты әдіс. Проблемалық оқыту балаларды өз бетінше, шығармашылықпен ойлауға үйретеді, оларда зерттеу әрекетінің қарапайым дағдыларын қалыптастырады [3].

«Миға шабуыл» әдісі бастауыш сынып оқушыларын белсендіріп қана қоймай, мәселені шешуге көмектеседі, сонымен қатар стандартты емес ойлауды қалыптастырады, яғни аз уақыт ішінде жаңа идеялардың ең көп санын алуға көмектеседі. Оқушылар қиын жағдайдан шығудың жолын табуға көмектесетін кез келген пікір айта алады.

Синквейн әдісі көбінесе оқушылардың білім деңгейін тексеру әдісі ретінде қолданылады.

Синквейн арқылы оқушылардың қазірдің өзінде өтіп үлгергенін қалай түсінетінін білу үшін оқытудың кез келген кезеңіндегі білімді тексеруге болады, сонымен қатар оқудағы бір сарындылықты болдырмау үшін әрекет түрін аздап өзгертуге болады. Синквейнді жазу нәтижелері бойынша мұғалім оқушыларға үйренген материалды дұрыс игеру үшін сабақта не бергісі келетінін түзете алады. Синквейн әдісін қолдана отырып, оқушылар өз білімдерін ғана емес, сабақ тақырыбын түсіну тереңдігін де көрсете алады. Көптеген ақпаратты жинақтай отырып, мұғалім қажетті нәтижеге қол жеткізгенін жақсы түсініп, одан әрі оқуды түзете алады[4].

Синквейнді жазу ережелері:

Бірінші жол – бір сөз-зат есім жазылады. Бұл - синквейн тақырыбы.

Екінші жол-синквейн тақырыбын ашатын екі сын есім жазу керек.

Үшінші жол – синквейн тақырыбына қатысты әрекеттерді сипаттайтын үш етістік жазылады.

Төртінші жол - мұнда тұтас сөйлем, бірнеше сөзден тұратын сөйлем орналастырылған, оның көмегімен автор тақырыпты тұтастай сипаттайды, тақырыпқа деген көзқарасын білдіреді.

Бесінші жол-бұл тақырыптың жаңа түсіндірмесін беретін, автордың тақырыпқа деген жеке көзқарасын білдіретін түйіндеме сөзі.

Кроссвордтар, шарадалар, ребустар ешкімді бей-жай қалдыра алмайды. Бұл ойын-сауық материалы оқушыларымызға емлені меңгеруге көмектеседі. Кроссвордтар, сөздері бар ребустар - сабақтағы сүйікті шығармашылық тапсырмалардың бірі. Олардың көмегімен балаларда шығармашылық қабілеттер ғана емес, емле сауаттылығы да артады.

Шығармашылық ойлауды дамыту бойынша жоғарыда қарастырылған стандартты емес тапсырмалар сабақты қызықты етеді және бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамытады деп санаймыз.

Осының бәріне сүйене отырып, бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту олардың жаңа өмірлік жағдайларға сәтті бейімделуіне ықпал етеді, белсенді әрекет етуге, қиын жағдайларда дұрыс шешімдерді өз бетінше табуға мәжбүр етеді деген қорытынды жасауға болады.

Бұл сонымен қатар оқушылардың ой-өрісін кеңейтуге, танымдық қызығушылықты, шығармашылық бастаманы және белсенді өмірлік ұстанымды дамытуға ықпал етеді. Балалардың қазақ тілі сабақтарына деген қызығушылығы мен танымдық белсенділігі едәуір артуы үшін бастауыш сынып оқушыларына кез келген жағдайда кез келген тапсырманы орындай отырып, бастамашыл және шығармашылықпен әрекет етуге дайын болу өте маңызды.

Мұғалім үшін осындай шығармашылық тапсырмаларды табу, шығармалар, презентациялар жазуға шығармашылықпен қарауға үйрету, көмектесуге дайын болу маңызды[5].

Осыған орай біз бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық әрекетінің деңгейін көтеруге арналған тапсырмаларды ұсынамыз.

Сергіту сәті.

«Әке көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер» деген мақал-мәтелді сұраулы, лепті интонациямен оқы.

Тілдік ойын.

Мақал-мәтелді жалғастыр.

- *Еңбек етсең ерінбей, ...(тояды қарның тіленбей).*
- *Өнер алды ……..(қызыл тіл).*
- *Бірлік болмай, ……(тірлік болмайды).*
- *Денсаулық - .....(зор байлық)*

Мақал-мәтел бойынша қойылым.

Әр топ күні бұрын мақал-мәтел бойынша дайындалған пантомиманы көрсетеді. Басқа оқушылар оны шешеді.

- *Су ішкен құдығыңа түкірме.*
- *Жеті рет өлшеп, бір рет кес.*
- *Шақырған жерден қалма, шақырмаған жерге барма.*

«Иә – Жоқ» ойыны. Бала кез келген зат есімді айтады. Балалар 15-тен көп емес сұрақ қояды, оған бала «иә» немесе «жоқ» деп жауап береді. Мақсаты: ойластырылған зат есімді атау.

Балаларға сұрақтар бойынша мәтін құруды үйретеміз.

Мысалы, «**Бақылау сұрақтары» әдісі.** Бұл әдіс шығармашылық процесті жеңілдетеді. Оқушылар сұрақтар бойынша ертегі ойлап табады:

- Бұл кім болды? ...
- Ол не деп жауап берді? ...
- Ол қалай көрінді? ...
- Ол не істеді? ...
- Қайда кетті? ...
- Оның реакциясы? ...

- Кіммен кездестім? ...
- Тарих қалай аяқталды? ...
- Олар оған не деді? ...
- Қорытынды немесе тәлім.

Бұл ойынды жұппен ойнауға болады: олар кезек-кезек сұрақтарға жауап жазады.

Қайта құру тәсілі-бұл тақырыпта өзіне тән емес (мақсаты жағынан маңызды емес) қасиеттерді бөліп көрсету мүмкіндігі.

Бұл техниканы игеру үшін бала алдымен заттар мен құбылыстардың әртүрлі қасиеттері мен белгілерін бөліп көрсетуді, сондай-ақ олардың қайсысы маңызды екенін ажырата білуі керек. Мысалы, ұқсастықтарды орнату. Ұқсастықтар мен айырмашылықтар қандай?

Таң-кеш;
Трамвай-автобус;
Сиыр-жылқы;
Көл-өзен;
Танкист-ұшқыш;
Өзен-құс;
Шаңғы-коньки;
Жаңбыр-қар және т.б.

Сонымен, қазақ тілі сабақтарындағы шығармашылық іс-әрекет-бұл бастауыш сынып оқушыларында байқау, көпшілдік, сөйлеу белсенділігі, есте сақтау, ақылдылық, фактілерді талдау және түсіну білігі сияқты қасиеттерді дамыту және қалыптастыру.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1.Бугрименко Е.А., Цукерман Г.А. Чтение без принуждения. — М.: Педагогика, 2005. — 94с.

2.«2022-2023 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқаулық хат. – Астана, 2022. – 368 б.

3.Львов М.Р. Развитие творческой деятельности учащихся на уроках русского языка// Начальная школа — 1993.- № 1.- С. 21–26.

4.Тиникова Р.Н. Развитие творческих способностей учащихся на уроках русского языка и литературы / Р.Н. Тиникова. – Концепт, 2013. – С. 2 - 8.

5.Корнилова Ю.В. Развитие креативности на уроках русского языка в начальной школе// Молодой ученый. — 2014. — № 17 (76). — С. 494-496.

ҰЛТТЫҚ ҚОЛӨНЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Кәдірбердиева Айкерім Шоңбайқызы
Орталық Азия Инновациялық университеті,
Шымкент, Қазақстан

Аннотация: *В этой статье широко рассматривается современное требование о важности развития творческих способностей учащихся в школе и эффективных способах ее повышения с помощью национальных ремесел. В обучении казахскому народному искусству описаны пути организации, основные подходы к развитию творческих качеств.*

Тірек сөздер: *Ремесло, творчество, традиции, технологии, способности.*

Қазіргі кезде заман талабына сай, мектептің, ұстаздардың алдына қойған мақсаты – мектеп қабырғасында тәрбиеленіп келе жатқан жас ұрпақты ұлтымызды көнеден келе жатқан салт – дәстүрімен таныстыру, еңбекке деген шеберлігімен икемділігін, өнерге деген сүйіспеншілігін арттыру. Бұл тек ұстаздардың ғана емес, сонымен қатар қазақтың көне салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, тұрмыс –тіршіліктерін, қолөнерін жадымызда ұстау, келешек ұрпаққа үйрету, жөн сілтеу, ата-бабаларымыздың дәстүрін ұмыт қалдырмау баршамыздың парызымыз.

Егеменді қазақ мемлекетінің болашақ ұрпақтарының сана – сезімін ұлттық психологиясын, оның сонау ерте замандағы ата-бабалар салт- дәстүрімен, мәдениетімен сабақтастыра отырып, халықтық қолөнерін сақтап қалуға тәрбиелеу – ұлтжанды ұлғатты ұстаздардың абыройлы ісі. Келешек мектептер 12 жылдық оқу бағдарламасында да біздің қазақтың қолданбалы қолөнерінің оқушыларға беретін тәрбиелік мәні өте зор болмақ. Ұлттық тәрбие беру бесігіндегі оқушылардың ата-баба дәстүрін, мәдениетін, қолөнерін және азаматтық арнадағы асыл қасиеттерін еңбекке баули отырып, жан – жақты эстетикалық тәрбие беру, мәдени мұраны жүйелі меңгеруге, рухани мұрасын бағалай білуге тәрбиелеу мүмкіндіктері қарастырылады. Сондықтан оқу-тәрбие жұмысының барысында, халқымыздың ұлттық қолөнерін халқымыздың салт-дәстүрімен, әдет-ғұрпымен таныстыра отырып, оқушының іскерлігін, дағдысын, еңбекке деген ынтасын қалыптастыруды негізгі мақсат етіп қою біздің міндетіміз. Ұлттық мәдениетке негізделген қазақ мектебінің қайта түлеуі қазіргі таңдағы көкейкесті мәселе болып отыр. Өйткені оқушылардың көркемдік білім алуын арттыру және рухани деңгейін дамыту, шығармашылыққа тәрбиелеу- қазіргі білім беруде көзделіп отырған мәселе. Осы тұрғыдан келгенде оқушылардың жұмыс істеу әдет – дағдыларын көркем шығармашылық іскерлікпен жалғастырып дамыту мәселесі қарастырылады. Оқушыларды әсемдікті сезініп, түсініп, қадірлей білуге баулу эстетикалық тәрбие беру арқылы іске асырылады [1].

Қолөнерге ұштастыра білім мен тәрбие берудің түрі – шығармашылыққа баулу. Ал қолөнерге қызықтыру үшін кез келген бұйымның, туындының жасалу құпиясын, тарихын ашып көрсетсек, қосымша әдебиеттерден мағлұматтар берсек, қайталанбас ерекшеліктерге толы жасалу технологиясымен таныстырсақ, оқушы шығармашылықпен іске кіріседі. Еңбек үстінде шығармашылық ізденудің нәтижесінде алуан қолөнер туындылары дүниеге келеді. Халықтың қоғамдық өмірімен, қоғамдық тарихымен, күнкөрісімен, кәсібімен тығыз байланысты екендігін көреміз. Оқушының шеберлігін қалыптастыру мақсатында қазақ халқының қолөнерін оқытуды ұйымдастыру:

- мұғалімді оқушылардың ақыл-ойы мен практикалық іс-әрекетін белсендендіретін және олардың жүзеге асуын қамтамасыздандыратын оқыту формаларына, әдістеріне бағдарлауға;

- оқушылардың қазақ халқының қол өнерін үйрену барысындағы іс-әрекетін ұйымдастыруда орындаушылық іс-әрекетінің шығармашылық ізденіспен ұласуына;

- қазақ халқының қолөнерін үйрету процесінде технологиялық мәдениеттің барлық компоненттерін дамытуға;

- оқушыларды қазақ халқының қолөнер түрлерімен жұмыс жасауда мақсат қоя білуге, ақпарат алып, оған талдау бере білуге, жұмыс сапасының өлшемдерін анықтауға, қазақ халқының қолөнер түрлерін жасау процесінде оқушылардың оған деген қызығушылығын, сұранысын арттыруға, онымен әсерленуіне;

- қазақ халқының қолөнер түрлерін меңгеру барысындағы іскерлігі мен дағдысын мақсатты бірізділікте, кезеңдеп қалыптастыруға;

- мұғалім, оқушылар мен ата-аналардың ынтымақтастық қарым-қатынаста, ынтымақтастық шығармашылыққа жұмыс жасауына;

- мұғалімнің оқу материалдары мен қазақ халқының қолөнер түрлерін оқыту әдістемесін ұдайы жаңартып, жетілдіріп отыруына ықпал етті [2].

Оқушылар үшін сәндік – қолданбалы өнердің алуан түрлерін, дәстүрлі үлгілерін сипаттайтын техникалық әдістер мен шеберлік дағдыларын игеру маңызды. Мектеп практикасы жеткіншек жасы тұлғасының қалыптасуындағы маңызды кезең болып анықталады. Баланың осы жасында оның бейнелеу өнері сабақтарына қажетті психофизиологиялық жетілуі аяқталады. Іс-әрекеттерінің көптеген функционалдық көрсеткіштері (көз жұмысы, түр-түсті, көрінетін дүниенің басқа да аспектілері мен кеңістігін қабылдау қабілеті) толық нақтыланады. Олардың көркемдік процестің техникалық әдістерін үйренуге және орындауға белсенді қызығушылықтары пайда болады. Қазіргі оқыту технологиясы барысында бала тек үйренуші ғана емес, үйренуші – шәкірттен белсенді үйретуші. Өзіндік ой-пікірі бар жан-жақты дамыған дара тұлға дәрежесінде болуы керек. Еңбек сабақтарында немесе үйірмелерде оқушы тек мұғалімнің үйретуімен бұйым түрлерін жасаумен шектеліп ғана қоймай, сонымен бірге оған талдау жасап, бұйымның жасалу, өңделу технологиясына өз ой-пікірлері мен ұсыныстарын айтуға дағдыланады. Осылайша оқушылар әр түрлі шығармаларды зерттей отырып, баға берумен өз бойларында келешек кәсіби ісіне қажетті эстетикалық, ұлттық, этикалық бағалы қасиеттерді қалыптастырады. Бастаған жұмысын тыңғылықты, қайта оралмайтындай дер кезінде аяқтап шығуға дағдыландыру. Іскерлігін, белсенділігі мен ой еңбегін және эстетеикалық мәдениетін дамытудағы міндетті негізінен қолөнер бұйымдарын жасау барысында жүзеге асыру. Бұның өзі шығармашылық сағаттарды жетілдіре түсуге мүмкіндік береді. Енді осы қабілет, шығармашылық деген сөздердің мағынасын ашсақ. Қабілет дегеніміз не? Қабілеттер (способности) – бір немесе бірнеше іс-әрекеттерді нәтижелі орындаудың шарты болып табылатын адамның жеке ерекшеліктері. Адамға кез-келген іс-әрекеттерді нәтижелі орындауға мүмкіндік беретін қабілеттердің өзінше сапалық үйлесуді дарындылық деп аталады. Дарыныдылықтың жоғарғы дәрежесі – талант. Қабілеттерді оқушыларды бұған дейінгі алған білімі және дағдылармен шектеуге болмайды. Білім, білік, дағдылардың жеңіл тез игеру қабілеттерге тәуелді болады. Екінші жағынан бұлардың игерілуі қабілеттердің дпмуына ықпал жасайды. Білім мен біліктің болмауы, қабілеттердің дамуын тежейді. Қабілеттер оқушыға дайын түрінде берілмек емес, бұлар тәрбиелеу мен оқыту барысында әрдайым жүзеге асатын дамудың нәтижесі. Туа бітті тек нышандар, яғни айтқанда қабілеттер негізінде жататын анатомиялық-физиологиялық ерекшеліктер болуы мүмкін. Оқу, білім алу қабілеттерінің өзі оқушының нақты іс-әрекетінсіз пайда болуы мүмкін емес.

Шығармашылық қасиеттерді дамытудың негізгі тәсілдері:

- Оқушы білімінің өмірмен байланысы, алған білімін сапалы, жүйелі меңгеру;
- Ғылыми негіздердің зертханалық – саламандық, теория мен саламандық әдістердің өраза байланысы;
- Іздену жұмыстарының ғылыми тұрғыда орындалуы;
- Нәтижеге жету ынтасын қалыптастыру [3].

Оқушының шығармашылық қабілетін қалай қалыптастыру керек? Оның жолдары, әдіс-тәсілдері, мазмұны қандай? Қазіргі таңдағы өзекті мәселенің бірі – осы. Психологтардың зерттеуі бойынша, әрбір жаста шығармашылыққа баулуға өзек болардай өзіндік ерекше қабілет, бейімділік бар екен. Төменгі сынып оқушыларының дамуын бағыттап, бағдарламаса, онда жоғары сыныпқа келгенде, көбінің шығармышық мүмкіндігі шектеліп, тоқырап қалады. Сонымен төмені сыныпта оқушыларды шағармашылыққа баулып, үйрету үшін қажетті жағдайлардың мазмұнына тоқталсақ:

- мұғалім ең алдымен, сыныпта шығармашылық көңіл-күй тудыру үшін баланың назарын бір нәрсеге бағыттауы керек. Яғни оқушылардың назарын шығармашылық арнаға бұру үшін үнемі шағармашалық тапсырма – міндеттер, жаттығу, ойын түрлерін ұсынған жөн;
- әрбір шығармашылық тапсырманы оқушыға ұсынудың жолын, әдіс-тәсілін білу керек;
- шығармашылық жаттығу ойын тапсырмалардың мазмұны жеткіншектердің жас ерекшелігіне, қызығушылығына үйлесуі керек;
- тапсырма – міндетпен танысқаннан кейін оқу жұмысқа кіріседі.

Мұғалімнің ең үлкен міндеті: бала белгілі бір көркемдік шешім тауып, өз туындысын ұтымды аяқтап шыққанға дейін оны назарынан тыс қалдырмау, шығармашылық бағыт-бағдар беріп отыруы:

- шығармашылықпен жеке дара оқушы емес, сыныптың, мектептің бүкіл балалары ойлауы үшін жағдай, мүмкіндік туғызу керек. Сыныпта, ұжымда өзара шығармашылық қарым-қатынас, шығармышылық ахуал орнату;
- шығармашылық үшін психологиялық қауіпсіздік, еркіндік, ашықтық, бостандықты қамтамасыз ету;
- шығармашылықты тежейтін үш нәрсе бар: біреуі – сәтсіздікке ұшыраймын, қолымнан еш нәрсе келмейдің деген тыс қорқыныш сезімі, екінші - өзіне-өзі тым риза болмаушылық сезімі (не жазса қандай жұмыс жасаса да өзі ұнатпайды, кейде өзін-өзі жек көріп кетеді), үшіншісі – жалқаулық. Ондай жағдайда баланы құтқарудың жолдарын табу;
- оқушының шығармашылықпен айналысуына мектепте, сабақ үстінде, үйде қолайлы жағдай туғызу;
- шығармашылық бағытқа баланы жүйелі, саналы түрде қалыптастырып отыру;
- мұғалім көркем шығармашылық түрлеріне үйретіп, баулу үшін көркемдік өлшемдермен өзі де қаруланууы керек. Көркем шығарманың, әдеби процестің механизмін түсінбейтін мұғалім оқушыны әдеби шығармышылыққа үйретіп баулымақ түгілі, оқушы жасаған дүниеге нақты, әділ бағасын беріп, көркемдік дәрежесін тани да алмайды.

Мұғалім оқушы шығармашылығын дамыту, бағыт-бағдар беру ісінде мыналарды ескеруі керек:

- шығармашылық тапсырмалырдың мазмұн-түрін ойлап табу;
- шығармашылық міндеттерді оқушыға ұсынудың әдіс-тәсілін меңгеру;
- көркемдік шешім табу, оқиға құру, образ жасау үшін кілт боларлық жағдайларды тудыра білу;
- шығармашылық процесті фактілер мен мәліметтерге педагогикалық, әдістемелік тұрғыдан баға, қоытынды бере білу, теориялық, практикалық тұжырымдар жасау [4].

Қорыта келе, өнер мен білім беру ісін бір-бірімен ұштастырып, бала санасына ұялатуда үлкен жүрек, мол іздағат, мейірімділікпен қоса, кәсіби дарын ізденімпаздық, іскерлік керек екендігін баса айтуымыз керек. Халық қолөнерінің бай мұраларын жинап, сұрыптай отырып, заманымызға сай лайықты сапа, түр беру әдісімен оларды ілгері дамыта беруіміз керек. Қолөнер халық өмірімен, тұрмысымен бірге жетіліп, біте қайнасқан өміршең өнер. Қолөнер өзіне тән әлемі, қоршаған ортасы, өзіндік күші бар, ол ешқандай өтпелі құндылықтарға бағынбайды. Өзіне деген тыныштық пен сенім бізге белгілі бір дағдылар мен икемдерге жеткізеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Адамқұлов Н.М. Қолөнер бұйымдарын жобалау негіздері. - А., 2007 ж.
2. Наурызбаева Р. Жеке тұлғаны шығармашылыққа баулу. Қазақсатн мектебі. 2007.№2
3. Райымқұлова А.Д. Қазақ халқының сәндік – қолданбалы өнері арқылы оқушылардың технологиялық мәдениетін қалыптастыру. 2015ж.
4. Тұрғынбаева Б.А. Мұғалімнің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: Теория және тәжірибе // Алматы. — 2005. — 174 б.

УДК 37.034

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ДАМЫТУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

[1]Кожагельдиева С.С. – п.ғ.к., доцент
[2] Райымбетова Айсұлу – М.Әбенова атындағы жалпы орта мектептің бастауыш сыныптар оқу ісінің орынбасары
Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
Түркістан, Қазақстан

Аннотация. *Мақалада теориялық білімдерді, практикалық тапсырмалар қолдану, математикалық білімді қалыптастыру, ауызша және жазбаша есептеу алгоритмдерін меңгеру, есептерді шешудің жалпы тәсілдерін, өлшеу және есептеу дағдылары негізінде логикалық пайымдаулар құра білуді дамыту баяндалады.*

Түйінді сөздер*: білім беру, логикалық пайымдаулар, танымдық іс-әрекеттер, дағдыларды қалыптастыру.*

Бастауыш білім беру бағдарламасының «Математика және информатика» білім беру саласының мазмұны білім алушыларда қоршаған шындықтың әртүрлі объектілері мен құбылыстарын сипаттау үшін бастапқы математикалық білімді қалыптастыру, ауызша және жазбаша есептеу алгоритмдерін меңгеру, есептерді шешудің жалпы тәсілдерін, өлшеу және есептеу дағдылары негізінде логикалық пайымдаулар құра білуді дамыту, ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарапайым құралдарын пайдалану, ақпарат іздеу, нысандар мен процестерді таңдау, жеткізу, жобалау, кестелермен, схемалармен, графиктермен және диаграммалармен жұмыс істеудің қарапайым әдістерін қолдану, деректерді түсіндіру және беру дағдыларын қалыптастыруға бағытталған тапсырмалар қолдану міндеттері қойылған [1]. Осы міндеттерге жету үшін қолданатын әдіс-тәсілдерді де

осыған лайықтысын саралап алуымыз қажет. Оқыту процесінде Қазақстан Республикасының Білім беру ұйымдары оқушыларды қалай үйренуге, тәуелсіз, ізденімпаз, сенімді, жауапты және талдау жүргізуге қабілетті болуға үйрету басты міндет болып табылатын қағидатқа сүйенеді. Мұғалімдер бұл қасиеттерді әртүрлі әдістерді қолдана отырып дамытуы керек:

1) оқушылардың жеке пікірін тыңдай білу, бұрын алған білімдері мен қалыптасқан түсініктерін одан әрі дамыту үшін оларды қолданудың маңыздылығын құптай білу;

2) оқытуға жеке және сараланған тәсілді қолдану;

3) проблемаларды және оларды шешу стратегияларын әзірлеу;

4) оқушыларды олардың жетістіктерін бағалау арқылы оқытуды қолдау;

5) оқушыларды зерттеу қызметі негізінде белсенді оқуға ынталандыру;

6) оқушылардың сыни ойлау дағдыларын дамыту.

Математиканы оқыту стратегиясының модельдері:

1) оқушылардың ойын қызметі

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану:

1) математикада цифрлық технологияларды қолдану құзыреттілігі оқушылардың жұмыс процесінде, бос уақытында технологияларды сенімді және шығармашылық пайдалануды қамтиды, АКТ-ны қолданудың бастапқы дағдылары арқылы қалыптасады.

«Математика» пәні бойынша 3-сынып оқу бағдарламасы мынадай міндеттерді қамтиды:

1) оқушыларды негізгі ақпараттық технологияларды пайдалануға үйрету;

2) ақпарат іздеуге және оны іріктеуге байланысты өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын дамыту;

3) математиканың әртүрлі бөлімдерін зерделеу кезінде презентациялар жасау үшін қажетті компьютерлік бағдарламаны пайдалану, математикалық тапсырмаларды орындау кезінде фото/видео әзірлеу (геометриялық фигуралар жасау);

4) жоспарлар мен кестелерді өз бетінше құруға құқылы [2].

Осы қойылған міндеттер негізінде біз өз зерттеуімізде оқушылардың математикадан танымдық іс-әрекеттерін дамытуда келесідей әдістерді қолдандық (сурет 1).

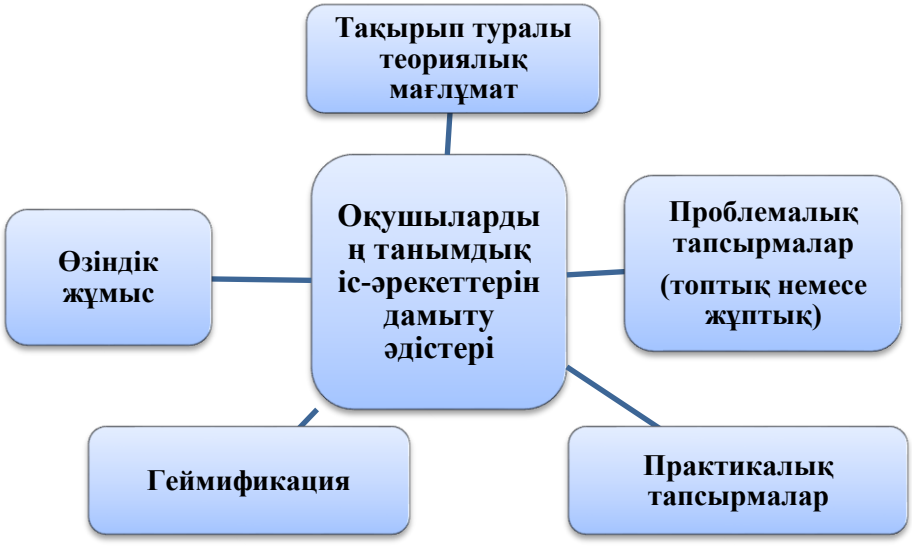

Сурет 1- Оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін дамыту әдістері

Танымдық іс-әрекеттер деңгейлерін ескере отырып, сабақты қалай құру керектігі туралы сөз ететін болсақ, мұндай сабақтардың құрылымы кем дегенде төрт негізгі модельді қарастырады:

1. Тақырып бойынша теориялық мағлұмат беру
2. Практикалық тапсырмалар
3. Проблемалық тапсырмалар (топпен немесе жұппен орындау үшін)
4. Өзіндік жұмыс
5. Геймификация

Сабақтың басты критерийі барлық оқушыларды олардың әлеуетті мүмкіндіктері деңгейінде оқу іс-әрекетіне қосу болуы тиіс.

Кез келген жаңа сабақ тақырып бойынша теориялық мағлұматты толық берумен түсіндіріледі. Ол сабақта тақырыпқа қатысты тың ақпаратты балаға түсінікті ретте бере білу маңызды. Ол үшін оқытудың техникалық құралдарын пайдалану аса маңызды. Танымның теориялық деңгейі деректерді рәсімдеу әдістері мен ақпаратты өңдеудің нақты әдістерін қолдана отырып, эмпирикалық ақпаратты өңдеумен сипатталады. Теориялық кезеңде алынған сенсорлық ақпаратқа сүйене отырып негізгі мәселе тұжырымдалады. Оны шешу үшін гипотезалар жасалады. Олардың ішіндегі ең оңтайлы және пысықталғандары теорияға айналады. Мұны басқаша айтқанда ғылыми танымның теориялық әдістері тікелей зерттеушіге жүгінеді, оның ойлау процесін сәйкесінше реттейді, оларға жаңа білім алу процесін ең ұтымды бағытқа бағыттайды.

Мысалы, 3-сыныпта «Тиімді есептеу» тақырыбын өткенде, иллюстрация арқылы көрнекі түсіндірулер мен теориялық мағлұматтарға мәлімет беру, оқушылардың ол тақырып туралы түсініктерін кеңейтеді.

Көбейтудің ауыстырымдылық қасиеті	Көбейтудің үлестірімділік қасиеті
$a \cdot b = b \cdot a$ $4 \cdot 2 = 2 \cdot 4$	$(a \cdot b) \cdot c = a \cdot (b \cdot c)$ $(3 \cdot 2) \cdot 4 = 3 \cdot (2 \cdot 4)$
Көбейтудің терімділік қасиеті	Көбейтіндіні санға бөлу
$(a + b) \cdot c = a \cdot c + b \cdot c$ $(a - b) \cdot c = a \cdot c - b \cdot c$ $(4 + 2) \cdot 3 = 4 \cdot 3 + 2 \cdot 3 = 18$ $(4 - 2) \cdot 3 = 4 \cdot 3 - 2 \cdot 3 = 6$	$(a \cdot b) : c = (a : c) \cdot b = (b : c) \cdot a$ $(3 \cdot 6) : 3 = (3 : 3) \cdot 6 = 6$ $(3 \cdot 6) : 3 = (6 : 3) \cdot 3 = 6$

Көбейтудің қасиеттерін түсіндіре отырып, ондағы заңдылықты меңгертуге болады. Соңында шығатын қорытынды тиімді есептеу үшін осы қасиеттерді бірден еске түсіретін болады:

Тиімді есептеу үшін көбейту мен бөлудің қасиеттері қолданылады.

Осы теориялық білімдерді жан-жақты түсіндерген соң, практикалық тапсырмаларға көшкен жөн. Практикалық тапсырмалар - бұл біліктер мен дағдыларды қалыптастыруға, дамытуға, нығайтуға ғана емес, сонымен қатар жаңа білім алуға мүмкіндік беретін оқытудың ерекше түрі. Практикалық тапсырмаларды орындауда қазіргі заманауи әдістерді қолдану, балалардың тапсырмаларды зерікпей орындауларына ықпал етеді:

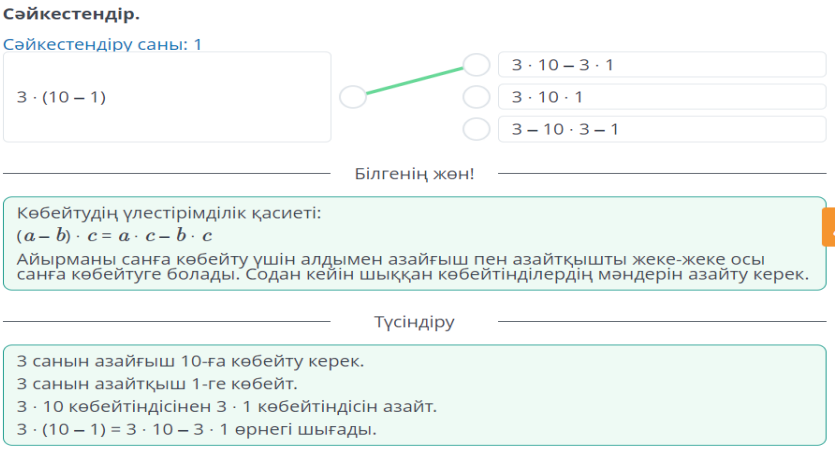

Сәйкестендіру тапсырмалары арқылы балалардың ойлауын дамытумен қатар, дұрыс емес тапсырманы анықтауға да үйрете аламыз.

Бос ұяшықтарды қалдыру арқылы сандардың тиістісін қоя білуге үйрете отырып, баланың математикалық танымын арттырамыз.

Бұл жұмыстардың мақсаты - оқушыларға теориялық білімді практикада қолдануға, зерттелген материалды тереңірек түсінуге, оны тереңірек игеруге көмектесу, сонымен қатар практикалық дағдыларды қалыптастыруға ықпал ету.

Оқу материалының мазмұнымен қатар оқу процесі ұйымдастырылатын оқыту әдістері үлкен рөл атқарады. Ш.Амонашвили - «Бала дайын білімді алғысы келмейді және оны күшпен үйреткенін де қаламайды, бірақ ол сол білімге бағыттаушыны қалайды және соның соңынан білімді іздейді» деп проблемалық оқытудың маңызын атап өтеді [3]. Олардың негізгілеріне проблемалық оқыту әдістері және оқушылардың өзіндік оқу жұмысы жатады. Проблемалық оқытуда білімді проблемалық түрде ұсыну, эвристикалық әңгіме, оқытудың зерттеу әдісі сияқты әдістерді бөліп көрсетуге болады. Бастауыш сыныптарда балаларды оқыту кезінде мұғалімнің білімді проблемалық түрде ұсынуы, оқушыларды презентацияның жекелеген кезеңдерінде іздеуге тарту жиі кездеседі. Проблемалық оқытудың мәні проблема болып табылады, яғни мұндай танымдық міндет, оның нәтижесі мен шешімдері оқушыларға белгісіз, бірақ оны шешу үшін қажетті білімі бар. Балалардың алдында танымдық міндеттер қою әрқашан проблемалық жағдайды тудырады, оның барысында олар белгілі бір қиындықтарға тап болуы мүмкін. Мысалы, математика сабақтарында тапсырмалар проблемалы болуы мүмкін: мәселенің бар жағдайына сұрақ қою, мұғалімнің тапсырмасы бойынша мысалдар жасау, қоршаған шындық материалындағы есептерді шешу және т.б. оқу сабақтарында жаңа фактілер мен құбылыстарды анықтау, салыстыру әдістерін қолдану, бағалау пайымдауын қалыптастыру, себеп-салдарлық байланыстарды орнату және т.б. тапсырмалар.

Оқу материалының мазмұны баланың білімін байытуға және кеңейтуге, тәжірибе жинақтауға, оны дамытуға ықпал етеді. Алайда, оқу мазмұны барлық оқушыны қызықтырмайды. Осыған байланысты мұғалімнің алдында балаларды қызықтыру міндеті тұр. Бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктері сабақта ойын-сауық материалын тарту сияқты талаптарды сақтауды талап етеді. Ребустарды, дидактикалық ойындарды, викториналарды, жұмбақтарды және оқушыларды қызықтыратын басқа материалдарды қолданған жөн.

Оқыту барысында көптеген сандық платформаларды талдағаннан кейін Wordwall ресурсына тоқталуды дұрыс көрдік. Бұл интерактивті және баспа материалдарын жасауға арналған көп функциялы құрал. Wordwall-білім беру процесінің негізгі міндеттерінің бірін шешуге көмектесетін әмбебап оқу ресурсы-оқушылардың ынтасын арттыруда керемет

мүмкіндік. Wordwall қолданбасын пайдалану оқу тиімділігін арттырудың маңызды жолы болып табылады [4].

Ең жиі қолданылатын үлгілерге, мысалы, дағдыларды үйрету үшін келесі ойын үлгілерін жатқызуға болады: «картаға түсіру», «шифрды ашу», «жапсырма диаграммасы», «кездейсоқ карталар», «кездейсоқ дөңгелек», «Анаграмма», «жұп құру», «Кроссворд». Сонымен қатар, жұмыс істеу үшін мұғалімге шаблондарды таңдаған жөн, олардың көмегімен оқушыларды фронтальды немесе топтық жұмысқа белсенді тарту ұйымдастырылады. Мысалы, «сәйкестік немесе кездейсоқ дөңгелек». Мысалы, дөңгелектерді айналдыру арқылы оқушы өзіне түскен тапсырманы қызыға орындайды.

Үй тапсырмасын жасау үшін Wordwall қызметі мұғалімге өзінің бұрыннан жасалған мазмұнын қол жетімді баспа формасына бірден айналдыруды ұсынады. Бұл өте ыңғайлы, өйткені ол мұғалімнің уақытын айтарлықтай үнемдейді. Мысалы, «лабиринт» ойындарын құрастыру арқылы оны әр тақырыпта сұрақтарын ауыстыра отырып пайдалана беруге болады. Оқушылар осы лабиринттен шығу үшін берілген тапсырмаға жауап бере отырып, дұрыс орындаса келесі лабиринт жолына өте отырып, математикалық танымы артады. Сондай-ақ, бала еш жалықпай тапсырманы орындайды. Мұндай көрнекі шаблондар бала танымын арттыруда үлкен роль алатыны байқалды. Бұл тапсырманы орындауда оқушылардың белсенділігі жоғары болды. Сабақ барысында да баланың назарын сабаққа аударуда, алаңдамауға көп ықпалы болды.

Жалпы, Wordwall ұсынған шаблондардың алуан түрлі құралдары мұғалімге педагогикалық шығармашылық, ақпараттық, сонымен бірге қызықты сабақтарды ұйымдастыру мен өткізу үшін сарқылмас дереккөз беретінін атап өткіміз келеді. Сабақтарда Wordwall білім беру ресурсын пайдалану білімді жақсы түсінуге және игеруге, сондай-ақ материалды тиімді бекітуге ықпал етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. 2-қосымша. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы.

2. Бастауыш білім берудің 1-4 сыныптарына арналған «Математика» пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 08 сәуірдегі №266 бұйрығы.

3. Амонашвили Ш.А. Как живете, дети? / М.: 1991-117 с.

4. Сыдыков Б.Д. Геймификация - білім берудің құралы ретінде. // Жас ғалым-2022. №9, (404) 251-255 б.

ӘОЖ-373.33

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ ЖҰМЫСТАРЫ

[1]Нурмахамбетова Асель –аға оқытушы
[2] Кошкарова Мадина– аға оқытушы
Орталық Азия Инновациялық университеті
Шымкент, Қазақстан

Аннотация. *Мақалада экологиялық тәрбие беру қамтуға тиісті бүкіл халықтық мәселе. Келешек ұрпақты табиғат апатынан сақтап, қоршаған ортаға деген мейірімділік сезімін оятып, табиғатты қорғау мәселесіне белсене араласатын ұрпақты тәрбиелеу жайлы айтылады.*

Тірек сөздер: *экологиялық тәрбие, экологиялық білім, табиғат аясында, табиғатты қорғау.*

Қазіргі уақытта экологиялық тәрбие беру жер бетінің әрбір тұрғынын қамтуға тиісті бүкіл халықтық мәселеге айналып отыр.

«Жалпы білім беретін мектептерде табиғат қорғау жұмыстарын күшейту туралы» әдістемелік хатта оқыту процесінде экологиялық тәрбие берудің маңыздылығын ашып көрсетуі оқушылардың табиғатқа жауапкершілік қатынасын тәрбиелеу ісіне қозғау салады. Қазіргі әлемдік экологиялық мәселелердің туындап отырған кезеңінде оқушылардың табиғатқа жауапкершілік қатынасын қалыптастыру қажеттілігі туындап отыр [1].

Соңғы жылдары жер шарындағы барлық табиғат қорлары бұрын-соңды болмаған антропогендік өзгерістерге ұшырап отыр. Олардың ең бастысы – әлемдік климаттағы өзгерістер. Күн мен жел энергиясы сарқылмайтын қор болғанымен, өнеркәсіптің қарқындап дамуына байланысты ауаға зиянды газдар, шаңдар көтеріп, адамдардың денсаулығына қауіп төндіруде. Бұл апатты құбылыстар өнеркәсібі шоғырланған ірі қалаларда өріс алып отыр. Ауа кеңістігінің ластануы дүниежүзілік мұхиттар мен теңіздерге де өз ықпалын тигізуде.

1997 жылы тамыз айынан бастап «Қазақстан Республикасында табиғатты қорғау туралы» жаңа заң қабылданып күшіне енді. Заң адамның өмір мен денсаулық үшін айналадағы қоршаған ортаның қолайлы болуын қамтамасыз етіп табиғатты қорғаудың экологиялық құқықтық және әлеуметтік негіздерін белгілейді [2].

Ол мынадай тармақтардан тұрады:

1. Республиканың халыққа білім беру органдары табиғатты қорғау жөнінен халықтың барлықтоптарын қамтитын тәрбие мен білім беру жүйесін жүзеге асырады.

2. Жалпыға бірдей кешенді және үздік экологиялық білім мен тәрбие беру жүйесі мектепке дейінгі, мектептегі тәрбие мен білім берудің, жоғарғы және арнаулы оқу орындарында кадрларды, мамандарды кәсіптік жағынан даярлаудың, олардың білікті болуын қамтамасыз етіп, табиғатты қорғаудың экологиялық құқықтық және әлеуметтік негіздерін белгілейді.

Бастауыш сыныптарда оқушыларға экологиялық білім мен тәрбие беру «Атамекен» Л.Р. Құрсабаев, «Елім-ай» М.Х. Балтабаев, «Кәусар бұлақ» З. Ахметова бағдарламасы ерекше орын алды [3,4,5 29,30,31].

«Атамекен» бағдарламасы - жалпы білім беретін мектептегі оқу-тәрбие процесінің, сыныптан тыс жұмыстардың өзіндік ұлттық ерекшеліктерін айқындайтын, қазақ халқы педагогикасының тәлім-тәрбие ұстанымдарына негізделген ғылыми-педагогикалық және әдістемелік бағдарлама. Оның негізгі мақсаты – оқу-тәрбие жұмысының жаңа үлгідегі жобасын жасау, әрбәр мектепте балалар мен үлкендерді біріктіретін кеңес, топ, бірлестік

құру, бүкіл мектептік «Елім-ай» атты ұлттық этнографиялық ойын жобасын жүзеге асыру, әрбір мектепте халықтық ұлттық тарихи-этнографиялық мұражаймен бірігіп, әр жыл сайын дәстүрлі бүкіл мекиептік, қалалық, облыстық, республикалық «Атамекен» тойын салтанатты түрде өткізу болып табылады.

Келешек ұрпақты табиғат апатынан сақтап, қоршаған ортаға деген мейірімділік сезімін оятып, табиғатты қорғау мәселесіне белсене араласатын ұрпақты тәрбиелеу үшін ғалым М.Н. Сарыбеков [6] алты кезеңнен тұратын жанұя, бала-бақшадан, есейген азаматқа деген экологиялық сауатын ашып, тәрбие беру жолын ұсынады:

1. Сәбиді табиғат қорғауға тәрбиелеу әр жанұяда басталып, оған әр жанұяда қалыптасқан табиғат қорғау дәстүрі көмектеседі. «Ұяда нені көрсең, ұшқанда соны ілерсің»,-деген мақалды еске ала отырып тәрбие іске асуы тиіс.

2.Мектепке дейінгі сәбиді тәрбиелеу мекемесінің оқу, тәрбие жұмысының мазмұнына түгелдей табиғатты аялауға үйрету бағытымен беру керек.

3.Түрлі типтегі мектептің оқу-тәрбие жұмысына табиғатты қорғау мазмұны тұрақты енуі тиіс оның ішінде IX-X сыныптың бірінде барлық оқу жұмысының қорытындысы ретінде арнаулы «Экология және табиғатты қорғау» пәнін оқытуды ұсынады.

4.Арнайы кәсіптік техникалық оқу орындары мен арнаулы орта білім беретін оқу орындарына жоспарлы табиғат қорғауға тәрбиелеу барлық пәндерді оқытудың негізінде жүргізілуімен қатар, осы типтегі оқу орындарында да жоспарға терең арнайы білім беретін «Экология және табиғатты қорғау» пәнін оқытуды ұсынады.

5.Жоғары білім беретін оқу орындарында «Экология және табиғатты қорғау» пәнін оқытудың екі бағытын ұсынады:

-мамандығына қарамай «Экология және табиғатты қорғау» пәнін барлық студенттер оқып үйренуі керек.

-экология және табиғатты қорғау мәселесіне арнайы білім беретін мамандар дайындау үшін факультеттер ашу.

6. Жұртшылыққа табиғат қорғауды түсіндіріп, мамандар мен басшылардың білімдерін экологиялық даярлық орталықтарын ашуды ұсынады [7].

Экология мәселесі, жалпы табиғатпен қарым-қатынас мәселесі қай кезде де ерекше сауаттылықты, ерекше сақтықты қажет етеді. Өйткені белгілі бір ғылым саласындағы білім деңгейі қаншалықты жоғары болғанымен, экология заңдарын білмеген, әйтпесе біле тұра белгісіз, мойындағысы келмеген адамның іс-әрекеті қашан да қауіпті. Білмеген жерде жақсы ниеттің жетегінде жүріп, жасаған қандай да бір істің адамзат тіршілігіне, адамзат болашағына зиянды болып шығуы әбден мүмкін.

Балалар табиғатты түсініп, оның әсемдігін сезінуді, оның тілін, үйреніп, байлығын сақтай білуі үшін оның бойына осы сезімдерді ерте бастан сіңіру қажет. Мектеп жасына дейінгі балалар парктер мен скверлерде жиі серуендеп, табиғат құбылыстарын бақылағанда, табиғат аясында болғанда, жасыл желектермен, жәндіктермен, құстармен таныса отырып, табиғат әлеміне белсене араласып та үлгереді, үлкендердің еңбек әрекетін бақылайды. Мектепке келгеннен кейін балалардың қоршаған болмысты тану шеңбері кеңейеді, оған табиғат туралы үйірмелердің, экскурсиялардың, бақылаулардың, тәжірибелердің, кітаптар мен танысу әсері көп тиеді. Бастауыш сынып оқушыларына берілетін экологиялық тәрбие оқу-тәрбие процесінде екі бағытта жүргізілуі керек:

1. Оқушылардың мінез-құлқында және әртүрлі іс-әрекеттерінде, қызметтерінде табиғи ортаға деген жауапкершілік қатынас нормаларын кажеттілігіне тәрбиелеу;

2. Қоршаған ортаны қорғау және жақсарту, табиғат байлығын ұқыптылықпен пайдалану, ысырапшылық пен немқұрайлыққа төзбестей күрес жүргізуге тәрбиелеу.

Бастауыш сыныптардың дүниетану сабақтарында экологиялық тәрбие берудің негізгі мазмұны қоғам мен табиғаттың өзара байланысы, экологиялық құндылықтар, адамдар мен табиғат карым-қатынастарындағы ережелер мен шектеулер, табиғаттан үйрену

және қорғау жайлы іскерліктер мен дағдылар болып табылады. Мұнда оқушыларға адам мен қоғам және табиғат қарым-қатынастарының әлеуметтік мәні, бір-біріне тәуелділігі ұғындырылады. Бастауыш сынып оқушыларына экологиялық тәрбие берудің екінші мазмұны оқушылардың мінез-құлықтарына экологиялық құндылықтарды қалыптастыру, соның негізінде экологиялық сананы тәрбиелеу. Өйткені, табиғат - қоғамның сондай-ак әр адамның қажеттілігін өтейтін қазына байлық негізі екені белгілі. Адамның кажеттілігі материалдық, рухани және практикалық тұрғыда болуы мүмкін. Практикалық қажеттілігін өтеу арқылы адам өмір сүріп, тіршілік етеді, ал материалдық қажеттілігін өтеу барысында өндірісті, ғылымды, техниканы қамтиды. Ал, рухани қажеттілігін өтеу негізінде ақыл-ойын және адамгершілік, эстетикалық талғам-сезімін қалыптастырып, дамытады.

Экологиялық тәрбие берудің үшінші мазмұны - оқушылардың бойында экологиялық этиканы калыптастырумен анықталады. Ұзақ жылдар бойы қоғамның, адамның табиғатқа қарым-қатынасы, тек тұтыну жағы басым болғандықтан, пайда табу мақсатында алып құрылыстар, өндірістік орындар ысырапты игерілуде, соның барысында Арал қасіреті, Семей полигоны, Чернобыль АЭС-ң жарылуы туындады. Мұның салдарын адамзат түсінгендіктен, өлкелік мәселелер әлемдік проблемаға ұласты.

Экологиялық тәрбие берудің төртінші мазмұны оқушыларды қоғам мен табиғат арасындағы өзара қарым-қатынасты әрекеттерді түсіндіру, оны қорғау мен сақтауға практикалық іс-әрекеттермен қаруландыру болып табылады. Олар: табиғаттағы заттар мен құбылыстардың жәй-күйін бақылау, экология жайлы білімді жетік меңгеріп, оны жұртшылық арасында кеңінен насихаттау[8]. Бастауыш сынып оқушыларының табиғатты қорғау, аялау, сактау, жетілдіру қатынастарын, іскерліктерін есепке алуды мынадай ерекшеліктеріне назар аударуымыз керек:

-оқушының табиғатқа деген катынасын бағалау;

-табиғатты қорғауды, аялауды және жетілдіруде қоскан үлесіне, нәтижесіне талдау беріп, әр окушының еңбек санасының қорытындысын шығару;

-табиғат объектілерін зерттеп, оның құбылыстарын тану, оған сипаттама беру;

-оны жақсартуды жетілдіруде дұрыс шешім қабылдау қабілеттерін есепке алу;

-табиғи ортаны қорғауға байланысты нормаларды сақтау;

-табиғатқа қамқор болу идеяларын насихаттау.

Сабақ арқылы экологиялық тәрбие беру ісін сыныптан тыс жұмыстарымен байланыстыра отырып, оқушылардың табиғатқа жауапкершілік қатынасын, әрбір сабақтың білімділік, тәрбиелік, дамушылық міндеттерін оқытудың нәтижесінде, тәрбие берудің адамгершілік, эстетикалык сипаты артады. Сабақ беру барысында оқушылар экологиялық мәселелердің тұтастығын ғылыми негізде қабылдайды, табиғат пен қайта түлеген ортаға тиімді ықпал ету жөніндегі нақты білім мен тәжірибені, дағдыны меңгереді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. //Қазақстан мектебі. №2, 2004.
2. Қазақстан Республикасының қоршаған ортаны қорғау туралы заңы. //Егемен Қазақстан, 1997. -4б.
3. Құрсабаев А.Р. Атамекен тәлім тәрбие бағдарламасы, А: Жалын, 1991.
4. Балтабаев М.Х. Кәусар бұлақ //Қазақстан мектебі, №4, 1999.
5. Балтабаев М., Ұзақбаева С. Елім-ай ән-күй пәнінің бағдарламасы. Алматы, 1991. -64б.
6. Бейсенова Ә.С., Шілдебаев Ж.Б., Сауытбаев Г.З. Экология. Алматы: «Ғылым» ғылыми баспа орталығы, 2001. -98б.
7. Сарыбеков Н.С, Сарыбеков М.Н, Сарыбеков Д.Н. Қазақ халқының табиғат қорғау дәстүрлері.- Алматы, 1996. -86б.
8. Болдырев Н.И. Мектептегі тәрбие жұмысының методикасы. А: Мектеп, 1997. --188б.

УДК 373.34

САБАҚТА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ

[1]. **Сыдыкова З.Е.** – п.ғ.к., аға оқытушы
[2] **Кожагельдиева С.С**. – п.ғ.к., доцент
[3]**Балгинбекова К.** – аға оқытушы
Орталық Азия Инновациялық университеті
Шымкент, Қазақстан

Аннотация. *Бұл мақалада баланың өмірі, қоршаған ортаны танып білуі, еңбекке қатынасы, психологиялық ерекшеліктері ойын үстінде қалыптасатыны айтылады. Ойын үстінде шешім қабылдай білуіне, ойлана білуіне жетелеу.*

Түйінді сөздер*: қызығушылық, сабақ барысында, белсенділік, оқу-танымдық.*

Қоғамдағы өзгерістерге сәйкес оқушыларға бүгінгі таңда тиянақты білім беріп, танымдық қабілетін дамыту, танымдық белсенділігін арттыру үшін олардың әр пәнге қызығушылығын, өздігінен даму дағдыларын қалыптастыру, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеу – мектептің басты міндеті. Бастауыш сынып оқушыларын жан-жақты дамытып, қоғам құрылысына белсене қатысуға әзірлеу мектепте оқыту және тәрбиелеу арқылы жүзеге асады.

Оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекеті белсенділігін қалыптастыруда олардың қабілеттерін дамытуға, танымдық жан қуаттарының оянуына ықпал етіп, ізденіс, талабын ұштауға білім деңгейін жетілдірудің маңызы ерекше. Оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекеті – күрделі үдеріс. Ол іс-әрекет мақсатын, мазмұны мен қорытындысын, түрлері мен әдістерін, мотивтерін, деңгейлерін қамтиды [1].

Оқу үдерісі оқушылардың оқу-танымдық әрекеті негізінде жүзеге асады, ал оқу-танымдық әрекеті негізінде оқушылардың танымдық белсенділігі қалыптасады.

Сабақ барысында оқушының бойында танымдық белсенділік пайда болса, сонда оқушыларда ақыл-ой қабілеттерінің мынандай элементтері дамиды: зеректік, зейіндік, байқағыштық, ойлау мен сөйлеу дербестігі, қызығушылығы т.б. Танымдық іс-әрекет оқушылардың негізгі іс-әрекеті болып табылатын күрделі үдеріс бола отырып, ол оқушы міндеттерінің шешіліп, мақсаткерлік, мотив, танымдық ақпаратты қабылдаудан бастап, күрделі шығармашылық үрдістің қалыптасуымен аяқталатын түрлі сезімдік көріністермен т.б. сипатталады.

Бұл қызыға оқыту мен тәрбиелеу нәтижесінде қалыптасады. Оны қалыптастырудың негізгі жағдайлары:

- оқытудың мазмұны, ғылым мен техниканың соңғы табыстары, бұрыннан білетін мағлұматтың жаңа қырынан ашылуы;

- оқушылардың таным әрекетін ұйымдастыру формалары, құралдарын және әдістерін жетілдіру. Бұған жататындар сабақта қолданылатын көрнекі құралдардың тиімділігін арттыру, танымдық ойындар ұйымдастыру, пәнаралық байланыстарды тудыру, оқушылардың өздігінен орындайтын жұмыстарын тиімді ұйымдастыру, білім тексеру мен бағалаудың алуан түрлерін ұтымды пайдалану арқылы оқытудағы кері байланысты жетілдіру.

- Мұғалім мен оқушы, оқушы мен оқушы арасындағы қарым-қатынасты сыйластық ізеттілік түрінде орнатып, жүрек жылынуының болуын қамтамасыз ету. Оқушыларды шығармашылық жұмысқа баулып, олардың белсенділігін және қызығушылығын арттыру үшін мұғалім келесі әдіс-тәсілдерді қолдануына болады:

1. Тақырыпты мазмұнына қарай жинақтау.
2. Арнаулы бір тақырыпта пікірталас тудыру.
3. Оқушылардың логикалық ойлауын дамытатын ойындармен берілген тапсырмаларды шешу (сөзжұмбақ, құрастырмалы ойындар).
4. Берілген тапсырманы түрлендіру бағытындағы жұмыс (кері есеп құрастыру, мәтін мазмұнын өңдеу, шығарма, шағын әңгіме мәтінін құру т.б.).
5. Әңгіменің ұқсастығын салыстыру бөліктерге бөлу, ат қойғызу.
6. Қиялдау арқылы сурет салғызу, рөлге бөліп оқыту.
7. Ұнатқан кейіпкерлерге мінездеме беру.
8. Мәтін, ертегі, әңгімені өз бетінше аяқтау [2].

Сондай-ақ тіл дамыту сабақтарында ойланатын ойындар «Қайда, қашан?», «Суретке қарап әңгіме құра», «Ойлан тап?», «Мәтін мазмұнына қарап сурет сал» т.б. ойындар балаларды ауызекі сөйлеуге төселдіріп, сөздік қорын молайтып, тілін дамытуға арналған. Мысалы: «Жайлау» тақырыбына байланысты», «Қайда, қашан?» ойынын сабақ барысында сұрақ-жауап әдісін қолдану арқылы оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыруға болады.

- Бір жылда неше ай бар?
- Қандай жыл мезгілдерін білесің?
- Жайлау табиғаты қандай? т.б.

Оқушылардың ана тілі пәнінде танымдық қызығушылығын арттырудың бір түрі – көркем әдебиетті үнемі оқып отыруға әдеттендіру. Сынып ішінде кітапхана ұйымдастыру және оқушылардың кітапты оқуын қадағалау және оқушыларға көптеген ертегі, әңгіме оқып беріп, сонан соң өздеріне ертегі немесе қысқа мәтіндер оқып келу ұсынылады және оларға хабарлама дайындау тапсырылады. Осылай оқушылардың ана тілі пәніне ықыласы артып, танымдық қызығушылығы қалыптасады. Сонымен қатар сабақ тақырыптарына байланысты мақал-мәтел, жұмбақ, жаңылтпаш пайдаланудың маңызы зор. Баланың танымдық қызығушылығын арттырып, тілін дамытады. Мысалы, ана тілін оқыту барысында мақал-мәтелдермен мынадай жұмыс түрлерін жүргізуге болады:

- тақырып мазмұнына сай мақал-мәтелдер айтқызу мәнін ашып өз ойымен жеткізу;
- суретке қарап тақырыпқа сай жұмбақ, жаңылтпаш айту;
- жұмбақтардың, мәтелдердің жалғасын айтқызу;
- топқа бөліп мақал-мәтелдер жарысын өткізу т.б.

Мысалы, «Арыстан мен түлкі» ертегісінде арыстан мен түлкінің және тағы да басқа аңдардың іс-әрекеттерін талдап, соған байланысты мақал-мәтелдер айтқызу және оларды оқушыларға мән мағынасын ашып талдату. Ол оқушылардың танымдық қызығушылықтарын арттырып, шығармашылыққа дамытады.

Ұлы педагог В.А.Сухомлинский ойын ойнамай бала толыққанды дамымайды деп жазған [3]. Ойынға да басқа оқыту формалары сияқты арнайы психологиялық қағидалар талап етіледі. Басқа да кез келген іс-әрекеттер сияқты ойын әрекеті де сабақ кезінде ынталандыруды қажет етеді, ең бастысы оқушылар ойынның қажеттілігін сезіну керек. Негізгі рөл оқушының ойынға қатысудағы психологиялық және интеллектуалдық дайындығымен сипатталады. Әр баланың ойын әрекеті сабақ кезінде алған білімдері мен білік, дағдыларына негізделеді, Ол әрекеттер күнделікті әсерлі шешімдер қабылдауға, өздерін және қоршаған орта мүмкіндіктерін дұрыс бағалай білуге тәрбиелейді.

Әрбір ұстаздың мақсаты – сабақ сапасын көтеру, түрлерін жетілдіру, сабаққа оқушының қызығушылығын арттыру. Сондай-ақ бүгінгі таңда елімізде оқыту мазмұны жаңартылып, сабақтарда озық технологияларды қолдануымыз керек. Сондай технологияның бір түрі – ойын арқылы оқыту технологиясы.

А.С.Макаренко: «Ойын балалар өмірінде өте маңызды зор нәрсе, үлкендердің қайраткерлігі, жұмысы, қызметі қандай маңызды болса, балалардың ойыны да сондай маңызды» [4].

Тиімді қолданылған ойын мұғалімнің түсіндіріп отырған материалын оқушылардың зор ынтамен тыңдап, берік меңгеруіне көмектеседі. Өйткені кейбір сыныптағы оқушылардың аңсары сабақтан гөрі ойынға ауыңқырап тұрады. Әр сабақта ойын түрлерін орынды қолданып, оны қызықты етіп өткізу арқылы бүлдіршіндердің оқуға деген ынта-ықыласын, пәнге қызығушылығын арттыруға болады.

Ойынға қойылатын әдістемелік талаптар:

- Ойынның мақсаты нақты және керекті көрнекіліктер мен материалдар күн ілгері дайындалып, оңтайлы жерге қою.
- Ойынға кірісер алдында оның жүргізулі тәртібін оқушыларға әбден түсіндіру.
- Ойынға сыныптағы оқушылардың түгел қатысуын қамтамасыз ету.
- Ойын үстінде шешім қабылдай білуіне, ойлана білуіне жетелеу.
- Ойын түрлерін бағдарламаға сай іріктеп алу.
- Ойынды баланың жас ерекшелігіне қарай түрлендіріп пайдалану.
- Қарапайым ойыннан қиын ойынға көшу.
- Міндетті түрде ойынның қорытындысын жариялау қажет.

Ұлттық ойын ойнау баланың салт-дәстүріне, әдет-ғұрпына деген сүіспеншілігін арттырады және адамгершілік құндылықтарын қалыптастырады. Мәселен, ұнамды әдеттер – өзара қарым–қатынастар, адамгершілік сезімдері дамиды. Еңбек ету барысында ұйымшылдық, жауапкершілік, парыздық сезімдер сияқты қасиеттер қалыптасады.

Ойын түрлерінің материалдары сабақтың тақырыбы мен мазмұнына неғұрлым сәйкес алынса, оның танымдылық маңызы да арта түседі. Оны тиімді пайдалану сабақтың әсерлігін, тартымдығын күшейтеді, оқушылардың сабаққа ынтасы мен қызығушылығын арттырады.

Ойын барысында баланың адамгершілік қасиеттері, өмірге деген көзқарасы, қызығушылығы қалыптасады. Ойындарды тиімді қолдану 1-4 сыныптарда өте тиімді деп ойлаймын, себебі тез жазу, оқу, мазмұндау дағдылары қалыптаспаған оқушыларды бірыңғай жаттығу жұмысы жалықтырады, ал ойын керісінше пәнді сүюге, қызыға ықпал жасайды. Сөзімді қорыта келе, оқушылардың қызығушылықтарын әр түрлі тәсілдермен арттыра түсіп, сол алған білімді сапалы игеріп, оны күнделікті тұрмыс-тіршілікте пайдалануға үйрету және ойлау қабілетінің дамуына, шығармашылық дағдыларын жетілуіне жол ашады.

Қорыта айтқанда, кез келген ойын түрлерін сабақта ойнатқанда оқушыларда әрекет пайда болады, дүниетанымы кеңейеді. Сөйтіп оқушы ой-өрісін ойын арқылы дамытады. Баланың өмірі, қоршаған ортаны танып білу, еңбекке қатынасы, психологиялық ерекшеліктері ойын үстінде қалыптасады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Тұрғынбаева Б.А., Шабденова Б.Ш. Шығармашылық баспалдақтары. Алматы, 2003. -166б.
2. Қамалбекова. Оқушылардың қызығушылығын ойын арқылы арттыру. //Бастауыш мектеп. №8, 2005.-56б.
3. Аманқұлова М. Бастауыш мектепте оқыту. //Бастауыш мектеп. 2007.№9, -56б.
4. Зұлпыхарова Т. Оқушының ой-өрісін дамыту. //Бастауыш мектеп. №4, 2004. -56б.

ПСИХОГИМНАСТИКА АРҚЫЛЫ АҚЫЛ-ОЙ БҰЗЫЛЫСЫНЫҢ ЖЕҢІЛ ДӘРЕЖЕСІ БАР БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДА ӘЛЕУМЕТТІК-ТҰРМЫСТЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМЫТУ

Рысқұлова Айгерім Әскербекқызы
Болашақ университеті
Бекжан Турсынай Абдикалиевна
Қызылорда қаласының №2 психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті
коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Қызылорда, Қазақстан

Аңдатпа. *Мақалада психогимнастика арқылы ақыл-ой кемістігі бар бастауыш мектеп жасындағы балалардың әлеуметтік-тұрмыстық дағдыларын дамыту қарастырылады. Бастауыш мектеп жасындағы ақыл-ой кемістігі бар балаларда әлеуметтік-тұрмыстық дағдыларды дамытудың эмпирикалық зерттеуінің нәтижелері келтірілген, сондай-ақ осы дағдыларды қалыптастыру үшін психогимнастика әдістері ретінде әрекет ететін бірқатар бейнелеу ойындары ұсынылған.*

Кілт сөздер: *әлеуметтік-тұрмыстық дағдылар, тәуелсіздік, психогимнастика, ақыл-ой кемістігі бар балалар.*

Адам тәуелсіз болмаса, еркін бола алмайды. Тәуелсіздік-тұлғаның басты қасиеттерінің бірі. Тәуелсіз адамның айрықша белгілері-белгілі бір мақсат қоя білу, оны басқа адамдардың көмегімен емес, өз күштерімен табандылықпен орындау, өз қызметін байыпты орындау, сонымен бірге таныс және жаңа жағдайда ақылға қонымды және іскер әрекет ету, типтік емес шешімдер қабылдау мүмкіндігі. Бала тәуелсіз болып туылмайды. Тәуелсіздік балалардың әр жас кезеңінде дамиды және өзіндік ерекшелігі бар.

Онтогенездің әртүрлі кезеңдеріндегі дербестікті тұлғаның негізгі сапасы ретінде зерттеу мәселесі, адам бойындағы осы сапаны дамытудың ресурстары мен тиімді жолдарын іздеу психологиялық-педагогикалық ғылымда өте маңызды. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың өмірлік іс-әрекет процесіндегі дербестігі туралы Б.Г. Ананьев, П.П. Блонский, Л.С. Выготский, А.В. Запорожец, Р.Р. Кондратьев, А.И. Леонтьев, А.Р. Лурия, К.К. Платонов, С.Л. Рубинштейн, А.А. Смирнов, Г.И. Щукина және т.б.

Ақыл-ойы бұзылысы жеңіл бастауыш мектеп жасындағы балалардың дербестігін зерттеген И.П. Акименко, Д.Н. Граборов, И.И. Данюшевский, Г.М. Дульнев, М.И. Кузьмицкая, М.И. Рябцева, В.Н. Тарасова және т.б.

Жеңіл ақыл-ойы бұзылысының жеңіл дәрежесі бар бастауыш мектеп жасындағы балалардың күнделікті дербестігін қалыптастыру ұзақ және күрделі процесс, ол балалардың өздерінен де, мұғалімдерден де, әсіресе ата-аналардан да ерекше күш-жігерді, шыдамдылық пен табандылықты қажет етеді.

Кішкентай кезінен ақыл-ойы бұзылған бала қалыпты дамып келе жатқан құрдастарынан түбегейлі ерекшеленеді. Мұндай балада қозғалыс дағдылары мен дербестік дағдылары баяу дамиды. Ол кейінірек отыруды, тұруды, қозғалуды бастайды, кейінірек қасықты пайдалануды және кеседен ішуді үйренеді. Ақыл-ойы бұзылған балалар үшін өз бетінше киіну, түймелерді, найзағайларды бекіту, аяқ бауларын байлау өте қиын. Олар ұсыныс жасаудың қарапайымдылығымен, барлық жаңа және бейтаныс нәрселерге қарсылықпен, инициативаның, белсенділіктің жоқтығымен, сыртқы әсерлерге еріксіз реакциялармен, абайсыз әрекеттермен сипатталады [2].

Тәуелсіздікті дамытуда ең бастысы – меңгерілген қоғамдық-тұрмыстық дағдыларды есепке алу және механикалық іске асыру. Бастауыш мектеп оқушысы үшін маңызды жауапкершілік - өз бетінше, ескертусіз оның сыртқы түрін бақылай білу, өзін тәртіпке

келтіру (киімдерін тазалау, түймені тігу), сыныптасының сыртқы келбетіндегі тәртіпсіздікті анықтай алу және төлем жасай білу. оған назар аудару. Тәуелсіздік баланы тәртіпке келтіреді және өзін-өзі ұйымдастырады.

Күнделікті дербестікке ие болу және бастауыш мектеп жасындағы жеңіл ақыл-ойы бұзылысының жеңіл дәрежесі бар балаларда күнделікті өмірде қажетті әлеуметтік және тұрмыстық дағдыларды дамыту еңбек тәрбиесінің маңызды міндеті болып табылады. Бұл тапсырма кез келген баланы тәрбиелеуде жиі кездеседі, бірақ жеңіл ақыл-ойы бұзылысының жеңіл дәрежесі бар балалар үшін оның маңызы ерекше [1].

Қарапайым әлеуметтік және тұрмыстық дағдыларды меңгеру баланың басқаларға тәуелділігін төмендетеді, өз күшіне сенімділік береді, психомоторлы дамуына ықпал етеді және басқа әрекеттерге серпін береді.

Жеңіл ақыл-ойы бұзылысының жеңіл дәрежесі бар балалардың әлеуметтік және тұрмыстық дағдыларын дамыту үшін түзету бағдарламасын әзірлеуді бастамас бұрын біз диагностикалық тест жүргіздік. Бұл қиманың мақсаты осы санаттағы балалардың әлеуметтік және тұрмыстық дағдыларының даму деңгейін анықтау болды. Диагноз «Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған курск мектебі» облыстық мемлекеттік білім беру мекемесінің базасында жүргізілді. Зерттеуге ақыл-ой кемістігі бар 1-сыныптың 8 оқушысы қатысты.

Әлеуметтік-тұрмыстық дағдылардың дамуын және оларды орындаудағы дербестік деңгейін зерделеу мақсатында білім беру ұйымында ақыл-ойы бұзылысы жеңіл дәрежедегі бастауыш мектеп жасындағы балалардың іс-әрекетіне бақылау ұйымдастырдық.

Нәтижелерді сараптай келе, біз оқушылардың 25 пайызының әлеуметтік және тұрмыстық дағдыларын дамыту деңгейі жоғары деген қорытындыға келдік. Олар барлық критерийлер бойынша жоғары нәтиже көрсетті (күнделікті дәретхана, дұрыс сыртқы көрініс сақтау, аяқ киімді пайдалану және күту, киімді пайдалану және күту). Әлеуметтік және тұрмыстық дағдыларды дамытудың орташа деңгейін респонденттердің 50%-ы көрсетті. Олардың ең үлкен қиындықтары - сыртқы келбетін сақтау, аяқ киімді пайдалану және күту, киімді пайдалану және күту. Пәндердің 25%-да әлеуметтік және тұрмыстық дағдыларды дамытудың төмен көрсеткіштері анықталды. Олардың ұқыптылық дағдылары нашар, киім мен аяқ киімге күтім жасауы, гигиеналық нормаларды сақтамауы.

Алынған нәтижелерден жеңіл ақыл-ойы бұзылысының жеңіл дәрежесі бар оқушылардың негізгі әлеуметтік дағдыларды дамыту және оларды өз бетінше орындау процесінде шын мәнінде қиындықтары бар екені анық. Оқушылардың көпшілігі дағдыларды дамытудың жеткілікті деңгейін көрсетті. Бұл балалардың әлеуметтік және тұрмыстық дағдыларының әлі де қалыптасып келе жатқанын және оларды дамыту үшін түзету жұмыстарының қажет екенін көрсетеді.

Бастауыш мектеп жасындағы балаларда мынадай әлеуметтік-тұрмыстық дағдыларды қалыптастыру қажет: киіну, тамақтану мәдениеті, заттарды мәдениетті және ұқыпты ұстау, мәдени-гигиеналық дағдылар, қоршаған ортадағы тәртіпті сақтау дағдылары, мәдениетті мінез-құлық және сыпайы қарым-қатынас.

Алынған нәтижелер бойынша біз ақыл-ой кемістігі бар бастауыш мектеп жасындағы балалардың дербестік дағдыларын дамытудағы кемшіліктерді түзету бағдарламасын жасадық. Жеңіл ақыл-ойы бұзылысының жеңіл дәрежесі бар бастауыш мектеп жасындағы балалардың дербестігін түзетудің негізгі әдістерінің бірі – психогимнастика. Психогимнастика – қатысушылардың сөздің көмегінсіз өзін көрсету және қарым-қатынас жасау әдісі. Бұл «дене тіліне» және қарым-қатынастың кеңістіктік-уақыттық сипаттамаларына назар аударуға мүмкіндік беретін жеке тұлғаның әлеуметтік перцептивтік саласын оңтайландырудың тиімді құралы. Психогимнастика көмегімен түзету жұмыстарының бір бөлігі ретінде осы дағдыларды қалыптастыру бойынша жұмысты тұрмыстық заттар-құралдармен және бейнелеу ойындарынан бұрын жүргізу керек [3].

Киіну дағдыларын қалыптастыру «Заттарды ата», «Мен киемін ...» және «Ойыншықты киіндір» ойындарында жүреді. Балалар киімнің әр түрін пайдалануды, оларды жыл мезгіліне қарай ажыратуды, түймелерді, найзағайларды, аяқтың бауын байлауды үйренеді.

Тамақтану мәдениетін қалыптастыру «Ас үй», «Ыдыс-аяқ», «Ойыншыққа тамақ бер», «Жеуге жарамды – жеуге болмайды» сияқты ойындарда жүзеге асады. Балалар ас құралдары туралы дұрыс түсінік алады; тамақ өнімдері; не жеуге болады және нені жеуге болмайтыны туралы; аспаздық дағдылары; оны жылытып, содан кейін ыдыс-аяқты өзіңіз жуу.

Заттарды мәдени және ұқыпты ұстау дағдыларын қалыптастыру «Аяқ киімді тазалайық», «Мен оны кір жуғыш машинаға саламын...», «Ойыншықтар» ойындарында орын алады. Балалар ұқыптылыққа, киімдерін күтуге, өзінің және өзгенің ойыншықтарына ұқыпты болуға, аяқ киімді қылқаламмен тазалауға үйренеді.

Мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру «Гигиена», «Су-Су», «Ойыншықты жуу» ойындарында жүзеге асады. Балалар гигиена ережелері, негізгі гигиеналық заттар, оларды қолдану, тамақ ішер алдында әрқашан қолын жуу, бетін жуу керектігі туралы білім алады.

Қоршаған ортада тәртіпті сақтау дағдыларын қалыптастыру «Тазалау», «Үстелді тазалау», «Үлкен кір жуу» сияқты ойындарда жүреді. Балалар еденді сыпырып, жууды үйренеді; шашыраңқы ойыншықтарды жинау; үстелден үгінділер мен лас ыдыстарды алып тастаңыз; киімді жуу, ілу және үтіктеу.

Мәдени мінез-құлық және сыпайы қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру «Сатушы», «Дүкенге бару», «Қонаққа бару», «Дәрігер мен пациент», «Кешкі серуен» ойындарында орын алады. Балалар тұлғааралық қарым-қатынас, қоғамдық орындарда өзін-өзі дұрыс ұстау, этикет ережелерін сақтау (кездесу кезінде әрқашан амандасу, қоштасу, сыпайы болу) дағдыларын қалыптастырады.

Жеңіл ақыл-ойы бұзылысының жеңіл дәрежесі бар баланы тәрбиелеу «үй шаруашылығы» деп аталатын әрекеттерде: жуу, тамақтандыру, киіну және шешіну процесінде болады. Осы мақсатта балалардың мәдени, гигиеналық және өзін-өзі күту дағдыларын табысты дамытуға мүмкіндік беретін арнайы жағдайлар жасалған.

Балалардың белгілі бір дағдыларды меңгеруі үшін ересек адам алдымен баланың қолдарымен әрекеттерді жасайды, оның күш-жігерін аз ғана көмекпен орындай алатындай етіп үйлестіреді. Баламен жеке жұмыс – бұл жас кезеңіндегі дербестікті дамытудың тірек түрі.

Сонымен, психикалық гимнастика жеңіл ақыл-ойы бұзылысының жеңіл дәрежесі бар бастауыш мектеп жасындағы балалардың дербестігін түзетудің негізгі әдістерінің бірі болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Дульнев Г.М. Основы трудового обучения во вспомогательной школе. М.: Просвещение, 2003. 68 б.

2. Лебединская К.С. Особенности эмоционально-волевой регуляции при умственной отсталости. М.: Просвещение, 2002. 225 б.

3. Осипова А.А. Общая психокоррекция: учеб. пособие. М.: Сфера, 2002. 510 б.

LESSON STUDY АЯСЫНДА ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫ

Агибаева Бану Давлетовна
А.Байтұрсынұлы атындағы гимназияның
Бастауыш сынып мұғалімі
Жамбыл облысы, Қазақстан

Елбасы Н.Ә.Назарбаев Білім және Ғылым қызметкерлерінің III съезінде: "Мұғалімдердің жаңа ұрпағы білім деңгейі жөнімен әлдеқайда жоғары болуы керек. Ол үшін жаңа фармацияның педагогы қажет" деген болатын. Мектеп өміріне еніп отырған жаңа технологиялардың ерекшелігі - өсіп келе жатқан тұлғаны жан-жақты дамыту. Инновациялық білімді дамыту, өзгеріс енгізу, жаңа идеялар мен жаңалықтарды өмірге әкелу. Бұрынғы оқушы тек қана тыңдаушы, орындаушы болып келсе, ал қазіргі өздігінен білім іздейтін жеке тұлға екендігіне ерекше мән береміз. Бастауыш сатыда "Математика" пәні бойынша оқушылардың оқу жетістіктерінің өлшеуіштер тәсілдері ретінде деңгейлік тапсырмалар жүйесін дайындауға болады. Оқушының дайындық деңгейін саралау оқушының жеке танымдық мүмкіндігін ескерудің басты тәсілі ретінде қарастырылуы тиіс. Тапсырмаларды білімді қабылдауға бағдарланған іс-әрекеттік модель ретінде қарастыруға болады. Оқытудан күтілетін нәтижелер тізбесін негізге ала отырып, әртүрлі деңгейдегі тапсырма түрлерін ауызша тексеру, жазбаша тексеру, тапсырма беру, жауапты талдау тапсырмалары, бір ғана дұрыс жауабы бар тапсырмалар, ашық және еркін жауабы бар тапсырмалар, түрлі практикалық сипаттағы тапсырмалар түрінде қарастыруға болады. Тапсырмалардың мұндай түрлері оқушының іс-әрекеттік - компетенттік тәсілге (өз бетінше іздену, өз бетінше білім алу, өзін-өзі білім алуға тәрбиелеу, дамыту) бейімделуіне мүмкіндік береді. әртүрлі әдістерді қолдану және оқушылар бірін-бірі тексеру арқылы есептің дұрыстығына көз жеткізулеріне болады, дамыта оқыту технологиясы (Л.С.Выготский, Л.В.Зинков, Д.Б.Эльконин, В.В.Давыдов) дамыта оқыту жүйесі жеке тұлғаны жеделдете қарқынды, барлық сапалармен сәйкестікте жан-жақты дамытуға бағытталған, оқытудың модульдік технологиясы (В.ММонахов) оқу үрдісін мақсатты жобалап, құруға болады. Қазіргі кезеңде білім берудің сапасын жақсарту, әдістемелік негізін өзгерту заман талабына сәйкес туындап отырған қажеттілік. Өйткені, мектептің әр күні көптеген ғылыми жаңалықтарға, терең әлеуметтік өзгерістерге толы. Бұрын оқу үрдісінде мұғалім басты роль атқарған болса, қазір оқушының белсенділік көрсететін кезі туды. Сабақ мұғалімнің емес, оқушының іс-әрекетімен бағаланады. Қазіргі заманда нені оқыту емес, қалай оқыту маңыздырақ болып отыр. Сабақ барысында оқушының ізденуі мен зерттеу дағдыларын қалыптастыра отырып, пәнге деген қызығушылықтарын арттыру мақсатында қолданылатын технологиялар баршылық. «Зерттеу сабағы қарапайым идея болып табылады. Егер сіз оқытуды жақсартқыңыз келсе, онда басқа мұғалімдермен бірге жұмыс істеу-жоспарлау, бақылау және сабақ бойынша ой жүгіртудің қаншалықты маңызды екені анық емес пе? (Lewis, 2002) тұжырымдамасы бойынша жаңа технологияның бірі:

Lesson Study әдісі – ондағы басты мақсат әріптестермен бірігіп,

•Сабақ жоспарын құру
•Зерттеу сабағын талқылау
•Сабақтың жоспарын талқылау
•Зерттеу сабақтарын өткізу болып табылады.

Lesson Stady – сыныпты зерттеу нысаны немесе түйінді сипаты: креативтілік пен ғылыми дәлдік.

Мақсаты: Оқыту үдерісіндегі тәжірибені жақсартуды және жетілдіруді зерттеу. Сабақ жоспарын құру барысында зерттеуші 3 мұғалім және 1 бақылаушы мұғалімнен құралған топ бірігіп, зерттеу сабағын ұйымдастыру үшін

әдебиеттік оқу, математика пәнін таңдап алынды. Зерттеуші топ аптасына бір реттен жиналып, А,В,С деңгейіндегі оқушылар тобына жататын оқушының сабақ барысында іс – әрекетін зерттеу үшін, оның қажеттілігін анықтауға болатын тиімді әдіс -тәсілдерді сабақтың жоспарын құруда талқылап шықты. Оқушының қажеттілігін қанағаттандыру үшін Блум таксономиясы бойынша талдау сұрақтарын сабақ барысында қолданып, оқушының сыни тұрғыдан ойлау қабілетін жетілдіре түсу жұмыстарын қолға алып, оны сабақ сайын күрделендіре түсу жоспарланды.

1-ші зерттеу сабағы 17 қаңтарда әдебиеттік оқу пәнінен: А.Байтұрсыновтың Крыловтан аудармасы – «Маймыл мен көзілдірік» мысалы. Осы сабақ барысында анықталып алынған А,В,С деңгейіндегі оқушыларымның сабақ барысындағы іс-әрекеттерін 3 мұғалім зерттеп шықты. Блум токсономиясына байланыстырып құрылған сабақ жоспары мен сыни тұрғыда ойлау қабілетін дамыту үшін берілген сұрақтар жауаптарымен сәйкес келе ме, жоқ па сабақ барысында анықталды. Сабақ сәтті өтті. С деңгейдегі оқушының ұяңдығын ашатын түрткі сұрақтары алға қарай ілгерілеуге жетеледі. Жетелеу сұрақтары арқылы, жеке жұмыстар мен тапсырмалар беру арқылы сабаққа деген қызғушылығы мен топ арасында көшбасшылық қабілетін А деңгейіндегі оқушым көрсете білді .В деңгейіндегі оқушым бастапқыда сұрақтарға онша араласпады, кейіннен оның белсенділік қабілеті арта түсіп, топпен тапсырма берілгенде топ басшының берген тапсырмасын өз деңгейінде орындап шығып, өзін көрсете білді. Оқушы үнін тыңдаған кезде А деңгейдегі оқушым мысалдағы кейіпкерді ақылды маймылмен ауыстырар едім деген тұжырым жасады, яғни сонда оқушының тек ақымақ маймыл емес, ақылды маймыл да болатынын маймылды екінші қырынан көргісі келетінін түсіндіріп айтты. Яғни, сыни тұрғыда ойлау қабілетінің жоғары екендігін аңғарта түсті, В деңгейдегі оқушым - «Еш нәрсені өзгертпей осы сабақты қайта өтілгенінін қалаймын, маған өте қызықты болды»- деп жауап берді . С деңгейдегі оқушым – «Сабақ ұнады, бірақ мен бұл сабақта өзімді көрсете алмадым.»- деген тұжырым жасады. Келесі сабақта белсендірек болатынын айтып өтті.

2-зерттеу сабағы әдебиеттік оқу пәнінен 28 ақпан күні тақырыбы: Бекмырза Баймахановтың «Құмдағы құпия», аймақтық семинар сабақ ретінде өткізілді . Сабақ мақсатына жетті. Оқушылардың білім деңгейн көтеру, сонымен қатар желілік қоғамдастық пен өзара әдіс алмасу мақсатында ұйымдастырылған бұл зерттеу сабағы өз дәрежесінде өтіліп, келген ұстаздар қауымы алар жаңалықтары көп екендігін сөзге тиек етті .

Келесі 3-зерттеу сабағын математика пәнінен «Үш таңбалы санды бір таңбалы санға көбейту және бөлу тәсілдерінің жазбаша тәсілі» тақырыбын таңдап алынып, сабақ жоспары жоспарланды. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру мақсатында топты банктер арқылы біріктіріп, қалыптастырушы бағалауды ақшамен, яғни теңге купюраларымен бағалап отыруды жоспарланды. «SWOT талдау» әдісі арқылы оқушылардың топта бірігіп постер құруын , семантикалық картамен жұп болып жұмыс жасауын, логикалық сұрақтарға бейнекөрсетілім арқылы жауап беруін жоспарланды. Бұл сабақтан бүкіл сынып бойынша әр деңгейге сәйкес келетін оқушыларды түгелімен бақылауға алып, олардың іс-әрекетін бақылауды алға мақсат етіп қойдық. Зерттеу сабақтары зерттеуші топта бірігіп жұмыс жүргізген мұғалімдерге өзара әдіс алмасып қана қоймай бірігіп жұмыс жүргізуге, өз білім міне білік деңгейін көтеруге де өз ықпалын арттыра түсті. Бұл сабақтан бүкіл сынып бойынша әр деңгейге сәйкес келетін оқушыларды түгелімен бақылауға алынды , олардың іс –әрекетін бақылауды алға мақсат етіп қойылды. Зерттеу сабақтары зерттеуші топта бірігіп жұмыс жүргізген мұғалімдерге өзара әдіс алмасып қана қоймай, бірігіп жұмыс жүргізуге, өз білім мен білік деңгейін көтеруге де өз ықпалын арттыра түсті.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Ашмарина Б.А. Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. - М.: Білім, 1990 ж
2. В.В.Голубев, С.В.Голубева Жоғары мектеп жасындағы балалардың педиатрия және гигиена негіздері. - М.: «Академия», 2000 ж 97 б.

LESSON STUDY ЗЕРТТЕУІН ЖҮРГІЗУ, СЫНЫПТАҒЫ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУ, САБАҚТЫҢ САПАСЫН ЖАҚСАРТУ МАҚСАТЫНДА БАЯНДАМА

Бостаева Дамира Уалихановна
А.Байтұрсынұлы атындағы гимназияның
Қазақ тілі мен әдебиет пәнінің мұғалімі
Жамбыл облысы, Қазақстан

Генри Форд

Қазіргі заман талабы жаңашылдық болғандықтан дәстүрлі сабаққа деген көзқарас өзгеріп, сабақ беру тәсілін жаңа бағытқа бұра бастадық.Lesson Study сыныпты зерттеу нысандарының бірі сондықтан бұл мұғалімдерді оқыту және олардың тәжірибесін дамытудағы ынтымақтастық тәсіл болып табылады. Lesson Study-де ең бастысы «сабақты зерттеу» немесе «сабақты зерделеу» үдерісі болғандықтан ол тәжірибені жақсартудың демократиялық жолы деп есептеймін. Білім саласындағы міндеттерді жүзеге асыру үшін әр мұғалім күнделікті ізденіс арқылы барлық жаңалықтар мен өзгерістерді өз тәжірибесіне енгізіп отыр. Осы тұста оқушыға сапалы білім беруді мақсат тұтқан мұғалімің өз сабақтарын оқушының идеясы мен білім-біліктілігін дамытуға ықпал ететін міндеттерге сай ұйымдастырылуын талап етеді. Ол мұғалімнің кәсіби құзыреттілігімен тікелей байланысты . Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі — оның жан-жақты білімінен, ұстаздық шеберлігімен, оқытудың жаңа әдістерін меңгерумен өлшенеді. Мұғалім өз кәсіби құзіреттілігін дамыту үшін үнемі ізденіп, сынып деңгейіне, оқушылардың жетістік деңгейіне, қолданатын әдіс-тәсілдеріне тұрақты зерттеу жүргізіп отырукерек. Сыныптағы іс-әрекеттегі зерттеулер – сыныпты және мұғалімнің өзін және шәкірттерін жете тануына, мақсат қоя жұмыстану арқылы кәсіби жетілуіне бағыт сілтейтін құралдар десек болады. Білім сапасы – басты көрсеткіш десек, сол білім сапасын арттыру мақсатында қолданылатын түрлі әдіс-тәсілдерді атап көрсетуге болады. Сондай тәсілдердің бірі - білім кеңістігінде кеңінен танымал жапондық Lesson Study тәсілі. Lesson Study сыныпты зерттеу нысандарының бірі болып табылады. Lesson Study-ге жоспарлау, оқыту, қадағалау, оқыту мен оқуды талдау, өз қорытындыларын тұжырымдап, құжаттауды бірлесіп жүзеге асыратын мұғалімдер тобы қатысады. Lesson Study-дің циклін өткізген соң мұғалімдер педагогикалық тәсілдерді түрлендіріп немесе жетілдіріп, кейіннен ашық Lesson Study, таныстырылым өткізу, баспада жариялау арқылы әріптестеріне таратады. Баяндаманы бастамас бұрын мен Пит Дадлидың Lesson Study: нұсқаулығын жүктеп алып 17 бетімен түгел танысып шықтым. Не ілдім? Қазір уақытта Шығыс Азияда Lesson Study Жапониямен қоса, Сингапурде, Гонконг пен Қытайда қолданылады. Бұл тәсіл сонымен қатар батыс елдерде де, соның ішінде АҚШ-та, Ұлыбританияда, Швецияда және Канадада қолданылуда.

Lesson Study өткізу барысында топта (немесе жұппен) жұмыс істейтін мұғалімдер:

• Өздері күнделікті жинаған материалдары мен жүйелі бағалау деректерін оқушылардың оқу мен даму басымдықтарын белгілеу үшін қолданады.

• Алдағы уақытта әзірленетін немесе жетілдірілетін, белгіленген міндеттерге жауап беретін оқыту әдістемесін бірлесіп анықтайды

• Үш «бақылаудағы оқушыны» анықтайды, олар әрқайсысы сыныптағы белгілі бір топтың өкілі болуы қажет, мысалы, оқу үлгерімінің деңгейі жоғары, орта, төмен оқушылардан.

• Lesson Study-ді бірлесіп жоспарлап, сабақты өткізу барысында зерттелетін үш оқушыны үнемі назарға ала отырып, оқыту әдістемесін пайдаланады және оның нәтижелерін мұқият зерттейді.

• Бақылаудағы оқушылардың дамуы мен оқуына басты назар аудара отырып, Lesson Study өткізеді және оны қадағалайды. Аталған үдерістер бірнеше сабақ бойы қайталанып, жетілдірілуі мүмкін. Бақылауды барлық Lesson Study кезінде жүргізу міндетті емес.

• Бақылаудағы оқушылардың Lesson Study туралы ойларын білу үшін олармен сұхбаттасады.

• Lesson Study-ді талқылайды.

• Қолданылатын әдіске бақылаудағы оқушылардың қалай қарайтынын, олардың жеткен жетістіктерін, оқуда көрсететін нәтижелері мен кездесетін қиындықтарын білу, сонымен қатар алынған тәжірибені келешекте оқыту мен оқу әдістемесін әзірлеу үшін пайдалану мақсатында Lesson Study-ге талдау жүргізеді.

• Мектеп мұғалімдеріне таныстырылым жасау немесе коучинг өткізу арқылы Lesson Study тәсілін қолдану нәтижелерін көпшілік қауымға ұсынады

Lesson Study тәжірибелі мұғалімдермен қатар, еңбек жолын жаңа бастаған жас мамандарға да кәсіби жетілуге көмектеседі. Себебі бірлесіп жоспарлау, бірлесіп қадағалау, бірлесіп талдау арқылы біз оқыту туралы бірлескен пікір қалыптастырамыз. Бұл жағдайда біз оқыту аспектілерін өзіміздің ұстанымымыз тұрғысынан ғана емес, Lesson Study дайындаған әріптестеріміздің көзімен де қарастырамыз, соның нәтижесінде біз Lesson Study барысында бақылаған нақты сабақты өзіміздің жоспарлаған сабағымызбен салыстырамыз. Бұл біздерге өзіміз әдетте мән бермейтін, елемейтін, әдетте «шеттетіп тастайтын» немесе болжамды білім ретінде сақталып қалатын нәрселерді аңғаруымызға түрткі болады

Lesson Study орта мектептерде негізгі пәндер бойынша келесі мақсаттарды қамтиды:

- оқушылардың білім деңгейін көтеру.

- оқыту әдістемесін жетілдіру. - оқыту үшін бағалау сияқты тәжірибелік әдістерді әзірлеу

Жалпы зерттеуді жүргізу барысын келесі кезеңдерде қарастыруға болады. 1.Ұйымдастырушылық 2.Жоспарлау

3.Сабақты зерттеу 4.Қорытындылау,тәжірибемен бөлісу

1. Ұйымдастырушылық кезең. Ұйымдастырушылық кезеңде алдымен зерттеу өткізілетін сынып таңдалып алынады. Зерттелетін сыныпты таңдауда белгілі бір мақсат көзделеді. Мысалы, сыныптың білім сапасын көтеру, сыныптың сабаққа қызығушылығын арттыру Бұл жерде біз, білім сапасын көтеруді қажет ететін немесе қандай да бір проблеманы бірігіп шешуді қажет ететін сыныпты таңдауымыз керек. Одан соң сол сыныпқа мектеп психологының көмегімен оқу үдерісінің сапасын арттыру мақсатында енгізілуге тиісті өзгерістерді анықтау үшін сауалнама өткізіледі. Lesson Study -ды жүргізу үшін кем дегенде 3 пән мұғалімінен, тұратын Lesson Study тобын құралады. Зерттеуге қатысушы мұғалімдер өзара пікірлесіп, сауалнама қорытындыларын талдай келіп, Lesson Study тақырыбын анықтайды

2. Жоспарлау кезеңі. Тақырып анықталған соң, жоспарлау кезеңі басталады. Зерттеуге қатысушы мұғалімдер тобы бірлесе отырып зерттеуді жүргізу жоспарын құрады. Жоспар үш кезеңді қамтиды: ұйымдастыру, зерттеу сабақтарын өткізу, қорытындылау. Ұйымдастыру кезеңі бойынша сауалнаманы өткізу, қорытындылау, тақырыпты анықтау, жоспар құру, оқу үлгерімі әр түрлі деңгейдегі (A,B,C) оқушыларды белгілеу (№1 қосымша) , күтілетін нәтижелерді анықтау, бірлесе отырып сабақты жоспарлау, арнайы бақылау кестесін жасау, талдау, талап критерийлерін белгілеу, жұмыс картасын жасақтау сияқты жұмыстар белгіленіп, өткізілетін уақыты, жауапты адамдар белгіленеді.

Екінші зерттеуді өткізу үшін пән мұғалімі мен бақылаушы мұғалімдердің іс-әрекеттері жоспарланады, сабақты өткізу мерзімі мен жауапты тұлғалар белгіленеді.

Соңғы бөлімінде зерттеуді қорытындылау мен тарату, бөлісу шаралары, жауаптылар мен өткізу мерзімі белгіленеді. Осылайша зерттеуді жүргізу жоспары құрылып, мектеп басшысымен бекітуге ұсынылады.

3.Сабақты зерттеу кезеңі. Зерттеу кезеңі Lesson Study –ға қатысушы мұғалімдердің санына қарай үш немесе одан да көп циклдан тұрады.

4. Қорытындылау, тәжірибемен бөлісу кезеңі. Бұл кезеңде Lesson Study зерттеуіне қатысушы мұғалімдер тобы қорытынды отырысын өткізеді. Сабақ өткізген мұғалімдер өздерінің сабақтары , ондағы қолданылған әдіс-тәсілдердің тиімділігі, А,В,С деңгейлі оқушылардың жетістік деңгейі туралы рефлексивтік есеп дайындап, оқуды жақсартуға бағытталған нақты ұсыныстарын жеткізеді. Модератор пән иелерінің рефлексивтік есептері негізінде қорытынды есеп дайындайды, күтілетін нәтижелерге қаншалықты қол жеткізуге болатынын саралап, нақты ұсыныстар белгілейді. Зерттеу кезеңдері толық аяқталып, қорытындыланған соң зерттеу нәтижелері мектептегі әдістемелік кеңес , әдістемелік бірлестік немесе педагогикалық кеңес отырыстарында қаралады, сабақты жақсарту бағытындағы ұсыныстар жалпы ұжым мүшелерінің назарына ұсынылады.

«Lesson Study» үдерісіне тоқтала кетейін. Мектебімізде 5 зерттеу тобы бар. Мен 3д сыныбының зерттеу тобындамын хатшымын. Жетекшіміз Тусекбаева Ш.Е.

Бұл зерттеу тобынан бөлек мен өзім №13 мектепте өткен семинардан кейін , Өз сыныбымда 7 «Г» зерттеу жүргізіп корейінші, білімдерін қалай көтеруге болады, қандай қиындықтар бар, А, В, С деңгейіндегі үш оқушыны анықтап зерттеп корейінші деген қызығушылық туындады.

Мақсатым: түрлі әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы оқушылардың білім-сапасының артуын бақылау, оқу сауаттылығын қалыптастыру. Зерттеуді бастамас бұрын сауалнама алдым.

Сұрақтар

1. Мәтінмен жұмыс жасау қиындық тудыра ма?

2. Мәтін бойынша жеңіл сұрақтарға жауап беру қиындық тудыра ма? 3. Мәтін бойынша күрделі сұрақтар құрастырып, жауап беру қиындық тудыра ма?

4. Мәтіннен алған ақпаратты тапсырмалар орындауда қолдана аласың ба?

5. Мәтінге қатысты өз ойыңды (тұжырымыңды) білдіре аласың ба?

Жауап ия, жоқ, кейде

Сауалнама нәтижесінде қатысқан 15 оқушының 9-і (62,5%) мәтін бойынша күрделі сұрақтар құрастыруда, 6-і (50%) мәтінге қатысты өз ойын (тұжырымын) білдіруде қиналатынын айтқан. А,В,С деңгейлі оқушылар анықталып, күтілетін нәтижелер белгіленді.

С деңгейі – мәтін мазмұнын меңгереді, жеңіл сұрақтар құрап ,жауап бере алады.

В деңгейі – мәтін мазмұнын меңгереді, жеңіл және күрделі сұрақтар құрастырып, жауап бере алады, мәтіннен алған жаңа ақпаратты сұрыптай алады, түрлі тапсырмаларды орындауда қолдана алады, рефлексия жасай алады.

А деңгейі - мәтінді түсінеді, жеңіл және күрделі сұрақтарға жауап бере алады, мәтін бойынша жеңіл және күрделі сұрақтар құрастыра алады, мәтіннен алған жаңа ақпаратты

сұрыптай алады, түрлі тапсырмаларды орындауда қолдана алады, мәтін идеясын өмірмен байланыстырады, рефлексия жасап, ой қорытады.

Сабақты бақылау парағының үлгісі

Сабақ барысында қол жеткізген табысы мен жетістігі А-деңгейлі оқушы В-деңгейлі оқушы С-деңгейлі оқушы

Деңгейі Оқушыларға берілген тапсырмалар Күтілетін нәтиже Оқушы жауабы Күтілетін нәтиже Оқушы жауабы Күтілетін нәтиже Оқушы жауабы

А,В,С Тест тапсырмасы

А,В,С Кластер құру

С «Қар үйіндісі»

В «Егер, онда, өйткені...»

А «Фишбоун»

С «Жуан-жіңішке сұрақтар»
В,А «Жуан-жіңішке сұрақтар»
С Синквейн
Кері
байланыс
/сұхбат/

Жоспарлаған сабағымды өткіздім. Оқушылар топтық және жұптық жұмыстар жасады. Менің бақылағаным 3 оқушы сабаққа белсене қатысты. Топқа және жеке бағалау парақшалары таратылып, топтар бағаланды. Нәтижесінде байқағаным:

А – жоғары деңгейлі оқушы, ұшқыр ойлы, алғыр оқушы. Сабақта тиіс фактілерді нақты қабылдай алды. Зейінмен тыңдап, сұрақтар қою арқылы өзтобында терең байланыс орната алды. Ол қандай ортада болса да, өзіне тең дәрежеде ұстайды. Маңайындағыларға ықпал ете алатынын біледі. Келешегін ойлауға жоспарлы түрде ынталанды.

В – орта деңгейлі оқушы, албырт, сезімтал бала. Бірақ ойланып шешім қабылдайды. Сезімге беріліп, қателіктер де жіберіп алды. Өзі аққөңіл, жайдарлы, сыпайы оқушы.

С – төмен деңгейлі оқушы байсалды, асығыс шешім қабылдамай, оны бірнеше рет ойланып жасады.

Зерттеу жұмысының мақсатына жеттім деп ойлаймын, өйткені бақылаған оқушыларымның сабаққа деген ынтасы артты. В-деңгейлі оқушы А- деңгейіне, С-деңгейлі оқушы В-деңгейіне көмектесті. Дегенмен жұмыс болған жерде кемшіліктер де болады. Мысалы, оқушылар топқа бөлінген кезде шуылдап кетті. Бағалау парақшаларын дұрыс толтырмау деген сияқты кемшіліктер орын алды. Мұндай кемшіліктердің бәрі алдағы уақытта күнделікті жұмыс барысында жойылады деп ойлаймын. Өзімнің жетістігімді айтар болсам, білім алушылармен қарым-қатынасым жақсы қалыптасты. Уақытты тиімді пайдалана білдім. Сабақты ұтымды жоспарлай алдым.

Lesson Study тәсілі тиімді, себебі ол мұғалімдерге:

• әдеттегіге қарағанда балалардың білім алғандығының анағұрлым анық, әртүрлі қырларынан және егжей-тегжейлі дәлелін көруге;

• мұғалімнің пікірі бойынша балаларды оқыту барысында не болуға тиіс, ал шындығында жағдай қандай екендігі арасындағы айырмашылықты көруге;

• оқытуды нәтижесінде оқушылардың қажеттіліктерін барынша қанағаттандыратындай етіп қалай жоспарлау керектігін түсінуге;

• Lesson Study-ді басты мақсаты оқушыларға білім алуға көмектесу және топ мүшелерінің кәсіби дамуына ықпал ету болып табылатын мұғалімдердің желілік қоғамдастығы аясында іске асыруға

• Lesson Study мүмкіндіктерін өзінің педагогикалық тәжірибесінде қолдануға көмектеседі

Қ.Әбдіғұлов атындағы №34 мектеп- гимназиясы
Баяндама
Сыныптағы білім сапасын арттыру, сабақтың сапасын жақсарту мақсатында
Lesson Study зерттеуін жүргізу
Орындаған география пәні мұғалі

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Кофман А.Б. Дене шынықтыру мұғалімінің анықтамалығы. - М.: Білім, 1998 ж., 67б.
2. Кузнецов А.С. Дене шынықтыру. - М.: Бустард, 2002
3. Максименко А.М. Дене шынықтыру теориясы мен әдістерінің негіздері. - М.Ағартушылық, 1991 ж

LESSON STUDY ТӘСІЛІ АРҚЫЛЫ «ДИАЛОГТІК ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БЕЛСЕНДІЛІГІН ҚАЛАЙ АРТТЫРУҒА БОЛАДЫ?»

Омарова Гулбақыт Джорабековна
А.Байтұрсынұлы атындағы гимназияның
Бастауыш сынып мұғалімі
Жамбыл облысы, Қазақстан

XXI ғасыр кімнің заманы деген сұрақ туындаса – мен бірден ойланбастан «білімділер» заманы дер едім. Қазіргі білімге ден қойған заманда, болашағын ойлайтын ел білім беру жүйесін өзгертіп жатыр.

Өз басым.. қазіргі білім беру жүйесіне енгізіп жатқан өзгерістен, сонау, Абай, Шәкәрім, Ыбырайдан бастап XX ғасырдың бел ортасына дейін қазақтың киелі ошағында жалындаған қазақ зиялыларының алауынан қалған «Ұлттық педагогиканың»өшпес шоғының жылуын сезем ін.

Әсіресе қазақтың біртуар ұлы Жүсіпбек Аймауытовтың педагогикасымен танысып шолу жасағанда мен таң қалдым.Баланы өмірге үйрету, дағды қалыптастыру, тұнып тұрған, қазіргі шошып, үркіп қарап жүрген оқыту технологиясы. Егер сол кезде-ақ қазақтың баласы «қазіргі жаңа» технологиямен оқығанда, біз қайда болар едік.

Қазіргі заманның талғамы мен танымының жоғарлауы, оқушылардың ізденімпаздығы мен жаңа технологияны жоғары деңгейде игеруі ұстаздардың қолжетімділігінен артық дереккөздерін пайдалана білуі кейде білім алушының сабақ үстіндегі қызығушылығын күрт бәсеңдету жолдарына алып келуі мүмкін. Мен сабақты қайтсем қызықты және баланың ішкі сұранысын қанағаттандыра аламын деген ой әрбір мұғалімді толғандырып жүргендігі жасырын емес.Мен оқушыға бағыт-бағдар бере алдым ба.? Ішкі сұранысын қанағаттандыра алдым ба.? Шамадан тыс ұсынылған мағлұлат игерілмей қалмады ма.? Ал оқушы қандай деңгейде қабылдап отыр, қаншалықты игеруде, мұғалімнің пайдаланған әдіс – тәсілдерінің жемісі қандай.? Жауапты қайдан аламыз.?Қай кезде де мұғалім мектептегі негізгі тұлға болып қала бермек, себебі оқушы білімді өз бетімен меңгеруі үшін оған жетекшілік қызмет атқаратын мұғалім. Мұғалім тек өз сабағында өз шәкірттерін жетелеуші ғана емес , кәсіби құзыретті , жан-жақты білімді, заман талабына сай жаңашыл болса, өз идеялары мен ой-мақсаттарын әріптестерінің де санасына сәуледей сіңіріп, еріксіз еліктіріп, соңынан ілестіре алатын болуы керек. А.Энштейнт “Білім дегеніміз мектеп оқытқанның барлығын ұмытқаннан кейін қалатын нәрсе”дейді. Жалпы беріп жүрген біліміміздің нәтижесі қайда.? Ол қайдан көрінісін береді.? Осыған біз жауап іздеп көрдік.

Lesson Study – мұғалім тәжірибесі саласындағы білімді жетілдіруге бағытталған, сабақтағы іс-әрекеттегі зерттеудің ерекше үлгісі болып табылатын педагогикалық тәсіл. Ол XIX ғасырдың 70-жылдарында Жапонияда бастау алып, осылайша Батыста қолданылатын «Іс-әрекеттегі зерттеу» тәсілінен 70 жыл бұрын қолданыла бастаған.

Қазір уақытта Шығыс Азияда Lesson Study Жапониямен қоса, Сингапурде, Гонконг пен Қытайда қолданылады. Бұл тәсіл сонымен қатар батыс елдерде де, соның ішінде АҚШ-та, Ұлыбританияда, Швецияда және Канадада қолданылуда.

Lesson Study бастауыш және орта мектептерде негізгі пәндер бойынша оқушылардың білім деңгейін көтеру және оқыту әдістемесін жетілдіру мақсатында, сонымен қатар оқыту үшін бағалау сияқты тәжірибелік әдістерді әзірлеу мақсатында табысты қолданылады. Lesson Study өткізу барысында топта (немесе жұппен) жұмыс істейтін мұғалімдер.

Мектепте Lesson Study-ды өткізу төмендегідей кезеңдерді қамтиды:

1-кезең. Мектеп әкімшілігі жүзеге асыратын дайындық.

2-кезең. Жоспарлау

3-кезең. Сабақты жүргізу және бақылау

4-кезең. Сабақтан кейінгі талқылау
5-кезең. Lesson Study туралы есеп жазу.

Мектебіміз шағын жинақталған мектеп. Оқушы саны шектеулі, мұғалімдер саны да шектеулі. Таңдау жасауға мүмкіндік аз. Біздің Lesson Study-ды өткізудегі негізгі мақсатымыз«Оқуды бағалау мен оқу үшін бағалау үдерісінде өздерінің біліміне бағалау жүргізу арқылы бірлесіп жұмыс істей алатын оқушы дағдысын қалыптастыру».Әркімнің әлі келгенше, білімге бар таласы. Шағын жинақталған мектептегі бала саны әрине сыныптағы оқушылар арасындағы бәсекелестікті 60-70 пайызға туындата алмайды. Топпен жұмыс жасау бастауыш сыныптарымызда болмаса, орта, жоғары буындарда кейбір сыныптармызда бала санына байланысты мүмкін емес.

Жалпы Lesson Studyды басты нысаны оқушы және түпкі мақсаты білім сапасын көтеру болғандықтан, сыныпты тиімді, тиімсіз әдіспен зерттеу алаңына айналдыруға болмайды. Білім сапасына қалай қол жеткізуге болады.? Ол әрине оқушының қызығушылығы мен бәсекелестік және өзін-өзі бағалау, білсем деген дағдысына байланысты. Ол әрине сыныптағы қарым-қатынасқа, бәсекелестікті туындататын оқушы санына да байланысты.

Осы ерекшеліктерді ескере отырып,біз шағын жинақталған мектеп ретінде сатылы дамыту, дағдыландыру жолын таңдадық. Мектептің тақырыбы ретінде: «Оқу үшін бағалау арқылы өзінің білімін бағалай алатын жеке тұлғаны қалыптастыру, білім сапасын көтеру» деп алдық.Әрине сатылы түрде бұл тақырып үш түйіткілді мәселеден тұрады. Сондықтан үш топ құруды жоспарладық. 1-топ: Бастауыш сыныптан құрылды. Зерттеуге бір негізгі пән қойылды. Бірақ сыныптары әртүрлі.Ал түйіткілді зерттеу мәселеміз «Оқушылардың тиімді кері байланыс ұсынуын, өзін-өзі бағалауын дамытуға жұптық және топтық жұмыстар қаншалықты тиімді?» Білім мен тәрбиенің негізгі бастауышта қаланатынын ескерсек, жаңадан қалыптасып келе жатқан жеке тұлғаға кері байланыс жасауды, өзін-өзі бағалауға дағды қалыптастыра алсақ, терең сұрақ қоя білетін, өз деңгейін анықтап бәсекелестік туындата алатын, оқушы үнін тыңдата алатын тұлға қалыптасары анық. Ал бұл өз кезегінде мұғалімнің өзін-өзі дамыту алаңын қалыптастыруға мүмкіндік береді. 2- топ: Орта буыннан құрылады.Бір сабақ беретін 4-пән мұғалімі бір топ (5,6,7 сыныптар).Ал түйіткілді зерттеу мәселеміз «Диалогтық оқыту арқылы оқушылардың өзін-өзі бағалауын және өзара бағалауын қалай дамытамыз?». Яғни орта буында, бастауыш сыныпта өзін-өзі бағалай алатын, кері байланыс жасай алатын қалыптасқан оқушымен диалог құру арқылы өзара бағалау арқылы ары қарай оқушыны дамытамыз.

3-топ: Жоғарғы буыннан құралады. 1 сыныпқа сабақ беретін 4-пән мұғалімінен бір топ.(9 сынып) Түйіткілді зерттеу мәселеміз«Сынтұрғысынан ойлау арқылы оқушылардың критерилерді дұрыс талдауын қалай дағдыландыруға болады?». Қалыптасқан оқушы өзіндік пікір мен терең сұрақтар қоя білуі,критерилерді дұрыс талдауғадағдыланады.Үш сатылы дамытудан өткен оқушы, келешекте өз ойын ашық айта алатын, оқытқанның барлығын ұмытқаннан кейін, қалатын нәрсе бар тұлға шығады. Ал оған мүмкіндік беретін Lesson Study зерттеу сабағы.Қорытындылай келе Lesson Study үдерісі мұғалімге әрбір жеке оқушының оқуына қатысты өзінің оқыту тәжірибесі туралы ойлануға, сабақтың оқушылар қажеттілігіне сәйкес келуі мақсатында мұғалімдерге инновациялық педагогикалық тәсілді жетілдіруге немесе оның сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Мектептегі тәжірибе кезеңінде орындауға арналған тапсырмалар Екінші басылым
2.«Lesson Study» нұсқаулығы
3.Басшылыққа арналған нұсқаулық. Екінші басылым
4. Үлестірмелі материалдар үшінші апта
5. Интербелсенді әдістемені мектепке қолдану А.Әлімов
Жамбыл облысы

LESSON STUDY ӘДІСІНІҢ ТИІМДІЛІГІ

Камысбаева А.Б
А.Байтұрсынұлы атындағы гимназия
Қазақ тілі мен әдебиет пәнінің мұғалімі
Жамбыл облысы, Қазақстан

Ойлау оңай, әрекет қиын, ал ойды әрекетке айналдыру ең қиын нәрсе.
И. Гете.

Қазіргі уақытта әр бір педагог үшін өз білімдерін шыңдау, дамыту басты мақсат болып табылады. Себебі, білім бір орында тұрмайды, ол үздіксіз дамып отырады. Әр күн сайын біз жаңа ашылулар, жаңалықтар оқып,көруімізге болады. Сол жаңалықтардың бірі — жаңаша тәсіл — Lesson Study деп аталады. Lesson Study — мұғалімдер тәжірибесі саласындағы білім жетілдіруге бағытталған ынтымақтастық педагогикалық тәсіл. Lesson Study–ге жоспарлау, оқыту, қадағалау, оқыту мен оқуды талдау, өз қорытындыларын тұжырымдап, құжаттарды бірлесіп жүзеге асыратын мұғалімдер тобы қатысады. Lesson Study-дің циклін өткізген соң мұғалімдер педагогикалық тәсілдерді түрлендіріп немесе жетілдіріп, кейіннен ашық Lesson study, таныстырылым өткізу, баспада жариялау арқылы әріптестеріне таратады.

Сабақты зерттеу, яғни Lesson Study әдісінің мазмұны бойынша құнды мәліметтер беріп, олардың тәжірибесінің жақсаруына көп септігін тигізетіндігі сөзсіз. Осы секілді құралдардың арқасында еліміздің педагогтары Lesson Study әдісі туралы өз түсініктерін кеңейтіп, оның ерекшеліктерімен танысуда. Сабаққа қатысушы басқа ұстаздар тек мұғалімнің әрекеттерін бақылап, олардың кем-кетік жерлерін тізбектеп, сабақ талқылауда сол кемшіліктерді тілге тиек етіп, мұғалімге ақыл айтып, нұсқау беретін. Ал бүгінде Lesson Study әдісі бойынша сабаққа қатысқандар өздері таңдаған зерттеу проблемасы аукымында оқушының әрекеттерін бақылап, олардың қалай оқитындықтарына назар аударып, оқушылармен сұхбаттасып, олардың оқудағы жетістіктері мен қиындықтарын айқындап, сабақты талқылағанда осыларды дерек ретінде қолданып, сабақты жақсартуға қолданады. Lesson Study әдісін қолдану барысында мына негізгі ұстанымдарға сүйенген жөн:

I. Сабаққа дейін.

1) Lesson Study тобын құру.
2) Lesson Study-дің мақсатын және күтілетін нәтижелерді айқындау.
3) Таңдалған проблема аукымында коучинг өткізіп, мәселенің теориялық мазмұнын ашу, мүмкін шешімдерін таңдау.
4) Сабақты бірлесе жоспарлау.
5) Бақыланатын оқушылар мен шағын топтарды, бақылау барысы мен интервьюде қолданылатын құралдарды таңдау.
6) Оқушылардан сабаққа дейін сұхбат алу (бұл қадам міндетті емес).
7) Оқушылардан алған интервью негізінде сабақ жоспарына өзгертулер енгізу (егер оқушылардан сабаққа дейін интервью алынбаса, бұл қадам да қолданылмайды).

II. Сабақ кезінде.

Lesson Study сабағы.
а) оқушыларды бақылау.

III. Сабақтан кейін.

9) Оқушылардан сабақтан кейін сұхбат алу.
10) Сабақты талқылау, сабақ жоспарына өзгерістер енгізу, сабақ жоспарының жақсартылған нұсқасын дайындау.

Егер мұғалім айтылған ұстанымдарды қолданса олардың кәсіби әрекеттері «Бірлесу, ақылдасу, қолдау» ұғымдары аясында жүзеге асырылады. Осылайша Сабақты зерттеу (Lesson Study) әдісі мұғалімдерді тұрақты түрде, толассыз кәсіби шеберлігін дамытуға ынталандырып, ұжымдағы ынтымақтастықты дамыта түседі. Сондықтан қазіргі кезде көптеген мектеп оқытушылары өз жұмыстарын осы әдіске негіздей бастаған. Бұлда дұрыс болар, өйткені бұндай топтардағы ұстаздар өзін-өзі басқарып, өз әлеуметін өзі дамытатын ортасын қалыптастырады. Осылайша Сабақты зерттеу (Lesson Study) топтарын тұрақты түрде өзін-өзі реттейтін, өзін-өзі дамытатын мектептің құрамдас бөлігіне айналдырған дұрыс және де бұндай топтарға барша ұстаздар қауымын араластырған дұрыс. Lesson Study әдісін пайдаланған мұғалімнің сабаққа дайындалуы да сабаққа қатысу мәдениетіде өзгерері сөзсіз. Мәселен, мұғалімдер сабаққа «түнде, үйде, жалғыз» форматында дайындалса, енді олар сабақ жоспарларын «күндіз, мектепте және бірлесе» форматы ауқымында дайындайды. Қазіргі күні көп мектептер осы қағиданы ұстанып, сабақ жоспарларын бекітуді әр күннің кешіне қалдыруда. Бұның өзі ұстаздар қауымы үшін тиімді. Мұғалімдер директордың оқу ісі жөніндегі орынбасарына бекіту үшін өздерінің бірлесе жасаған сабақ жоспарларын ұсынады. Ұсынылатын сабақ жоспарының мазмұнын жоғарыда айтылып өтті.

Lesson Study топтары өз жұмыстары барысында мынандай дүниелерге назар аударса: Біріншіден, Lesson Study топтарының жасақталуы мұғалімдердің өз еркі бойынша жүзеге асырылғандығы дұрыс. Осы арқылы оларда өз жұмысының нәтижесіне деген жауапкершіліктің артатындығы анық. Мұнда Lesson Study топтарына қосылғысы келмейтін мұғалімдерді күштеуге болмайтынына назар аудару керек. Ондай педагогтармен басқаша жолмен жұмыс жасаған орынды. Мысалы, Lesson Study топтарының тізімдерін мұғалімдер бөлмесінде ілу. Мұнда әр топ мүшелерінің аты-жөні жазылған фотосуреттері ілінеді. Ал төмен жақта Lesson Study топтарына қосылмаған мұғалімдердің тізімі жарияланады. Бірлесе жұмыс жасауға құлықсыз мұғалімдерге осылайша жанамалай ықпал жасауға болады: оларды ұялтпай, үгіттеп белсенділікке шақырмай, тек дүйім елден оқшау қалғандарын естеріне салып отырса, ондай педагогтар осы болмысының ыңғайсыз әрі тиімсіз екендігі туралы ойланулары әбден мүмкін.

Екіншіден, әрбір оқушы сабаққа белсене ат салысуы үшін оқушыларды сабақты жоспарлауға қатыстыру қажет. Ол үшін сабақ басталмастан бұрын таңдалған сыныппен не бірнеше оқушымен сұхбаттасу қажет. Сұхбаттасу барысында оқушыларға мынандай сұрақтар қойған дұрыс болар: «Алдағы сабақтан не күтесіз? Не білгіңіз келеді? Осы тақырыптың ең басты ұғымдары қандай деп ойлайсыз? Осы сабақта қандай әдіс-тәсілдерді қолданған тиімді болады деп ойлайсыз? Топтарға қалай бөлу керек? Сіз кіммен бір топта болғыңыз келеді? Сізге сыныпта кім жақсы көмектеседі? Сабақтың нәтижесі қандай болуы керек деп ойлайсыз? Мұғалім болсаңыз, бұл сабақты қалай өткізер едіңіз?» және т.б. Айтылған ұсыныстар мен жауаптар параққа не болмаса оқушы рұқсатымен аудиожазбаға жазылуы керек. Бұл кем дегенде 5-10 минуттай болғаны жөн. Сабақ жоспарын құру барысында айтылған ұсыныстарды міндетті түрде ескеріп жасалған дұрыс.

Үшіншіден, Lesson Study топтары мұғалімдердің ұстаздақ шеберліктерін арттырудың негізгі құралы болғандықтан, туындаған проблеманың теориялық мәселелерін зерттеп, оны шешудің амалдары мен тәсілдерін сабақтар топтамасы басталмай тұрып айқындау қажет. Басқаша сөзбен айтқанда, әр сабақ циклі осы мәселелерді шешетін коучингтерден басталуы керек. Lesson Study тобының мүшелері бас қосқан коучингтердің өзекті проблеманы шешуге бағытталғаны дұрыс. Коучингке қатысушылар аталмыш проблеманы шешуге мүдделі және ынталы болып, қорытынды нәтижеге деген жоғары жауапкершілікті сезінуі керек. Осылайша каучинг кезінде мұғалімдер күнделікті тәжірибеде туындаған проблемаларды өздігімен шешуге дағдыланады, яғни өздерінің

кәсіби біліктілігін үнемі дамытып отырады. Өзін-өзі дамытатын механизм жұмысының бір көрінісі іспеттес.

Қорыта айтқанда, қай кезде де мұғалім білім мекемелерінде негізгі тұлға болып қала береді, себебі оқушыға білімді өз бетімен үйренуі үшін жетекшілік қызметін атқарады. Мұғалім тек қана өз шәкірттеріне ғана емес,жан-жақты, білімді, заман ағымына сай жаңашыл ұстаз болса, өз идеяларымен, ой-мақсаттарымен өз әріптестері үшін соңынан ілестірер көшбасшыларына айналады. Lesson Study-оқушыларға саналы білім берудің көздеген бір мақсатқа жұмсалған ұстаздар шеберханасы десекте артық етпейді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Абдраманова Ж.Б., Биярова С.Б., Зейнолдина Г.Т. Lesson Study: өз сабағын зерттегісі келетіндер үшін: әдістемелік ұсыным. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015. – 52 б.
2. Әлімов А. Интербелсенді әдістемені мектепте қолдану. – Алматы, 2015. – 180

САБАҚТЫ ЗЕРТТЕУ (LESSONSTUDY):БІРЛЕСКЕН ОҚУ ТӘЖІРИБЕСІ

Оразалиева Назгул Буркитбаевна
А.Байтұрсынұлы атындағы гимназияның
Информатика пәнінің мұғалімі
Жамбыл облысы, Қазақстан

Динамика мен өзгерістерге толы бүгінгі күні әр педагогтың негізгі мақсаты – өз кәсіби деңгейін үнемі дамытып отыру. Ал бұл жұмыстың ең тиімді әрі қолжетімді екі түрі бар:

1) сабақтарды бірлесе жоспарлау;
2) өзара сабақтарға қатысып, оларды жақсарту мақсатында талдау мен талқылау.

Осы екі әрекетті де қамтитын бірден бір құрал - Сабақты зерттеу (немесе Lesson Study) әдісі. Сабақты зерттеу әдісі (Lesson Study) мұғалімдердің кәсіби біліктілігін тұрақты түрде дамытудың тиімді амалы екендігі барша педагогикалық жұртшылыққа мәлім. Осыдан 3-4 жыл бұрын бұл әдіс туралы еліміздің педагогтары негізінен жапон ғалымы Тошиа Чичибу мен ағылшын педагогы Пит Дадлидің нұсқаулықтары бойынша ғана теориялық білімдерін толықтырса, соңғы кезде Педагогикалық шеберлік орталығында көптеген сапалы оқу құралдары жарық көруде. Бұл басылымдардың еліміздің педагогтарына Сабақты зерттеу (Lesson Study) әдісінің мазмұны бойынша құнды мәліметтер беріп, олардың тәжірибесінің жақсаруына көп септігін тигізетіндігі сөзсіз. Көптеген түрлі құралдардың арқасында еліміздің педагогтары Сабақты зерттеу (Lesson Study) әдісі туралы өз түсініктерін кеңейтуде, оның ерекшеліктерімен танысуда. Күні кеше басқа ұстаздардың сабақтарына қатысушылар негізінен тек мұғалімнің әрекеттерін бақылап, олардың кем-кетік жерлерін тізбектеп, сабақ талқылауда сол кемшіліктерді тілге тиек етіп, мұғалімге ақыл айтып, нұсқау беретін. Ал бүгінде Сабақты зерттеу (Lesson Study) әдісі бойынша сабаққа қатысқандар өздері таңдаған зерттеу проблемасы аукымында оқушының әрекеттерін бақылап, олардың қалай оқитындықтарына назар аударып, оқушылармен сұхбаттасып, олардың оқудағы жетістіктері мен қиындықтарын айқындап, сабақты талқылағанда осыларды дерек ретінде қолданып, сабақты жақсартуға қолданады.

2018-2019 оқу жылындағы жүргізілген зерттеу жұмысымның тақырыбы “Оқушылардың өзін-өзі бағалау дағдысын қалыптастыру”.

«Бірлескен оқу оқушының бағалау дағдыларына қалай ықпал етеді?» сұрағы төңірегінде зерттеу жұмысы жүргізіліп, фокус тобы құрылып, жұмыс жоспарланып,жүргізілді.

Бірлескен оқу оқушының бағалау дағдыларына қалай ықпал етеді?

Проблемалық сұрақты зерттеп,нәтиже шығару не берді?

- Мұғалім мен сыныпыл дос арасында бірлескен жұмыс үнемі жүріп отырады нәтижесінде бірлескен оқу үдерісі қарқын алады;
- Зерттеу тобындағы мұғалімдер өз білімдерін жетілдіреді;
- Ынтымақтастық атмосфера арта түседі:
- Әр атқарылған зерттеу жұмысын талдау, пікір алмасу , бір нәрсе түсініксіз болған жағдайда зерттеушіге проблеманы табуға рефлексиялау үдерісі көмектесе алып, ілгері жұмыс жасауға ықпал етеді
- Өзінің жеке кәсіби қызметін ғылыми және әдістемелік әдебиет тұрғысынан жағдайға жаңа көзқарас туындайды
- Өзін-өзі реттеуге мүмкіндік туады.
- Өз тәжірибемді терең ұғына бастадым

Сыныптың ішкі проблемасын байқауға, оның себеп-салдарын нақты анықтауға мүмкіндік береді

Сабақты зерттеу (Lesson Study) әдісінің өз тәжірибемнен туындаған мынандай негізгі ұстанымдарына тоқталған орынды деп ойлаймын:

- сабақ беру барысында туындаған қандай да бір өзекті мәселені (теориялық, әдістемелік немесе қарым-қатынас саласындағы проблеманы) шешу мақсатында сабақты бірлесе жоспарлау,
- сабаққа қатысу барысында оқушылардың үйрену әрекеттерін бақылау, олардың жетістіктері мен қиындықтарын айқындау,
- оқушылармен сабақтан кейін (сабаққа дейін де болады) сұхбаттасу арқылы олардың мұң-мұқтаждарын, сұраныс-тапсырыстарын анықтау, оларды сабақ барысында ескеру, жүзеге асыру,
- сабақтан кейінгі талқылауда оқушыларды бақылау мен сұхбаттасу нәтижелерін қолданып, сабаққа жағымды өзгерістер енгізу, сабақ жоспарын жақсарту.

Преподавателидің жұмысы осылайша мынандай айналым аумағында жалғаса береді: «проблема айқындау – проблеманың теориялық мәселелері мен шешу жолдарын коучинг арқылы айқындау – бірлесе жоспарлау – өзара сабаққа қатысу – сабақты талдау – сабақ жоспарын жақсарту».

Олардың кәсіби әрекеттері «Бірлесу, ақылдасу, қолдау» ұғымдары аясында жүзеге асырылады. Осылайша Сабақты зерттеу (Lesson Study) әдісі мұғалімдерді тұрақты түрде, толассыз кәсіби шеберлігін дамытуға ынталандырып, ұжымдағы ынтымақтастықты дамыта түседі.

Осы себепті де көптеген мектептер өз жұмысын Сабақты зерттеу (Lesson Study) топтарына (LS топтары – автор) негіздей бастаған. Бұл дұрыс та, өйткені мұндай топтарда мұғалімдер өзін-өзі басқарып, өз әлеуеттерін өздігімен дамытатын орта қалыптастырады. Осылайша LS топтарын тоқтаусыз, толассыз, тұрақты түрде өзін-өзі реттейтін, өзін-өзі дамытатын мектептің негізгі құрамдас бөліктеріне айналдырған дұрыс. Мүмкіндігінше барлық мұғалімдерді осы топтардың жұмысына араластырған абзал болар еді. Мұндай жұмыс мұғалімдердің сабаққа дайындалу және сабақты бақылау мәдениетінің өзгеруіне алып келетіндігі даусыз.

Мәселен, бұрынырақта мұғалімдер сабаққа «түнде, үйде, жалғыз» форматында дайындалса, енді олар сабақ жоспарларын «күндіз, мектепте және бірлесе» форматы ауқымында дайындайды. Қазіргі күні көп мектептер осы қағиданы ұстанып, сабақ жоспарларын бекітуді әр күннің кешіне қалдыруда: мұғалімдер директордың оқу ісі жөніндегі орынбасарына бекіту үшін өздерінің бірлесе құрастырған сабақ жоспарларын ұсынады.

LS тобының жұмысын мынандай қадамдардан ұйымдастыруға болады деген ұсыныс жасаймын:

I. Сабаққа дейін.

1) LS тобын құру.

2) Lesson Study-дің мақсатын және күтілетін нәтижелерді айқындау.

3) Таңдалған проблема ауқымында коучинг өткізіп, мәселенің теориялық мазмұнын ашу, мүмкін шешімдерін таңдау.

4) Сабақты бірлесе жоспарлау.

5) Бақыланатын оқушылар мен шағын топтарды, бақылау барысы мен интервьюде қолданылатын құралдарды, қадағалау, сұхбат алу (аудио,видео,жартылай құрылымдалған) түрлерін таңдау.

6) Оқушылардан сабаққа дейін сұхбат алу.

7) Оқушылардан алған сұхбат негізінде сабақ жоспарына өзгертулер енгізу

II. Сабақ кезінде.

Lesson Study сабағы.

8) оқушыларды бақылау.

III. Сабақтан кейін.

9) Оқушылардан сабақтан кейін сұхбат алу.

10) Сабақты талқылау, сабақ жоспарына өзгерістер енгізу, сабақ жоспарының жақсартылған слабовидящихн дайындау.

LS топтарының жұмысы туындаған проблеманы шешу мақсатында кемінде топтастырылған үш сабақтық циклден құралуы керек, өйткені бір немесе екі сабақ ауқымында проблеманы шешуінің объективті болуы екіталай.

Сабаққа дейін оқушыдан интервью алу арқылы педагогтар оқушылардың білім алу, оқу мен үйрену барысындағы мұң-мұқтажы мен мүддесін, қалауы мен тапсырысын, сұранысы мен ынтасын анықтау мүмкіндігін беріп, оқыту мен үйретуді соларға бейімдейді. Бұл жәйттің сабақ сапасына жағымды ықпал жасайтындығы сөзсіз. Бұған қоса оқушыларда өзіне деген сенімі артып («Преподаватели менің пікіріммен санасады екен! Менің пікірім құнды екен! Менің ұсыныстарым сабақ барысында пайдаланды!»), өз біліміне деген жауапкершілігі де ұлғаяды.

Сабаққа дейін оқушыларға мынандай сұрақтар қоюға болатын шығар: «Алдағы сабақтан не күтесіз? Не білгіңіз келеді? Осы тақырыптың ең басты ұғымдары қандай деп ойлайсыз? Осы сабақта қандай әдіс-тәсілдерді қолданған тиімді болады деп ойлайсыз? Топтарға қалай бөлу керек? Сіз кіммен бір топта отырғыңыз келеді? Сізге сыныпта кім жақсы көмектеседі? Сабақтың нәтиже «өнімі» қандай болуы керек деп ойлайсыз? Мұғалім болсаңыз, бұл сабақты қалай өткізер едіңіз?» және т.б.

Белгіленген мерзім соңында (тоқсан немесе оқу жылы) әр LS тобы мектептің алқалы бір жиынында өз портфолиоларымен барша жұртты таныстырып, жұмыстарын қорытындыласа.

Портфолиоға жиналатын құжаттар мен дәлелдемелерді қиындатпаған жөн, оның мазмұнын мұғалімдердің өздері айқындауы керек. Портфолиоға қойылатын талаптар алдын-ала елдің назарына ұсынылып, талданып-талқыланып, педагогикалық кеңесте бекітілсе дұрыс болар еді. Мұнда мынандай дәлелдемелердің болғаны орынды: сабақ жоспарлары (әсіресе әр сабақтың алғашқы жоспары мен оның өзгертілген, жақсартылған

нұсқаларының болғаны дұрыс: бұл оларды салыстыру мүмкіндігін береді), бақылау мен интервью парақтары, сабақты талқылаудың хаттамасы (егер жүргізілсе), оқушылардың сабақтағы жазбаша жұмыс үлгілері, фотосуреттер, видеожазбалар (егер жүргізілсе), теориялық материалдар мен ресурстар, коучингтердің жоспарлары, оқушылардың сабаққа берген кері байланысы мен сабақ туралы рефлексиясы, қатысушылардың жазбаша пікірлері, т.б.

LS топтарының жұмыс нәтижелерін қорытындылауды ықшам сабақтар көмегімен де жүзеге асыруға болады. Ол үшін каникул уақытында барлық LS топтарын бір уақытта бір жерге (мектептің үлкен дәлізіне, спортзал немесе мәжіліс залына) жинап, оларға жеребе бойынша өзекті бір проблеманы таңдауды міндеттеп, оны шешу мақсатында сабақ жоспарын құрастыруды (мәселен, 45 минут ауқымында) ұсынған орынды (Бұл жерде топтарға коучинг ұйымлдастыруды да тапсыруға болады). LS топтары сабақ жоспарларын құрастырғаннан кейін тақ нөмірлі топтар жұп санды топтарға барып, оларға өздері құрастырған сабақтарының 20 минуттық үзіндісін көрсетеді. Сабақ үзіндісі аяқталғаннан кейін екі топ бірігіп, 20 минут ауқымында сабақты талқылайды, сабақ жоспарына өзгерістер енгізеді. Талқылаудан кейін енді жұп нөмірлі топтар тақ санды топтарға барып, дәп осылай өз сабақтарының үзіндісін көрсетіп, талқылайды.

Осы іс-шараның басынан аяғына дейін мектеп әкімшілігі мүшелерінен (немесе деңгейлік курс аяқтаған тәжірибелі мұғалімдерден) құралған сарапшылар тобы әр LS тобының жұмысын бақылап, олардың қалай жұмыс жасап жатқандарын алдын-ала қабылданған критерийлер бойынша бағалайды. Жұмыс соңында сарапшылар LS топтарының жұмысына талдау мен талқылауды ұйымдастырып, шағын сабақтарды қорытындылап, мұғалімдерге кері байланыс береді. Осылайша 3-4 сағат көлемінде барлық LS топтарының жұмысын қадағалап шығуға болады.

Сонымен, мектеп мұғалімдерінің кәсіби біліктілігін тұрақты түрде дамыту ісін 4-6 адамдық LS топтары ауқымында ұйымдастырған тиімді деп есептеуге тұрарлық. Өзін-өзі басқару, реттеу мен дамытудың ұтымды құралы ретінде LS топтары ұстаздарға бірлесе жоспарлау, тәжірибеде туындаған проблемаларды коучинг пен тәлімгерлік арқылы шешу, сабақ жоспарларын жақсарту үшін сабақтарды бірлесе талдау мен талқылау секілді тиімді әдіс-тәсілдерді қолдану дағдыларын үздіксіз дамыту мүмкіндігін ұсынады Анықталған факторлар:

-оқушылармен тиімді кері байланысты қамтамасыз ету;

- Өзіндік оқуға оқушының белсенді қатысуы, оқушы өзін-өзі бағалай алуы

- бағалау нәтижелерін ескере отырып бірлескен оқытуды түрлендіру;

- өз бетінше өзін-өзі, өзгені бағалауды жүзеге асыру жұмысын жалғастыру;

- Өзара бағалау арқылы бірге оқитын оқушылармен бірлесіп жұмыс істеу дағдысын қалыптастыру

ОПИСАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОПЫТА ПО ТЕМЕ «ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД LESSON STUDY КАК РЕСУРС РАСШИРЕНИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ УЧИТЕЛЯМИ С ЦЕЛЬЮ ФОРМИРОВАНИЯ У ОБУЧАЮЩИХСЯ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ 21 ВЕКА»

Саленко Наталья Анатольевна
учитель математики
КГУ «Гимназия имени А.Байтұрсынұлы»
Жамбылская область, Казахстан

Аннотация: *Данное описание педагогического опыта предназначено для административных команд и педагогов школы. Здесь представлен алгоритм внедрения системы обмена опытом на примере организации работы команды обучающихся учителей с использованием педагогического подхода Lesson study для получения высоких образовательных результатов и успеха каждого ученика.*

Подход Lesson study помогает создать оптимальные условия для формирования ключевых компетенций школьников средствами современного урока в условиях ФГОС.

В описании педагогического опыта подробно описываются этапы проведения урока-исследования с выводами и рекомендациями для учителей.

Педагогический подход подразумевает поиск средств и методов развития образовательных компетенций учащихся, обеспечивающих качественное усвоение программы.

Содержание

1. Введение
2. Теоретические основы подхода Lesson Study в целях развития и совершенствования процессов преподавания и обучения.
3. Практическое использование подхода Lesson Study учителями КГу «Гимназия имени А.Байтұрсынұлы» города Шу
1. Анализ работы команды обучающихся учителей.
2. Циклы исследовательских уроков окружающего мира
3. Заключение.
4. Список использованных источников.

Введение.

В современном мире возникает необходимость в творческих личностях, умеющих нестандартно мыслить, принимать креативные решения. Система образования призвана помочь в подготовке таких личностей. Основной фигурой в образовательном процессе является учитель. Во многом от его профессиональной подготовки и внутренней убежденности зависит успех начавшихся реформ в школе. Система образования 21-го века предполагает расширение сотрудничества между учителями, в рамках которого учителя смогут работать совместно, обмениваться инновационными и эффективными идеями, усиливая тем самым влияние используемых в практической деятельности подходов в преподавании и обучении.

-акцент на детей (на то, как они учатся, что меняется в их поведении в зависимости от действий учителя);

-постоянное наблюдение учителей за своей практикой,

-постоянный поиск эффективных педагогических технологий;

-создание в школе атмосферы поддержки изменений.

В нашей школе уже несколько лет назад состоялся переход от традиционных методических объединений к командам обучающихся учителей (КОУЧам). Вначале были сформированы команды по освоению современных технологий "формирующего оценивания", "смыслового чтения", "субъектно-ориентированного педагогического процесса" по изучению и применению педагогического подхода "Lesson study".

Команды были сформированы на добровольной основе для обновления профессиональных отношений между коллегами и включения их в процесс управления инновациями. Работа по освоению технологий велась среди учителей одной параллели, работающих в одном классе, переплетая учителей разных предметов, начальной, основной и старшей школы, опытных и молодых педагогов, классы общеобразовательные и для детей с ОВЗ.

В течение учебного года КОУЧи совместно планировали, наблюдали и анализировали уроки друг друга, накапливая "Банк разработанных уроков" (проводя фото и видеосъёмки фрагментов уроков, собирая результаты исследовательской работы для коллег других команд).

Деятельность в КОУЧах глубоко погружает учителя в современный инновационный урок. Учителя пытаются ответить на вопросы «Как же повысить профессиональную компетентность учителя, чтобы процесс преподавания и обучения был направлен на развитие ученика? Как повысить качество обучения по предмету?

Цель описания педагогического опыта - инструкция по использованию подхода Lesson study в целях развития и совершенствования процессов преподавания и обучения.

Задачи:

1.Ознакомить с особенностями подхода Lesson study.

2. Представить циклы уроков с рефлексивным анализом.

Результат: педагоги узнают о подходе «Lesson study» и понимают важность применения данного метода в учебном процессе для улучшения практики преподавания.

Данное описание педагогического опыта окажет помощь в:

- применении Lesson study в школах;
- планировании, проведении и анализе Lesson study;
- вовлечении учащихся в процесс Lesson study;
- передаче коллегам практических знаний, полученных в результате использования Lesson study.

Теоретические основы подхода Lesson Study в целях развития и совершенствования процессов преподавания и обучения.

Lesson study – педагогический подход, характеризующий особую форму исследования в действии на уроках, направленную на совершенствование знаний в области учительской практики. Подход основан в Японии в 70-х годах 19-го столетия, опередив, примерно на 70 лет, используемый на Западе подход «Исследование в действии».

В Lesson study принимают участие группы учителей, совместно осуществляющие планирование, преподавание, наблюдение, анализ обучения и преподавания, документируя свои выводы.

Центральное место в Lesson study имеет процесс «исследование урока» или «изучение урока», в котором сотрудничающие учителя изучают процесс обучения учеников для выяснения, каким образом они могли бы развивать определенный подход для повышения качества обучения. (Пит Дадли. Lesson Study: руководство. 2011 г.).

Ключевыми характеристиками Lesson study являются креативность и научная точность. На Западе Lesson study приобрел популярность только в текущем столетии, после подтверждения американскими исследователями факта наличия глубоких знаний у

японских учителей, как в области педагогики в целом, так и в области преподаваемого предмета, обеспечивающих высокий уровень образовательных достижений японских учащихся, в сравнении с аналогичными группами учащихся США.

В настоящее время в Восточной Азии Lesson study используется, помимо Японии, в Сингапуре, Гонконге и Китае. Данный подход применяется так же и в западных странах, в том числе в США, Великобритании, Швеции и Канаде.

Методика подхода *Lesson Study* эффективна, поскольку помогает учителям:

- увидеть обучение детей, подтверждающееся более явно в различных проявлениях и деталях, чем это обычно возможно;
- увидеть разницу между тем, что, по мнению учителя, должно происходить во время обучения детей, и тем, что происходит в реальности;
- понять, как планировать обучение, чтобы оно в результате максимально удовлетворяло потребностям учащихся;
- реализовывать подход *Lesson Study* в рамках профессионального сообщества учителей, приоритетной целью которого является помощь учащимся в обучении и профессиональное обучение членов группы
- использовать возможности *Lesson Study* в своей учительской практике.

Подход Lesson study представляет собой цикл, включающий не менее трех Lesson study, совместно планируемых, преподаваемых/наблюдаемых и анализируемых группой учителей.

1. Что такое ключевая идея как фокус для исследования?

Учителя, проводящие уроки с применением подхода Lesson study, должны уметь определять не только конкретные цели и задачи, но и ключевую идею исследования, новый подход, с помощью которого будет решаться существующая проблема в учебной деятельности учащихся.

Согласовывая ключевую идею будущих уроков, учителя должны ответить на многие вопросы для себя:

2. Изучение исследовательской литературы.

Что мы будем изучать? Конечно же, необходимо изучить специальную литературу по данному вопросу. Учителям предстоит кропотливая работа по сбору необходимой информации для моделирования содержания урока, заданий, инструментария, выбора форм и методов работы.

А что же дальше?

3.Определение учителями класса для «исследования» и кандидатуры трех «исследуемых» учеников, представителей 3-х уровней: высокого, среднего и ниже среднего(низкого).

Класс для исследования определяют учителя самостоятельно, аргументируя свой выбор существующими зонами западания в учебном процессе данного класса. С целью повышения качества обучения учителя разрабатывают и совершенствуют новый подход в учебном процессе.

Учителя должны при составлении заданий прописывать ожидаемые результаты учащихся. Научность данного подхода, подтверждающая ее эффективность, будет выражаться в сборе достоверных данных об учении ученика в процессе урока и после него при проведении интервьюирования исследуемых учащихся.

4. Как организовать группы?

Группы формируются учителем по принципу сообразности. Формирование групп по случайному признаку или с учетом конкретных сильных сторон индивидуальных участников групп, все это зависит от того, какие цели учителя ставят и что хотят получить в конечном итоге.

5. Проведение урока

Очень важно, чтобы учитель, проводящий урок, помог учащимся позитивно настроиться на урок, тем более, что на уроке будут присутствовать еще учителя - наблюдатели и будет производиться видеосъемка. Учитель в процессе занятий дает возможность учащимся, за которыми ведется наблюдение, отвечать наравне со всеми, не выделяя их.

6. Наблюдение на уроке за тремя «исследуемыми» учениками.

Учитель - наблюдатель должен иметь план проводимого урока. Это поможет в дальнейшем учителям-наблюдателям на уроке сравнивать устные ответы учащихся с правильными ответами предложенных заданий.

Интервьюирование учащихся.

Интервьюирование нескольких учащихся класса после проведенного урока поможет учителям выяснить их мнения об эффективности исследовательского урока.

Обсуждение исследовательского урока можно представить как углубленную рефлексию по уроку всех участников. Учителя обсуждают исследовательский урок, соблюдая его определенную структуру.

9. Совместное планирование группой следующей реализации подхода Lesson study.

Обсуждение проведенного урока и планирование следующих уроков, с учетом корректировки полученных результатов исследования, помогут учителям повысить качество и эффективность последующих уроков.

10. Популяризация и обобщение полученных результатов по применению подхода Lesson study.

Использование данного подхода является отличным способом профессионального развития, способствующего построению образовательного сообщества. Он позволяет наблюдать за действиями учеников и корректировать совместную деятельность.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

Бысик Н. В., Пинская М. А., Косарецкий С. Г., Полищук С. М., Бешлиян А. А. Я - эффективный директор "Как разработать и реализовать программу улучшения образовательных результатов учащихся школы"/ Бысик Н. В., Пинская М. А., Косарецкий С. Г., Полищук С. М., Бешлиян А. А. // М.: Издательская группа "Логос". - 2018.Бысик Н.В., Пинская М. А., Косарецкий С. Г. Проектирование модели профессионального развития педагогов школ, функционирующих в неблагоприятных социальных условиях, работающих с учащимися с риском образовательной неуспешности: эмпирическая основа и ключевые составляющие / Бысик Н.В., Пинская М. А., Косарецкий С. Г.// Психологическая наука и образование. - 2018. Т.23. №5. С.87-101.

THE ROLE OF EQ IN FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION

Toishybekova Gulnaz Askhatkyzy
MA, senior teacher
Kazakh Ablai khan University of International
Relations and World Languages
Almaty, Kazakhstan
Toishybekov Lesken Askhatuly
MA, teacher
#27th school named after M.Mametova
Taraz, Kazakhstan

Abstract*: Emotional intelligence (EQ) plays a critical role in English learning, as it fosters a better understanding of language nuances, enhances learner motivation, and improves communication skills, thereby leading to a more effective and enriching learning experience. However, the impact of EQ on foreign language acquisition among the learners remains underexplored creating a gap in educational studies. The focus of this article is to explore the definition of emotional intelligence and the impact that emotional intelligence and affective factors have in the context of foreign language learning and teaching. The article attempts to provide recommendations of implementing activities and teaching practices in the context of foreign language learning and teaching aiming to foster emotional intelligence development.*

Key words: *emotional intelligence, learning, language learning, skills, education*

A huge number of scientists have focused on the effectiveness of social factors and psychological differences among learners. These dimensions are numerous and various. Macaro stated that in order to learn a foreign language we must accept the human agency and psychological aspects in learning. And one of the main factors that influence learning process is intelligence [1].

The concept of "EQ" has become one of the most familiar one throughout the world since 1995. Emotional Intelligence, often abbreviated as EQ (Emotional Quotient), refers to the ability to recognize, understand, manage, and effectively use one's own emotions as well as the ability to recognize, understand, and influence the emotions of others. It involves a set of skills and competencies that are crucial for personal and interpersonal success. The concept of emotional intelligence was popularized by psychologist Daniel Goleman in the 1990s. He defined it as "a skill or ability in the case of the trait EI model, a self-perceived ability to identify, assess, and control the emotions of oneself, of others, and of groups." [2]. There are several key components of emotional intelligence which can help us to deeply understand the concept:

Self-Awareness: It means recognizing and understanding one's own emotions. This involves being aware of how emotions influence thoughts and behaviors.

Self-Regulation: It is about managing and controlling one's own emotions. This includes the ability to stay calm under pressure, control impulsive reactions, and adapt to changing circumstances.

Motivation: This about being driven to achieve goals and being able to persist in the face of setbacks. Motivated individuals with high EQ are often more resilient and able to maintain a positive outlook.

Empathy: It is understanding and sharing the feelings of others. This involves being able to "put oneself in someone else's shoes" and comprehend the perspectives and emotions of others.

Social Skills: This is building and maintaining healthy relationships. It includes effective communication, conflict resolution, and the ability to work well in a team.

Emotional intelligence is considered important in various aspects of life, including personal relationships, the workplace, and educational settings. It can influence how individuals navigate

social interactions, cope with stress, and make decisions. It's important to note that emotional intelligence is a dynamic and learnable skill. While some individuals may naturally possess higher levels of emotional intelligence, others can develop and enhance these skills through self-reflection, practice, and targeted learning experiences.

Emotional intelligence is a concept that has been gaining momentum in the education field as of late. This concept refers to how well we are able to manage our emotions and how they impact our ability to learn. And it plays a crucial role in education and can significantly impact a student's academic success, social interactions, and overall well-being. Here are several ways in which EQ is relevant in the educational context: the first is *classroom climate*, a positive and supportive classroom environment is essential for effective learning. Teachers with high emotional intelligence can create a classroom climate that fosters a sense of safety, trust, and openness, which is conducive to learning. Second, *teacher-student relationships*, in this passage teachers with strong EQ can better understand the needs and emotions of their students. This understanding can lead to more positive and supportive teacher-student relationships, which are crucial for effective learning and development. Third is about *student motivation*, emotional intelligence is closely tied to motivation. Teachers who can tap into students' emotions and motivations can create engaging lessons that inspire curiosity and a love for learning. Fourth, *emotional regulation*, students with higher emotional intelligence are often better equipped to regulate their emotions. This ability is crucial for managing stress, handling challenges, and maintaining focus, all of which contribute to a positive learning experience. The fifth one is about *social skills*, in which students develop their effective communication, empathy, and cooperation. These skills are not only important for positive social interactions but also contribute to better collaboration in group projects and teamwork. Next one is *conflict resolution*, in educational settings, conflicts can arise among students or between students and teachers. Emotional intelligence enables individuals to navigate conflicts more effectively, leading to quicker resolution and a more harmonious learning environment. After it comes *resilience*, the ability to bounce back from setbacks and failures is a key aspect of resilience. Students with high emotional intelligence are often more resilient, which can be beneficial in the face of academic challenges or personal difficulties. Then, most important step is *bullying prevention*, emotional intelligence can contribute to the prevention of bullying by fostering empathy and creating a culture of respect and understanding among students. And last is *decision-making skills*, students who are emotionally intelligent are more likely to make thoughtful and rational decisions, especially in situations that may be emotionally charged [3].

Educational institutions are increasingly recognizing the importance of emotional intelligence in the development of well-rounded individuals. Some educational establishments incorporate social-emotional learning (SEL) programs to explicitly teach and promote emotional intelligence skills, recognizing the long-term benefits for students in both their academic and personal lives [4].

What about the role of EQ in language acquisition? It’s obvious that Emotional intelligence, or EQ (Emotional Quotient), plays a significant role in foreign language acquisition. While traditional language learning focuses on cognitive abilities such as grammar and vocabulary, emotional intelligence can enhance the overall language learning experience and proficiency. Here are several ways in which EQ can affect on foreign language acquisition [5]:

1. Motivation and Persistence - High emotional intelligence can contribute to increased motivation and persistence in language learning. Individuals with strong EQ are often better equipped to handle the challenges and setbacks associated with learning a new language. They are more likely to persevere through difficulties, such as making mistakes or facing initial frustrations.
2. Effective Communication - Emotional intelligence enhances interpersonal skills, which are crucial for effective communication in a foreign language. Understanding and managing one's own emotions, as well as being attuned to the emotions of others, can facilitate better communication

and comprehension. This is especially important in a language learning context where effective communication is the ultimate goal.

3. Empathy and Cultural Sensitivity - Language is closely tied to culture, and individuals with high EQ tend to be more empathetic and culturally sensitive. This awareness and sensitivity can aid in understanding the nuances of a foreign language, including idiomatic expressions, cultural references, and appropriate use of language in different contexts.

4. Reduced Anxiety and Fear of Judgment - Emotional intelligence helps individuals manage anxiety and fear of judgment, which are common barriers to language acquisition. People with high EQ are often more comfortable taking risks, making mistakes, and learning from them without being overly self-critical. This can create a positive and supportive learning environment.

5. Adaptability - Learning a foreign language often involves adapting to new ways of thinking and expressing oneself. Individuals with high emotional intelligence tend to be more adaptable and open to new experiences, making it easier for them to embrace the linguistic and cultural differences associated with a new language.

6. Social Interaction - Language learning is a social activity, and emotional intelligence is crucial for navigating social interactions. Individuals with high EQ can build rapport with native speakers, language partners, and fellow learners, creating a more collaborative and enriching learning experience.

7. Self-awareness and Reflection - Emotional intelligence involves self-awareness and reflection, which are beneficial for language learners. Understanding one's own learning preferences, recognizing strengths and weaknesses, and reflecting on personal progress can lead to more effective language learning strategies.

By summarizing above mentioned, it’s clear that emotional intelligence plays a multifaceted role in foreign language acquisition, influencing motivation, communication skills, cultural awareness, adaptability, and overall learning experience. Integrating strategies to enhance emotional intelligence alongside traditional language learning methods can contribute to a more holistic and successful language learning journey.

In language learning settings, educators and learners alike can benefit from incorporating emotional intelligence strategies, such as mindfulness practices, self-reflection, and social-emotional learning activities, to enhance the overall language learning experience. The combination of linguistic and emotional intelligence skills contributes to a more holistic and successful language learning journey.

Emotional intelligence (EQ) can significantly impact language learning in various ways. For example, in a language exchange program, a learner with high EQ can better understand the struggles and challenges faced by their language partner. Empathy allows the learner to provide support and encouragement, fostering a positive learning environment. This emotional connection can motivate both parties to engage more actively in the language exchange. And, of course, language learner with high EQ is aware of their strengths and weaknesses in language acquisition. Their self-awareness enables them to focus on areas that need improvement. They can set realistic goals, manage frustrations effectively, and seek appropriate resources or assistance when necessary. If a student faces anxiety when speaking in a new language, fearing judgment or making mistakes, high EQ helps the learner manage anxiety by recognizing and regulating emotions. They can approach language challenges with a positive mindset, view mistakes as opportunities for growth, and persist in the face of difficulties. Also, high EQ facilitates effective communication and collaboration with instructors. This positive relationship can lead to personalized learning experiences, constructive feedback, and a supportive learning environment. There will be some kind of situations when learner encounters cultural differences while studying abroad. In this cases EQ allows the learner to navigate cultural nuances with sensitivity. They can adapt to new environments, appreciate diverse perspectives, and build meaningful connections with native speakers, enhancing their overall language learning experience. A student with high EQ excels in

interpersonal communication. Effective communication skills, such as active listening and clear expression of thoughts and emotions, contribute to better language acquisition. The learner can engage in meaningful conversations, understand contextual cues, and develop a more profound understanding of the language.

In conclusion, emotional intelligence plays a crucial role in language learning by influencing interpersonal relationships, managing emotions, and fostering a positive and adaptive attitude toward the challenges associated with acquiring a new language.

REFERENCES:

1. Macaro, E., Learning strategies in foreign and second language classrooms. London Continuum.- 2007.
2. Goleman. The emotional intelligence of leaders – 1998.
3. Carmeli, A., The relationship between emotional intelligence and work attitudes, behavior and outcomes. Journal of managerial psychology. – 18, 2003, pp.788-813.
4. Goleman, D., Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ. – New York: Bantam Books, 1995.
5. Salovey, P., Mayer,J.D., Emotional intelligence. Imagination, cognition, and personality. – 9, 1990, pp. 185-211.

ИЗУЧЕНИЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА: ПЕРСПЕКТИВЫ И ВОЗМОЖНОСТИ

Абдраемова Айгерим Галымбековна
средняя школа №9, учитель английского языка
Талдыкорган, Казахстан

Аннотация: *В статье рассматриваются перспективы и трудности изучения английского языка. Подчеркивается преимущество использования Интернета в процессе обучения языку.*

Ключевые слова: *английский язык, технологии, Интернет*

В настоящее время английский язык занимает значимое место в жизни любого человека. Всего лишь несколько лет назад он воспринимался всеми как иностранный. Но со временем его роль настолько возросла, что теперь он считается международным. Другими словами – это глобальный язык всего мирового сообщества. Футурологи утверждают, что менее чем через сто лет языкового барьера не будет, и люди повсюду станут общаться именно на английском.

Английский язык является родным для более чем 400 миллионов человек, живущих в 12 странах мира, к которым относятся: США, Англия, Канада, Новая Зеландия, Австралия и др. В более чем 30 странах мира, таких, например, как Индия, Сингапур, Филиппины, Малайзия, и многих других, он широко используется в государственных масштабах наравне с национальными языками.

В нынешнее время любой образованный человек просто обязан владеть английским языком, так как именно он является его ключом к дальнейшему самообразованию и самосовершенствованию. Английский язык позволяет не только повысить свои интеллектуальные способности, но и прикоснуться к творчеству великих людей: можно прочитать самые выдающиеся произведения в их оригинале, послушать музыкальные композиции, которые известны на весь мир, и понять их суть.

Путешествуя по миру, не обойтись без знания языка. Для того чтобы не попасть в неловкую ситуацию и просто чувствовать себя уверенно в чужой стране, необходимо знать английский. Тогда, владеющему языком, не придется объясняться на пальцах. Можно свободно общаться с людьми разных национальностей, узнавать много нового о культуре и традициях зарубежных стран. Знание английского языка дает возможность обучаться в престижных зарубежных вузах, так как владение им является одним из важнейших критериев отбора при поступлении. Для того чтобы устроиться на престижную работу в крупную организацию, необходимо свободное владение языком.

Знание английского языка, позволяет общаться с деловыми партнерами, принимать участие в международных конференциях, читать международные журналы и газеты. Все более важную роль английский язык играет в таких сферах человеческой деятельности, как наука, техника, экономика, торговля, спорт, туризм. Этот язык стал международным языком в авиации и судоходстве. Почти 80 % всех данных, закладываемых в современные компьютеры, представлены на английском языке. Инструкции к технике, компьютерные приложения, пресса, телевидение зачастую ограничиваются только этим языком. Английский язык выступает в качестве рабочего языка абсолютного большинства международных научных, технических, политических и профессиональных конференций, симпозиумов и семинаров. Этот иностранный язык все больше проникает в повседневную жизнь. Данный язык занимает первое место в мире среди иностранных языков, изучаемых в средней и высшей школах, а также на различных курсах системы образования взрослых. Конечно, для того, чтобы познать любой язык необходимо желание и стремление к познанию, необходимо набраться терпения и усердно, шаг за шагом преодолевать все сложности в данном процессе, которые непременно возникнут. В процессе изучения английского языка человек сталкивается с проблемой, связанной с тем, что английский язык очень многолик. Его многоликость считается в том, что все слова пишутся и произносятся совершенно по-разному. А слов, которые как пишутся, так и произносятся очень мало. Но это не единственная проблема, возникающая перед всеми изучающими этот язык. Сложность заключается еще в том, что в английском существует очень большое количество времен, что совсем не соответствует русскому языку, и достаточно трудно запомнить эти времена в отношении их характеристик. Также можно отметить, что проблемы изучения английского связаны с тем, что этот язык имеет очень большое многообразие звуков, которые образуются различным сочетанием букв. Стоит лишь сказать, что букв в английском 26, а вот звуков примерно 44. Но и это далеко не все. Когда заходит речь об изучении английского языка, то необходимо упомянуть о знании ряда правил, и, пожалуй, самое главное, достаточного объема слов, необходимого для общения.

Английский язык – это 3000 слов для разговорного уровня, 7000 слов – для бизнес-уровня и свыше 10000 слов для академического уровня. Исходя из этих данных, можно понять тот объем информации, который придется не только хорошо запомнить, но и понять и усвоить. С другой стороны изучать английский хотя и трудно, но очень интересно. Ведь в настоящее время существует большое количество современных технологий, с помощью которых можно преодолеть все трудности изучения английского языка. В последнее время особенно популярным стало осваивать английский язык с помощью сети Интернет. Использование информационных технологий ведет к преодолению возрастных, временных, и пространственных барьеров и дает возможность учиться в течение всей жизни.

Интернет помогает формировать навыки и умения разговорной речи, а также в обучении лексике и грамматике, предоставляет возможность аутентичного общения с реальными собеседниками на актуальные темы, создает условия для получения необходимой информации, находящейся в любой точке земного шара: страноведческий материал, новости из жизни молодежи, статьи из газет и журналов и т. д. Следует отметить, что, несмотря на дефицит свободного времени, молодые люди способны чуть ли не всю

ночь провести у компьютера, испытывая при этом положительные эмоции. Как информационная система, Интернет предлагает своим пользователям многообразие информации и ресурсов. Услуги, предоставляемые Интернетом, могут включать в себя: электронную почту и чаты (для развития навыков письма), телеконференции, видеоконференции (для развития навыков говорения), возможность публикации собственной странички и размещение ее на сайте, доступ к информационным ресурсам (источники дополнительных материалов), справочные каталоги, поисковые системы, разговор в сети. Для этого используются такие программы, как ICQ, Skype, Yahoo и др. Интерактивное общение помогает более углубленно изучать английский язык. Ведь одной теории без практики недостаточно. А лучшая практика - это беседа через Интернет с носителями языка: англичанами, американцами.

Система работы в режиме on-line совершенствуется с каждым годом. С помощью новейших программ можно зафиксировать свои результаты, проанализировать их. Возможность самоконтроля позволяет индивидуализировать процесс обучения иностранным языкам, повысить степень заинтересованности в результатах. Так, при изучении английского с помощью
Интернета можно решать целый ряд задач:
- формировать навыки и умения чтения, непосредственно используя материалы сети разной степени сложности;
- совершенствовать умения аудирования на основе аутентичных звуковых текстов;
- отрабатывать грамматику и совершенствовать умения письменной речи;
- пополнять свой словарный запас лексикой современного иностранного языка; - тренировать произношение; - знакомиться с культурой и традициями страны изучаемого языка [3].

Таким образом, изучение английского языка – это процесс получения знания, которое жизненно необходимо в современном обществе, развивающемся в направлении глобализации. Поэтому английский язык является важной составляющей в жизни современного человека, и каждый сможет найти для себя не одну причину для его изучения и совершенствования навыков.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Галактионова Л.В. Использование компьютерных технологий при изучении английского языка. // [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://nsportal.ru/ap/shkola/inostrannye-yazyki/library/ispolzovaniekompyuternykh-tekhnologii-pri-izuchenii-angliiskog
2. Музычук О.А. Проблемы и перспективы изучения иностранных языков в современной высшей школе // Современные наукоемкие технологии. – 2006. – № 2 – С. 55-56
3. Полат Е.С. Интернет на уроках иностранного языка. // «Иностранные языки в школе». – 2001. - № 2. - С. 14-20

«АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МҰҒАЛІМДЕРДІҢ САБАҚТА ТАБЫСТЫ БОЛУ ҚАҒИДАЛАРЫ»

БИСЕМБАЕВА БАЗАРКУЛ МУРАТОВНА
Сақтапберген Әлжіков атындағы №144 орта мектебінің
информатика пәнінің оқытушысы
Қызылорда, Қазақстан

Аннотация: *Барлық мұғалімдер үшін маңызды қарым-қатынас дағдылары тыңдау, оқу, сөйлеу және жазуды қамтиды, бірақ арнайы білім беру мұғалімдері осы ұғымдардың әрқайсысына ерекше назар аударуы керек.*

Кілттік сөздер: *Арнайы білім беру, жаһандық, инклюзивті білім беру.*

Ғылым мен техниканың қарыштап дамуы ұстаздарды жаңаша стильде қалыптасуды талап етіп отыр. Жаңашыл форматтағы мұғалім инновация игіліктерін толық игеруі қажет. Білімді де білікті маман болудан кім-кімнің де бар таласы. Заманауи ұстаз атану үшін не істеу керек? Шәкірттің білімді болмағы – ұстаздан екені бәрімізге мәлім.

Жаңашыл педагогикалық тәжірибе - нәтижесінде педагогикалық процестің тиімділігінің біршама және тұрақты артуына қол жеткізген, түбірінен жаңа идея немесе идеялар жүйесіне негіздеген, өз іс-әрекетін педагогтың жүйелі түрде қайта құрумен сипатталатын озат педагогикалық тәжірибенің көрінісінің жоғары дәрежесі.

Жаңашылдық – жаңашылдардың іс-әрекеті; бұл тәжірибені алға жылжытушы, міндетті түрде прогрессивті жаңалықты енгізу.

Заманауи білім беру жүйесі үнемі өзгерістерге ұшырап, жүйелі жаңғыруда. Бұл соңғы онжылдықта мұғалімдер үшін ерекше байқалды. Білім беруде стандарттар мен талаптар өзгереді, сәйкесінше бұл мұғалімнің кәсіби қызметіне әсер етпеуі мүмкін емес. Мұғалімдер болып жатқан өзгерістерді қадағалап отыруға, педагогикалық қызметтің ең оң нәтижелеріне қол жеткізуге көмектесетін және инклюзивті білім беруді табысты жүзеге асыруға әкелетін жаңа педагогикалық білім беру технологияларын іздеуге және пайдалануға мәжбүр.

Бүгінгі таңда білім беруді жаңғыртудың өзекті мәселесі – оның сапасын арттырып, халықаралық стандарттарға сәйкестендіру. Білім беру саласында табиғаты, бағыты мен маңызы әртүрлі көптеген жаңалықтар атап көрсетіліп, үлкенді-кішілі мемлекеттік реформалар жүргізілуде, оқытуды ұйымдастыру мен мазмұнына, әдістері мен технологиясына жаңалықтар енгізілуде.

Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік жылдарында бұл жұмыс саласында елеулі өзгерістерге қол жеткізілді. Ал 2011 жылдан бастап (Білім беруді дамытудың 2013-2023жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту) инклюзивті білім беруді дамыту туралы толық айта алатын болсақ, бұл өткен жылдардағы жұмыстың жоқтығын білдірмейді.

Арнайы білім беру мұғалімдері сабақта табысқа жету үшін ерекше қасиеттерді қажет етеді. Арнайы білім беру мұғалімдері сыныпта қосымша көмекке мұқтаж оқушылармен жұмыс істейді, өйткені олар психикалық, эмоционалдық, академиялық немесе физикалық қиындықтарға тап болады.

Кейбір балалар мәселелері мұғалімдерден мамандандырылған коучингті стандартты сыныптағы оқытумен біріктіруге көмектесу үшін көптеген қажетті дағдыларды қажет етеді. Мұғалімдер бұл дағдыларды арнайы білім беру мұғалімдері болу үшін оқыту кезінде дамыта алады, бірақ олар бұл дағдыларды өздерінің жеке басының ажырамас бөлігі ретінде иеленуі мүмкін.

Арнайы білім беретін мұғалімдердің көпшілігі сабақта табысты болуы үшін қажет 12 дағды бар. Оларға мыналар жатады:

- Бейімделу
- Ынтымақтастық дағдылары
- Байланыс дағдылары жетілдірілді
- Жанашырлық
- Бағалау дағдылары
- Практикалық және теориялық білім
- Тамаша тыңдау дағдылары
- Шығармашылық ұйымдастырушылық қабілеті
- Сабыр
- Табандылық
- Кәсіби жұмыс этикасы
- Сенімділік

1. Бейімделу

Көптеген мектеп аудандарында ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды жалпы білім беретін сыныптарға орналастыру мұғалімдердің күнделікті өзгеретін оқу ортасына бейімделуі керек дегенді білдіреді. Арнайы білім беру мұғалімі өз балаларының жеке қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін дәстүрлі оқу бағдарламалары мен оқыту әдістерін қалай өзгерту керектігін түсінуі керек. Арнайы білім беру мұғалімдері өз оқушыларының оқу жоспарындағы өзгерістерден қалай пайда көретінін білуі керек. Мысалы, бала оқу тапсырмасын орындау үшін қосымша уақытты қажет ететін жағдайларда мұғалім оқу тапсырмасының ұзақтығын қысқарта алады. Тағы бір нұсқа оқуда қиындықтары бар оқушы үшін оқу материалының қиындығын өзгертуді қамтуы мүмкін. Арнайы білім беру мұғалімі оқу жылы бойына әрбір оқушының жеке қажеттіліктерін білуі керек және инклюзивті сыныптан оқушының пайдасын қамтамасыз ету үшін материалды үнемі бейімдеп отыруы керек.

2. Ынтымақтастық дағдылары

Intervention in School and Clinic (ISC) журналында жарияланған зерттеу мақаласы оқушыларға арнайы білім беру мұғалімдері мен олардың жалпы білім беретін құрдастары бірге жұмыс істегенде көбірек пайда әкелетінін көрсетеді. Арнайы білім беру және жалпы білім беретін мұғалімдер арасындағы ынтымақтастық инклюзивті білім беру үлгілері аясында өте маңызды. Арнайы білім беру мұғалімдері үшін ынтымақтастықтың тән артықшылықтарының бірі мәселені шешу үшін «бір бас жақсы» тұжырымдамасы болып табылады. Мұғалімдер сабақ жоспарлары бойынша бірлесіп жұмыс істей алады және ынтымақтастықтың артықшылықтарын сыныптан тыс кеңейту үшін ата-аналармен және тәрбиешілермен жұмыс істей алады. Оқытудағы ауытқушылықтар жөніндегі ұлттық орталық жариялаған мақалаға сәйкес, ынтымақтастық зейіні мен оқуында қиындықтары бар оқушылардың 20% үлгерімін жақсартады. Сауат ашуда тәжірибесі бар арнайы білім беру мұғалімі әртүрлі оқу деңгейлерінде оқушыларды қолдайтын сабақтарды құру үшін жалпы білім беретін мұғаліммен жұмыс істегенде жемісті ынтымақтастықтың мысалы бола алады.

3. Қарым-қатынас дағдылары жетілдірілді

Жұмыс берушілер көбінесе саланың барлық түрлеріне арналған лауазымдық нұсқаулықтарда қажетті атрибут ретінде коммуникациялық дағдыларды тізімдейді, бірақ арнайы білім беру мұғалімдері үшін қарым-қатынас қиынырақ. Мысалы, арнайы білім беру мұғалімі байланыстарды жақсарту және оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін вербалды емес қарым-қатынас пен асыра қимылдарға назар аударуы қажет болуы мүмкін. Барлық мұғалімдер үшін маңызды қарым-қатынас дағдылары тыңдау, оқу, сөйлеу

және жазуды қамтиды, бірақ арнайы білім беру мұғалімдері осы ұғымдардың әрқайсысына ерекше назар аударуы керек. Бұған мысал ретінде баламен қарым-қатынас жасау кезінде басын изеп, нұсқау болып табылады, бұл сыныптағы ауызша әңгіменің әсерін күшейте алады. Арнайы білім беру немесе инклюзив сыныптарында оқитын балалар сабақ барысында қарым-қатынастың көптеген түрлерінен де пайда көре алады. Мысалы, мұғалім ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға сыныптағы ауызша қарым-қатынастың тиімділігін арттыратын көрнекі құралды қамтуы мүмкін.

4. *Жанашырлық*

Жанашырлық өмірде әртүрлі формаларды алады, бірақ бұл тұжырымдама арнайы білім беру бағдарламасында көңілі қалған студенттер үшін өте пайдалы болуы мүмкін.

Жанашыр мұғалім ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттерге белгілі бір сабақтарды жеңу үшін қосымша уақыт қажет болуы мүмкін екенін түсінуге көмектесе алады. Мұғалімнің жанашырлығы ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылармен қарым-қатынас жасағанда сыныптағы жалпы білім беретін оқушыларға да оң әсер етеді. Сыныпта ерекше білім беруді қажет ететін мұғалім өз оқушыларының шағын топтағы өзара әрекеттесу кезінде бір-біріне көмектесуге талпындыру арқылы олардың жанашырлығын дамыта алады. Бастауыш мектеп сыныбында жанашырлықпен оқыту оқушылардың мұғалім сұрамай тұрып бір-біріне өз бетінше көмектесуіне әкелуі мүмкін.

5. Бағалау дағдылары

Жетістік тесттері, интеллект коэффициенті (IQ) сынақтары және мінез-құлық рейтингі шкаласы сияқты бағалау сынақтары мұғалімдерге ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттерін бағалауға көмектеседі.

Бұл формальды арнайы білім бағалаулары оқу жылының алдында, кезінде немесе одан кейін болуы мүмкін. Олар мұғалімдерге сабақтарын өзгертуге немесе жақсартуға көмектесе алады, бұл жеке оқушылардың жыл бойына сыныптағы оқуын барынша пайдалануын қамтамасыз етеді.

Арнайы білім беру мұғалімдеріне клиникалық психология, мектеп психологиясы және психо-білім беруді бағалау бойынша сабақтардан өту пайдалы болуы мүмкін, бұл мұғалімдерге IQ сынағы немесе жетістік сынағы сияқты тестке тікелей қатысы жоқ бағалау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

6. Практикалық және теориялық білім

Білім тұрақты орта емес. Арнайы білім беру мұғалімдерінің ғылыми дәреже алған кезде алатын теориялық және практикалық білімдері арнайы білім беру мұғалімі студенттеріне ең жақсы нәтиже беру үшін қажет нәрсенің бастамасы ғана.

Уақыт өте келе арнайы білім беру мұғалімдері білім беру және арнайы білім беру саласындағы жаңа әзірлемелер мен теориялардан хабардар болуы керек. Жаңа жетістіктер мұғалімдік мансабын бастаған кезде болмаған жаңа идеялар мен оқыту әдістерін дамытады.

7. Өте жақсы тыңдау дағдылары

Тыңдау дағдылары іс жүзінде кез келген жұмыс үшін талап болып табылады, бірақ тыңдау дағдылары арнайы білім беру мұғалімдері үшін өте маңызды.

Бұл екі жолмен де жұмыс істейді, өйткені мұғалімнің жеке оқушылармен қарым-қатынас жасау қабілеті көбінесе олардың баланың қажеттіліктерін тану және ата-аналардың алаңдаушылығын тыңдау қабілетіне негізделген. Мұғалімнің тыңдау қабілеті жақсы болса, олар үлгі көрсетіп, балаларға осы маңызды өмірлік дағдыны дамытуға көмектесе алады.

8. Шығармашылық ұйымдастырушылық қабілеті

Ұйымдастырушылық дағдылар кез келген дерлік сыныпта, әсіресе арнайы білім беру сыныбында пайдалы. Сынып бөлмесі әр түрлі қабілеттерге ие студенттердің сабаққа зейінін шоғырландыруды қиындатады. Үстелдер мен оқу материалдары сияқты физикалық нысандарды мұқият ұйымдастыру арқылы сыныптың пайдалы кеңістігін оңтайландыру сыныпқа тән хаосты азайтады.

9. Сабыр

Арнайы білім беру сыныбында мұғалім әр баланың оқу қабілеттерінде елеулі айырмашылықтарға тап болуы мүмкін. Арнайы білім беру мұғалімдері өз оқушылары үшін дараланған білім беру бағдарламаларын (IEP) жасауы керек, бірақ студенттерге жұмысты аяқтау немесе белгілі бір пәнді толық түсіну үшін қосымша уақыт қажет болғанда, оларға күтулерді жаңарту қажет болуы мүмкін.

Орта деңгейлі білім беру журналында жарияланған мақалада білім беруде шыдамдылық маңызды, өйткені алдыңғы білімге негізделген сабақтарды құру студент барған сайын күрделі ұғымдарды меңгеру үшін қажет бастапқы білімді түсініп, сақтаған кезде ғана мүмкін болады деп айтылған.

10. Табандылық

Forbes журналының есебінде әрбір үшінші мұғалім бес жыл сабақта болған соң жұмысын тастап кеткен. Мұғалімдердің жоғары ауысуының өкінішті салдары – мектеп аудандары кадрлық қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін маман емес мұғалімдердің санын көбейту керек. Арнайы білім беру саласында дайындығы жоқ мұғалімдер мүмкіндігі шектеулі балалармен қалай жұмыс істеу керектігін түсінуде айтарлықтай қиындықтарға тап болуы мүмкін.

11. Кәсіби еңбек этикасы

Арнайы білім беру орталары жиі әдеттегі сыныптарда жоқ қиындықтарды тудырады. Кәсіби шеберлік пен жетілдікті сақтау – арнайы білім беру мұғалімінің ең маңызды қасиеті Арнайы білім беру мұғалімінің шеберлігі

Мемлекеттік мектептерде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар туралы көптеген қайғылы стереотиптер бар.

12.Үлкен жауапкершілік

Арнайы білім беруді басты мақсат ретінде таңдаған мұғалімдер оқушылармен қоғамдастықтары алдында керемет жауапкершілікке ие. Мұғалімдерді дұрыс дайындау бағдарламалары жаңа мұғалімдерге осы 12 маңызды дағдыны дамытуға көмектесу үшін өте маңызды.

Мұғалімнің біліктілігін арттыру бағдарламасын табу толық уақытты оқыту мүмкіндіктерін ұсынатын, білім беру орталарында құрметке ие және болашақ мұғалімнің жұмысқа орналасу мақсаттарына жақсы сәйкес келетін бағдарламаны табуды білдіреді. Ең тиімді бағдарламалар сонымен қатар теңшелген уақыт кестелерін ұсынады, олардың нұсқауларын толық циклді тәсілге негіздейді және мемлекеттік білім беру агенттігі бекіткен бағдарламаны ұсынады. Қазіргі заман мектептері осындай адамдарды тәрбиелеп шығаруы тиіс. Мұғалім сабақ беруде, оқушыны тәрбиелеуде осындай қасиеттерді бойларына сіңіре отырып , заман талабына сай оқушыны шығару ұстаздардың міндеті болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарына арналған мемлекеттік бағдарламасы. - Астана, 2010.
2. Әлеуметтік педагог. – 2010. - №4.
3. http://m.egov.kz/cms/kk/articles/secondary_school/2F05inclsiveeducation?mobile=yes

УДК 372.857

ИНТЕГРАЦИЯ АКАДЕМИЧЕСКОГО ПИСЬМА В ПРОЦЕСС ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ

Ақыт М.[1], Интыбекова М.[1], Серікбаева Ғ.[1], Мырзабаева Ф.[1]
[1]Магистрант 2 курса ВКУ им.С.Аманжолова ОП 7М01505-Биология
Усть-Каменогорск, Казахстан

Аннотация. *Умение писать научные тексты является важнейшей исследовательской компетенцией. Сегодня научная коммуникация не ограничивается национальными, институциональными и даже дисциплинарными рамками. Практика написания ясного, емкого и убедительного научного текста сегодня требуется не только в студенческих работах, но и учащиеся школы должны использовать академическое письмо при написании эссе и проектных работ. Поэтому в данной статье рассмотрены идеи интеграции академического письма в процесс обучения на уроках биологии.*

Ключевые слова: *академическое письмо, биология, критическое мышление.*

Современное образование стремится создать учебную среду, которая не только передает факты, но и развивает навыки, необходимые для успешной адаптации в современном мире. Интеграция основ академического письма в учебный процесс является одним из путей достижения этой цели. В данной статье рассмотрим, как использование академического письма на уроках биологии может повлиять на развитие навыков письменной коммуникации и критического мышления у учащихся.

Биология, будучи многогранной наукой, предоставляет уникальные возможности для развития навыков письменной коммуникации. Учащиеся могут изучать и описывать биологические процессы, проводить исследования, формулировать гипотезы и выводы. Использование языка науки требует точности и ясности выражения мыслей, что способствует развитию навыков написания (письменная коммуникация в биологическом контексте).

Внедрение академического письма на уроках биологии также способствует развитию критического мышления у учащихся (Критическое мышление через письмо). Анализ научных статей, написание рецензий, формулирование собственных исследовательских вопросов – все эти задачи требуют от учеников критического взгляда на информацию, умения выделять ключевые аспекты и оценивать их значимость.

Работы, такие как исследование Джулии М. Кристенсен (Julia M. Christensen) и ее коллег из Университета Северной Каролины, подчеркивают, что ученые, обладающие хорошими навыками письменной коммуникации, часто более успешны в публикации своих исследований. Интеграция письма в учебный процесс в биологии может служить основой для формирования этих ключевых навыков (Связь между письменной коммуникацией и успешностью в научных исследованиях).

Эмили С. Сперлинг (Emily S., Sperling A.S.) и ее коллеги из Университета штата Калифорния указывает на то, что задачи по научному письму стимулируют критическое мышление студентов и развивают их способность анализа информации. Этот аспект особенно важен в контексте уроков биологии, где ученики часто сталкиваются с множеством данных и теорий. (развитие критического мышления через научное письмо: Исследование).

Исследование Джеймса Дж. Сладжа (James J. Slade) и других ученых из Университета штата Огайо подчеркивает, что студенты, занимающиеся написанием научных работ, лучше усваивают биологические концепции. Это связано с тем, что процесс написания

требует углубленного понимания материала (влияние письменной работы на понимание биологических концепций).

Работы, такие как исследование Лесли Мей (Leslie May) и ее соавторов из Университета Бригхэма Янга, подчеркивают важность обучения научной грамотности, включая умение эффективно и точно выражать свои идеи. Интеграция академического письма на уроках биологии может способствовать формированию этой грамотности (Способствование научной грамотности).

Исследования ученых подтверждают, что интеграция академического письма в уроки биологии имеет потенциал значительно улучшить образовательный процесс. Развитие навыков письменной коммуникации и критического мышления через практику научного письма может не только улучшить успеваемость студентов, но и подготовить их к успешной научной карьере в будущем.

В работе А.С. Роботовой представлена авторская позиция по поводу обучения студентов академическому письму и академической работе. Ученый считает, что проблема подготовки нового поколения учёных намного шире и глубже. Её решение связано с существенным улучшением общекультурной, теоретико-методологической, научной и профессиональной подготовки будущего учёного, с развитием ещё на школьной ступени особого отношения учащихся к созданию текста. В работе приводятся доводы в пользу необходимости обучать учащихся речевой деятельности, обосновывается насущная потребность в создании усложняющейся системы письменных самостоятельных работ, выполняемых студентами в высшей школе. Это должна быть коллективная работа преподавателей разных специальностей на всех уровнях образования.

Преимущества интеграции академического письма

1. Развитие навыков самостоятельного исследования: Академическое письмо побуждает учащихся искать информацию, анализировать данные и формировать собственные выводы, что способствует развитию навыков самостоятельного исследования.

2. Подготовка к высшему образованию: Умение писать в научном стиле и структурировать свои мысли является неотъемлемой частью подготовки к высшему образованию, где академическое письмо играет важную роль.

3. Повышение интереса к предмету: Вовлечение учащихся в процесс написания может сделать изучение биологии более интересным и практичным, позволяя применять теоретические знания на практике.

Интеграция академического письма в урок биологии может быть эффективным способом развития у школьников навыков письменного выражения, анализа и структурирования информации. Предлагаем несколько идей, как это можно осуществить:

Исследовательский проект:

Задайте ученикам тему для исследования в рамках биологического материала.

Попросите их провести независимое исследование, использовать академические ресурсы и написать отчет о результатах и выводах.

Критический анализ научной статьи:

Предоставьте статью по биологической теме и попросите учеников провести критический анализ.

Задайте вопросы о методах исследования, выводах, значимости исследования. Попросите их выразить свое мнение и поддержать его аргументами.

Эссе по экологической проблеме:

Обсудите с учениками актуальные экологические проблемы.

Задайте им написать эссе, в котором они анализируют причины проблемы, ее влияние на экосистему, и предлагают возможные решения.

Лабораторные отчеты:

Проведите лабораторные работы на уроке биологии.

Попросите учеников написать подробный отчет, включая описание процессов, использованных методов, полученные результаты и выводы.

Биография ученого:

Предложите учащимся выбрать известного биолога и написать биографию, обращая внимание на его вклад в биологическую науку и методы исследования.

Сравнительный анализ видов:

Разделите учеников на группы и дайте каждой группе задачу исследовать два вида организмов.

Попросите написать сравнительный анализ этих видов, включая структуру, функции органов, их экологическую роль и взаимодействие с окружающей средой.

Дневник наблюдений:

Задайте ученикам вести дневник наблюдений за изменениями в природе.

Попросите их делиться своими наблюдениями в форме записей, а затем анализировать их, обосновывать собственные выводы.

Подобные задания помогут учащимся развивать навыки письменного выражения, анализа и оценки информации, а также погружаться в биологический материал более глубоко.

Несмотря на множество преимуществ, интеграция академического письма в уроки биологии также представляет вызовы. Необходимость обучения учеников школ основам научного письма требует дополнительных ресурсов и времени. Однако, преодолев эти трудности, образовательные учреждения смогут обеспечить своим учащимся не только знания в области биологии, но и важные навыки, необходимые для успешной научной деятельнотси.

Интеграция основ академического письма на уроках биологии – это шаг в направлении создания образовательной среды, которая готовит учащихся к активной жизни в современном обществе. Развитие навыков письменной коммуникации и критического мышления через биологическое образование не только поднимает качество обучения, но и вносит вклад в формирование компетентных и образованных граждан.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ЛИТЕРАТУР:

1. Островская Елена Сергеевна, Вышегородцева Ольга Владимировна Academic Writing: концепция и практика академического письма на английском языке // Высшее образование в России. 2013. №7. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/academic-writing-kontseptsiya-i-praktika-akademicheskogo-pisma-na-angliyskom-yazyke.

2. Гейко О. А. Методологические основы формирования предметно-языковой компетенции обучающихся 7–8 классов в условиях билингвального обучения биологии methodological basis of formation of subject-language competence of students in grades 7-8 in the context of //Сетевое издание Научный журнал.

3. Короткина И. Б. Академическое письмо: необходимость междисциплинарных исследований //Высшее образование в России. – 2018. – №. 10. – С. 64-74.

4. Зашихина И. М. Академическое письмо: дисциплина или дисциплины? //Высшее образование в России. – 2021. – №. 2. – С. 134-143.

УДК 37.017.924

ПРИНЦИПЫ ГУМАНИЗМА КАК ОСНОВА МЕЖКУЛЬТУРНОГО ОБЩЕНИЯ

Урунбасарова Элеонора Адаловна
доктор пед.наук, профессор
Учреждение «Esil University»,
Кенжебулатова Асия Микояновна
старший преподаватель
КазУТБ,
Алькеева Сауле Мухамеджановна
старший преподаватель, магистр пед.наук
НАО "Медицинский университет "Астана"
Баймагамбетова Кульбаршин Нурбаевна
старший преподаватель, магистр фил.наук
НАО "Медицинский университет "Астана"

Аннотация: *В статье автор раскрывает содержание принципов гуманизма, на которые человек должен опираться в межкультурном общении.Так, принцип идейной целеустремленности, по мнению автора, должен базироваться на определенных общечеловеческих основах и ценностях, таких как долг, совесть, честь, достоинство. В статье утверждается, что без опоры на принципы гражданственности, патриотизма и интернационализма, оптимизма человека не может быть качественных результатов в процессе межкультурного общения.*

Ключевые слова: *принципы гуманизма, межкультурное общение, принцип идейной целеустремленности, принципы гражданственности, патриотизма и интернационализма, оптимизма, долг, совесть, честь, достоинство.*

Современный мир сложен, многообразен, динамичен, пронизан противоборствующими тенденциями. Он противоречив, но взаимозависим, во многом целостен. Развитие общественных отношений сопровождается углублением отношений общения и разветвлением связей человека с человеком, народа с народом, общества с обществом, то есть развитием процессов социальной коммуникации.

Межкультурная коммуникация – одно из важных явлений современного общества, которое заметно сказывается на развитии общественных отношений внутри каждой страны и между странами и народами.

Актуальность проблем межкультурной коммуникации связана не только с познавательным интересом к иным культурам и стремлением обогатить свою культуру, но и с объективными социальными, политическими и экономическими процессами, с возросшим числом контактов между представителями разных народов в самых разных областях современной общественной жизни. Сегодня становится всё более очевидным, что технологическое развитие и тесное сотрудничество в самых различных сферах заставляют общаться людей, принадлежащих к различным культурам.

Контакты с носителями культур, совершенно не похожих на родную, превратились из фактов биографии отдельных людей в нечто само собой разумеющееся, повседневное. Это поставило проблематику межкультурной коммуникации в ряд самых актуальных [1;59].

В последние годы социальные, политические и экономические потрясения мирового масштаба привели к небывалой миграции народов, их переселению, расселению, столкновению, смешению, что, разумеется, приводит к конфликту культур [2; 18].

Становясь участниками любого вида межкультурных контактов, люди взаимодействуют с представителями других культур, зачастую существенно

отличающихся друг от друга. Отличия в языках, национальной кухне, одежде, нормах общественного поведения, отношении к выполняемой работе зачастую делают эти контакты трудными и даже невозможными. Но это лишь частные проблемы межкультурных контактов. Основные причины их неудач лежат за пределами очевидных различий. Они – в различиях в мироощущении, то есть ином отношении к миру и к другим людям.

В то же время научно-технический прогресс и усилия разумной и миролюбивой части человечества открывают все новые возможности, виды и формы общения, главным условием эффективности которых является руководство в своей жизни и деятельности принципами гуманизма.

Эти принципы должны стать генеральным направлением жизни и профессиональной деятельности каждого человека и особенно педагога.

Условно можно выделить следующие принципы.

Прежде всего, по-видимому, следует назвать принцип идейной целеустремленности человека в его жизнедеятельности и общении. Какие бы ни происходили социальные и политические изменения, человек не может оставаться без соответствующих идейных взглядов и позиций, без идеалов, которые должны базироваться на определенных общечеловеческих основах и ценностях, таких как долг, совесть, честь, достоинство.

Долг - это совокупность предъявляемых к человеку обществом, коллективом, профессиональной группой требований, выступающих перед ним в виде обязанностей, соблюдение которых становится его внутренней моральной потребностью.

Отношение к долгу у разных людей может быть различным. Один человек выполняет его предписания, опасаясь осуждения окружающих, то есть не нарушает его потому, что ему самому это невыгодно.

Другой - потому, что хочет заслужить одобрение коллег, похвалу руководства (потому, что, возможно, заметят, спасибо скажут).

Третий - потому, что убежден: этого требует коллектив, профессиональная группа, общество. (Поступаю в соответствии с долгом, потому что так нужно).

Для четвертого выполнение долга является его внутренней потребностью, вызывающей у него нравственное удовлетворение. (Люблю людей, жизнь, делать добро людям - это самому так приятно).

Последний вариант - наивысшая, вполне зрелая ступень в развитии долга.

Вместе с тем, нравственная жизнь общества выработала иной регулятор, действующий там, где долг недостаточно эффективен. Таким регулятором является совесть.

Совесть - это сознание и чувство моральной ответственности человека за свое поведение перед самим собой и внутренняя потребность поступать в соответствии со своими личными представлениями о справедливости и добре.

Совесть как регулятор поведения на человека воздействует по-разному. Более развитой является та совесть, которая устойчиво, неотвратимо влияет на выбор, предостерегает человека от поступков безнравственных, чем та, которая лишь вынуждает человека переживать по поводу совершенного им морально неоправданного поступка.

Можно говорить о слабом развитии моральной потребности поступать по совести в случаях, когда человек ищет оправдания своему отступлению от требований морали, что нетерпимо в любой деятельности.

Честь - моральное понятие, указывающее на общественное признание деятельности человека, его заслуг, проявляющееся в уважении к нему, а также в его авторитете, доброй славе. Сама этимология слова "честь" указывает на его происхождение от слов "чтить", "почитать", "уважать".

С другой стороны, честь, если говорить об отношении человека к своей чести, проявляется в стремлении добиться общественного признания, положительной оценки со стороны окружающих. В этом значении честь обнаруживает себя как сознание и чувство, присущее индивиду. В понятии "честь", следовательно, в единстве выступают и оценка со стороны общественного мнения, и субъективная, личностная потребность в положительной оценке.

Потребность в признании, уважении, авторитете обнаруживается у тех, кто ценит достоинство.

В объективном плане достоинство означает моральную ценность, значимость человеческой личности.

Нравственное достоинство - это самоуважение, сознание и чувство своей ценности как личности. Оно обнаруживается в сопротивлении человека всяким попыткам унизить, оскорбить, оклеветать себя, ввести других людей в заблуждение относительно своей личности, вызвать у других людей по отношению к себе неприязненные чувства.

Достоинство человека неразрывно связано с верой в самого себя, в свои умственные и нравственные силы и творческие возможности. Неверие в себя деморализует человека, расслабляет и часто опустошает его, поскольку препятствует раскрытию его дарований, обнаружению заложенных в нем возможностей. Воспитание Веры в себя - это одновременно воспитание в себе сознания и чувства достоинства.

Чувство собственного достоинства дисциплинирует человека, заставляет предъявлять к себе повышенные требования, не довольствоваться достигнутым, стремиться к нравственному идеалу.

Сознание и чувство достоинства – это та нравственная сила, которая заставляет человека во всех обстоятельствах жизни выполнять и требовать от окружающих выполнения простых норм нравственности, норм человеческого общения, культуры взаимоотношений, элементарных норм гуманизма и справедливости.

Право на достоинство человек обретает с момента появления на свет. Когда говорят, "Береги честь смолоду", имеют в виду, что доброе имя человек начинает завоевывать с первых шагов своей жизни, последовательно обнаруживая сознательность, принципиальность, честность, искренность, выполняя впоследствии свой профессиональный долг.

Хотя в вычленении принципов градация, разумеется, условная, тем не менее, следующим следует назвать, на наш взгляд, принцип гражданственности, патриотизма и интернационализма, без опоры на которые не может быть нравственного поведения. Интернациональное воспитание данного принципа должно быть доведено до уровня не только понимания и принятия другого народа, но и до восхищения им: его культурой, языком, традициями, обычаями наряду с гордостью за свой народ, свой родной язык и культуру, то есть до стремления и умения "возвысить степь, не принижая горы". Как сказано у К.Мырзалиева, "Узбеками я восхищаюсь, поскольку свой народ люблю ... " [3; 67].

Следующий принцип - принцип гуманизма, на наш взгляд, является самым глубинным, стержневым, включающим в себя не только глобальное человеколюбие, но и любовь к конкретному человеку, деятельность и ответственность за его судьбу, за его формирование, гуманные отношения со всеми участниками трудового процесса и общения.

Ведь гуманизм - это совокупность идей и ценностей, утверждающих универсальную значимость человеческого бытия в целом и отдельной личности, в частности. То есть принцип гуманизма ориентирован на интересы каждого конкретного человека как личности, удовлетворение его потребностей.

И, наконец, принцип оптимизма, который человеку особенно необходим: принцип, вооружающий его, во-первых, верой в собственные силы, верой в людей, в преодоление любых трудностей, поистине абаевской верой ("Я вырвал бы язык всякому, кто говорит, что человек не исправим"), надеждой и верой в завтрашний светлый день общества, опять-таки истинно абаевским оптимизмом: "Ведь истина, что в мире нет ничего постоянного. Значит, и зло не вечно ... " [4;27].

Названные основополагающие нравственные принципы тесно связаны с базовыми нравственными категориями, определяющими сложный механизм функционирования нравственного самосознания личности. Они обозначают нравственные процессы, протекающие в субъективном мире личности, которые и составляют этот механизм функционирования ее нравственного самосознания, ее моральных ценностей: системы представлений о добре и зле, справедливости, чести и т.д., которые выступают своеобразной оценкой характера жизненных явлений, нравственных достоинств и поступков людей, социальной значимости их деятельности и отношений в обществе, межкультурного общения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Исмагилова Л. Актуальность проблем межкультурной коммуникации в современных условиях. – Алматы, 2012.
2. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово, 2000.
3.Мырзалиев Кадыр-сборник стихов «Бессонница» - Алма-Ата, 1967
4.Кунанбаев Абай – Назидания – Алма-Ата, 1983-160с.

УДК 323.28
МРНТИ 11.25.41

СПОРТ МЕКТЕПТЕРІНДЕ КҮРЕС ТҮРЛЕРІНЕН ОҚУ-ЖАТТЫҒУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ.

Аталиков Жандос Мухтарұлы
Алматы гуманитарно-экономикалық университеттің, Жаратылыстану педагогикасы және дене шынықтыру кафедрасының «7М01404 -Дене шынықтыру және спорт педагогтарын даярлау» мамандығының 2 курс магистранты.
Ғылыми жетекші - PhD докторы, қауымдастырылған профессор:
Дошыбеков Айдын Багдатович

Аңдатпа: *мақалада қазіргі спорт мектептеріндегі тәжірибе көрсеткендей бастапқы дайындық тобындағы болашақ спортшылардың құрамы осы үш жыл ішінде 50-70 пайызға дейін өзгеріске ұшырайтыны белгілі болды.*

Осы жағдайды анықтай келе топтағы жаттығушы балалардың құрамының өзгеруіне себеп болатын бірнеше факторлар белгілі болады, оларға: жергілікті жердегі спорт мектептеріндегі спорт түрлері санының шектеулі болуы; жаттықтырушы мамандардың аз болуы; жаттықтырушы маманның өз спорт түріне іріктеу кезінде өте көп балаларды «жарамсыз» деп тануы; балалардың басқа спорт түрлеріне жиі ауысуы.

Спорт мектептеріндегі жаттықтырушылар тек қана болашақта спорттық көрсеткішке жете алады деген балаларды іріктеп алып басқа балаларды спорттық

мектептен шығаруға мәжбүр, себебі жаттықтырушылардың еңбектерінің бағалануы бастапқы дайындық тобынан бастап баланың спорттық жарыстарда алған орындарының көрсеткіштеріне байланысты болуы.

Кілт сөздер: *тірек-қимыл, дербес, дене жаттығулары, салауатты өмірсалты, үздіксіз ынталандыру, спорт секциялар.*

Болашақ спортшыны қабылдау, оны белгілі бір спорт түріне бейімдеу спорт мектептеріндегі бастапқы дайындық топтарында жүзеге асырылады. Бастапқы дайындық топтарындағы жұмыс, спорт түрінің ерекшелігіне байланысты бір жылдан үш жылға дейінгі уақытқа созылады. Осы бастапқы дайындық тобынан бастап спорттық іріктеу жұмыстары үнемі жүргізіліп отырады.

Қазіргі спорт мектептеріндегі тәжірибе көрсеткендей бастапқы дайындық тобындағы болашақ спортшылардың құрамы осы үш жыл ішінде 50-70 пайызға дейін өзгеріске ұшырайтыны белгілі болды.

Осы жағдайды анықтай келе топтағы жаттығушы балалардың құрамының өзгеруіне себеп болатын бірнеше факторлар белгілі болады, оларға: жергілікті жердегі спорт мектептеріндегі спорт түрлері санының шектеулі болуы; жаттықтырушы мамандардың аз болуы; жаттықтырушы маманның өз спорт түріне іріктеу кезінде өте көп балаларды «жарамсыз» деп тануы; балалардың басқа спорт түрлеріне жиі ауысуы.

Спорт мектептеріндегі жаттықтырушылар тек қана болашақта спорттық көрсеткішке жете алады деген балаларды іріктеп алып басқа балаларды спорттық мектептен шығаруға мәжбүр, себебі жаттықтырушылардың еңбектерінің бағалануы бастапқы дайындық тобынан бастап баланың спорттық жарыстарда алған орындарының көрсеткіштеріне байланысты болуы.

Балалардың жиі спорт түрін ауыстыруының немесе спорттан мүлдем кетулерінің тағы бір себебі, қазіргі кездегі балаларға арналған жарыстардың үлкендерге арналған тәртіппен өтуі.

Қазіргі заманғы спорт деңгейі өзінің даму сатысында спорттық нәтижелердің өсуінде ғылыми және инженерлік жетістіктерге негізделген жаңа көзқарастарға маңызды рөл береді. Жаңа спорт ареналары, жаттығулар мен жарыстар үшін арнайы жағдайлар жасау ісіндегі жаңа жетістіктер, арнайы киім, құрал-сайманмен жарақтандыруды қолдану және құрастыру әлемнің мықты спортшыларының көрсеткіштерін күрт жақсартуға жеткізді, XXI ғасырға спорттың қандай негізгі бағыттарда қарыштап енетінін көрсетіп отыр.

Республика халқының дене қозғалысы белсенділігінің төмендігі жүрек-қан аурулары мен тыныс жолдары мүшелері ауруларынан өмір сүру жасының қысқартуына әсер етіп және өлім деңгейінің жоғары болуына әкеп соқтыратын факторлардың бірі болып отыр. Ел тұрғындарының тұратын аймағына қарай 5-тен 10,5 пайызы ғана дене шынықтырумен және спортпен жүйелі түрде шұғылданатындығы белгілі болып отыр.

Көптеген жаттықтырушылардың үлкен тәжірибесіне сүйене отырып спорттық күрес бойынша әдебиеттерді зерттеу мен талдау спорттық күрестегі денеден, қолдан, аяқтан қолмен ұстаудың он жеті түрін анықтауға мүмкіндік берді. Қармау-ұстаулардың бұл тізімі негізінде іске асыру қиындығы бойынша ұстау түрлерін жүйелеуге, жаттықтырушы, спортшылар мен ғылыми қызметкерлердің пікірлерін анықтау мақсатында сараптамалық бағалау жүргізілді.

Екінші жарыстың нәтижелері бойынша тәжірибелік топтың күрескерлері бірінші жарыстағыдай, теңдіктен жиі шығарды және шабуыл әрекеттерінде оларды нәтижелі қолданды. Сонымен қатар тәжірибелік топ күрескерлері қауіптен кейін жиі шабуылдауға тырысқанымен сәтсіз болды. Ал бақылау тобының күрескерлері дайындықсыз шабуылды сәтті өткізді. Статистикалық деректерді талдау дәлелді айырмашылықты көрсетеді.

Үшінші жарыста да көрініс сондай. Яғни тәжірибелік топтың күрескерлері теңдіктен жиі шығарды және шабуыл әрекеттерінде оларды нәтижелі қолданды. Сонымен қатар, тәжірибелік топ күрескерлері қауіптен кейін жиі шабуылдауға тырысқанымен сәтсіз болды. Ал бақылау тобының күрескерлері дайындықсыз шабуылды сәтті өткізді. Сонымен бірге, бақылау тобының күрескерлері теңдіктен шығарғаннан кейін шабуылдауға тырысты, дегенмен барлық шабуылдар сәтсіз аяқталды.

Осылайша, бақылау және тәжірибелік топ күрескерлерінің әдіс-тәсілдік салыстырмалы талдау нәтижелері бақылау тобына қарағанда қарсысайысты жүргізу дағдыларын игеруде тәжірибелік топтың жоғары мүмкіндіктерін көрсетті.

Педагогикалық тәжірибе барысында күрескерлердің екі тобы да бақылау жаттығуларының нәтижелерін жақсартты. Ал топ аралық айырмашылықтар статистикалық дәлелсіз болды.

Осы тәжірибелік жұмыстардың қорытындысы бойынша біз 9 кестеде көрсетілген әр ай сайын ойын түрінде өткізілген жарыстардың тиімді жақтары көп екендігін дәлелдеп шықтық.

Қорыта келе шет ел және Қазақстандық ғалымдардың спортшы ізбасарларды дайындаудағы жүргізген ғылыми-ізденістері мен нормативті құжаттарды саралау және жүргізілген ғылыми-педагогикалық зерттеу нәтижелері төмендегідей қорытындылар жасауға мүмкіндік береді.

Біріншіден, бастапқы дайындық топтарында ізбасарларды даярлау көп жылдық спортшы даярлау жұмысының ең маңызды кезеңінің бірі екендігін атап өтеміз.

Екіншіден, отандық және шет ел ғалымдары таңдаған спорт түріне мамандандыруды спорт мектептеріндегі бастапқы даярлық топтарынан бастау керектігін бірауыздан қолдамайтындықтары айқындалды.

Үшіншіден, зерттеу барысы шетелдік ғалымдар мен мамандардың спорттық бейімділікті анықтау саласы бойынша ғылыми ізденістер жасағандығын, оның нәтижелерін тек өздерінің спорт мектептеріндегі оқу-жаттығу жұмыстарына енгізгендіктерін көруге болады.

Осы зерттеу бағыты бойынша Қазақстандық ғалымдар ішінде Е.А. Алимхановтың «Балуанның дене-күш қабілеттерін арттыру» атты еңбегі, Б.К. Қаражановтың «Медико-биологические и психологические особенности спортивной борьбы» атты еңбегі және Д.Б. Тұрлыхановтың «Отбор перспективных спортсменов и планирование учебно-тренировочного процесса в ДЮСШ и СДЮШОР» атты еңбектерінен басқа бастапқы дайындық топтарында спортшы ізбасарлар даярлау проблемаларына байланысты ғылыми ізденістердің жоқ екендігі анықталды.

Төртіншіден, қазіргі спорт мектептерінде қабылданған спорттық күреске арналған оқу-жаттығу бағдарламасы 250 млн халқы болған Кеңес Одағы кезінде қабылданған бағдарлама және осы бағдарламаның мазмұны қазіргі 16 млн халқы бар Егеменді Қазақстан жағдайына бейімделмей қолданысқа енгізілгендігін көруге болады.

Осы жағдай спортшы ізбасарлар даярлау және спортқа дарынды балаларды іріктеу мәселесіне байланысты бастапқы дайындық топтарына арналған арнайы оқу-жаттығу бағдарламасын жасау спорт мектептеріне қажет екендігін көрсетті.

Бесіншіден, қазіргі спорт мектептеріндегі нормативтік құжаттар спорт түрлеріне баланы бірден мамандандыруды көздейтіндігі және спорттық жарыстарды ересектер үшін қабылданған ереже бойынша өткізу орын алғандығы, және осындай жағдай балалар денесіне, психологиясына үлкен күш түсіретіндігі анықталды.

Жүргізілген зерттеулер мен алынған нәтижелер төмендегідей **тұжырымдар** жасауға мүмкіндік береді:

1 Отандық және шет ел мамандары мен ғалымдары спорт мектептеріндегі бастапқы дайындық топтарындағы оқу-жаттығу жұмыстарын спортшы даярлаудағы өте жауапты кезеңі деп санайды.

2 Бастапқы топтардағы жаттығу бағдарламасының мазмұнына сай болашақ спортшыны іріктеу, спорттық мамандандыруды дәл табу жұмысының осы кезеңде іске асырылатынын дәлелдейді.

3 Бала ағзасының физиологиялық даму ерекшелігін ескере келіп бастапқы дайындық топтарында балаларға жаттығу жүктемесін жоспарлау кезінде ептілік пен жылдамдық, координациялық түрлеріне баса көңіл аудару керектігі анықталды.

4 Қазіргі спорт мектептеріндегі жас балаларға арналған сынақ-тестілерінің ақпараттық дәлдігінің төмен екендігін көрсете келіп, бала физиологиясының даму ерекшеліктеріне қарай оқу-жаттығу мазмұнына толықтырулар мен өзгерістер енгізу қажеттігі туындайды.

5 Спорттық жарыстарға баланы ерте жастан қатыстыру бала ағзасына және психологиясына үлкен ауыртпалық түсіретіндігін ескере келіп балаларға арналған жеке жарыс бағдарламасын жасау керектігін көрсетеді.

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНДА ТАНЫСҚАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1 Қаражанов Б.Қ. Медико-биологические и психологические особенности спортивной борьбы. - Алма-Ата: Каз ИФК, 1985.- С. 15.

2 Алимханов Е.А. Балуанның дене-күш қабілетін арттыру.- Алматы, 2004.- Б. 9.

3 Тұрлыханов Д.Б. Отбор перспективных спортсменов и планирование учебно-тренировочного процесса в ДЮСШ и СДЮШОР.- Астана, 2002.- С 22.

4 Юсупов Х.М., Шорин Г.А. К вопросу спортивного отбора в секции борцов 1978 // Научная конференция «Управление тренировочным процессом спортсменов высшего разряда 1978».- 1978. - С.7.

5 Сиккут Т.Х. Отбор юных борцов на начальном этапе обучения // Эффективность ст. тренировку.- Тарту, 1984.- С. 55.

6 Мелихова Т.М. Организационно-методические основы технологий спортивного отбора // Теор. и пр.физ.культ.-М., 2007.- №4.- С. 32.

7 Юшков О.П. Новое в системе подготовки детей, занимающихся спортивной борьбой // Теор. и пр.физ.культ.-М.,1975. – С. 45.

8 Коджаспиров Ю.Г. Новое в методике начального обучения юных борцов // Сортивные барьба Ежегодник. - М., 1982. - №5. – С. 23.

9 Платонов К.К. Проблемы способностей. – М.: Педагогика, 1972. – С. 79.

10 Находкин В.В. Личностное становлеие юного спортсмена в процессе дифференцированного обучения и отбора // Физическая культура воспитание, образование тренера.– 2007. - №21. – С. 40

УДК 323.28
МРНТИ 11.25.41

САМБО КҮРЕСІМЕН ШҰҒЫЛДАНАТЫН ЖАСӨСПІРІМ БАЛУАНДАРДЫҢ ҚОЗҒАЛЫСЫ САПАЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ НЕГІЗДЕРІ.

Әлімхан Аяхан Қыдырәліқызы
Алматы гуманитарно-экономикалық университеттің, Жаратылыстану педагогикасы және дене шынықтыру кафедрасының «7М01404 -Дене шынықтыру және спорт педагогтарын даярлау» мамандығының 2 курс магистранты.
Ғылыми жетекші - PhD докторы, қауымдастырылған профессор:
Дошыбеков Айдын Багдатович

Аңдатпа: *Мақалада самбо күресімен шұғылданатын жасөспірім балуандардың жылдамдық- күш сапаларын жетілдіру жолдарын ғылыми тұрғыда негіздеу болып табылады. Адамзаттың ұлы тарихы күрес арқылы қалыптасып дамыиды. Тіршіліктің әрбір сәті, әр минуты, сағаты және күні күреске толы. Жер бетіндегі барлық тіршілік иесі өмір үшін күреседі, яғни «күрес» деген бір ауыз сөздің мәні мен мағнасы тереңде жатыр. Қазіргі таңда дзюдо, самбо, қазақ күресі, грек-рим, еркін күрес деп ен тағып, дүбірлі бәсекелер ұйымдастырып жүрген атаулы сайыстардың түп негізі-жұмыр басты пенденің, яғни адамзаттың заңғар дүниеде тіршілік етуі үшін ұмтылысынан, жанталасып әрекеттенуінен бастау алғаны ақиқат. Басқа ұлттық күрес түрлері сияқты самбо күресінің өзіндік даму, қалыптасу тарихы бар.*

Кілт сөздер: *тірек-қимыл, абсолюттік күш, дене жаттығулары, қатынастық күш, күш, қозғалыс сапалары.*

Самбо күресі жүйесінің тарихы бәрінен бұрын екі айтулы тұлғалардың атымен, яғни Виктор Афанасьевич Спиридонов және Василий Сергеевич Ощепковтер мен байланысты. В.А. Спиридонов 1919 жылы Қызыл Армияның Бас бронды басқармасында қызмет атқарып, соңынан әскерге шақыруға дейінгі спорт нұсқаушыларын даярлап, Ленин атындағы Москва аймақтық курсына оқытушы болып, онда ол «қарусыз қорғану және шабулдау» пәні бойынша бас жетекші маманы міндетін атқарады.

Ол бірінші рет отандық, өзін-өзі қорғау тәсілдерін топтастырып, әдістердің атауларын ендіреді. Бұл ендірілген терминдер самбода және басқа да жеке сайыс түрлерінде осы кезге дейін пайдаланылып келеді. 1921 жылы “қолданыстағы жүйенің ең таңдаулы жақсы әдістерімен, тәсілдерімен құрастырылған жаңа жүйенің” негізі қаланады. Басында, 1923 жылы спортшы – Чекистер, шекарашылар, милиционерлерді біріктірген “Динамо” спорттық қоғамы құрылады.

В.А. Спиридонов Динамо қоғамында "қарусыз өзін-өзі қорғау" спорттық қолданбалы пәні саласы бойынша жұмыстарды басқарды. Ол нұсқаушы мамандарды дайындау жұмыстарымен белсенді шұғылданады.1927, 1928, 1933 жылдары “қызметке пайдалану үшін” деген айдармен Спиридоновтың үш кітабы баспадан шығады. Бұл кітаптарда ол өзін-өзі қорғаудың жаңа жүйесінің негізгі принциптерін мазмұндайды.

Спиридоновтың айтқан принциптері, сонымен бірге жекпе-жекті жүргізудің айлалы әдіс-тәсілдерін, оқытып-үйрету әдістемесі, яғни оның өзінің қатысуы мен және басқаруымен қаллыптасқан жүйесі қазіргі заманғы қарусыз өзін-өзі қорғау жүйесіне, яғни “самбоға” бұл жүйенің іргетасының қуатты бөлігі ретінде толық қанды енген. Виктор Афонасьевич Спиридонов ауыр соғыс жылдарында, яғни 1943 жылы қайтыс болды. Оның идеялары мен принциптерін Василий Сергеевич Ощепков (1892-1937) одан әрі жалғастырып, жетілдірді. В.С. Ощепков 11 жасында жетім қалып, 29 қазан 1911 жылы 18 жасында Кодоканға түсіп, оны бітіріп Дзюдодан қара белбеу алады.

Қазіргі таңда біздің егеменді еліміздің дене мәдениеті саласы мамандарының алдында тұрған негізгі мақсат дені сау, рухы таза, еңбекке, отанын қорғауға дайын, ерік-жігері шыңдалған, өскелең өмір жолдарының күтілмеген қиындықтарына төзімді, жаңа заманның белсенді жас ұрпағының жеке тұлғасын қалыптастыру болып табылады. Осы тұрғыда ел тұрғындары арасында жалпы көпшілік спортты бүкілхалықтық деңгейге көтеру мәселесі күн тәртібінен түсірілмей тұр.

Қозғалыс әрекетінің нәтижелілігі мен мүмкіндіктерін аңықтайтын маңызды дене қозғалысы сапаларының бірі күш болып табылады. Қимылдық-қозғалыс әрекетін меңгеру тек дағдыны қалыптастырып қана қоймайды, сонымен бірге дене жаттығуларын орындауға мүмкіндік беретін қажетті күш, жылдамдық (шапшаңдық), төзімділік, шыдамдылық, ептілік және иілгіштік сияқты сапалық ерекшеліктерінің дамуына да байланысты.

Күш және оны тәрбиелеу әдістері. Самбо күресімен шұғылданатын жасөспірім балуандардың күшін, оның сыртқы қарсылық күшті жеңетін қабілеті немесе оған бұлшық ет күшімен қарсы тұру мүмкіндігі болып табылады. Күшті дамыту бұлшық еттің физиологиялық өзгерісімен, яғни бұлшық ет талшықтарының өсу және жуандауы нәтижесінде жүреді.

Самбо күресімен шұғылданатын жасөспірім балуандардың күш сапаларын жалпы және арнайы дамыту жаттығулары арқылы арттыруға, дене құрылысын елеулі дәрежеде өзгертуге болады. Дене күші **абсолюттік** және **қатынастық** болып бөлінеді.

Абсолюттік күш - нақтылы қимылдық қозғалысқа қатысатын барлық бұлшық ет топтарының жиынтық күш.

Қатынастық күш - адам денесінің (көлемінің) 1кг салмағына тура келетін абсолюттік күштің мөлшері. Балуандардың дене күші сапаларын **динамометрдің** жәрдемімен айқындауға болады. Әбділлаев Ә.К.
Оңалбек Ж.К. [5].

Дене тәрбиесі мен спорта басты (глобольный) шаршап, шалдығумен жиі бетпе-бет кездесуге тура келеді. Жүгіру, жүзу, шаңғымен жүру, сияқты жаттығуларда дене бұлшық еттері түгелдей қатысады. ***Төзімділіктің екі түрі айырмаланады - жалпы және арнайы.*** Жалпы төзімділік бұл жұмысты бірқалыпты қарқынмен қуатты қалыпта қамтамасыз ететін ***аэробты*** төзімділік қорлардың есебінен ұзақ уақыт жұмыс істей білу қабілеті. Бұл анықтамада жоғары емес қарқын барынша шартты түрде, өйткені біреулер үшін бұл берілген жүктеме жоғары болып саналмауы, ал басқа біреулер үшін ол жоғары болуы мүмкін. Жұмысты аэробты қуатпен қамтамасыз ету анықтаушы белгі болып табылады. Жалпы төзімділікті тәрбиелеуге цикл мен орындалаты жаттығулар жәрдемдеседі. Мысалы, ұзақ жүгіру, шаңғымен қозғалу, жүзу, қайық есу, велосипед айдау және т.б.

Жалпы төзімділік - арнайы төзімділікті тәрбиелеудің негізі. Атап айтқанда, жалпы төзімділікке тәрбиелеу, жүрек-қан тамырлары, тыныс алу және басқа жүйелердің жоғары үнемділікпен және тиімді жұмыс істеу мүмкіндігімен сипатталып (биохимиялық жұмыс барысын қоса), жалпы дене дайындығында негізгі уақыт бөлінеді.

Жалпы төзімділікті тәрбиелеудегі жаттығу жұмысы ағзаның вегетативтік жүйесінің белсенді оттегі алмасуы жаттығудың арттырылуымен, жоғары емес қарқынмен ұзақ жұмыс істеу арқылы, биохимиялық жұмыс тәртібінің жәрдемімен, жетілдірумен тұжырымдалады. Физиологтар аэробты төзімділіктің көрсеткіші ***оттегінің максимальді қажеттілігін өтеу қабілеті*** **(**ОМҚӨ**) ,** ОМҚӨ жинау жылдамдығы, ОМҚӨ-ң шегіне дейінгі шамасындағы деңгейінің жұмыс істеу қабілетін ұзақ уақыт сүйемелдеу болып табылады деп санайды. Соңғы көрсеткіш шыдай білу арқылы адамның ерік-жігер күш салуын көрсету қажеттілігімен байланысты.

Жалпы төзімділікті тәрбиелеу әдісі мына төмендегі түрлерге бөліну мүмкін: үзіліссіз, қайталау, үзіліспен, аралақашықтықпен және аралас жаттығуды орындау үлгілері.

Арнайы төзімділік - пайда болған шалдығуға қарамастан белгілі бір еңбек немесе спорттық қызметте жұмысты тиімді орындау қабілеті. Арнайы төзімділік түрлері былай айырмаланады: жылдамдық, күш, статикалық. Кейбір спорт ойындарындағы циклмен орындалатын жаттығуларда (100-200 метрге жүгіру) жылдамдық төзімділігі қысқа уақыт аралығында жаттығу қарқынының өте жоғарылығынан жүрек-қан айналу және тыныс алу жүйелері бұлшық еттерді оттегімен қамтамасыз ете алмауынан, елеулі оттегі жетіспеушілігінің пайда болуымен байланысты. Сондықтан бұлшық етте жұмыс атқаратын барлық биохимиялық жұмыс жүйелері түгелге дерлік оттегісіз жағдайда орындалады. Оттегі борышының көп көлемін қалпына келтіру жаттығу аяқталғаннан кейін іске асады. Тағыда төзімділіктің бір түрі айырмаланады күш төзімділігі, яғни жаттығуды ұзақ уақыт орындау талап етілетін елеулі күіш жұмсау қабілеттілігі.

Статикалық (тұрақты қалып) күш салу төзімділігі - тұрақты қалпын өзгертпей ұзақ уақыт аралығында бұлшық ет қуатын сақтай білу қабілеті. Кәдімгі жай кезде бұл тәртіппен жекелеген бұлшық ет топтары ғана жұмыс істейді. Мұнда оның созылуы арасында қарама-қарсы тәуелділік бар, яғни күш салу неғұрлым көп болса, солғұрлым жаттығудың созылу уақыты қысқа болады. Арнайы төзімділіктің басқа түрлері бар. Олардың әрқайсысы белгілі бір еңбек, тұрмыстық, қозғалыс әрекеті немесе жаттығу түріне сәйкес келеді.

Төзімділікті тәрбиелеу - күрделі қызмет тәртібі, өйткені ол шұғылданушылардан елеулі ерік-жігер күш салуын талап етеді. Төзімділік деңгейінің артуы сабақ барысында жаттығушылар белгілі бір дәрежеге дейін шаршап, өздерін нашар сезіну нәтижесінде байқалады.

Төзімділігі нашар балуан сенімсіз, олардан әртүрлі деңгейдегі келеңсіздіктерді күтуге болады, яғнй күші аз, барынша төзімдірек және жігерлі қарсыласынан ұтылуы да мүмкін. Сондықтан да спорттық күресте төзімділікті дамытуға үлкен маңыз береді. Төзімділік балуанның нәтижелі күресі тұрақтылығының ірге тасы болып табылады. Кейбір балуандар қандай да бір жаттығуды немесе жұмысты орындағанда шаршамайтындығымен таң қалдырады. Ал қалай кілемге шығып, белдесу бастаған сәттен кешікпей шапшаңдығы және қимыл дәлдігі төмендейді, яғнй бұл балуанның арнайы төзімділігі жетіспейді.

Арнайы төзімділік. Арнайы төзімділік тікелей күрестегі белдесулер кезінде тәрбиеленеді, сондықтан кілем үстіндегі белдесуді ешқандай басқа жаттығулармен алмастыруға болмайды.

Арнайы төзімділіктің даму негізі жалпы төзімділік болып табылады. Өйткені барлық жаттығулар жалпы төзімділікті дамытудан басталады. Шаршауды туғызатын кез келген жаттығу, кез келген дене жүктемесі, сол сияқты балуанның жүрек-қан тамыры мен тыныс алу жүйелерінің көтеріңкі қызметі жалпы төзімділікті дамыту қызметін атқарады. Жалпы төзімділікті дамытуға жүгірудің әр түрі, оның ішінде ойлы-қырлы, айдалған жерлермен жүгіру, коньки сырғанау, шаңғы тебу, футбол, баскетбол, қол добы ойындары және т.б. жақсы әсер етеді

Самбо күресі Қазақстандағы ТМД елдері мен алыс жақын шетелдерде беделі бар, жастарды тәрбиелеуде және өз Отанының патриоты және азаматы жеке тұлғасын қалыптастыруда жоғары дәрежеде әлеуметтік мәні бар приоритетті спорт ретінде танылымға ие. Бұл бүкілхалықтық, үнемі жүйелі дамытылып және жетілдіріліп отырылатын спорт түрі. Қазіргі таңда спорт түрлерінің жаттықтырушылары мен дене тәрбиесі оқытушыларының алдына қойылған міндеттерге спорттық қызметке оқушылардың, оның ішінде спортшылардың кешенді, үйлесімді дамуына жаңаша, өскелең өмір талабы деңгейіндегі қатынастар кіреді. Егер спортты жеке мақсат ретінде емес, яғни өзін-өзі жетілдіру және өздігінен орындау тәсілі ретінде қарастырсақ, мұнда жеке тұлғаның дамуы мен спорттық жетілуіне бірден бір мүмкіндік туғызуға жол ашатын, күштік жеке сайыстармен байланысты самбо күресі ерекше маңызға ие [38, 39]. Самбо күресі өмірде

қажетті барлық мына сапаларды пайдалану мен айқындаудың үлкен мүмкіндіктерін береді: жоғары деңгейдегі шегінде дене, психикалық, интеллектуалдық және рухани-адамгершілік [40, 42, 43, 44]. Экстремалды жағдайларға жақын, жарыстардағы жоғары қарқындалық шегіндегі күрес балуаннан жоғары деңгейдегі ерік-жігер және дене мүмкіндігі сапаларының максималды күш салуда жинақталып шоғырлануы көрінуін, ағзаның ішкі қорларының ашылуын талап етеді. Балуанның алдында спорттық шеберлікті одан әрі жетілдіру қарқынын арттыру және үйлесімді дамыту үшін жаңа мүмкіндік қорларын іздеудің проблемалары туындайды [45]. Қазіргі таңда зерттеуші ғалымдардың назары спорттағы психологиялық дайындық проблемаларына аударылуда [46, 47, 48, 49].

Біздің ғылыми зерттеу жұмысымыздың проблемасы самбо күресі бойынша жасөспірім балуандардың дене сапаларын және психологиялық даярлаудың интегралдау әдістері мен құралдарының мазмұнын өңдеп дайындау қажеттілігімен қорытындыланады.

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНДА ТАНЫСҚАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Назарбаев Н.Ә «Қазақстан -2030» Барлық Қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздік және әл-ауқатының арызы. Ел президентінің халықына жолдауы. Алматы. Білім, 1998 ж.

2. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. Мектепте 2005 ж.

3. Қазақстан Республикасының Президенті Ұлт көшбасшысы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан Халқына жолдауы. 27 қаңтар 2012 ж.

4. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің жылға дейінгі даму бағдарламасы. Білім және ғылым хабаршысы. Алматы. 2001 ж.

5. Әбділлаев Ә.К. Оңалбек Ж.К. Дене мәдениетінің ілімі және әдістемесі. Түркістан. 2004 ж.

УДК 325.29
МРНТИ 11.25.41

СТОЛ ТЕННИСІ ОЙЫНШЫЛАРЫН ІРІКТЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ДАЙЫНДЫҚ ӘДІСТЕМЕСІ

ЖАНӘДІЛ ЖАНДОС АЙДОСҰЛЫ
Алматы гуманитарно-экономикалық университеттің, Жаратылыстану педагогикасы және дене шынықтыру кафедрасының «7М01404 -Дене шынықтыру және спорт педагогтарын даярлау» мамандығының 2 курс магистранты.
Ғылыми жетекші - PhD докторы, қауымдастырылған профессор:
Дошыбеков Айдын Багдатович

Аңдатпа: *мақалада теннисшілердің дене қасиеттерінің даярлығы мен техникалық даярлықтың қанағаттанарлық деңгейіне ие, бірақ бұл ретте даярлықтың осы түрлерінің көрсеткіштері ақау коэффициентімен корреляцияланбайды, алайда ойындағы іс-әрекет тиімділігінің факторлық құрылымында жүгіру мен дәлдікке соққы жасаудың көрсеткіштері үлкен салмақты маңызға ие, бұл, біріншіден даярлықтың аталған түрінің ойындағы іс-әрекеттің тиімділігімен сызықтықсыз байланысқандығының растауы болуы мүмкін және екінші жағынан, сәрі табысты ойындағы іс-әрекет үшін жас теннисшілердің дене және техникалық даярлықтың жеткілікті деңгейі қажет болар.*

Кілт сөздер: *тірек-қимыл, дербес, дене жаттығулары, салауатты өмірсалты, үздіксіз ынталандыру, спорт секциялар.*

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев тұжырымдамада «2050 жылға қарай еліміз әлемдегі ең дамыған 30 мемлекеттің қатарына кіру тиіс» - деді. Адамды белгілі бір іс-әрекетке дайындау-бұл сол іс-әрекетке жемісті қатысуға дайындықты қалыптастыру процесі деген сөз.

Спорттың адам өмірінде алатын орны зор екендігін бәріміз білеміз. Спортпен айналысқан адамның денсаулығы мықты, өзі шыдамды болады. Біздің ата - бабаларымыз "тәні саудың – жаны сау" - деп бекер айтпаған. Спорттың қай түрімен айналысу адамның қабілетіне байланысты болады. Бұл туралы ұлы ойшыл Ибн Сина да өз шығармаларында айтқан. Ол сондай - ақ спортты мағынасына қарай жеңіл, ауыр, ұзын, қысқа сияқты бірнеше түрге бөлген. Денсаулық пен өмірді дамыту үшін кем дегенде спорттың 33 түрінен жаттығу жасау керектігін айтқан.

Спорт - елдің мерейін асырып, абыройын тасытатын сала. Тәуелсіздік жылдары ел спортшылары халықаралық ірі жарыстарда топ жарып, көк байрағымыз асқақтай түсуде. «Шынықсаң шымыр боласың», деген қағиданы ұстану. Осы бір тамаша сәттерде балалық шағың да еріксіз еске түсетіндей. Жалпы айтқанда, салауаттылыққа ынталандыру, дене тәрбиесі мен спортпен айналысуға үгіттеу. Себебі елді күні ертең ілгері апаратын – сауатты, білімді, дені сау жастар. Біздер осы елдің жас толқындарымыз. Сондықтан біздің мақсатымыз уақытты тиімді пайдаланып, сапалы қызмет етіп, өмірде өз орнымызды адаспай табуға барлық жағынан дайын болуымыз керек.

Соның ішінде стол теннисі «дене тәрбиесі» пәнінде студенттердің, оқушылардың білім жүйесінде өте кең тараған ойын. Бұл стол теннисінің спорттық және қозғалыс ойындары ретінде аса көп материалдық шығынды және спорттық жарыстарда, жаттығуларда аса көп орынды талап етпейді. Сонымен бірге ойын кезінде жоғары қозғалыс белсенділігі мен ерекшелене отырып студенттердің бойына жылдамдық, ептілік, қимылды басқарушылық, зейінділігін арттыру, әрекет жасау, көзбен мөлшерлеу, ойлау сияқты қабілеттіліктерін қалыптастырады. Жоғарғы жетістіктер спортының жедел дамуы спорт мектептеріндегі және теннис клубтарындағы жаттықтырушылар жұмысының тимділігімен тікелей байланысты болып отырған, спорт резервін дайрлау жүйесінің адекватты даму қажет техникалық іс-әрекетілігін анықтап отыр .

Стол теннисі біздің еліміздегі енді дамып келе жатқан спорт түрі болды және осындай болып қалыуда да бірақ осы ретте, бірқатар мамандардың зерттеу мәліметтері бойынша, балғын теннисшілерді даярлаумен айналысатын балалар спорт мекемелерінің жұмыс өнімділігі өте төмен болып қалуда.

Аталған фактінің растауы болып соңғы жылдары байқалып отрыған, елдің жеткіншектер командаларының теннис бойынша ең ірі халықаралық жарыстарда үнемі табыссыз өнер көрсетуі қызымет ете алады.

Қалыптасқан жағдайдың себептерінің бірі спорттық ғылымның қазіргі уақыттағы жетістіктерінің жаттықтырушылардың практикалық жұмысына тиісті көрініс таба бермеуінен деп білеміз.

Екінші бір себебі жүйенің өзін сапалық өзгерту есебіне қарағанда, оның ішкі резервтерін іздестіру есебінен қамтамасыз етілетін, даярлықты ұтымды етуден көрініс табуда.

Теннисшілерді даярлау жүйесіндегі осындай резервтердің бірі болып оқу-жаттықтыру процесін ұйымдастыруды спортшылардың қимыл-қозғалыс қабілеттерінің құрылымының ерекшеліктерін, психикалық және морфофункционалдық хал-күйін, техникалық шеберлігінің деңгейін ескеру негізінде жетілдіру болып табылады, командалық спорт ойындары, жаттығу процесінде орындалатын күш салулардың негізгі көлемі арнайы

бағытталған сипатта болатындығымен, ал даярлаудың басым тәсілдері ретінде техникалық-сипаттағы немесе ойын сипатындағы топтық және командалық жаттығулар қолданылатындығымен ерекшеленеді, ал бұлар, өз кезегінде, бірнеше мүмкін болатын варианттардан оптималды шешімді таңдап алуды бірқатар авторлар қарастырады. Осылайша, ойындағы қызмет, әрекетінде теннисшілердің алдында әрқашан да кез келген қалыптасқан ойын жағдайында ең дұрыс іс-әрекетті таңдап алу проблемасы тұрады.

Теннис практикасы және спорт психологиясы ойда шешім қабылдай білуге үйретудің ерекше мақнызды мәнін танып отыр. Автордың көрсетуі бойынша, дәл осы теннисшінің шеберлігі болып табылады, бұл ретте оны өндеуге, жасап үйренуге, мысалы, қытай теннисшілерінің даярлауда жаттығу уақыты бөлінеді.

Зерттеулердің нәтижесінде Дене шынықтыру емес жоғарғы оқу орындары үшін оперативтік ойлау жылдамдығының орташа деңгейі тән екендігі анықталды, бірақ бұл ретте оны бағалайтын тесттер көрсеткіштері мен ойындағы іс-әрекеттің тиімділігін көрсететін ақау коэффициентінің нық өзара байланысы анықталмады; бұл ойындағы іс-әрекеттерде жас спортшылардың интеллектуалдық мүмкіндіктерін жүзеге асырудың шағын дәрежесін куәландырады, бұл оперативтік ойлау жылдамдығын бағалайтын тесттердің көрсеткіштері ең аз салмақтық мәндерге ие болған олардың ойындағы іс-әрекеттердің тиімділігінің факторлық құрылымында көрініс тапты.

Теннисшілердің дене қасиеттерінің даярлығы мен техникалық даярлықтың қанағаттанарлық деңгейіне ие, бірақ бұл ретте даярлықтың осы түрлерінің көрсеткіштері ақау коэффициентімен корреляцияланбайды, алайда ойындағы іс-әрекет тиімділігінің факторлық құрылымында жүгіру мен дәлдікке соққы жасаудың көрсеткіштері үлкен салмақты маңызға ие, бұл, біріншіден даярлықтың аталған түрінің ойындағы іс-әрекеттің тиімділігімен сызықтықсыз байланысқандығының растауы болуы мүмкін және екінші жағынан, сәрі табысты ойындағы іс-әрекет үшін жас теннисшілердің дене және техникалық даярлықтың жеткілікті деңгейі қажет болар. Эксперименттік топтың жас теннисшілердің ойындағы ойлауын дамытудың жасап шығарылған әдістемесін пайдалану олардың теориялық техникалық міндеттерді – оның ішінде қалыптасқан ойын жағдайларының белгілерін бөліп көрсете және осылар бойынша оларды жіктей ілуінің есебінен шешім қабылдаудың жылдамдығы мен дұрыстығын айтарлықтай жақсартуға мүмкіндік береді. Дәл осы уақытта бақылау тобының сынаушыларында шешім қабылдау жылдамдығының көрсеткіші негізгі педагогикалық эксперименттің барысында айтарлықтай өзгермеді, теориялық тактикалық шешім қабылдау дұыстығының көрсеткіштері бастапқымен салыстырғанда анық жақсарады, бірақ эксперименталды топтың мәліметтерінен кем түседі. Үлкен тенниспен айналысатын спортшылардың жасына сай дамуын, қимыл дағдыларын меңгеруі барысында олардың дене дамының ерекшеліктері мен қиымл қозғалыс белсенділігінің реттілігі назарда болуы тиіс.

Спорт түрлерінің қай-қайсысы болмасын адам ағзасының мүшелері мен жүйелеріне тиімді әсер етумен қатар, шыныгу үдерістерін де қалыптастырады.

Үлкен және үстел теннисі спорт сүйер қауым үшін, әдемі спорт түрі ғана емес қозғалыс белсенділігін арттыратын, жетілдіретін тиімді әсерлерімен де ерекшеленеді. Дегенмен спорттың кез келген түріне таңдау жасамас бұрын ағза бейімділігін, жас ерекшеліктерін, қимыл дағдыларының ағзаға әсері мен тиімділігін ескеру барысында бірінші кезекте антропометрлік мәліметтер алынуы тиіс.

Анропометрлік өлшемдер жүргізу тәртібі, ерекшелігі,арнайы талаптарын ескере отырып іріктеу, спорт түрінен жетістікке ғана жеткізетін жол емес, спортшы ағзасының жасына сай дамуын бағалайға мүмкіндік беретін бірден бір тиімді тәсілдер болып табылады. Антропометрлік өлшем алу үшін:

1. Бой ұзындығы
2. Дене салмағы

Анропометрлік өлшемдер жүргізу тәртібі, ерекшелігі,арнайы талаптарын ескере отырып іріктеу, спорт түрінен жетістікке ғана жеткізетін жол емес, спортшы ағзасының жасына сай дамуын бағалайға мүмкіндік беретін бірден бір тиімді тәсілдер болып табылады.

Антропометрлік өлшем алуүшін: бой ұзындығы,дене салмағы, дене бөліктерінің диаметрлік өлшемдері Антропометрлік мәліметтер теннисπен айналысатын спортшылардың бойының ұзындығын дене салмағын және антропометрлік индекстерді анықтайтын танымал әдістердің бірі дене үйлесімділігін анықтауға арналған Кетле индексі бойынша толықтырылды. Кестедегі мәліметтерде, теннисшілердің бойларының ұзындығы орташадан жоғары екенін және дене салмақтарының ең жоғарғы көрсеткіші 74 кг болса, ең аз салмақ 65,6 кг дене салмағымен Кетле индексі бойынша жоғары көрсеткіш 31,2, ал төменгі мәлімет бойлары мен салмағының қатынасы сәйкес 22,4 деген мәліметтермен толықтырылып отыр. Кестедегі мәліметтерді диаграммалық сурет бойынша қарасақ ерекшеліктерді бірден байқауға болады.

Тамыр соғу жиілігінің мәліметтері бойынша анықталған сандық мәліметтер үстел теннисімен айналысатын спортшылардың дене бітімінің, жас ерекшлеіктерінің, таңдаған спорт түрлерінің түріне қарай айтарлықтай ауытқушылық, яғни

Қан тамырлар жүйесінің дене жүктемесіне дейін және жүктемеден кейінгі нәтижелері бойынша анатомия –физиологиялық заңдылықтарға сәйкес қалыпты болып есептелінеді. Ал, дипломдық жұмыстың мақсат-міндеттеріне сәйкес

Стол теннисімен айналысатын спортшылардың тамыр соғу жиілігінің көрсеткіштерімен салыстырғанда айтарлықтай өзгерістер байқалмады. Стол теннисі спорт сүйер қауым үшін, әдемі спорт түрлері ғана емес қозғалыс белсенділігін арттыратын, жетілдіретін тиімді әсерлерімен де ерекшеленеді. Дегенмен спорттың кез келген түріне таңдау жасамас бұрын ағза бейімділігін,жас ерекшеліктерін, қимыл дағдыларының ағзаға әсері мен тиімділігін есееру барысында бірінші кезекте антропометрлік мәліметтер алынуы тиіс.

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНДА ТАНЫСҚАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1 Қаражанов Б.Қ. Медико-биологические и психологические особенности спортивной борьбы. - Алма-Ата: Каз ИФК, 1985.- С. 15.

2 Алимханов Е.А. Балуанның дене-күш қабілетін арттыру.- Алматы, 2004.- Б. 9.

3 Тұрлыханов Д.Б. Отбор перспективных спортсменов и планирование учебно-тренировочного процесса в ДЮСШ и СДЮШОР.- Астана, 2002.- С 22.

4 Юсупов Х.М., Шорин Г.А. К вопросу спортивного отбора в секции борцов 1978 // Научная конференция «Управление тренировочным процессом спортсменов высшего разряда 1978».- 1978. - С.7.

5 Сиккут Т.Х. Отбор юных борцов на начальном этапе обучения // Эффективность ст. тренировку.- Тарту, 1984.- С. 55.

6 Мелихова Т.М. Организационно-методические основы технологий спортивного отбора // Теор. и пр.физ.культ.-М., 2007.- №4.- С. 32.

7 Юшков О.П. Новое в системе подготовки детей, занимающихся спортивной борьбой // Теор. и пр.физ.культ.-М.,1975. – С. 45.

8 Коджаспиров Ю.Г. Новое в методике начального обучения юных борцов // Сортивные барьба Ежегодник. - М., 1982. - №5. – С. 23.

9 Платонов К.К. Проблемы способностей. – М.: Педагогика, 1972. – С. 79.

10 Находкин В.В. Личностное становлеие юного спортсмена в процессе дифференцированного обучения и отбора // Физическая культура воспитание, образование тренера.– 2007. - №21. – С. 40

11 Попков В.Н., Захаров А.С., Малютин С.П., Фурманов Е.А. Перспективы отбора юных спортсменов в ДЮСШ // Проб. развит. физ. к. и спорт в дальном востоке. – 2001. - №23.– С. 54

12 Мемлекет басшысының 2010 жылғы 29 қаңтардағы «жаңа онжылдық-жаңа экономикалық өрлеу - Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына жолдауын іске асыру жөніндегі шаралар туралы Қазақстан Республикасы президентінің жарлығы. / Қазақстан Республикасы президенті мен Қазақстан Республикасы үкіметінің актілер жинағы. – Астана, 2010. - №11-12.

13 «2007–2011 жылдарға арналған «Қазақстан балалары» бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасының Үкіметінің 2007 жылғы 21 желтоқсандағы № 1245 қаулысы.

УДК 326.23
МРНТИ 11.25.41

СПОРТШЫЛАРДЫҢ ЖАРЫС АЛДЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДАЙЫНДЫҒЫ

Жарасова Баяжан Маусумхановна
Алматы гуманитарно-экономикалық университеттің, Жаратылыстану педагогикасы және дене шынықтыру кафедрасының «7М01404 -Дене шынықтыру және спорт педагогтарын даярлау» мамандығының 2 курс магистранты.
Ғылыми жетекші - PhD докторы, қауымдастырылған профессор:
Дошыбеков Айдын Багдатович

Аңдатпа: *мақалада спортшылардың жарыс алдында дайындығына қажетті заманауи психологиялық-педагогикалық тұрғыдан теориялық-әдіснамалық бағыт-бағдарларды талдау арқылы тұжырымдық қағиданы айқындау. Сонымен қатар, спортшының психологиялық дайындығы барысында жүзеге асырылатын оқу-тәрбие жұмыстары, тұлғада спорт үшін маңызы бар қасиеттерді қалыптастыру және жетілдірудегі негізгі іс-әрекеттер жүйесін жасау орындалады. Жарыс алдында жаттықтырушының міндеті спортшының тиімді әрекет етуін қамтамасыз ететін көңіл-күйін қолдап қана қою емес, сонымен қатар спортшының экстремалдық жағдай кезінде туындауы мүмкін жағымсыз психикалық жағдайын жедел реттейтін тәсілдерді қолдануға дайын болуы және жарыс үдерісі кезінде спортшының мінез-құлқы мен әрекетін басқарудың психологиялық әдістердің мәселелері қарастырылады.*

Кілт сөздер: *жалпы дене дайындығы, жоғары түрде оттегіні қолдану, арнайыдене дайындығы, спорт шебері, жалпы жетілдіру, дене жұмысына қабілеттілік.*

Қазіргі таңда тұлғаның қалыптасуы мен тәрбиелеу үрдісінің құрамдас бөліктері болып табылатын бірлік, өзара ықпал ету, өзара үйлесімділік мәселелерінде педагогикалық үрдістің жаңаруын дәлелдейтін тұжырымдар анықталады.

«Қазақстан жолы - 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Жолдауының толық мәтінін жариялады. Денсаулық сақтау саласындағы басты басымдық – алғашқы медициналық-санитарлық көмекті дамыту. Міндетті медициналық сақтандыру енгізу мәселесін зерттеген жөн. Мемлекеттің, жұмыс берушілердің және қызметкердің денсаулық үшін ортақ жауапкершілігі – медициналық қызметтің барлық жүйесінің басты қағидаты. Спортпен шұғылдану, дұрыс тамақтана білу, жүйелі профилактикалық тексерілу – аурудың алдын алудың негізі. Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2014 жылғы 17 қаңтар [1].

Жұмыста спортшылардың жарыс алдында дайындығына қажетті заманауи психологиялық-педагогикалық тұрғыдан теориялық-әдіснамалық бағыт-бағдарларды талдау арқылы тұжырымдық қағиданы айқындау. Сонымен қатар, спортшының психологиялық дайындығы барысында жүзеге асырылатын оқу-тәрбие жұмыстары, тұлғада спорт үшін маңызы бар қасиеттерді қалыптастыру және жетілдірудегі негізгі іс-әрекеттер жүйесін жасау орындалады. Жарыс алдында жаттықтырушының міндеті спортшының тиімді әрекет етуін қамтамасыз ететін көңіл-күйін қолдап қана қою емес, сонымен қатар спортшының экстремалдық жағдай кезінде туындауы мүмкін жағымсыз психикалық жағдайын жедел реттейтін тәсілдерді қолдануға дайын болуы және жарыс үдерісі кезінде спортшының мінез-құлқы мен әрекетін басқарудың психологиялық әдістердің мәселелері қарастырылады.

Қоғамның дамуының қазіргі заманғы жағдайында халықтың денсаулығы мен өмір сүру ұзақтығының күрт төмендеуі байқалады. Әр түрлі зерттеулердің деректері бойынша жастардың 10%-ға жуығының ғана дене бітімі мен денсаулығы қалыпты деңгейде, адамдардың өмір сүру ұзақтығы 7–9 жасқа қысқарып, өлім туудан асып түсуде, қоғамның өндірістік әлеуеті төмендеуде.

Қазіргі уақытта адам денсаулығы білім берудің әр түрлі салалары үшін ең өзекті проблема болуда, олардың ішінде халықтың валеологиялық мәдениетін қалыптастыру жолымен адам денсаулығын дамыту және сақтау жүйесі арқылы танылған педагогика ғылымына ерекше орын берілген.

Қарастырып отырған, дене тәрбиесі мен дене шынықтырудың әлеуметтік құбылыс ретіндегі тарихи түп-тамырын әдіснамалық және теориялық тұрғыдан ашып көрсететін тиісті деректерсіз зерттеу мүмкін емес. Зерттеу тақырыбының күрделілігі әдебиеттер мен дене шынықтыру жүйесінің ауқымдылығында ғана емес, тақырыпқа тікелей қатысы бар, мәселені шешуге ықпал ететін кәсіби даярлаудың өзектілігінде.

Денсаулық жағдайы мен дене бітімінің жұмыс істеу қабілетінің өмір сүру тәсілімен, күнделікті қозғалу белсенділігінің мөлшері және сипатымен тығыз байланысы көптеген зерттеулерде Ю.К. Бахтин [2], В.К. Бальсевич [3], В.А. Запорожанов [4], Л.П. Матвеев [5], және тағы басқалары дәлелденген.

Жалпы осы проблема бойынша арнайы зерттеулерді талдау бір жағынан дене дайындығын жетілдіру жүйелерін құрудың жалпыға бірдей қабылданған әдістемесінің жоқтығын, сауықтыру бағытындағы оңтайлы күш түсулерді айқындаудағы ерекшеліктерді, энергиямен қамтамасыз ету жүйелерінің жұмыс істеуінің жеке-дара ерекшеліктерінің көптігі арасындағы қайшылықтарды және шектеулі мүмкіндіктер мен дене шынықтыру-сауықтыру жүйелерін құрудағы, ерекшеліктерді ескеруді айқындай түсті.

Зерттеліп отырған проблеманың өзектілігі денсаулықты нығайту мен сақтауды және қазіргі бар қайшылықтарды жоюды қамтамасыз ететін дене шынықтыру-сауықтыру жүйелерін одан әрі теориялық және эксперименталды зерделеу қажеттілігімен түсіндіріледі.

Зерттеуімізде спортшылардың өзара қатынасы мәселелеріне, оның әлеуметтік тәжірибе жинақтауға қалай әсер ететіндігін, сол тәжірибені қалыпты спорттық ортада пайдаланғанда қандай нәтиже беретіндігін білу мақсатымен спорт психологиясы жөніндегі ғылыми әдебиеттер де кеңінен пайдаланылды.

Сонымен, ғылыми әдебиеттерге жасалған талдаулар көрсеткендей, дене шынықтыру-сауықтыру жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби тұрғыдан даярлығын жетілдіру мәселесі арнайы зерттелмегені анықталды. Мәселенің ғылыми еңбектердегі және тәжірибедегі жағдайын зерттеу бірқатар: дене дайындығын жетілдіру жүйесінде болашақ мамандарды даярлау бүгінгі өмір талабына сай ұйымдастыру қажеттілігі мен осындай даярлықты жетілдірудің ғылыми-педагогикалық, теориялық-әдіснамалық мазмұны мен әдістемесінің болмауы.

Қорытындылай келе, жеке қасиеттерінің өзара байланысын және техникалық-тактикалық қызметтің тиімділік көрсеткіштері: белсенділік, жалпы және тиімді вариативтілік, шабуыл және қорғау нәтижелілігі, шабуыл және қорғау тиімділігі, мұндай "ойлау қарқыны", "белсенділік", "практикалық" және "үрей" сынды көрсеткіштерін анықтап, сол бойынша түзету жұмыстарын жасауды.

Педагогикалық эксперимент барысында техникалық-экономикалық негіздемені жетілдіруге бағытталған арнайы-тактикалық іс-әрекеттер және ең маңызды тұлғалық қасиеттерді қолданылуы дәлелденді.

Техникалық-тактикалық көрсеткіштердің дұрыс жақсарғаны анықталды, қолдану нәтижесінде сыналатын эксперименталдық топтың техникалық-тактикалық кешендер: белсенділік, вариативтілік жалпы және вариативтілік, шабуылдың нәтижелілігі мен қорғау нәтижелілігі, шабуыл тиімділігі және қорғау тиімділігі.

1. Спорттық психологияға бүгінгі таңда спорттық, сонымен қатар бапкерлердің жұмысының психологиялық ерекшеліктері және спортқа қатысты барлық мамандардың іс-әрекеті мен тұлғасы енеді.

2. Психологиялық білім жаттығу және жарыс үрдістерінің нәтижелігін арттыруға, спортқа өзін толық арнаған адамның өмірін-спорттық мансап жолындағы бірінші жетістіктен бастап осы саладағы соңғы жетістікке дейін, содан кейін де жетілдіруге ықпал жасайды.

3. Спортшылардың психологиялық дайындығы деп спортшының жоғарғы ұйымшылдық және басқармалық іске асыру процесі, оның потенциалдық мүмкіншіліктер нәтижесіне тең болар мүмкіндіктерін айтамыз. Сондықтан психологиялық дайындық жалпы жүйелі–спорттық жаттығулардың қосалқы бөлігі болып табылады және оның физикалық, техникалық, тактикалық сияқты басқа түрлеріне тәуелді болып келеді.

Зерттеу жұмысын жазу барысында біз спортшының психологиялық заңдылықтарының қалыптасуын зерттеп, жарыстарға қатысу үшін қажетті шеберлік пен дағдыларын сипаттадық.

Зерттеу жұмысына қойылған мақсаттарды шешу мен болжамдарды тексеруде бірін-бірі толықтырушы және бірін-бірі тексеруші әдістер қолданылды.

3. Спорттық жарыстардың алдында спортшылардың психикасын сол үрдіске бейімдеп жаттықтыру және бәсекелестік мәселесінен жеңімпаз ететіндей нұсқалармен қаруландыру керек. Дамудың осындай күрделі процесі спорттық іс-әрекеттің әртүрлі жағдайларында спортшының мінез-құлқы мен жай-күйін басқару арқылы іске асады. Психологиялық жай-күйді басқару мен жеке тұлға қасиеттерін тәрбиелеу іс-әрекет пен оның нәтижесі ретінде бір-бірімен тығыз байланысты. Жақсы ұйымдастырылған және жеткілікті ұзақ психологиялық дайындық, спортшыны басқару қажеттілігінің одан әрі азаюына әкелуде. Өзін-өзі басқаруды, өзін-өзі реттеуді жетілдіру жүйесі спортшының жеке тұлғасының маңызды мінездемесі ретінде оған жаттығу кезінде де, жарыстар кезінде де көп байқала бермейтін резервті мүмкіндік.

4. Психологиялық білім жаттығу және жарыс үрдістерінің нәтижелігін арттыруға, спортқа өзін толық арнаған адамның өмірін-спорттық мансап жолындағы бірінші жетістіктен бастап осы саладағы соңғы жетістікке дейін, содан кейін де жетілдіруге ықпал жасайды.

5. Зерттеу жұмысында жазуда спортшының психологиялық заңдылықтарының қалыптасуын зерттеу, жарыстарға қатысу үшін қажетті шеберлік пен дағдыларын сипаттау, жаттықтырудың, жарысқа дайындаудың психологиялық негізделіп өңделген әдістерін зерттеу мақсатында осы тақырыпты таңдап, нәтижелерін тәжірибе арқылы дәлелдедік.

6. Спортшылардың жарыс алдындағы психологиялық дайындығының құрылымын жақсарту мен дамыту, білікті жаттықтырушылардың психологиялық дайындықтағы қолданатын негізгі әдістемесіне байланысты ізденістер, зерттеулерді пайдалана отырып, зерттеу жұмысын толық негізде жазып шықтық. Зерттеу жұмысын жазу барысында ғылыми-зерттеу басылымдарда жарияланған деректер спортшының психологиялық дайындығы мәселесінде ресейлік және отандық мамандардың сараптамалық зерттеу еңбектері болып табылады.

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНДА ТАНЫСҚАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2014 жылғы 17 қаңтар.
2. Бахтин Ю. К. Валеология — наука о здоровье: тридцать пять лет на трудном пути становления // Молодой ученый. — 2015. — №17. — С. 36-42.
3. Бальсевич, В.К. Перспективы развития общей теории и технологий спортивной подготовки и физического воспитания / В. К. Бальсевич // Теория и практика физической культуры. - 1999. - № 4. - С. 21-26.
4. Запорожанов В.А.. Физическая активность человека /В. А. Запорожанов. — Киев : Здоров'я, 1987. — 224 е.: ил. — Биб-лиогр.: с. 214-221.
5. Матвеев, Л.П. Общая теория спорта и ее прикладные аспекты: 4-е изд., испр. и. доп. / Л.П. Матвеев. — Санкт-Петербург: «Лань», 2005. — 384 с.
6. Бабанский, Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований: дидактический аспект [Текст] / Ю. К. Бабанский. - Москва : Педагогика, 1982. - 191 с. : табл. - Библиогр.: с. 188-190.
7. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности.- Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1970.
8. Сериков В.В. Личностно орентированное образование: пойск новой парадигмы. Монография. Москва 1998.
9. Сластенин В.А. и др. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В.А. Сластенина -- М.: Издательский центр "Академия", 2002. - 576 с.
10. Усова А.В. Формирование у учащихся учебных умений / А.В. Усова, А.А. Бобров. – Москва : Знание, 1987. – (Педагогика и психология).

УДК 323.28
МРНТИ 11.25.41

ЖОҒАРЫ ДӘРЕЖЕЛІ СПОРТШЫЛАРДЫ ЖАТТЫҚТЫРУ ҮРДІСІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ.

Карлыбай Арсылан Абдимуратулы
Алматы гуманитарно-экономикалық университеттің, Жаратылыстану педагогикасы және дене шынықтыру кафедрасының «7М01404 -Дене шынықтыру және спорт педагогтарын даярлау» мамандығының 2 курс магистранты.
Ғылыми жетекші - PhD докторы, қауымдастырылған профессор:
Дошыбеков Айдын Багдатович

Аңдатпа: *мақалада ауыр атлетикада жаттықтырудың жылдық циклі кезеңіндегі жоғары дәрежелі спортшылардың психологиялық дайындылығының құрылымын анықтау мәселесі бүгінгі таңда өзекті болып табылады. Осы өзекті мәселеге байланысты белгілі жаттықтырушылар мен білікті спортшылардың жоғары дәрежелі ауыр атлетшілерді дайындаудағы ғылыми-әдістемелік, тәжірибелік және ірі халықаралық жарыстарда қолданылған көп жылдық дайындықтарына сүйене отырып, осы берілген олқылықтың орнын толтыруға талпыныс жасап отырмыз. Қазіргі қоғам талабына сай спортшылардың педагогикалық және психологиялық дайындық аспектілерінің қажеттілігі мен оның теориялық негізінің айқындалмауы; спортшыларға психологиялық*

дайындықты ұйымдастырудың тиімді мүмкіндіктерін пайдалануда әдістемелік құралдардың жеткіліксіздігі арасындағы қарама-қайшылықтар орын алып отыр.

Кілт сөздер: *тірек-қимыл, дербес, дене жаттығулары, салауатты өмірсалты, үздіксіз ынталандыру, спорт секциялар.*

Адамның іс-әрекетке психикалық дайындығы жақында зерттеле бастады. Алайда, психологияның әртүрлі қолданбалы салаларында: еңбек психологиясы, спорт, инженерлік, ғарыштық, әскери және психологиялық дайындықты зерттейтін педагогикалық психология айтарлықтай нәтижелер алынды. Қызметтің қандай да бір түріне психикалық дайындық жұмысқа қабілеттілікті айтарлықтай арттыруға, ағзаның әлеуетті мүмкіндіктерін жұмылдыруға және тиімді және сенімді нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған тұтас қызметтің маңызды сипаттамасы ретінде түсініледі.

Экстремалды жағдайларда іс-әрекетке психикалық дайындық психологияда психикалық жай-күй формасы ретінде қарастырылады.

Н.Д. Левитов психологиялық жағдай ретінде дайындықты қарастырды. Автор «белгілі бір уақыт кезеңіндегі психикалық іс-әрекеттің тұтас сипаттамасы» деп түсінді. Н.Д. Левитов психикалық жағдайдың психикалық үдерістермен және жеке тұлғаның ерекшеліктерімен байланысты екенін атап көрсетеді. Психикалық жай-күй тұлға қалыптасуының өтпелі кезеңі ретінде қарастырылады, осыған байланысты мінез-құлық шегіне және жағдаяттық психикалық жай-күйге айналу үрдісі бар жай-күй бөлінеді.

Қызметке психикалық дайындық мәнін түсіну үшін Д.Н. Узнадзе [21] зерттеулерінің маңызы зор. Орнату мәселесіне арналған ізбасарларымен үйренеді. Мағлұмат кез келген саналы психикалық үдерістің пайда болуы субъектінің белсенділікке дайындығын білдіретін «ақыл-есі кем» деңгейде психикалық «инстанция» алдында болады деп санайды. Бұл күй орнату деп аталады. Орнатылған субъект пен сыртқы орта қажеттілігінің өзара байланысы мен бірігуі болатын бейнелеудің өзіндік түрі ретінде түсініледі. Бұл – тұлғаның тұтас жағдайы. Түрлі амалдарды қалыптастыру (Д.Н. Узнадзе бойынша) Адам үшін маңызды мәні бар тәрбие, әсер және уайымдар. Осының барлығы үшін әрбір субъектіде өзінің ерекше «тіркелген амалдар» әзірленді, олар тиісті шарттар мен белгілі бір бағытта қызметке әзірліктің негізіне айналады және көрінеді.

Айта кету керек, барлық авторлар орнату мен дайындықтан бас тартпайды. Бұл білім кейбір жағдайларда ғана сәйкес келеді деген көзқарас бар, әдетте дайын неғұрлым күрделі құрылымдық білім.

Соңғы жылдары орнату және дайындық мәселесін А.Г. Асмолов [22] және Ф.В. Басейн [23] белсенді түрде әзірлеуде. Амал қызметті реттеу механизмі ретінде қарастырады, ол келіп түскен ақпараттың салмағы мен мәнін береді, ол қызметтің динамикасын өзгертуге қабілетті. Амалдың қызмет өнімділігіне әсері Ф.В. Басейннің айтуынша, орнату нәтиженің сәйкес келуі немесе орнатумен сәйкес келмеуі кезінде әсердің нәтижелі кезеңінде пайда болатын эмоционалдық әсерінің арқасында нәтижеге әсер етеді. Бұл жағдайда орнату саналы болуы мүмкін.

Спортшыларға алғаш рет психологиялық көмек 1960 жылдары жарыстарға психологиялық дайындық түрінде көрсетілді. Осы уақытқа дейін спорттың дамуы жарыстар санының артуына алып келді, жазғы және қысқы олимпиада ойындары, әртүрлі спорт түрлері бойынша әлем және еуропа чемпионаттары, көрнекі турнирлер мен жолдастық кездесулер жиі өткізіліп тұрады. БАҚ, әсіресе теледидарды дамыту спортты танымал етуге және жекелеген спортшылардың да, мемлекеттердің де спорттық жетістіктерін насихаттауға ықпал етті. Спорт ареналарындағы жеңістерге саяси және идеологиялық мән берілді. Нәтижелердің ұдайы өсуі тек жаттығу жүктемелерінің ұлғаюын ғана емес, сонымен қатар спортшылардың дайындығын әдістемелік қамтамасыз етуді күшейтуді талап етті. Осының салдарынан спорттық қызметте адамды зерттейтін ғылым

белсенді дамуда: жаттығу теориясы мен әдістемесі, спорттық медицина, биомеханика, сондай-ақ спорт психологиясы. Психологиялық зерттеулердің нәтижелері спортшыларды жарыстарға дайындауға көмек көрсету үшін қолданыла бастайды.

Психологиялық көмектің міндеттері оның нақты психикалық қасиеттері мен функцияларына бағытталуын анықтайды. Психологиялық көмек көрсету тәсілдері психодиагностикалық, психопрофилактикалық және психокоррекциялық іс-шаралар жиынтығы болып табылатын психологиялық әсерлердің ерекшелігін сипаттайды. Психологиялық көмекті жүзеге асырудың міндеттері мен тәсілдері психологиялық әсер ету пәні туралы ғылыми түсініктерді анықтайтын теориялық әзірлемелерге негізделеді. Психологтың әсерін психологиялық сүйемелдеу нысанына сәйкес спорттық маңызды қасиеттерді және спорттық қызметтің жеке стилін жетілдіруге, сондай-ақ спортшының психикалық жағдайын бақылауға және басқаруға бағытталған.

Спортшының психикалық жағдайын оңтайландыру. Спортшының психикалық жай-күйі туралы түсініктерді қалыптастыру жекелеген эмоциялық және психофизиологиялық сипаттамаларды сипаттаудан бастап осы құбылыстың тұтас құрылымдық функционалдық ұйымдастырылуын түсінуге дейінгі жолдан өтті. Қазіргі уақытта спортшының жағдайы функционалдық жүйе ретінде анықталады,оны қалыптастыруда жүйе құраушы фактордың рөлін мақсат – спорттық қызметтің болжамды нәтижесінің бейнесі орындайды. Қазіргі заманғы мамандар психикалық жай-күйін сипаттай отырып: оның компоненттерінің көп деңгейлі, ішкі және сыртқы факторлармен шарттасқан, интегралдық, тұтастық [27]. Спортшының психикалық жай-күйі спорттық маңызды жағдайда көрсетілген психикалық қасиеттер мен функциялардың жүйесі ретінде, сондай-ақ даралықтың интегралдық динамикалық сипаттамасы ретінде қарастырылады (кесте. 3).

Бүгінгі күні психикалық жай-күйін жалпы мойындаған анықтау жоқ. Қолданыстағы анықтамалар әдетте жай — күй сипаттарын қамтиды, бұл ретте бір мамандар оларды қызметтің мақсаттары мен ерекшеліктерімен, ал басқалары-жағдай жағдайларымен байланыстырады. Жай-күйдің кейбір түсіндірмелерінде кездесетін «қызмет» және «жағдай» ұғымдарының болмауы осы құбылысты объективті түрде сипаттауға мүмкіндік бермейді, сондай-ақ спортшының жағдайын оңтайландыру бойынша психологиялық көмек көрсетудің проблемалы мүмкіндігін береді. Психологиялық әсерлердің мақсаты - қызмет пен жағдайдың жағдайларына неғұрлым сәйкес келетін жағдайдың" көрсеткіштері бойынша қандай да бір "жақсылықты" емес, сол себепті осы ұғымдардың шеңберінен тыс жағдайды қарастыру мүмкін емес.

Спортшылардың жарыс кезіндегі нәтижелігінің жетекші көрсеткіштері: жеке рекорды, орташа жарыс нәтижесі және орташа жарыс нәтижесі мен жеке рекордтың әр түрлілігі, бірқатар жарыстарда жоғары спорттық нәтижелерге қол жеткізу тұрақтылығының деңгейін көрсететін сенімділік. (сурет.1, "А").

Жоғарыда аталған нәтижелердің барлығы болашақта спортшының жеке басының қандай да бір ерекшеліктерін анықтау үшін жетекші индикаторлар ретінде пайдаланылатын болады. Сонымен, қатар психореттеу механизмдерінің дайындығын қалыптастыру, жоғары спорттық нәтижелерге қол жеткізу жағдайлары да қарастырылатын болады.

Ең алдымен, спортшының дайындығын қалыптастырудағы мақсатқа жету механизмдерінің рөлін анықтауға тоқталайық.

Мақсат қою көрсеткіштері екі топқа бөлінеді:

1. Нысаналы перспективаға қатысы бар ("әлем чемпионы", "Еуропа чемпионы", "Азия чемпионы", " республика чемпионы");
2. Нақты жарыстарда кезеңдік мақсаттарды сипаттайтын (идеалды және нақты мақсат, жеке рекордқа, мінсіз мақсаттар, бастапқы салмаққа қол жеткізу деңгейінің айырмашылығы).

"Мінсіз мақсат" деп – жарыстарға дайындық кезде нәтижеге қол жеткізуге байланысты мақсаттың деңгейін түсінеміз.

"Нақты мақсат" деп – төменгі нәтиже көрсетсе де, спортшының өз деңгейіне деген қанағаттанушылық сезімінің туындауын айтамыз. Мінсіз және нақты мақсаттар бір уақытта спортшының мақсатты орнатуында бар екенін және нақты іс-қимылға қол жеткізуге деген талаптың жоғарғы және төменгі шектерін сипаттайтынын атап өткен жөн. Олар, барынша қиын спорттық міндеттерді шешу жағдайын ықтимал бағалауға байланысты орын алуы мүмкін жетістіктер деңгейінің ауытқуының белгілі бір бөлігін ұсынады.

Кезеңдік жарыс мақсаттары жеке рекордтың және бастапқы салмақтың арақатынасын, спортшылардың нақты жарыстарда мақсатты түрде бағытталуының негізгі үрдістерін ашып көрсетуге тиіс.

Корреляциялық талдау деректеріне жүгінеміз. 1-суретте бір-бірімен және нәтижеліліктің жетекші көрсеткіштерімен перспективалы мақсат қою көрсеткіштерінің түзету байланыстары ұсынылған.

Нақты мақсат пен жеке рекордтың, идеалды мақсат пен жеке рекордтың әртүрлілік көрсеткіштері нәтижелілік көрсеткіштерімен оң ықпал етеді. Өз кезегінде олардың арасында дұрыс байланыс бар. Сонымен қатар, жарыс нәтижелері мен жеке рекордының әр түрлілігімен екі көрсеткіштің оң байланысы бар, олар спортшының жеке рекордқа жақын және одан асатын жоғары нәтижелерді көрсету қабілетін көрсетеді.

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНДА ТАНЫСҚАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1 Қаражанов Б.Қ. Медико-биологические и психологические особенности спортивной борьбы. - Алма-Ата: Каз ИФК, 1985.- С. 15.

2 Алимханов Е.А. Балуанның дене-күш қабілетін арттыру.- Алматы, 2004.- Б. 9.

3 Тұрлыханов Д.Б. Отбор перспективных спортсменов и планирование учебно-тренировочного процесса в ДЮСШ и СДЮШОР.- Астана, 2002.- С 22.

4 Юсупов Х.М., Шорин Г.А. К вопросу спортивного отбора в секции борцов 1978 // Научная конференция «Управление тренировочным процессом спортсменов высшего разряда 1978».- 1978. - С.7.

5 Сиккут Т.Х. Отбор юных борцов на начальном этапе обучения // Эффективность ст. тренировку.- Тарту, 1984.- С. 55.

6 Мелихова Т.М. Организационно-методические основы технологий спортивного отбора // Теор. и пр.физ.культ.-М., 2007.- №4.- С. 32.

7 Юшков О.П. Новое в системе подготовки детей, занимающихся спортивной борьбой // Теор. и пр.физ.культ.-М.,1975. – С. 45.

8 Коджаспиров Ю.Г. Новое в методике начального обучения юных борцов // Сортивные барьба Ежегодник. - М., 1982. - №5. – С. 23.

9 Платонов К.К. Проблемы способностей. – М.: Педагогика, 1972. – С. 79.

10 Находкин В.В. Личностное становлеие юного спортсмена в процессе дифференцированного обучения и отбора // Физическая культура воспитание, образование тренера.– 2007. - №21. – С. 40

УДК 323.28
МРНТИ 11.25.41

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ МЕН ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ БІЛІМІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Кәдірқұлов Абылайхан Асанқұлұлы
Алматы гуманитарно-экономикалық университеттің, Жаратылыстану педагогикасы және дене шынықтыру кафедрасының «7М01404 -Дене шынықтыру және спорт педагогтарын даярлау» мамандығының 2 курс магистранты.
Ғылыми жетекші - PhD докторы, қауымдастырылған профессор:
Дошыбеков Айдын Багдатович

Аңдатпа: *мақалада білім адам өмірінде маңызды нәрсенің бірі болып табылады, ол кәсіби дағдылар мен ілім алу саласында адам мүмкіндіктеріне жол ашады, өмір сүру жағдайын түбегейлі өзгертіп, экономикалық өсудің көзіне айналады. Қазіргі уақытта Қазақстанда әлемдік білім кеңістігіне енуге бағытталған білім беру жүйесінің жаңаруы мен қалыптасуы жүріп жатыр. Оқу – тәрбие үдерісінің педагогикалық теориясы мен практикасында бұл үрдіс едәуір өзгерістермен жүргізіледі. Білім беру парадигмасының ауысуы жүріп жатыр: басқа жағынан келу, қарым - қатынас, мазмұн, мінез-құлық, педагогикалық менталитет ұсынылуда.*

Осы жағдайларда білім беру жүйесіне қойылатын талаптардың елеулі өзгеріске ұшырағандығы байқалады, өзінің кәсіби қызметінде дене тәрбиесі мен дене шынықтыру білімін пайдалануға тиісті жеке адамды дайындауға қоғамның әлеуметтік тапсырысы да өзгеруде.

Кілт сөздер: *Адаптация, тірек-қимыл, арнайы дене дайындығы, дене жаттығулары, дене дамуы, қозғалыс қимылдары, корреляциялық талдау.*

Жаңа ақпараттардың қарқынды тасқыны және бұрынғы мәліметтерді қайта бағалау оқу бағдарламаларын күрделілендіруге және жеделдетуге әкелуде, мұның өзі студент оқып-үйреніп жатқан материалдың көлемін көбейту мен оның ақыл-ой еңбегінің қарбаластығын туғызады. Осының бәрі көп жағдайда студенттің қозғалыс белсенділігін шектеуге әкеп соғады.

Бұлшық ет белсенділігінің жеткіліксіздігі созылмалы, ауыр сырқаттардың басты себебі болып табылады. Дене тәрбиесі бойынша сабақтарға бөлінген сағат саны өзгермей отыр, мектептерде аптасына 3 сағат, ал ЖОО-да 4 сағат, мұның өзі көптеген мамандар мен ғалымдардың пікірі бойынша, білім беру мекемелеріндегі дене тәрбиесі алдында бүгінгі күні қойылып отырған барлық мәселелерді шеше алмайды.

Осы мәселелер жөніндегі теориялық материалдарға 400-ден астам қазақстандық авторлардың еңбектері арналған. Бірақ олардың құралдары мен әдістерінің 60 пайызы дене тәрбиесі мен спортқа, 20 пайызы кәсіби қолданбалы дене дайындығын шешуге,10 пайызы кәсіби дене шынықтыру білімі мен мен кәсіби педагогикалық дайындыққа, тек 9 пайызы салауатты өмір салтына және 1 пайызы – оқушы жастарға дене шынықтыру білімін беруге бағытталған.

Ғылым мен оқу-тәрбие үдерісінің практикасындағы әкімшілік-әміршілдік, тәрбиелік және оны құрайтын құралдардың осындай сәйкессіздігіне оқушы мен студенттің жеке тұлғасы, олардың жеке қасиеттері, сұранысы мен қажеттіліктері, талғамы мен ықылас-ниеті көп жағдайда пайыздар, нормативтер, тапсырмалар және тағы сол сияқтылар үшін күрес қолға алынбады.

Үйрету үлгілерінің жұтаңдығын А.А.Ахметова [1] мен Т.Межуева [2], Ш.А.Аманашвили [3] мен В.А.Сухомлинский [4] атап көрсетті. Тіпті сенім мен

мадақтаудың өзін жазалаусыз елестету мүмкін болмады: «Мадақтаймын, бірақ жазалай да аламын, сенемін, бірақ байқа!» Осы бір астарлы сөз мұғалімнің оқушымен қарым-қатынасында ұдайы болып келгендігін А.Б.Боссар [5] пен М.П.Щетинин де [6] көрсетті. Жаттықтырушылардың спорттық- педагогикалық ынтымақтастығын қоса есептегенде, ізденіспен жұмыс жасайтын ұстаздардың қызметінің өзі, егер ол дұрыс деп қабылдағанның өзінде, бірден «әдіс», «әдістемеге айналды», ал олардың педагогикалық табыстары мен жаттықтырушылардың жаңалықтары оқушымен, студентпен, спортшымен жүргізілуге тиісті кейбір іс-әрекеттерге айналды [7]. Үйрету, білім беру және тәрбие жүйесінің жауапкершілігі мен тазалығына басымдық бере отырып, В.Ф.Шаталов [8] мұғалім және бірінші кезекте дене тәрбиесінің оқытушысы мен жаттықтырушысы спортшы баланы емес, бәрінен бұрын баланың бойында қадір-қасиетті дарыта тәрбиелеу керек деп есептейді, өйткені сабақ үлгерімі мен ақыл-ой қызметіндегі көрсеткіштердің төмен болуының негізгі себебі байқалатын және байқалмайтын сырқаттар болып табылады, бұлар В.А.Сухомлинскийдің мәліметтері бойынша, орта мектеп оқушыларының 85 пайызында бар. Кейбір мұғалімдерді жақтырмаушылық үйренушілерде мектептегі сабақтарға деген жек көрушілігін туғызады.

Дегенмен дәстүрлі (немесе академиялық) педагогика сөзсіз авторитарлық қағидаларды жалғастыра отырып, жаңашылдардың педагогикалық жүйелерімен көпе-көрнеу жеткіліксіз айналысты және айналысып келеді, ол бүгінгі күнге дейін едәуір дәрежеде үйретудің жалпы теориясында да, сондай-ақ дене тәрбиесі мен дене шынықтыру білімін беру жүйесінде жаңа идеялар мен бастамаларға қарсы келеді.

Биологиялық және паспорт алу жасына келгендердің резервін есептей отырып, жеке табиғи талабы мен қабілеттерін ең тиімді дамытудың түрліше жолдары мен мерзімдерін анықтау, дене тәрбиесінің әдістері мен құралдары арқылы оқытудың, үйретудің және түзетудің дамытатын және тәрбиелейтін үдерісінде спорттық педагогикалық ынтымақтастығының негізгі белгісінде жеке тұлға мен адамды іс жүзінде дамытуға үйлесімділікті арттырады.

Оқыту мен дене тәрбиесі жөніндегі білім беруді іс жүзінде шешу мен ғылыми тұрғыдан оны дайындаудың жаңа деңгейі, сондай-ақ бір жағынан жас адамның дене тәрбиесі жөніндегі білімі мен дене дайындығына үйретумен, екінші жағынан, оқушылар мен студенттердің осы саладағы жеке білімінің көлемімен және біліктілік деңгейімен байланысты қоғамдық білімінің көлемімен, деңгейімен жастардың жеке дене тәрбиесінің шамасы арасындағы қазіргі уақыттағы қайшылықты шешу қажет болады [11,12,13].

Мектептердегі дене тәрбиесі мен дәрігерлік бақылау жүйесі оқушылар денсаулығын сақтауға жарамсыз, аурудан сақтандыру жұмыстары жеткіліксіз жүргізіледі, салауатты өмір салты дағдыларын жастардың бойына дарыту ісі жүргізілмейді.

Жүйке-психиканың дамуын зерттегенде балалардың 5 пайызында естудің төмендеуі, 9 пайызында қозғалыстың тежелуі, 17 пайызында тілдің мүкістігі анықталды. Жүрек соғысының жиілігі тыныштық жағдайда минутіне ер балаларда 80-82, қыз балаларда 86-88 болады. Бұдан отбасы да, балалар бақшасы да дені сау ұрпақты тәрбиелеу жөніндегі білім беру міндетін де, сауықтыру міндеттерінде шеше алмайды деп қорытынды жасауға тура келеді. Сол себепті дене тәрбиесін күн сайын өткізуге қол жеткізілуі керек. Тек, өстіп қана балалардың денсаулығын арттыруға болады. Ауруханаларда жұмыс қабілеттілігінің қалыпқа келгендігі – денсаулықтың осы бір шамамен қалыпқа келу көрсеткіші туралы мәліметтер жоқ [17]. П.Ф.Лесгафт педагогиканың пайдалануына сол мезгілдегі дене тәрбиесі жүйесінің бірде-біреуін алуға келмейді, адам туралы ғылымға қол жеткізуге негізделген жаңа жүйені жасау керек деп есептеді. Алайда педагогика бүгінгі күнге дейін бұл мәселені шеше алмай келе жатыр. Ресейдегі дене шынықтыру білімінің негізін салушы П.Ф.Лесгафт кез-келген жалпы білімнің мақсаты ақыл-ой, эстетикалық және дене дамуын өзінің жеке тұлғасын және оның маңызын айқындауда өз денесін басқара білуде, жас

адамның саналы түрде әрекет етіп, өзінің ақыл-ой қызметін тексеруде адамның ойы мен іс-әрекетіндегі жөн-жосықсыздықты саналы түрде шектеу деп есептеді. Күш пен күш шыдамдылығының дене қасиеттерінің бұл сараптамалық өзгерістері жағымды жаққа қарай, негізінен спорттық педагогикалық ынтымақтастық және дене тәрбиесінің шамасымен әлеуметтік тәжірибені берудің субъект-субъектілік қатынас құралдарын қалыптастырып, құраудың есебінен өзгерді.

Ирина И . және Маржан Б. ауылдық жерден облыс орталығындағы орта мектепке ауысып, 5 және 6 сыныпты үздік және 6 және 7 сыныптардағы алғашқы үш тоқсанды – бір төрттікпен, ал қалған пәндер бойынша үздік бағаға аяқтады.

Сондықтан да қазіргі ұстаздың еңбегі мен отбасындағы тәрбиелеу жөніндегі еңбегі бірте-бірте ғалымның еңбегіне ұқсап келеді, ал дене тәрбиесі оқытушысының еңбегі дені сау және қоғамның жоғары сападағы өндіруші күштерін дайындауға тікелей бағытталған. Және егер академиялық педагогика адамның паспорттық жасының кезеңінде оның дамып, қалыптасу мәселелерін шешсе, онда адамның биологиялық жас кезеңіндегі дербестік ретінде жеке адамның үйлесімділік шамасының дамуы субъект-субъектілік қатынастарсыз іс жүзінде орындалмайды. Бұл ретте оқу, сондай-ақ жаттығу процесін ұйымдастырудың көптеген түрлері мен құралдары қазіргі практикалық қарама-қайшылығын бейнелейді. Бір жағынан, орта және жоғары мектеп жағдайларында сапалы жаңа ақырғы нәтижелерге жетуге жеке жұмысты күшейту талабы қойылады, екінші жағынан – шұғылданушылардың жеке ерекшеліктерін түзету тетіктері мен есепке алудың, үйренгенді ғана емес, үйретілмегенді де сауатты түрде есепке алудың болмауы.

Сондықтан , біз дайындаған құралдар мен әдістерді құрайтын төрт деңгейлі «Аттестациялық карта» мұғалім-оқушы, студент-педагог, дәрігер – спортшы – жаттықтырушы қатынасында дене тәрбиесі мен дене шынықтыру жөніндегі білім берудің дамыта және тәрбиелей үйретудің іс жүзіндегі жұмыс құжаты болып табылады.

Арнайы педагогикалық сараптамадағы ай сайынғы аттестацияға сәйкес күш және жалпы шыдамдылықты дамытуға бағытталған, белсенді жұмыс уақытының 80-85 пайызын қамтитын сабақтың өту тығыздығында дене жаттығуларымен жүйелі қол жететіндей ретте шұғылдану денсаулықты нығайту, оқушылар мен студенттердің жан-жақтылығы мен қажетті дене дайындығының мәселелерін ойдағыдай шешетіндігін олардың ақыл-ой жұмыс қабілеті мен жалпы білім беретін пәндер бойынша да, сондай-ақ арнайы пәндер бойынша да үлгерімді арттыруға көмектесетіндігін біз анықтап отырмыз.

Дене жаттығуларымен шұғылданудың бірінші жылы ішінде тәжірибе және бақылау топтарында сыналушылардың нәтижелерін талдау негізінде тамыр соғысының жиілігі минутіне 110-140 болған бастапқы үш айдың басындағы және кейінгі кезеңдерде 130-170 рет соғу болғандағы дене жүктемелері сауықтыру тиімділігін қамтамасыз ете отырып, көптеген шұғылданушылардың функционалды мүмкіндіктеріне сәйкес келеді. Сөйтіп, тәжірибе тобындағы студенттердіңқалыпты жағдайдағы тамыр соғысы минутіне 10-12 соғуға сиреді, қалыпты жағдайда тамыр соғысының жиілігі 90-нан артық болатын студенттердің саны едәуір қысқарды, қан қысымының нормотоникалық деңгейі бар студенттердің саны өсті. Әдеттегі жүктемеден кейін тамыр соғысының қалыпқа келу кезеңі 4 минуттен 2 минутке дейін азайды, айырмашылық статистикалық тұрғыдан айқын.

Жаттығудың екінші деңгейінің соңында сауалнама жүргізу жолымен спорттық жаттығудың негізгі бір түрі бойынша, қосымша бір не екі түрімен мамандануға студенттердің ықыласы анықталды. Жаттығудың үшінші деңгейінде (үйретудің үшінші және төртінші жылдары) дене шынықтыру жөніндегі білім мен дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі жөнінде білім кеңейтіліп, бекіттірілді, жеке адамның дене шынықтыруы мен салауатты өмір салтын ұйымдастыру жөніндегі теориялық материал зерттеліп, пысықталды, мамандандудың таңдалған түріндегі техника мен тактиканың техникалық және тактикалық негіздерінің теориялық және практикалық негіздерін игерді.

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНДА ТАНЫСҚАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1 Ахметова А.А. Формирование у студентов умений рещать педагогические задачи по воспитанию спортсменов //Вопросы теории и методики физического воспитания.-1975.-С.82-90.
2 Межуева Т. Педагогика сотрудничества: как воспитать стойкую привычку к физическим упражнениям // Спорт в школе.-1995.- № 1. - С.2-3.
3 Амонашвили Ш.А. В школу - с шести лет //Педагогический поиск.- 1987.- С.9 -56.
4 Сухомлинский В.А. Мир человека: //Наука и жизнь.-1980.-№ 1.- С.22.
5 Боссарт А.Б. Парадоксы возраста или воспитания. - М.: Просвещение,1991.- С.262.
6 Щетинин М.П. Объять необъятное: записки педагога. - М. 1987.- 40 с.
7 Козловский В.В., Федотова В.Г. В поисках социальной гармонии. Свердловск: Издательство Уральского университета, 1990.-С.11-112.
8 Шаталов В.Ф. Точка опоры. - М. Педагогика, 1987.-131с.
9 Шашкин Г.А., Прохорова М.В., Сидоров А.А. - Теория человеческого учения и технологии обучения - Санкт- Петербург, 1996.- С.75-78.
10 Доронова Т. Театр бумажных человечков // Крестьянка, № 3, 199.- С.20

УДК 328.22
МРНТИ 11.25.41

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ ЖӘНЕ АЛҒАШҚЫ ӘСКЕРИ ДАЯРЛЫҚ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДА ОТАНСҮЙГІШТІКТІ ТӘРБИЕЛЕУ.

Құрал Есбол Маратұлы
Алматы гуманитарно-экономикалық университеттің, Жаратылыстану педагогикасы және дене шынықтыру кафедрасының «7М01404 -Дене шынықтыру және спорт педагогтарын даярлау» мамандығының 2 курс магистранты.
Ғылыми жетекші - PhD докторы, қауымдастырылған профессор:
Дошыбеков Айдын Багдатович.

Аңдатпа: *мақалада жалпы білім беретін мектептерде уақыттың осы кезеңінде алғашқы әскери даярлыққа, дене және спорттық дайындыққа жеткіліксіз көңіл аударылуды қосқандағы, көптеген себептерге байланысты жастардың отаншылдық тәрбиесіне қойылатын талаптар төмендеп кеткендігі анықталып отыр. Балалар мен жасөспірімдер спорт мектептерінің саны азайды, мұның өзі темекі тартуды, арақ-шарап ішуді және есірткіні пайдалануды – зиянды әдеттерді бойына жинақтаған жастар санының өсуіне әкелді.*

Көптеген зерттеушілер отансүйгіштік тәрбиені Отанға, туған табиғат пен мәдениетке адамгершілік қатынас тұрғысындағы тығыз байланыста қарастырып отырғандығы белгілі. Бұл процестер, бір жағынан, өмірлік көзқарасты белсенді етумен, екінші жағынан бұқараның сана-сезімінде қоғамдық құндылықтардың мәнінің өсуімен тікелей байланысуда. Жеке адамның құндылықтарға бағыт ұстануы секілді адами сана-сезімнің сапалық жағы ерекшеленіп отыр.

Кілт сөздер: *тірек-қимыл, дербес, дене жаттығулары, салауатты өмірсалты, үздіксіз ынталандыру, спорт секциялар.*

Қазақстанның қазіргі өсіп келе жатқан жастарының ауыр жағдайы, олар осы бір ауыр өтпелі кезеңде тап болған руханисыздық болып табылады. Пионер және комсомол ұйымдары тарап кетті, марксизм-ленинизм іліміне бағыт ұстанған қоғамдық пәндер мен коммунистік идеологиядан бас тарту болды. Мектеп пен қоғам қазіргі уақытта балаларды, жасөспірімдер мен жастарды тәрбиелеу мен рухани жағынан қалыптастырудың маңызды міндеттерін идеологиялық тұрғыдан шешуге дайын болмай шықты. Идеяның жоқтығымен бір мезгілде жас жанды бұзатын, жыныстық жөнсіздікті, зорлық-зомбылықты насихаттайтын арзан өнімдер бұқаралық ақпарат құралдарын толтыруда. Осылардың бәрі қазіргі өсіп келе жатқан жас ұрпақтың тағдыры үшін қауіп-қатер төндіреді; олар үшін қайырымдылықтың, сүйіспеншіліктің, намыс пен берілгендіктің баяғыдан келе жатқан арман-мұраттары бүркемеленген және жоқ болған. Бұл жағдай қоғам мен әрбір жеке отбасы басынан өткеріп отырған қатты әлеуметтік-экономикалық дағдарыс пен психологиялық қиналыс аясында жүріп жатқандығымен де ұлғаюда. Мұның өзі отбасындағы тәрбиенің, рухани қарым-қатынас пен ата-ана мен балалардың жақындасуын толық мәнінде жүзеге асыруды қиындатады.

Отан қорғаушыларын дайындаудың теориясы мен практикасына жаңаша қарау талап етіледі. Біздің халқымыздың рухани және жауынгерлік дәстүрлерін бейнелейтін, өзіне тән ерекшеліктерге ие, әскери ғылым мен техниканың ең жаңа жетістіктерін өзіне жинақтаған сапалы жаңа әскерге Қазақстан ие болуы тиіс.

Балалар мен жеткіншектердің денсаулық жағдайының нашарлауы көп қамқорлық жасауды қажет етеді. Шақырылушылардың дене дайындығы едәуір төмендеді, әскери училищеге түсушілер арасындағы бәсекелестік (конкурс) азайды.

Қазақстандық отансүйгіштікті тәрбиелеу мен жастарды әскери қызметке дайындаудың кадрлық, ғылыми-әдістемелік, материалдық-техникалық және қаржылық қамтылуының бұрын қалыптасқан жүйесі жарамсыз болып қалды.

Мәселенің жағдайын талдаудан көрінгендей, қазіргі жағдайда отансүйгіштік тәрбие берудің табиғатын тереңірек түсіну талап етіледі. Оларды аймақтық және ұлттық өзгешеліктерді, қазіргі әлеуметтік жағдайлардың өзіне тән ерекшеліктерін есепке алатын, мазмұны өзекті болатын, жаңаларымен толықтыра, көп жағдайда өзін-өзі ақтаған отансүйгіштік тәрбиенің дәстүрлі түрлерін өзгерту қажет.

XX ғасырдың 60-жылдарындағы көптеген қоғамдық өзгерістер аясында әскер қатарында қызмет етудің мәртебелілігіне де көзқарас өзгерді. Әсіресе, соғыстан кейінгі жылдармен салыстырғанда әскери училищелерге, тіпті әскери-инженерлік училищеге де конкурс азайып кетті. Сарбаздық қызмет жастар арасында ер адамның айбыны болудан қалды. Тіпті сол жылдардың өзінде әскерде қызмет етуге «ала көзбен» қарау (бүгінгідей болмағанмен де) жастар арасында мәртебе болып есептелді.

Сақадай сай әскер - мемлекет егемендігінің басты кепілдерінің бірі; ең бейбіт кезеңнің тұсында және қарусызданған мемлекеттің өзінде төтенше ауыртпалық немесе техногенді апатты жағдайларда тез көмекке келетін ұйым; қалыпты, бейбіт мақсатты көздейтін мемлекетте әскер - дене және рухани тәрбие мектебі; дегенмен де іс жүзінде әскерге қатысты көп өзгерістер бола қойған жоқ.

Осылардың нәтижесінде әскер ішіндегі басбұзарлық, тәртіпсіздіктер нәтижесі есебінде, жастардың өміріне, болашағына, олардың отбасыларына жиі бақытсыздық әкелетін себептерді жою жөнінде шаралар қолданылмай келеді немесе қолданылса да жеткіліксіз. Ал, бұл нақты іс жүзінде мемлекеттің, қоғамның барлық құрылымдарында кең тараған қасірет.

Әскери ғылымдарының докторы, академик, генерал-майор А.Соколовтың зерттеулері бұрынғы Кеңес Одағы елдегі халықтың 3 % -ындай Қарулы Күштерді ұстап, сыртқы қауіпсіздік қана емес, ішкі тұрақтылықты сақтауды қамтамасыз еткендігін көрсетті. Әлемнің кейбір мемлекеттерінде әскердің әлеуметтік қызметі өте жоғары. Тарихи

қалыптасқан жағдайлар нәтижесінде осы мемлекет тұрғындарының арасынан ер адамдардың көп пайызы, мүмкіндіктің шегінде, қиын-қыстау жағдайларға бейімделген қызметке сәйкес келетін психиканың жоғарылаған жауап қайтаруымен ерекшеленеді. Осындай мүмкіндіктердің арқасында олар өмір сүру үшін қатал табиғат пен қоршаған дұшпандарымен ауыр күрес жағдайларында ұлт есебінде сақталып қалды. Алайда, тұрақты қалалық қоғам үшін мұндай адамдардың, әсіресе жастардың жоғары пайызы өте қауіп төндіреді [8,28-б.].

Спорттағы табыстарының мәртебесі жоғары болып келетін АҚШ пен Германияда спорттық секцияларда шұғылдануға жастарды жаппай тартудың жағдайлары жасалды. АҚШ-ғы спорттық стипендия университеттерде оқуға мүмкіндік береді, кәсіби спортты жаңа бастаған спортшының табысы кез келген түрдегі университетті бітірушінің табысынан едәуір жоғары. Алайда, жоғары жетістіктер спортына екінің бірінің қолы жете бермейді: кез келген өнер секілді, үлкен спортқа да тек дарындылар керек. Сол АҚШ-та да және мысалы, Францияда келісім-шарт бойынша әскерде қызмет етушілерге жоғары жалақы төленеді. Жапониядағы жоғары тіршілік деңгейі қызметшінің фирмаға берілгендігін сенімді түрде қамтамасыз етеді.

Жастардың дене және адамгершілік саулығының мәселелері және өмірдегі оның табыстары өзара тығыз байланысты екендігі сөзсіз. Ресейдің Жастар ісі жөніндегі институтының мәліметтері бойынша жастардың денсаулық жағдайына жағымсыз әсер ететін әлеуметтік себептердің (факторлардың) арасында жұмыссыздық едәуір маңызды орын алады. Жастардың денсаулық мәселелері, көп жағдайда, үлкен дәрежеде қоршаған ортадағы қалалық факторларға байланысты. Дамыған елдерде де және дамып келе жатқан мемлекеттерде де қалаларда тұратын жастар санының олардың жалпы санына қатынасы өсіңкі түрде өзгеруде: 1975 жылы төрт тұрғынның бірі, 2000 жылы – бесеудің екеуі жастар болды. Осындай өсіңкі өзгеріс жастардың денсаулық жағдайының нашарлауына әсер ететін ауылдық тіршіліктен қалалық өмір салтына ауысудың өзі секілді, оның үстіне көші-қон факторы секілді саяси және этно-әлеуметтік құбылысты қосқанда жалпы мән-мәтіндегі (контекстегі) ерекше маңызды әлеуметтік тағы бір себепті анықтап отыр. Жастардың дене және психикалық саулығын сақтап және жақсартуда мектептің алатын орнының төмендеуінің беталысында да елеулі өзгерістер байқалмайды. Тек мектеп қана әскери, еңбек және т.б. салалар үшін ізбасарларды даярлаудың бастауы екендігі даусыз.

Қазақстан мен Ресейдің геосаяси жағдайы, халықаралық оқиғалар, президенттер мен үкіметтердің сыртқы саяси қызметтері халықаралық бітімгершілік бөлімшелерінің қатарына екі елдің Қарулы Күштерінің кеңінен ену болашағы бар екендігі жөнінде болжам жасауға негіз болады. Бірақ, бір жағынан, мұндай әскери бөлімшелерде қызмет ету өте мәртебелі және жалақысы жоғары, ал екінші жағынан, әскери қызметшілердің арнайы құзыреттілігі (біліктілігі) мен денсаулық деңгейіне жоғарылаған талаптар қойылады.

Қазіргі уақыттағы ұрыс жоғары дене және ерік-күш дайындығын ғана емес, сондай-ақ ақыл-ой дайындығын да талап етеді. Бұл жоғары біліктіліктегі барлаушылар мен экономистердің, насихатшылар мен жүйешілердің (системщиктердің) соғысы. Бүгінгі сарбаз ата білу біліктілігімен қатар, ең төмен болғанда, компьютерді меңгеруі, шет тілін және байланыс құралдарын білуі тиіс. Сонымен бірге алғашқы әскери даярлықтың бүгінгі күнгі мектептік оқу бағдарламасы жастарды ұрыс жағдайына дайындай алады.

Осылармен қатар жастардың отансүйгіштік тәрбиесін оқу-тәрбие процесінің өзге де компоненттері мен өзара тығыз байланысының жүйелі тұрғысынан қарастыру керек. Әсіресе, отаншылдық сезімді тәрбиелеуге оқушылардың дене тәрбиесі бойынша сабақтарын, сабақтан тыс спорттық дайындығын әдістемелік тұрғыдан біліктілікпен ұйымдастыру және туристік жорықтарды жүргізу үлкен әсер етеді. Бұл оқушылардың мықты денсаулығы мен денесінің жақсы дамуын, өз күшіне деген психологиялық сенімділікті қалыптастыруға себепші болады, бұның өзі өз Отанының Қарулы Күштерінің

қатарында қызмет етуге дайын болуға жағымды әсер етеді. Осыған байланысты халықта «Тәні саудың жаны сау» дейді.

Психологтар өзіне сенімділікті «өзіне өзі сенушілік» немесе «өзінің нәтижелілігі» атауымен атайды және өздерін жағымды тұрғыдан бағалайтын адамдар, өзіне сенімсіздерге қарағанда, бәрінен бұрын тәуекелшіл келеді. Зерттеушілер Мейер, Тернер және Спенсер [54] өзгелерге қарағанда өзінің дене дамуы мен өзінің нәтижелілігін жиі жоғары бағалайтын балалар қиын-қыстау сәттерді іздеп және соған баратындығын байқаған. Өзін төмен бағалайтын және дене дамуы нашар балалар тәуекел ететін жағдайлардан қашқақтаған және сәтсіздікке жағымсыз жауап қайтарған.

Оқушыларды Отанды қорғауға психологиялық тұрғыдан дайындау оларда Қарулы Күштердің қатарында беріле және саналы түрде қызмет ету еркінің басталуын, Отанды қорғауға орнықты жағымды көзқарас пен ішкі дайындықты, оқу және жауынгерлік міндеттерді адал атқаруды, әскери мамандықтарды ойдағыдай меңгеруді қалыптастыруды қарастырады. Қарулы Күштердің қатарында қызмет етудегі жастардың психологиялық дайындығының маңызды міндеттеріне жататындар: оқушыларда қажетті мінез-құлықты, дәл шешімді жедел қабылдау қабілеттілігін қалыптастыру, психикалық жағдайды өзі реттеу әдістерін меңгеру.

Оқушылардың психологиялық дайындығының мәселелерін шешу жөніндегі жұмыстардың берекелі түрлеріне әскери-спорттық ойындар, әскерилендірілген эстафеталар; спорттың әскери-қолданбалы түрлері бойынша жарыстар, Президент сынамаларының талаптарын (көрсеткіштерін) орындау, оқушылардың отансүйгіштік бағыттағы бірлестіктерінің жұмысына қатысу, әскери бөлімдерге барып, сарбаздардың тұрмысы мен оқу-жаттығуымен танысу, спорт секцияларында шұғылдану және туристік жорықтарға қатысу жатады.

Тұтастай алғанда жеке тұлғаның сипаттамасына қатысы бар, интеллектуалдық саланың бір жағы сана-сезім болып табылады. Сана-сезім – бұл өзін адам есебінде, өзінің мүдделерін, ұмтылысын, күйініш-ренішін саналы түрде ұғынуы.

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНДА ТАНЫСҚАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1 Макаренко А.С. Воспитание гражданина. М., 1988. - 394 с.
2 Сухомлинский В.А. Воспитание советского патриотизма у школьников. М., 1959. - 186 с.
3 Сухомлинский В.А. Рождение гражданина. Киев: Радянска школа. – 1987. - 76 с.
4 Сухомлинский В.А. Мудрая власть коллектива // Избр. Пед.соч.: В 3-х т. М., 1981. - Т.3. – 209 с.
5 Калмырзаев А.С. Нация и человек. – Алматы. – 1992. - 312 с.
6 Касенов У. и др. Казахстанский патриотизм как ведущий фактор консолидации общества на этапе становления и развития РК как суверенного государства. – Алматы. – 1996. - 40 с.
7 Касымова Р.Ш. Объединенные великой целью: (Дружба народов – могучая движущая сила советского общества). - Алма-Ата: Казахстан, 1985. - 113 с.
8 Ахметова Л.С. Проблемы патриотического воспитания казахстанцев в условиях советской командно-административной системы. (1945-1991 гг.). – 1998. - 155 с.
9 Дьяченко С.А., Примин В.В. Патриотизм как национальная идея и системообразуюший фактор укрепления Казахстанской государственности в условиях переходного периода Евразийской сообщества. – 1998. - № 3.– С.8-

УДК 323.28
МРНТИ 11.25.41

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ЖӘНЕ СПОРТ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ ҚЫЗМЕТІ РЕТІНДЕ

САБАЛИЕВА АРАЙЛЫМ ТАНРБЕРГЕНОВНА
Алматы гуманитарно-экономикалық университеттің, Жаратылыстану педагогикасы және дене шынықтыру кафедрасының «7М01404 -Дене шынықтыру және спорт педагогтарын даярлау» мамандығының 2 курс магистранты.
Ғылыми жетекші - PhD докторы, қауымдастырылған профессор : Дошыбеков Айдын Багдатович.

Аңдатпа: *Бұл мақалада әлеуметтік философияның зерттеу нысандары бойынша спорттың қоғамдық өмірдегі алар орнына сүйенілген ойтолғамдар зерделенеді. Сондықтан спорт пен ұлттық идеяның арақатынасы ұсынылып, қоғамдағы спорттың орны жөнінде пайымдаулар ұсынылған. Бұл мәселеде ұлттық философияға сүйенілген ұстанымдар негізге алынып, оны қазіргі таңдағы спорттық кеңістік арқылы айшықтау қолға алынды. Осы үдерісті байыптау мақсатында спорттың негізгі құрылымдық мәні ашылып, ол, сәйкесінше ұлттық идеяның қызметімен байланыста қарастырылып, негізгі ұстанымдар жеке-жеке атап көрсетілді. Демек, бұл спорттың мемлекеттік деңгейдегі орнын айғақтаудың ғылыми-теориялық қағидаларын ұсынуға арналған еңбек болып табылады.*

Кілт сөздер: *ұлттық идеяны, мәдени-әлеуметтік құбылыс, ұлттық дүниетаным, рухани-құндылық, ұлттық спорт.*

Еліміз тәуелсіздік алғаннан бастап-ақ мәдени-рухани және әлеуметтік-экономикалық өрлеудің жаңа сатысына көтеріліп, өзінің байырғы дәсүрлерін қайта жаңғыртып, тарихилық пен жаңашылдық қағидаларын қатар ұстанып отырған шақта, әсіресе, қоғамдық ғылымдардың қосар үлесі мол. Осыған орай, ең бастапқы әдіснамалық негіз ұлттық дүниетанымды байыпты зерделеп, оның негізгі бағдарларын орнықты дәйектеу болатын болса, осы тұста философия ғылымының атқарар міндеті зор.

Сондықтан біз қарастырып отырған мәселе бүгінгі таңдағы спорттың құрылымы бойынша ұлттық идеяны қалыптастыру тетіктерін зерделеп, оның қоғамдық-әлеуметтік мәнін ашу болып отыр. Бұл – бүгінгі таңдағы спорттың қоғамдық санадағы ықпалы мен мемлекеттік деңгейде қолдау тауып, қоғамда көпқызметті құрылым болып табылатын мәдени-рухани маңызына да байланысты. Ал, ұлттық идея еліміздің перспективті дамуындағы ретроспективті әдіснаманы басшылыққа алатын және еліміздің мүддесі мен дамуының негізгі тұғырларын ұлттық негізде байыптай алатын концептуалды жоба болып табылады. Сондықтан қоғамдық ғылымдардың өкілдері бұл мәселенің ғылыми-теориялық негіздерін сараптап ұсынуды қолға алуда.

Қазіргі әлемдік интеграцияға ұмтылуды көздейтін жаһандану үрдісі тұсында ұлттық болмысты қайта жаңғыртып, ұлттық рухты серпілтудің де логикалық тұжырымдамаларын қайта жаңғырту ұлттық идеяның негізгі ұстанымдары болмақ. Осыған орай, біз қарастырып отырған мәселе, спорттың ұлттық тарихи-танымдық негіздерін басшылыққа ала отырып, оны ұлттық идеямен сәйкестендіре отырып, ғылыми-теориялық түрде қалыптастыратын жалпылама нұсқаларын ұсыну болмақ. Осыған байланысты қоғамдық сана мен мемлекеттің қолдауына ие болып отырған спорттың тағы бір маңызды қыры, оның ұлттық идеяны қалыптастырушылық қызметтерін орнықты байыптау туындайды. Бұл - бүгінгі таңдағы мемлекетіміздің саяси-әлеуметтік даму бағдарларынан туындап отырған өзекті мәселелердің бірі ретінде танымал.

Атап айтқанда, еліміздің “Қазақстан-2030” стратегиялық даму бағдарламасындағы рухани-әлеуметтік саланы дамытудың шарттарына, “мәдени мұра” деп аталған осы шараларды нақты қолға алатын мемлекеттік бағдарламалардың жалпы ұстанымдарына және Қазақстанның әлемдік ілгерілеу өлшемі бойынша алдыңғы қатарлы дамыған 50 елдің қатарына ену ұмтылысындағы мәдени-рухани саланы қуаттаудың жалпылама қағидаларына сәйкес келетін маңызды туынды.

Қазіргі ғылыми зерттеулердегі спорт мәдениетінің ғылыми-теориялық түрде жеткілікті зерттелмеуі, оның ұлттық негіздерін ашудың арнайы қолға алынбағандығы, ұлттық идеяның спорт арқылы қалыптасатын қырлары да жүйелі ұсынылмағандығына байланысты, бұл еңбек аталған мәселелерді байыптаудың теориялық-әдіснамалық негіздерін және шешуге ұмтылыстың тәжірибелік-әдістік тетіктерін нақты үлгілерде ашып көрсететін туынды болмақ.

Бүгінгі таңдағы мәдениеттер сұхбаттастығы, материалдық-рухани өрлеу талаптары, мемлекетіміздің әлемдік аренадағы өзіндік орнықты орнын айшықтау мәселелері қаншалықты маңызды болса, спорт пен ұлттық идеяны салыстыра отырып, өзара байланысын ашып көрсетіп, бір-біріне ықпал етушілік қатынасын зерделеу де соншалықты деңгейде қоғамдық қажеттіліктер шартынан туындап отыр.

Қазақстан мемлекеті тарихи-мәдени тұғыры орныққан, экономикалық-материалдық өрлеудің жалпы бағдарламалары мен нақты ұстанымдарын қолға алған, ғылыми-әлеуметтік қорлары дайын күйінде әлемдік қауымдастыққа енуі қажет. Біз ұсынып отырған мәселе бұл ұстанымдардың ғылыми-теориялық негіздерін нығайта түсетін зерттеу еңбектерінің бірі болмақ. Шындығында, біздің мемлекеттің саяси-әлеуметтік, мәдени-рухани даму бағдарламалары да осыны көздеп, нақты ұсыныстар мен шешімдерді қажет етеді. Сондықтан ұлттық деңгейде ұсынылған спорттың мәдени кеңістігінің Қазақстанның болашақ даму бағдарламалары үшін қажетті буын екендігін де байыпты түйсінуімізге болады.

Демек, біз ұсынып отырған “Спорттың ұлттық идеяны қалыптастырушылық қызметі» деп аталған зерттеу еңбегіміз арғы қазақтардың түп дүниетанымынан бастап, ондағы діл мен қоғамдық таным-түсінікті, тұрмыс кешудің өмірмәнділік шарттарын бағамдай отырып, тәндік-физиологиялық жетілудің өмірмәнділік талапқа айналған негіздерінің қазіргі таңдағы сабақтастығын өркендетуді жолға қойып, бүгінгі күнге дейін жалғасқан тұтас ұлттық болмысымызды ашудың тарихи-салыстырмалық ұстанымдарын аңғартады. Осы қағидалар арқылы келер ұрпаққа этномәдени дәстүрлердегі физиологиялық жетілудің шарттары болып табылатын; ерік-жігер мен рух, ұлтжандылық пен өмірсүйгіштік, адалдық пен еркіндік нормаларының асқақ моральдік талаптарын ашып көрсетудің үлгісін ұсынатындығы сөзсіз. Спорт кеңістігіндегі ұлттық рухтағы осы игілікті сапалар қазіргі заманғы Қазақстан азаматын қалыптастырудағы жағымды қасиеттер болып табылады. Осыған орай, бұл еңбектің оңды бағытта мәдени-өнегелілік, идеологиялық-насихаттаушылық сипаты да бар және қазіргі заманғы әлемдік аренадағы спортшы тұлғаларымыздың бойына ұлттық рухты сіңіру үшін қажетті теориялық әдіснама деп те атауымызға болады.

Тақырыптың зерттелу деңгейі. Бұл тақырыпты зерттеу тек мемлекеттік қана емес, мәдени-саяси дамудың әлемдік ұстанымдарына да орайласатын маңызды бағыт болып табылады. Сондықтан бұған қазақстандық қана емес, өзге де шетелдік ғалымдар шолу жасап, өзіндік теориялары мен идеяларын дәйекті ұсынып келеді.

Спорт өнері қалыптасқаннан бері қоғамда айрықша орны бар, ұлттық ерекшеліктерді де бойында сақтайтын, қоғам мен адам дамуының жалпылама үрдістерін бағдарлайтын ерекше құбылыс ретінде танымал.

Бірақ біз, алдымен, спорттың жалпыадамзаттық құбылыс екендігін назарға алуымыз қажет, сондықтан оның тарихи қалыптасуына шолу жасап, әлеуметтік философиялық ойдың объектісі ретінде мәдени-әлеуметтік қырын ашып көрсетіп, негізгі құрылымдарын, қоғамдағы қызметін саралап алуымыз қажет. Спорт – өзінің шығу тегі мен эволюциясында қоғамдық өмірдің барлық саласын қамтып, өркендеп келе жатқан өнер. Бүгінгі замандағы спорт өнері – толыққанды түрде, табиғи-тарихи, психологиялық-әлеуметтік, мәдени-рухани, саяси-идеологиялық, аксиологиялық-эстетикалық және т.б. сипат алатын күрделі қоғамдық мәнді, жалпыадамзаттық бағалық ретінде қалыптасқан құбылыс.

Сонымен қатар қазіргі спортты оның тарихи-мәдени және әлеуметтік мұраларынан ажыратып қарауға болмайтындығын Г.В. Мокроносов, А.М Личоров, В.Е. Кемеров сынды спортты зерттеуші ресейлік ғалымдар да атап өтеді.

Мәселен, табиғи-тарихи негіздері спорт өнерінің шығу тегінен туындайтын оның көпқырлылығын айқындайды. Спорттың табиғи шарттары: күш-қайрат, еңбек, табиғатты игеру, тіршілік ету және және т.б. витальдік күштерден бастау алады. Күш немесе қуаттылық архаизмі спорт өнерінің ең басты қажеттілігі болып табылған дәуірлерден бастап, бүгінгі күнге дейін жалғаса отыра, икемділік пен ептілік құрылымдарымен толығып келеді. Алғашқы қауымдық құрылыс кезеңінен бастау алған күшке табыну спорт өнерінің тууының бірден-бір алғы шарты емес, керісінше, спорт – күштің көрінуі мен әйгіленуінің қоғамдық формасы, күш – спорттың өміршеңдігінің құралдарының (инструмент) бірі болып табылады. Бұл табыну сол дәуірдің тұлғасы үшін объективті тіршілік етудің барлық көздерін қамтамасыз ете алатын ажырамас қасиет ретінде сақталған.

Осы логика бойынша «Биологиялық қажеттіліктен туындаған спорттың қимыл-қозғалыстық дәстүрі табиғат күштерін бағындыруда күш-қуат аса қажет болмайтын бүгінгі қоғамға дейін не үшін тасымалданған (трансформацияланған)?» деген сауал туындайды. Спорттың, әрине, мәдени-әлеуметтік ойын түріндегі құбылыс, рухани-мәдени аймақтағы өнер, қоғамдық сананың этикалық-эстетикалық формасындағы шаттанулық-гедонистік психодинамика екендігі сөзсіз. Бұнымен қатар оның бүгінгі күні аса маңыз беріліп, өрлеуінің биологиялық-бейсаналық шарттары бар екендігін де атап өтуіміз керек.

Физикалық күшті экзистенциалдық жағдайда аса қажет етпейтін ғылым мен техниканың өрлеген кезеңінде де спорттың дамытылуының басты факторы осы – технотектік прогрестің жағымсыз салдары болып табылады. Себебі, қазіргі заманғы оның көріністері – электронды құралдар мен роботтар адамның биологиялық аса қуаттылығы ғана емес, оның тіршілік етуі үшін қалыпты биологиялық қалып-нормаларын да тежей бастады.

Демек, техникалық ілгерілеу – адамның физикалық құлдырауының басты шартына айналды. Мәселен, Г.Маркузенің идеяларын бүгінгі күнгі зерттеушілер атап өткендей: «Заттану процесі тек қана руханилықты ығыстырып жатқан жоқ, сонымен қатар ол адамның төл болмысын да жоққа айналдыруы мүмкін. Адам өмірінің заттануы тек оның жеке болмысына ғана емес, барлық қоғамдық қатынастарға қауіп төндіретіндігі ақиқат». Осы үрдісті бейсаналы-саналы түрде болсын байыптаған адамзат өзінің бастапқы толыққанды физиологиялық қалпын сақтап қалу үшін спортқа жүгіне бастады. Яғни, бүгінгі технотектік қоғам адамы үшін физикалық құлдырауды тежеудің бірден-бір құралы – спорт болып табылатындығын, яғни, оның биологиялық-физиологиялық толықтырушылық (компенсаторлық) қызметін адамзат түйсінген сыңайлы. Сондықтан бұлшық ет клеткаларының жаттығуын ми клеткаларының дамуы алмастырған заман үшін рух пен тәннің бірлікте даму идеясы өзекті болып отыр.

Қорыта айтқанда, екеуі де тән шынықтырушылық қызметте тоғысады. Ендеше, бүгінгі замандағы физикалық еңбектің ығыстырылуына сәйкес, оның осы қызметін спорттың алмастыруы да – табиғи қажеттіліктен туған әлеуметтік заңды құбылыс. Демек, спорт физикалық еңбектің орнын басатын қоғамдағы бірден-бір гедонистік сипаттағы перспективті құбылыс.

Жоғарыда көрсетілгендей, спорттың табиғи тамырларына сүйену бойынша, өлі табиғатты игеру экзистенциясы – алғашқы қауымдық құрылыс адамы үшін өзекті. Бұл үдеріс те адамның физикалық аса жетілгендігін керек етті. Мәселен, кеңістікті игеруден басталған физиологиялық таным, оны жеделдету мен уақытты баяулату үшін – «жүгіру» физиологизмін туғызды, ол – әрі қорғаныш тетігін де атқарған көпқызметті (полифункционалды) үдеріске айналды. «От умения человека догнать и метко поразить добычу, от способности быть стойким и закаленными борьбе с таинственными силами природы зависела его охотничья удача, а значить – и жизнь. Итак, уже первобытному человеку были знакомы бег, прыжки и метания – упражнения, составляющие фундамент современного легкоатлетического спорта»,-деп ұсынылған осы идея да біздің пікірімізді айғақтай түседі.

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНДА ТАНЫСҚАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ.

1 Айталы А. Ұлттану: Оқу құралы. -Алматы: Арыс.-2000.-221 б.

2 Тайжанов А. Ұлтымызда қасиет деген ұғым бар// Қазақ әдебиеті. -1998. - №24.-19 маусым.

3 Меңлибаев К.Н. Роль национальных традиций в патриотическом воспитаний (по материалам конкретно-социологических исследовании молодежи Республики Казахстан):автореф. ...канд.д.филос. наук:. 09.00.02. -Алматы: Институт Философии НАН РК, 1995. 19 с.

4 Телібаев Ғ., Әмірғазин С. Қазақ менталитеті – философия ғылымының нысанасы// Білім-Образование.-2002. -№1.

5 Елікбаев Н. Қазақтың ұлттық психологиясының қалыптасу мен дамуының тарихи және әлеуметтік-мәдени негіздері:. филос.ғыл.докт. ...дисс:.09.00.01.-Алматы, 2000. -247 б.

6 Кішібеков Д. Қазақ менталитеті: Кеше, бүгін, ертең.-Алматы, 1999. -Б.81-89

7 Есім Ғарифолла. Қазақ философиясының тарихы: Оқулық. - Алматы: Қазақ университеті, 2006.-216 б.

8 Молдабеков Ж. Қазақтану: ділгірлігі мен тағлымы//Қазақ тарихы.-1995.- №5.-Б. 3-6.

9 Айтқазин Т.Қ. Қазақтардың мұраты. -Алматы: Ғылым, 1994.-96 б.

УДК 321.29
МРНТИ 11.25.41

ҰЛТТЫҚ СПОРТ ТҮРЛЕРІ АРҚЫЛЫ ЖАСТАРДЫҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Тулеуов Аян Нуртаевич
Алматы гуманитарно-экономикалық университеттің, Жаратылыстану педагогикасы және дене шынықтыру кафедрасының «7М01404 -Дене шынықтыру және спорт педагогтарын даярлау» мамандығының 2 курс магистранты.
Ғылыми жетекші - PhD докторы, қауымдастырылған профессор:
Дошыбеков Айдын Багдатович.

Аңдатпа: *мақалада Зерттеуші ғалымдар адамдардың өмір салты мен денсаулығы арасында тығыз байланыс бар екендігін және ол көп жағдайда қозғалыс белсенділігі мен құнарлы тамақтануға тәуелді екендігін атап көрсетуде. Дегенмен, жастардың салауатты өмір салтын қалыптастыруды ұлттық спорт түрлерінің тәсілдері арқылы іске асыру мәселесі жан-жақты зерттеу мен талқылау нысаны ретінде қарастырылған жоқ еді. Әлі де болса ұлттық спорт түрлерін насихаттап келе жатқан спорт мектептеріне арналған бағдарламалар жасала қойған жоқ, оған қоса ұлттық спорт түрлерінен өткізілетін жарыс ережелері де жетілдіруді қажет етеді. Және ұлттық спорт түрлерінің тәсілдері арқылы жастардың салауатты өмір салтын қалыптастырудың педагогикалық жағдайлары мен тәрбиелеу модельдері жасала қойған жоқ. Біздің елімізде әлі күнге дейін ұлттық спорт түрлері мен халықтық ойындарды дамытудың тұжырымдамасы жоқ.*

Кілт сөздер: *құндылықтар, ұмтылу деңгейі, денсаулық психологиясы, корреляция, спорттық шеберлік, адаптация.*

Өмір салты өз құрамында бес саланы қарастырады: философиялық, экономикалық, әлеуметтік, психологиялық және педагогикалық. Осының әр саласы жұмыс барысында ғылыми және әдістемелік мазмұндағы негіздемелерге ие болып келеді.

Денсаулық философиясының қоғам туралы ғылым ретінде әлеуметтанумен ғылыми байланысы халықтың денсаулық күйінің тұтас жүйесі ретінде көрсетуді қарастырады. Ақиқаттың әлеуметтік көрінісі құрылымындағы арнайы сала – **денсаулық әлеуметтануы** дамып келеді.

Қоғамдық дамуды жеделдету бағытындағы адам және оның денсаулығы туралы [48], денсаулықтың өмір сапасымен және адамның жекелей күш-қуаты туралы [49], жастардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру проблемалары туралы [50], әйелдер мен аналардың еңбекпен шұғылдануы туралы, нашақорлық пен нашақорлар проблемасы туралы, салауатты өмір салтын нығайтудың әлеуметтік проблемасы туралы әлеуметтік-экономикалық іргелі еңбектер баршаға мәлім [51].

Салауатты өмір салты проблемасы бүгінгі таңдағы ең бір көңіл бөлуді қажет ететін және таласты мәселе болып келеді. Ертеректе жарық көрген материалдар мен ғылыми-әдістемелік жарияланымдарды оқып-үйрену проблема дамуының негізгі аспектілерін анықтауға мүмкіндік беріп отыр.

Соның ішінде «салауатты өмір салты» категориясының анықтамасы ең көп зерттелгенімен, оның маңыздылығының сипаты, салауатты өмір салтын қалыптастыру факторлары, тұлғаны салауатты өмір салтына бағыттаудың теориялық негіздерін үйрену, сол баяғы маңызды күйінде қалып отыр [52, 53, 54 және т.б].

Осы проблема жайлы жарияланымдардың көпшілігі «салауатты өмір салты» түсінігін категориялық талдауға арналған. Бұл дефинцияны талқылаудың өзі көптеген көзқарастардың пайда болуына себеп болып отыр. Осы түсінік туралы кейбіреулер схоластикалық десе, ал басқалары бұл түсінік оның мәні мен мазмұнын толық ашпағандықтан, оны тиімді деп санамайды.

Бір топ ғалымдар өмір салтын өмір жағдайынан айыруға болмайды, жағдай қалай болса, өмір салты да солай болмақ деп түсіндіреді. «Адам дегеннің пәндік мәні бар», сондықтан да ол «пән ретінде қабылданады және о бастан табиғат болып келеді». Осылайша, ол «өзінің таза қызметінен» пән ретінде ауысады, оның пән ретіндегі жемісі оның пәндік қызметін, пән ретіндегі табиғи мәндік қызметін нығайта түседі [71 және т.б].

Зерттеушілердің басқа тобы өмір салты өндіріс тәсілдерінен өзгешеленеді және ең алдымен қызмет тәсілдеріне ерекше мән беріледі деп санайды. Олар өмір салты мен өмір сүру жағдайларының өзгешелігіне мән бере отырып, өмір салтын барлық қоғамдық ортамен ұштастырады және қоғамдық-экономикалық формация ұғымымен біріктіріп жібереді [72 және т.б].

Бірсыпыра оқымыстылар өмір салтын диалектикалық тұрғыдан жалпы, ерекше және жеке деп қарастырады. Олар кез-келген өмір салты жағдайлар жиынтығымен анықталады, себебі оның зерттелуі жеке дара тұлғалардың объективті жағдайларын жан-жақты есептеу мен талдаусыз мүмкін емес деп санайды. Сонымен қатар ол кез-келген өмір салтының мәнін анықтайтын жағдайлар мен факторларды белгілей отырып, олардың адам өмір салтындағы арнайы кесіндісі мен көрінісін мүмкіндігі барынша толығырақ көрсете алуы қажет деп біледі, нақты-жалпы байланысты жалпы объективті жағдайлардан айыра білу керек деп санайды [57, 21 б.].

Салауатты өмір салтының атқаратын қызметі ауқымды түрде қарастырылатындықтан, медициналық проблема шеңберінен шығып кететінін атап кетуге тиіспіз. Қазіргі кезеңде еліміздегі орасан зор әлеуметтік-экономикалық өзгерістерге байланысты салауатты өмір салтын қалыптастыру адамның дене бітімін ғана жетілдіріп қоймай, қоғам адамына тән рухани қызығушылығы, құндылықтары, адамгершілік қасиеттері мен қажеттіліктерінің дамуын да жетілдіре түседі.

Көптеген авторлар «салауатты өмір салты» түсінігін анық түсіну үшін өмір (экзистенциялық тұрғыдан) мәселелеріне жүгіну қажет екендігін атап өтеді. Қазіргі философиялық әдебиеттерде осы категория туралы бірыңғай түсініктердің жоқтығы баршаға мәлім. Олар «салауатты өмір салтын» біржағынан өмір салтының формасы деп қарастырса, екінші жағынан басқа да формаларды іске асыруға ықпал ететін және өмір салты көрінетін жағдай деп біледі. Сондықтан да олар «салауатты өмір салты» түсінігін медициналық-әлеуметтік белсенділік формасына – зиянды әдет-ғұрыптарды жоюға, гигиеналық нормалар мен ережелерді сақтауға, санитарлық ағарту жұмыстарын жүргізуге, еңбек ету, демалу және тамақтану тәртібіне және т.б бағынуға деген шектелумен ғана қалуға болмайды деп санайды. Олардың пікірінше, негізгі екпін тек гигиеналық тәрбие мен зиянды әдет-ғұрыптармен күрес төңірегінде ғана өрбиді де, сыртқы ортаны сауықтыру мен өз денсаулығына деген сауатты көзқарас оның мазмұнын тиянақты ашып көрсете алмайды [76 және т.б.].

И.В. Бестужев – Лада салауатты өмір салтын анықтауда проблеманың әлеуметтік-экономикалық және көзқарастық аспектілері анағұрлым жемісті болар еді деп санайды. «Өмір салты факторының анықтамасын талдау тек өндірістік мәселелерді ескеріп қана қоймай, әлеуметтік психология, адамның материалдық және рухани қызметінің бірлігін, адамдар қатынасының сипатын, құндылықты белгілерді, ойларды, ниеттерді және адамдар қызметінің уәждемелерін де ескеруді қажет етеді.» [77, 18 б.].

В.А. Еременко салауатты өмір салтына және одан ауытқуға мінездеме беруде әлеуметтік пен биологиялықтың жарасымдылық шарттарының маңыздылығын атап көрсетеді. А.М. Изуткин де осы көзқарасқа қосыла отырып, «салауатты өмір салтының маңызды жағы тұлғаның денесі мен рухани дамуының, оның ойлары мен әрекеттерінің, мұраттары мен шынайылықтың сәйкес келуімен ұштасқан адамның әлеуметтік-биологиялық қызметін орындауы» деп топшылайды [78, 47 б.].

Соңғы он шақты жыл мөлшерінде «салауатты өмір салты» түсінігі медициналық, гигиеналық, әлеуметтік және педагогикалық зерттеулерде белсенді түрде зерттеліп келеді. Сондықтан да жеткіншектер мен жастардың салауатты өмір салтының теориялық негізін қалаудың қажеттілігі туындап отыр. Бүгінгі таңда оқушы жастардың салауатты өмір салтын іске асыруға дайындау проблемасы маңызды мәселеге айналып отыр.

Өмір салты субъективті және объективті бірліктен тұрады. Ол өндіріс тәсілі мен саяси құрылыс сипатына сәйкес болумен бірге субъектінің мінез-құлық тәртібіне, оның құндылық бағдарына, іс-әрекет уәжіне байланысты болады. Халықтардың әртүрлі топтарының өмір салтының түрліше нұсқаларының сан алуандығын осылайша түсіндіруге болады [54, 172 б].

И.В. Бестужев – Лада ең бастысы адам қалай өмір сүреді, оның өмірлік қызметінің негізгі тәсілдері мен түрлері, оның бағыты екендігіне баса назар аударады. Халықтардың осы топтарының арасында әрқайсысы өз өмір салтының ерекшелігіне, өз құндылықтарына, қондырмасы мен мінез-құлық эталонына ие болып келеді [64, 146 б.].

Салауатты өмір салтын қалыптастыру жолдары өте күрделі болып келеді.

Кейбір ғалымдар салауатты өмір салтының жекелеген сыңарларын ғана қарастырады, мәдени-ағарту жұмыстары арқылы салауатты өмір салтын қалыптастыру жолдарын зерттейді, нашақорлық мінез-құлықтың алдын алу жолдарын ашады. [79, 56 б.; 80, 22 б.].

Ж. Бозтаев [82] қазіргі кездегі адамның салауатты өмір салтын қалыптастыру проблемасын психореттеу, нақтылап айтқанда психикалық өзіндік реттеу процесін ұйымдастыру арқылы қалыптастыруды қарастырады. Ол қазіргі адамның кез-келген қызмет саласында, соның ішінде дене шынықтыру мен спорт саласында да таусылмайтын мол мүмкіндіктерін алға тартады.

Дене жаттығуларын тек денесін жетілдіру үшін ғана пайдаланып қоймай, сонымен қатар ерік күшін, ой-қиялын, есте сақтау қабілетін шыңдау, өзінің шығармашылық қабілетін дамыту үшін де пайдалану мүмкін.

Ол егер психореттеудің түрлі тәсілдері пайдаланылатын болса, дене шынықтыру мен спорттың тиімділігінен психикалық белсенділік арта түседі және күшейеді деп санайды: жаттығулар ойлы, сезімтал болған сайын оларға деген қызығушылық қалыптасып, нығая түседі.

«Салауатты өмір салты» дефинициясы (түсінігі) туралы көптеген авторлардың пікірі анықталды, сондықтан осы проблема жайлы оқу орындарындағы әдістемелер жасау мен білім беру және тәрбиелеу саясатының мазмұнын анықтауды елеулі қиындатты.

Қорытындылай келе Қазақстан және шетелдік жетекші мамандар жұмыстарына жасалған логикалық талдау негізінде «салауатты өмір салты» түсінігіне өзіндік анықтама берілді.

Салауатты өмір салты дегеніміз – адам бойында зиянды әдет-ғұрыптардың болмауы, өз денсаулығына деген құндылықты көзқарас, науқастанудың алдын алу, тиімді тамақтану, оңтайлы қарым-қатынас жасау, кәсіптік құзырлылығы, қозғалыс белсенділігі, генетикалық тұрғыдан тұқым қуалау және әлеуметтік дамумен келген күш-қуаты арқылы тұлғаның өзін өзі жұмсауына деген жоғары дәрежедегі адами қажеттілігін қанағаттандыру мүмкіндігі.

Қазақстанның ертедегі тұрғындарының өмір салты туралы, қазақтардың денсаулық сақтау проблемасына деген көзқарасына ие болуға мүмкіндік беретін және толыққанды денсаулығы жақсы адам тәрбиелеуге бағытталған, жеке тұлғаның жақсы қасиеттерін сақтау арқылы халықтың жинақталған өмірлік тәжірибесінен келіп шыққан салауатты өмір салты туралы құнды мәліметтер анықтау.

Денсаулықтың негізінде жеке адамның биологиялық және әлеуметтік негізі жатыр, олардың кейбірін салауатты өмір салтын сақтай отырып, теңестірілген тамақтануды қамтамасыз ету арқылы және қозғалыс белсенділігін іске асыру арқылы жетілдіруге болады.

Салауатты өмір салтын қалыптастыру дүние жүзіндегі басымды бағыт болып табылады; ол елдің барлық тұрғындарының денсаулық деңгейін жақсартуға және тиімді түрде аурудың алдын алуға бағытталған ұлттық саясат дәрежесіне көтерілген.

Маман-эксперттер денсаулықты нығайту мақсатында, кәсіптік қызмет үшін және отбасылық қатынастарын қамтамасыз ету үшін салауатты өмір салтына өте үлкен мән береді.

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНДА ТАНЫСҚАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1 Назарбаев Н.А. Казахстан 2030. Послание Президента страны народу Казахстана // Казахстанская правда, 1997, 11 октября.

2 Роль науки в социально-экономическом прогрессе Казахстана и задачи союза ученых // О. Сабден и др.–Алматы, РОО «Союз ученых», 2006. -62 с.

3 Агентство РК по статистике.-Алматы, 2006. – 460 с.

4 Имангалиев А.С. Развитие педагогической валеологии в системе оздоровительной физической культуры старшеклассников: автореф. дис...докт.пед.наук: 13.00.01, 13.00.04. - Алматы, КазГАСТ, 1999. – 32 с.

5 Ахаев А.В. Валеологический подход в системе школьного образования: Монография.-Алматы, Ғылым, 2005. – 242 с.

6 Тулеубаев К.А., Каржаубаева Ш.Е., Слажнева Т.И. Отношение к физической культуре и спорту жителей Республики Казахстан по результатам научных исследований //Теория и практика физической культуры и спорта: Междун.научно-практ.конф. 27-29.04.2006г. - Алматы, - С.165-168.

7 Состояние здоровья детей и подростков в Казахстане // Эскулап (Спец.прилож. для врачей и фармацевтов), 2002 - № 5. - С.2.

8 Wolanski N. Zdrowie – srodowiskowe uwarunkowania i pozytywne miernniki //Zdrow Publ. - 1983. - 94. - Nr.5. - S.259-265.

9 Лисицын Ю.П., Комаров Ю.М. Факторы риска // Руководство по социальной гигиене и здравоохранению / Под ред. Ю.П.Лисицина. Т.1.-М.:Медицина, 1987. - С.148-200.

УДК 323.28
МРНТИ 11.25.41

АРМРЕСТЛИНГПЕН АЙНАЛЫСАТЫН ЖАСӨСПІРІМ СПОРТШЫЛАРДЫҢ ЖАРЫС АЛДЫНДАҒЫ КЕЗЕҢДЕГІ АРНАЙЫ ДЕНЕ ДАЙЫНДЫҒЫ

ӘБЖАН АЗАМАТ ИМАНМҰХАМЕДҰЛЫ
Алматы гуманитарно-экономикалық университеттің,
Жаратылыстану педагогикасы және дене шынықтыру кафедрасының
«7М01404 -Дене шынықтыру және спорт педагогтарын даярлау» мамандығының
2 курс магистранты.
Ғылыми жетекші - PhD докторы, қауымдастырылған профессор:
Дошыбеков Айдын Багдатович

Аңдатпа: *Армрестлингте, сондай-ақ басқа да жекпе-жек түрлерінде жоғары нәтижелерге жетудің маңызды факторы спортшының физикалық қасиеттерін жақсарту болып табылады.*

Спорттық жетілдіру кезеңі неғұрлым жоғары болып, жарыс неғұрлым жақындаған сайын, соғұрлым арнайы қасиеттерді дамытуға көбірек көңіл бөлінеді. Бұл процесс үнемі өзін-өзі дамытуды, физикалық көрсеткіштер бойынша жұмыс істеуді, дағдыларды жетілдіруді, қарсыластың психологиясын зерттеуді және әрине, ерік-жігерді жетілдіруді қамтиды. Дайындықтың ең тиімді түрі көптеген мамандардың пікірінше, жарыс алдында немесе спортшы үшін маңызды старт алдында арнайы дене шынықтыру болып табылады.

Кілт сөздер: *тірек-қимыл, абсолюттік күш, дене жаттығулары, қатынастық күш, күш, қозғалыс сапалары.*

Армрестлинг – еліміздегі жасөспірімдер спортының бірі. Осыған қарамастан, ол қол жетімділігі, көңіл көтеру және бір мезгілде бірегейлігі арқасында біздің еліміздің тұрғындары арасында жалпыға бірдей танылды. Елімізде бұл спорттың танымалдығы үнемі өсіп келеді. Мұндай секцияларға қатысуда армрестлингтен айтарлықтай нәтижеге жетуді мақсат етіп қойған ұл-қыздар саны көбейіп келеді. Мұнда өткізілетін спорт және жеңіл атлетика жарыстарының бағдарламасына армрестлинг көбірек еніп келеді. Дегенмен, қол күресінің не екенін бәрі бірдей түсінбейді, ол дұрыс қолданылмаса, үлкен қауіп пен жарақатқа (сынықтар, созылулар, буындардың үзілуі және т.б.) әкеледі. [14].

Тәжірибе көрсеткендей, дене шынықтыру жаттықтырушылары мен армрестлингке маманданған мұғалімдер арнайы әдістемелік әдебиеттерге аса қажеттілікті сезінеді. Оның үстіне қаңқа бұлшық еттерінің жұмысына тікелей байланысты әрекеттердің әсері былай тұрсын, күш жаттығуларының адам ағзасына тигізетін әсері туралы айтарлықтай білім негізі бар білікті мамандар жеткіліксіз.

А.В.Скоробаготко күш спорты әлі де спортшылар мен олардың физикалық жай-күйін белсенді түрде бақылайтын адамдар арасында жетекші орындарда тұр деп жазады. Соңғы уақытта армрестлинг сияқты оның бір тармағы болып табылатын бұл бағыт қарқынды дамып келеді. Осыған қарамастан, армрестлингті тек күш-қуат түріне жатқызу мүмкін емес, оның ішінде жылдамдық-күш спортында да спортшының техникасы мен тактикасы сияқты факторлардың маңыздылығы айтылады. Техникалық және тактикалық дайындықтың маңыздылығына қарай қол күресі құрылымы жағынан күреске ұқсас. Демек, жарыстарға дайындық көп бағытты болуы керек, оның ішінде жас спортшылардың барлық қасиеттерін, яғни, жалпы және арнайы сияқты қасиеттерін жетілдіру қажет [43].

Біздің заманымыздағы армрестлингті кейбір «батырлар» санайтындай, қарапайым көңіл көтерумен салыстыруға болмайды. Армрестлинг – ең алдымен бірдей физикалық және тактикалық дайындықты қажет ететін техникалық спорт түрі. Кез келген жекпе-жек өнері сияқты, қол күресімен айналысатындар үшін үлкен перспективалар ашылады, мысалы, ұқыпты және дәл үйлестіруді жақсарту және адамға қажет қозғалыс - физикалық қасиеттерді дамыту. Спорттық нәтижеге жету үшін спортшылар үшін күш те, арнайы дайындық та бірдей маңызды. Бұл штангамен, гантельмен, гірдің тасымен орындалатын жаттығулардың үлкен жиынтығын, тренажерларда жұмыс істеуді, қарсыласпен күресуді қамтиды. 1,5–2 сағаттық жаттығудың нәтижесінде адам әдеттегі физикалық белсенділіктен басқа өзінің күші мен үйлестіру қабілетін айтарлықтай арттырады [9].

Сонымен, сіз кем дегенде үш, дұрысы төрт ай бойы жаттығуыңыз керек. Кейіннен сізге әйгілі армрестлер Иван Матюшенко өз мақаласында тамаша сипаттаған негізгі жаттығуларға көшуге болады,

Тағы бір ескертетін жай, егер сіз толық жаңадан бастаған спортшы болсаңыз, жаттығудың осы түрінен бастау керек. Армрестлингпен айналысқан болсаңыз немесе күрес, пауэрлифтинг, бодибилдинг, ауыр атлетикамен айналысқан болсаңыз, жарыс алдындағы мезоциклді қол күресшіге қажетті қасиеттерді дамытуға бағытталған негізгі жаттығулардан бастауға болады [39].

Осы тақырыпты зерттеп жүрген Илюшина В.А. жоспарланған нәтижеге қол жеткізуді қамтамасыз ететін технологияның тиімді моделін ұсынды. В.А.Илюшинаның зерттеулері жеңіліс жағдайында әртүрлі біліктіліктегі армрестлингшілерде күштің көрінуінің биомеханикалық ерекшеліктерін анықтады. Бұл деректер армрестлингтегі шабуыл қозғалысының үлгілік сипаттамаларын жасауға мүмкіндік береді және қозғалыстың басында да, аяғында да күшті дамытудың орындылығын, сондай-ақ күшептілігін ұсынады. Қозғалыстың басы мен аяғындағы әртүрлі қарсылық режимдерін жеке-жеке қолданып, күштің даму шарттарын өткен ғасырда бірқатар зерттеушілер ұсынған, зерттеген және дәлелдеген [12].

Армрестлинг бойынша жұмыстарда В.Г. Свечкарев пен Э.Э. Кочкаров қорғаныс әрекеттеріндегі қозғалыстарды зерттеді. Дегенмен, балуандардың бірі жеңсе, екіншісі міндетті түрде жеңіліске ұшырайды, ал қорғаныс әрекеттерінде әрекет ету және жоғары күш көрсету қабілеті күрестің маңызды құрамдас бөлігі және қол күресіндегі шеберлік көрсеткіші болып табылады. Қорғаныс әрекеттеріндегі күштің көрінісін зерттеуге алғашқы қадамды А.М. Базоркин (2004), 2-3 разрядтағы спортшыларды халықаралық дәрежедегі спорт мастерімен (ХДСМ) салыстыра отырып, статикалық күштегі квалификациялық айырмашылықтарды атап өтті. Алайда, бұдан әрі биомеханикалық зерттеулер жүргізілмеді, қорғаныс әрекеттерінде қол күресшілерінің күшін дамытудың биомеханикалық жағдайлары дамымай қалды. Қорғаныс әрекеттеріндегі қозғалыс сипаттамаларын одан әрі зерделеу және нақтылау шеберлік критерийлерін анықтауға көмектеседі және осы деректер негізінде күшептілігі және максималды күш сияқты қажетті қасиеттерді жаттықтырудың тиімді биомеханикалық шарттарын әзірлеуге болады. Жеңіске деген ұмтылыс қол күресшілерді (және олардың жаттықтырушыларын) жаттығу процесінде шабуыл әрекеттеріне көбірек назар аударуға мәжбүр етеді, ал қорғаныс әрекеттеріне әлдеқайда аз. Армрестлингке арналған барлық әзірленген тренажерлар шабуылдау әрекеттерін орындауға арналған, сондықтан барлық ғылыми негізделген жаттығу әдістері қол күресушілерді шабуылдау әрекеттеріне арнайы дайындауға бағытталған және қорғаныс әрекеттерінің әдістері жоқ. Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, қорғаныс әрекеттерінде күшті дамыту үшін биомеханикалық жағдайларды әзірлеу және енгізу мәселесінің қазіргі жағдайы бірқатар қарама-қайшылықтардың болуымен сипатталады, олардың ішінде ең маңыздылары мыналар болып табылады [4, 13, 48].

М.Б.Яхья қазіргі спорттың даму қарқыны қимыл-қозғалыс белсенділігін, оның ішінде спортшылардың арнайы дене дайындығын оңтайландыру мәселелерін шешудің тиімді тәсілдерін табу қажеттілігін белгілейді.

Бұл ізденістің маңызды бағыттары қозғалыс құрылымы, жүйке-бұлшықет шиеленістерінің сипаты бойынша таңдалған спорт түрінің ерекшеліктеріне сәйкес келетін арнайы жаттығулардың үлесін арттыру, арнайы мүмкіндік беретін техникалық құралдарды, тренажерларды, жабдықтарды әзірлеу және пайдалану болып табылады, сонымен қатар, спортшы ағзасының мүмкіндіктерін толық пайдалану, сондай-ақ спортшы ағзасының қозғалыс және эмоционалдық функциялары туралы ғылыми ақпарат негізінде жаттығу процесін басқаруды жақсарту мәселелері деп өзекті [53].

Жаттықтырушылар тәжірибесінде спортшы жарыстарда өзіне лайықты нәтиже көрсетпейтін жағдайлар кездеседі. Бұл оның зейінінің шашырауынан, психологиялық күйзелістерден, ол үшін әдеттен тыс жұмысты орындау нәтижесінде пайда болады. Тәрбиеленуші турнирде өнер көрсету үшін қатты дайындалғанымен, ол бірқатар қателіктер жіберуі мүмкін, өйткені жаттығудағы жұмыс жарыстағы жұмыстан мүлде бөлек. С.А. Еромоленко нәтиже психологиялық тұрақтылыққа байланысты екенін айтады, ол спорт залында жарыстарға қарағанда тиімдірек дамиды. Сайыскерлердің нәтижелері айтып тұрғандай, әдеттегі режимде емес, жарыс алдындағы мезоциклде жаттыққан спортшылар жоғары орындарға ие болды [20].

Тиісті дайындық процесіне немқұрайлы қарау жалпы спорттық іріктеудің қателігі мен спортшылардың әлсіз дараланuының себебі болып табылады. Жасөспірімдер жоғары спорттық шеберлік сатысына көп жылдық дайындықтан кейін жетеді, сондықтан жарыстарда бетпе-бет келуге арнайы дайындық арқылы олардың психоэмоционалдық күйлерін бақылау қабілетін арттыра отырып, оларды осыған алдын ала жеткізген жөн [24].

Үстелге күресуге келе жатқан жас армспортшы жекпе-жек және оған дайындық кезінде күрделі техникалық мәселелерді шешуге дайын болуы керек. Дәл осы жаттығу кезінде қарсыласын, оның әлсіз жақтарын «зерттеу» дағдысы қалыптасады және қолдың дұрыс орналасуына, ұрыс техникасы мен тактикасын анықтауға байланысты болады [12].

Жылдам старттан кейін, көп жағдайда ұстағыштар үзіліп, қолдар арнайы итарқамен бекітіледі, сондықтан спортшы екінші жылдам жекпе-жекке дайын болуы керек. Ал жас спортшылардың бастапқы реакциясы мен анаболизмі дамығанын ескерсек, бұл сапаны олар үшін ең тиімдісі деп санауға болады. Оны жақсартуға екі күн арналады және оның біріншісінде дөңгелек және төртбұрыш пронатор мен брохиалис сияқты күрестің жоғары техникасының жұмысына көп қатысатын бұлшықеттер қатар жаттығады.

Бұл әдіс ең қиын болып саналады, сондықтан спортшы өз назарын тек жылдам ғана емес, сонымен бірге оны дұрыс орындауға толық шоғырландыру үшін демалыстан кейін бір күн бөлінеді [5, 17, 23].

Қарастырылып отырған мәселені толық сипаттау үшін А.П.Красницкаяның жұмысы зерттелді, онда ол қазіргі заманғы спорттағы спорттық жетістіктердің жоғары деңгейі спортшыларды дайындауға жоғары талаптар қоятынын дәлелдеді. Халықаралық аренада да, ел ішінде де бәсекелестіктің күшеюі спортшыларды жаттығудың жаңа құралдары мен әдістерін іздеуге, жүктеменің көлемі мен қарқындылығын арттыруға мәжбүр етеді. Спорттық жетістіктердің жоғары деңгейі спортшыларды жаттығуларға көбірек уақыт бөлуге мәжбүр етеді.

Бірқатар спорт түрлерінде жаттығу жүктемелері өте үлкен. Ал оқу-жаттығу жұмыстарының ұзақтығының өзіндік табиғи шегі болғандықтан, спортшылар мен жаттықтырушыларды4 жаттығуға бөлінген уақытты барынша ұтымды пайдалануға ұмтылуы түсінікті.

К.И.Чомаев бұл пікірмен келіседі, жаттығу процесін тиімді басқару спортшының функционалдық жағдайы, оның көрсеткіштері туралы, бақылау әсерлерінің қол жеткізілген әсері туралы сенімді және шұғыл ақпарат болған жағдайда ғана мүмкін болады. Сондықтан жаттығу процесін ұтымды құру үшін үздіксіз бақылау әдісін қолдану қажет. [29, 50]

В.И.Ильинич дене шынықтыру мәселесіне жүйелі түрде арнайы зерттеулер жүргізді. Солардың бірінде ол ДШ адамның жан-жақты және үйлесімді физикалық дамуына бағытталған қозғалыс физикалық сапаларын жетілдіру процесі екенін атап өтті. ДШ функционалдық мүмкіндіктерді, жалпы өнімділікті арттыруға көмектеседі және арнайы дайындық пен таңдалған қызмет немесе спорт саласында жоғары нәтижелерге жету үшін негіз болып табылады.

Ол келесілерді негізгі міндеттер деп санайды: дене бұлшықеттерінің үйлесімді дамуына және сәйкес бұлшықет күшіне қол жеткізу, жалпы және арнайы төзімділікке ие болу, әртүрлі қозғалыстарды орындау жылдамдығын немесе жалпы жылдамдық қабілеттерін арттыру, негізгі буындардың қозғалғыштығын, бұлшықет серпімділігін арттыру. әр түрлі іс-әрекеттердегі ептілік (тұрмыстық, жұмыс, спорт).

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНДА ТАНЫСҚАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Назарбаев Н.Ә «Қазақстан -2030» Барлық Қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздік және әл-ауқатының арызы. Ел президентінің халықына жолдауы. Алматы. Білім, 1998 ж.

2. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. Мектепте 2005 ж.

3. Қазақстан Республикасының Президенті Ұлт көшбасшысы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан Халқына жолдауы. 27 қаңтар 2012 ж.

4. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің жылға дейінгі даму бағдарламасы. Білім және ғылым хабаршысы. Алматы. 2001 ж.

5. Әбділлаев Ә.К. Оңалбек Ж.К. Дене мәдениетінің ілімі және әдістемесі. Түркістан. 2004 ж.

6. Әбділлаев Ә.К. Дене мәдениетінің ілімі және әдістемесі. Кентау. 2007 ж.

7. Walter T. Cognitive impact iron-deficiency on infants and children // Iron mitrition and diseases of international symposium. Sweden, August 24-27, 1995.- P.32-42.

8. Асубаев А. Спортивная борьба. Алматы. 1997 ж.

9. Купцова А.П. Спортивная борьба. Учебник для ИФК. Москва: ФиС, 1978.

10. Maslow A.H.(1970). Motivation and personality. New York:Harper & Row.-388p.

УДК 321.21
МРНТИ 11.25.41

БІЛІКТІЛІГІ ЖОҒАРЫ БОКСШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ДАЯРЛЫҒЫ ӘДІСТЕМЕСІН ЖЕТІЛДІРУ

Еспергенова Баян Аусекеновна
Алматы гуманитарно-экономикалық университеттің, Жаратылыстану педагогикасы және дене шынықтыру кафедрасының «7М01404 -Дене шынықтыру және спорт педагогтарын даярлау» мамандығының 2 курс магистранты.
Ғылыми жетекші - PhD докторы, доцент**:** Е.Е.Оспанкулов

Аңдатпа: *Мақалада дене тәрбиесі мен спорт түрлеріне машықтанудың әдістемелік жолдарын өз еңбектерінде ғалымдарымыз өз ой пікірлерін тұжырымдай алды. Жүргізілген зерттеу негізінен оқушылардың дене тәрбиесінің тәжірибесі мен әдістемесінің жекелеген мәселелерін ашуға, оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай психологиялық, физиологиялық өзгерістерін ескере отырып, қимыл-қозғалыс дағдыларының жан-жақты тәрбиеленуіне, жеке спорт түрі оның ішінде бокс спорт түрі бойынша дененің жалпы мүмкіндіктерін дамытуға арналған.*

Бірақ, жалпы орта білім беру жүйесінде оқушыларға дене тәрбиесін оқытуда жүргізіліп жүрген педагогикалық зерттеулерде бокс спорт түрімен айналысушылардың жас ерекшеліктеріне және психологиялық, физиологиялық әсерін анықтау негізгі мәселеге айналып отыр. Себебі Қазақстандағы мектеп оқушыларының жекелей денсаулық көрсеткіштері мен дене дайындығының нақты тенденцияларының төмендеуі аталған мәселенің қазіргі уақыт талабына сай оқушылардың дене тәрбиесі жүйесінің әдістемелік негізделген ғылыми тұрғыда шешім шығаруды қажет етеді.

Кілт сөздер: *тірек-қимыл, абсолюттік күш, дене жаттығулары, қатынастық күш, күш, қозғалыс сапалары.*

Біздің республикамызда спорт барынша дамып келеді. Ол рас, өйткені ол жастарды дене тәрбиесіне баулудың ең ықтималды құралы болып табылады.

Бокс – бұл спорттың қызықты әрі күрделі түрі, ол өзіне табынушылар санын күннен –күнге көбейтуде. Жарыстар боксшыдан жағдайды бір сәтте бағалауды, мезетте шешім қабылдауды және т.б. талап етеді.

Соңғы жылдары қазақстандық бокс дүние жүзінде алдыңғы қатарға шықты. Бұл біздегі боксқа, оның дамуына жеткілікті көңіл бөлудің нәтижесі деген сөз. Оқытушылар мен жаттықтырушылар бокс теориясы мен оны оқыту әдістемесіне үлкен үлес қосты, өз жұмыстарында тактика тәсілдері, боксты оқыту әдістемесі және сабақты ұйымдастыру мәселелері түбегейлі мазмұндалған. Тактика — боксшының қимыл тактикасын, сондай-ақ, нақты бәсекелеске қарсы жекпе- жек қолданыс тәсілдерін үйрететін білім бөлімі. Осыған байланысты автор тактика мен әртүрлі әдістердің элементтеріне толығымен түсінік беріп жатпайды, өйткені бұның бәрі де бокс туралы көптеген оқулықтарда қамтылған. Осы жұмыста бокстың тактика негіздері мазмұндалады, боксшының қимыл тактикасының дайындық, негізгі қорғаныс түрлеріне; жекпе-жектің алыс, орта, жақын қашықтықтары түрлеріне, ұлттық бокс мектебіне өзіндік өрнек салған жекпе-жек түрлеріне және жекпе-жекті жеке бас ерекшелігіне сай жүргізу өнеріне сипаттама жасалады.

Тактиканы жетілдіру –бұл ұрысты жүргізу тактикасы мен тәсілдерді жүргізу тактикасын тактикалық әрекеттерді жетілдіру. Жетілдіру –жеке үрдіс. Дегенмен шеберлікті жеке өзіндік етуге кіріспес бұрын боксшының қай ұрыс түріне-алыс, орта, жақын арақашықтықтан ұрысқа және сондай-ақ ұрысты жүргізудің-белсенді шабуылдық немесе бағыттық шабуылдаушы немесе қарсы шабуылдаушы түрлерінің қайсысына бейім

екендігін анықтау қажет. Шебер боксшыны жетілдіру әрбір боксшыға жеке тапсырмалар және барлық топ үшін ортақ (әр алуан) техникалық және тактикалық тапсырмалар көмегімен жүргізіледі Әр алуан техникалық және тактикалық материал боксшыларды жетілдіру мен оқыту үрдісінде кеңінен қолданылуы тиіс тапсырмаларды жиі өзгерту және олардың әр алуандығы сабаққа тұрақты ынталандыруға мүмкіндік береді, боксшылардың ой-өрісін кеңейтеді. Әрине әр алуан техникалық және тактикалық тәсілдердің үйлесімдердің барлығын да әрбір боксшы бірдей меңгермейді және барлық тәсілдерді де олар машықтанушылық және сайыстық ұрыста қолдана бермейді. Дегенмен әр алуан үйлесімдерді уйрену және жетілдіру қажет. Бұл қозғалыстың өзіне тән үйлестігін жақсартады, соққының қорғаныстың дағдыландырады боксшыны техникалық және тактикалық құралдармен қаруландырылады. Бірақ боксшылардың жалпыға ортақ және сонымен қатар айтарлықтай әр алуан оқу материалын меңгеретіндігіне қарамастан, әр боксшының жеке өзіндік ерекшеліктеріне барынша сәйкес келетін техникалық және тактикалық тәсілдерді жақсы меңгереді. Бұл тәсілдерді олар басқаларына қарағанда, ұрыста жиі қолданады. Техникалық және тактикалық әрекеттердің әр алуандық жетілдіру үрдісінде боксшыға белгілі дейгейде өзін-өзі билеуге, ал оқытушыға олармен жеке жұмыс бағытын белгілеуге мүмкіндік береді.

Боксшының жеке қасиеттері айқындалғаннан бастап-ақ, белгілі боксшыға тән, анықталған ұрыс жүргізу мәнерін жаттықтуруға және жетілдіруге бағытталған жеке тапсырмалармен ортақ тапсырманы үйлестіру қажет. Спорттық жетілдіру әдістемесін іліктеу енді боксшының жеке өзіндік ерекшеліктеріне, оның спорттық өсуінің синатына тәуелді болуы тиіс. Сондықтан бастапқыда, жетілдірудің алғашқы кезеңінде белгілі боксшыға тән техниканың белгілі тобын белгілеу (және шектеу) қажет. Бұл кезде оның өзіндік жеке ерекшеліктерін ескеру қажет (белгілі арақашықтыққа соққыға, қорғанысқа ұрыс жүргізу тәсіліне, мәселен, шабуылға немесе қарсы шабуылға бейімділігін белгілі тәсілдерді таңдау боксшыға таңдаған әрекеттерде жетілдіруге мүмкіндік береді.

Қазіргі ұрыстағы қарқын мен әрекет елеулі түрде жоғарлады, бұл боксшыдан техниканың тактикасын қабаылдау мен ойлаудың, қозғалыс пен реакцияның үлкен жылдамдығын талап етеді. Бұрынғы техникалық әректтермен тактикалық тәсілдер оны боксшы шапшаң жүргізген жағдайда ғана нәтижелі болды. Рингте бұл тактикалық шешімдерді қас-қағым сәтте қабылдау және өзгерту қажет. Мұның барлығы да боксшыны машықтану үрдісі кезінде оның жеке өзіне тән белгілі әрекеттермен тәсірдерді ғана өңдеуге және меңгеруге, оның сапалы орындалуына қол жеткізуіне мәжбүр етеді. Қорғаныс пен шабуылдау дайындықта әрекеттерді мұқият жетілдіру, ойлауды, еркін күшін, реакцияны, уақытты арақашықтықты сезінуді дамыту боксшыға еңбектеніп және жұмыс істеуді міндеттейді. Өзінің ұрыс тактикасы мен қасиеттерін дамыта отырып боксшы техника тәсілдерінің шектелгендігене қарамастан, бұл тәсілдер жекпе-жекте қолдану және соққы алмасымы мен ұрыс күші есебінен емес ұрыс жүргізу өнері мен шеберлігі есебінен жеңіске жету мүмкіндігіне ие. Тактикадағы жетілдіру жылдамдықты, ептілікті төзімділікті, көңіл аударуды, реакцияны, ұрыстық ойлауды, ерікті бір мезгілде дамытусыз мүмкін емес. Техника, тактика, физикалық және психологиялық қасиеттер өзара байланысқан болуы тиіс. Сонымен егер боксшыда ұрыстық ойлау шапшаңдығы дамытылмаған болса онда ол қас-қағым сәтте ұрыс жағдайын талдап және тактикалық шешім қабылдай алмайды. Қарапайым және күрделі реакция шапшаңдығына және қозғалыс жылдамдығына ие болмайынша, боксшы ұрыста шешімді дер кезінде жүзеге асыра алмайды. Айтарлықтай шыдамды емес боксшы ұрыстағы көңіл аударушылықты, шапшаңдылықты нақтылықты сақтап, қасиетті әрекетті таңдау оны қолдана алмайды. Жігерлілік қасиеті айтарлықтай дамымаған боксшы ұрыста туындайтын қиындықты жеңе алмайды.

Физикалық және психологиалық қасиеттерінің дамуының жоғары емес деңгейі боксшының техника-тактикалық шеберлігін жетілдіруге кедергі болады. Техникада мен

тактикада боксшыны жетілдіру кезінде жаттықтырушы оның назарын бір әрекетті табанды жүргізу қажеттілігіне, соққы мен қорғанудың дер кезінде болуына, нақтылығына, әрекеттің шапшаңдығына бағыттауы тиіс. Жеке сабақтарды боксшы жетілдірген әрекеттерді ерікті және сайыстық ұрыс жағдайында қолдануға үйренгенге дейін жүйелі түрде қайталау қажет [7]. Шеберлікті дамыту кезеңінде кейбір боксшылар өзінің тактикалық ойлауы мен ұрыстың сапаларын дамыта отырып (көбіне ұрыс жүргізудің қарсы шабуылдау мәнеріндегі боксшылар), тактикалық тәсілдердің шектелгендігіне қарамастан бұл тәсілдерді жекпе-жекке қолдану және тактикалық шеберлігінің есебінен жеңіске жету мүмкіндігіне ие. Боксшылардың көпшілігі бір қарсыласты жеңумен табысқа қол жеткізеді, дегенмен басқалармен кездесуде олар жеңіске жете алмайды немесе болдыртатын ұрыста жеңіске ие болады. Бұл ұрыс әрекеттерінің және тактикалық мүмкіндіктердің шектелгенімен түсіндіріледі. Тек барлық үш арақашықтықта әр жақты ұрыс тәсілдері ғана кез-келген қарсыласпен ұрысты әр алуан үлгіде және тактикалық дұрыс жүргізуге мүмкіндік береді. Сондықтан боксшы тактикасын ары қарайға жеке өзіндік жетілдіру боксшы игеріп қойған техника мен тактиканың сапалық жақтарын жетілдіру жолымен ғана емес, әрекеттердің жаңа тобын жетілдіру жолымен де жүруі тиіс. Тамаша жеңіс үшін ең әр алуан әзірлік, қорғаныс, шабуылдау және қарсы шабуылдау әрекеттерін қолдана отырып, ұрыстың белгілі арақашықтығында әр алуан қарсыластардың қарсы тұруын жеңе алуы тиіс.

Ұрыстың барлық үш арақашықтығында тактикалық әрекеттерде жетілдіру. Жаттықтырушы бірте-бірте боксшыны барлық үш арақашықтықтағы барлық техникалық әрекеттермен таныстыруы тиіс. Боксшыларды жетілдіру тек бұрын үйретілген әрекеттерді қайталау көмегімен ғана емес, серіктестік жаттығуларында спортшыға берілетін әр алуан техника-тактикалық тапсырмалар жолымен де жүргізілуі тиіс. Боксшы барынша әр алуан үлгіде шабуылдауға үйренуі тиіс: соққылар сериясы көмегімен қарсыласын ашық қалдыру; сәтті басталу жағдайында шабуылды дамыту немесе керісінше оны үзіп тастау және сәтсіздік жағдайында ұрыстан шығу; шабуылды әр алуан тактикалық міндеттермен орындау сонымен бірге қарсыласты есеңгірету орындау сонымен бірге қарсыласты есеңгілету үшін оның назарын шын соққыдан аудара отырып, жалған шабуыл жүргізеді.
Боксшы қарсыласты ашық қалдырып, маневр жасауды шебер қолдана отырып, шабуылға дайындалуы тиіс (әр алуан жаққа қозғалып, арақашықтықты өзгертіп қарсыласты мүлт кетуге және арақашықтықты есептеуді қателесуге мәжбүр ету). Боксшыны қарсыласты ашық қалдыру, қауіп төндіру үшін (тек қол ғана емес дененің де көмегімен) әр алуан финтті еркін қолдануға үйрету қажет, бұл қарсыласты ринг бұрышы мен арқанға қуып тығып, қайталама қауіп төндірумен оның маневр жасауына бөгет болу үшін қажет (дене қозғалысымен және маневрмен үйлестірілген жеке және екі дүркін жалған соққыларды қолдана орырып). Боксшылар шабуылдау мен қарсы шабуылдаудан қорғаныс әрекеттерін тактикалық дұрыс және дер кезінде пайдалануды; қарсыласты болдырту үшін; арақашықтықты сақтау үшін, қажетті арақашықтыққа ену үшін қорғаныс пен маневр жасауға үйренуі қажет. Қарсы шабуылдауды жетілдіру үлкен табандылықты талап етеді. Жеке соққылармен элементтарлы қарсы шабуылдау (мәселен, қарсы тікелей соққылар) қозғалысы жағынан қарапайымдырақ олардың қиындығы шектеулі шапшаңдығынан қарсы шабуылдау үшін кезеңді таңдау мен нақтылығынан тұрады. Осындай үлгіде қарсы шабуылдау үшін қарсылас шабуылының басталуын мұқият бақылау қажет қарсыласты шабуылға шақыруға қол жеткізетін қарсы шабуыл ғана табысты болмақ. Бұл жағдайда тек ойластырылған жеке қарсы соққы беру ғана емес, кезекті соққылармен қарсы шабуылды дамыту да оңай.[3].

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНДА ТАНЫСҚАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Назарбаев Н.Ә «Қазақстан -2030» Барлық Қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздік және әл-ауқатының арызы. Ел президентінің халықына жолдауы. Алматы. Білім, 1998 ж.

2. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. Мектепте 2005 ж.

3. Қазақстан Республикасының Президенті Ұлт көшбасшысы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан Халқына жолдауы. 27 қаңтар 2012 ж.

4. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің жылға дейінгі даму бағдарламасы. Білім және ғылым хабаршысы. Алматы. 2001 ж.

5. Әбділлаев Ә.К. Оңалбек Ж.К. Дене мәдениетінің ілімі және әдістемесі. Түркістан. 2004 ж.

6. Әбділлаев Ә.К. Дене мәдениетінің ілімі және әдістемесі. Кентау. 2007 ж.

7. Walter T. Cognitive impact iron-deficiency on infants and children // Iron mitrition and diseases of international symposium. Sweden, August 24-27, 1995.- P.32-42.

8. Асубаев А. Спортивная борьба. Алматы. 1997 ж.

9. Купцова А.П. Спортивная борьба. Учебник для ИФК. Москва: ФиС, 1978.

10. Maslow A.H.(1970). Motivation and personality. New York:Harper & Row.-388p.

УДК 323.28
МРНТИ 11.25.41

БОЛАШАҚ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН, ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

ТЕМИРЖАНОВ ҚҰДАЙБЕРГЕН ҚАЙРАТҰЛЫ
Алматы гуманитарно-экономикалық университеттің, Жаратылыстану педагогикасы және дене шынықтыру кафедрасының «7М01404 -Дене шынықтыру және спорт педагогтарын даярлау» мамандығының 2 курс магистранты.
Ғылыми жетекші - PhD докторы, доцент: Е.Е.Оспанкулов

Аңдатпа: *Қазіргі кезде әр саладағы көрнекті ғалымдар болашақ мұғалімдердің қарым-қатынас мәдениеті мәселесінің мән-маңызына айрықша ден қоюда. Сондықтан болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру мәселесі арнайы зерттеуді талап ететіндігі дәлелденіп отыр. Демек, ғылыми-педагогикалық және оқу-әдістемелік, т.б. әдебиеттерге жүргізілген теориялық талдаулар жоғары оқу орындарында маман даярлау үрдісінде бұл проблема толық зерттелмеген және осы негізде кәсіби білікті шыңдаудың шарты ретінде, ана тілінде зерттеулер жүргізуді талап ететіндігін дәлелдейді.*

Жалпы, дене тәрбиесі мұғалімдерінің педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру мәселесі "педагогикалық мәдениет", "қарым-қатынас мәдениеті" ұғымдарының бірлігі мен ерекшеліктерін қарастырумен тығыз байланысты. Болашақ мұғалімдердің педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру және дамыту үшін оның ғылыми әдебиеттерде қайнар көздерін, негізгі тұғырларын анықтау қажет екені байқалды.

Кілт сөздер: *қарым-қатынас, педагогикалық мәдениет, дене тәрбиесі, қарым-қатынас мәдениеті, мәдениетін қалыптастыру.*

Қазіргі қоғамымыздағы өзгерістер рухани-адамгершілік құндылықтар, оның ішінде қарым-қатынас және адам мәдениетінің даму деңгейін түбегейлі қайта қарастыруды қажет етеді. Әсіресе, әлемдік деңгейде қарым-қатынас проблемаларының шиеленісіп отырған шағында адамның адамға қатынасын ізгілендіру, оны жоғары мәдениеттілік деңгейіне көтеру қажеттілігі байқалып келеді.

Еліміздегі "Білім туралы" заңда жеке тұлғаның ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар негізінде қалыптасуы, дамуы және кәсіби жетілуі үшін жағдайлар жасау атап көрсетілген [1]. Білім беру мен тәрбие мақсатын көздеген осындай мемлекеттік құжаттар аясында мәдени, рухани жаңару мәселесі ерекше маңызға ие бола бастады [2,3,4]. Сондықтан жоғары оқу орындарында дене тәрбиесі болашақ мамандарының кәсіби даярлығын жетілдіруде олардың педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру мақсатында оқу-тәрбие үрдісінің мазмұнын жаңғырту қажеттілігі айқындалып отыр. Осы орайда, педагогикалық қарым-қатынас мәдениеті проблемаларын зерттеу әлеуметтік және мәдени дағдарыспен бірдей көтеріліп отырған өзекті мәселелердің бірі екені белгілі.

Жалпы, дене тәрбиесі мұғалімдерінің педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру мәселесі "педагогикалық мәдениет", "қарым-қатынас мәдениеті" ұғымдарының бірлігі мен ерекшеліктерін қарастырумен тығыз байланысты. Болашақ мұғалімдердің педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру және дамыту үшін оның ғылыми әдебиеттерде қайнар көздерін, негізгі тұғырларын анықтау қажет екені байқалды.

«Мәдениет» ұғымы (латын тілінен cultura – өңдеу, өсіру, тәрбиелеу, білім беру, дамыту, жетілдіру) барлық адамзаттың ақыл-ойы, күш-жігерімен пайда болатын рухани өсуін білдіреді. Ғылым, техника, өнер, әдебиет, қоғамдық даму т.б. да осыған жатады. Мәдениет тасымалдаушылары ішінде белсенді тұлға педагог болып табылады. Бұл жағдай оларға өзін-өзі жетілдіруге үнемі ұмтылысын көрсететін, тәжірибелік іс-әрекет үрдісінде педагогикалық мәдениет негіздері бойынша белгілі бір талаптар жүйесін меңгеруін айқындайды.

«Тұлға мәдениеті» ұғымы түрлі әдебиеттерде талқыланғанымен, зерттеулер нәтижесі бүгінгі таңда ғылыми негіздемесінің толымсыздығын байқатады. Тұлға мәдениеті феноменін анықтау күрделілігі тұлғалық қасиеттер мен сипаттамалардың өзгермелілігіне байланысты. Авторлардың бір тобы тұлға мәдениеті анықтамасын рухани және адамгершілік тұлғалық сапалары мен қасиеттер жиынтығы ретінде қарастырса [101,102,103], екінші біреулері индивидтің даму деңгейіне сай материалдық және рухани құндылықтардың деңгейі ретінде талдау жасайды [104,105,106], үшінші топ тұлғаның әлеуметтену нәтижесі ретінде [107,108], ал төртіншілері қабілеттер жүйесі мен білім жиынтығы ретінде қарастырады [109,110,111].

Сонымен, жалпы мәдениет білімділіктің жоғары деңгейі ғана емес, сонымен қатар адамның рухани күш-жігерінің жан-жақты дамуы, белсенді ұстаным мен тұлғаның өзін-өзі және қоршаған ортаны жаңғыртуға бейімділігі, яғни іс-әрекет барысында кешенді жүзеге асырылатын қабілеттерден тұрады.

Жоғарыда айтылғандай, тұлғаның мәдени дамуының өлшемі ретінде кәсіби іс-әрекет мәдениеті есепке алынады.

Адамның күш-жігері негізінде игерілетін кәсіби іс-әрекет оның қабілеті, сұранысы, дарындылығы мен мүмкіндіктерінің даму деңгейінің көрсеткіші ретінде қарастырылады. Сондықтан зерттеу барысында кәсіби мәдениеттің мазмұнын анықтау қажеттілігі туындап, түрлі маман иелерінің кәсіби мәдениеті ерекшеліктерін айқындау маңыздылығы артты. Әдебиеттерге жасаған талдау кез-келген маман иесі ең алдымен, кәсіби дағды мен білік жиынтығын игере отырып, кәсіби мәдениетін қалыптастыратындығын көрсетеді. Түрлі маман өкілдерінің кәсіби мәдениеті ерекшеліктерін қарастырайық. Жұмысшының кәсіби мәдениеті ретінде оның жалпы және арнайы білім игеру негізінде (білім, білік жүйесін

игеру), тәрбие негізінде (сенім мен құндылықтар жүйесін игеру), өндірістік тәжірибенің жинақталуы негізінде қалыптасатын ғылыми-техникалық және әлеуметтік жаңалықтарды игеруі қарастырылады.

Дәрігердің кәсіби-адамгершілік мәдениетіне талдау жасаған Г.В.Безродная [117] кәсіби этика нормаларын меңгеру мен тәжірибеде дұрыс қолдана білу, арнайы біліммен қатар жан-жақтылық, рухани-адамгершілік қасиеттерін танытатын дағдылар мен басқа адамды сезіне білу өлшемі ретінде сипаттайды.

Басқарушы инженердің кәсіби мәдениеті кәсіби әрекетті сәтті іске асыру үшін қажетті жеке тұлғалық қасиеттермен бірге психологиялық-педагогикалық дайындықтың жоғары деңгейімен айқындалады [118,119].

Сонымен, түрлі мамандық өкілдерінің кәсіби мәдениеті олардың қызметінің ерекшелігі мен келесі шарттарға байланысты болады: арнайы білім, білік, дағдының игерілу тереңдігі; кәсіби іс-әрекет тиімділігінің қамтамасыз етілуі; әлеуметтік маңызды мотивтердің бағыттылығы; кәсіби құндылықтардың ерекшелігі т.б. Біріншіден, кәсіби мәдениет ұғымының қалыптасқан анықтамасында түйінді ұғымдарға талдау жасасақ, жиі кездесетін анықтамалар – «қабілет пен дарындылықтың жүзеге асырылуы», «арнайы білім, білік, дағды»; екінші жағынан, «мәдениет» және «мамандық» ұғымдарының кіріктірілуі («кәсіби шеберлік») яғни, аталған түсініктің ауқымының кеңдігін білдіреді; үшіншіден, адам материалдық және рухани құндылықтардың әрі өндірушісі, әрі тұтынушысы болғандықтан, тұлғаның кәсіби мәдениет құндылықтарын қалыптастыру үдерісін ғана емес, қабілет, білім, шығармашылық деңгейі мен бағытын анықтауға мүмкіндік береді; төртіншіден кәсіби мәдениет мәнін «мәдениет», «тұлға мәдениеті» ұғымдары негізінде айқындаймыз. Жоғарыда айтылғандай, кәсіби мәдениет мазмұны адамның нақты кәсіптік саладағы жігер күшінің жүзеге асырылуымен анықталады.

Қоғам алдына биік мақсаттар мен талаптарға сай шығармашылық бағытта жұмыс істей алатын білікті мамандарды даярлау мәселелерінің қажеттілігі артуда. Осыған орай, еліміздің ертеңінің тізгінін ұстар, өзіне сенімді, Отанымыздың әлеуметтік-экономикалық дамуына өз үлесін қоса алатын, жан-жақты дамыған, мәдениетті де білімді тұлғаны, тәрбиелеу – аса жауапты қоғамдық міндет. Сондықтан қазіргі кезеңде студенттерге болашақ мамандығына сай кәсіби шеберлікті меңгертуге басты назар аудару қажеттігі жағдайында болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру мәселесіне зор мән берілуі қажет. Мұғалім өзінің дене мәдениеті мен қарым-қатынас мәдениеті, эстетикалық талғам мен адамгершілік қасиеттерін шыңдап отырса, өзі тәрбиелейтін шәкірттеріне ықпал етері сөзсіз. Осы бағытта жүргізілген зерттеу жұмыстарының нәтижелері мынадай **қорытынды** жасауға мүмкіндік берді:

- Отандық, әлемдік, мәдени - философиялық көзқарастар мен педагогикалық, психологиялық, физиологиялық, әдістемелік еңбектерді талдау негізінде болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға мазмұндық тұрғыда сипаттама беруге ықпал етті.

- Зерттеу барысында болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың теориялық негіздері тұлғалық – бағдарлық, іс-әрекеттік рухани-адамгершілік тұрғыдан айқындалды.

- Теориялық-әдіснамалық тарауларға сүйене отырып, дене тәрбиесі мұғалімдерінің педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру ұғымдарының педагогикалық мәні мен мазмұны ашылып, жеке тұлғаны қалыптастыруда шешуші роль атқаратындығы анықталды.

- Болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың моделі құрылып, негізгі компоненттері және деңгейлері анықталды.

- Болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға жаңа сипатта талдау жасалып, «педагогикалық мәдениет», «дене

тәрбиесіндегі қарым-қатынас мәдениеті» ұғымдарына анықтама беріліп, ғылыми – педагогикалық сабақтастық тұрғыда талданды.

- Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар нәтижелері, жаңа бағытта жүргізілген жұмыстар болашақ мұғалімдерді даярлауда маңыздылығын дәлелдеді.

- Зерттеу жұмысының міндеттерінің орындалуы, ғылыми болжамның дұрыстығын айғақтап, зерттеу нәтижелерінің дәйектілігін көрсетті.

Жүргізілген зерттеу нәтижелері бірқатар **ұсыныстар** беруге мүмкіндік берді:

- жоғары оқу орындарында, мектеп тәжірибесінде, педагог кадрлардың біліктілігін жетілдіретін институттарда педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру проблемасы бойынша әдістемелік семинарлар мен педагогикалық кеңестер т.б. өткізу;
- болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерінің педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру, шығармашылық қабілеттерін дамытуға байланысты монография, оқу-әдістемелік әдебиеттер, оқу құралдарын шығару;
- дене тәрбиесі жүйесіндегі коммуникациялық мәдениет, дене мәдениеті бағыттары бойынша арнайы ғылыми–зерттеулер жүргізу;
- зерттеу мәселесі бойынша жоғары оқу орындарының 1-курсынан бастап, арнайы курстар мен конференциялар, семинарлар ұйымдастыру;
- дене тәрбиесі мұғалімдерінің педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру тақырыбында электрондық оқулықтар, дистанциялық конференциялар мен мультимедиялық ақпараттық материалдар дайындау;
- педагогикалық оқу орындарының оқу-тәрбие үрдісіне «Дене тәрбиесіндегі педагогикалық қарым-қатынас мәдениеті» арнайы курсын енгізу.

Зерттеу мәселесінің күрделілігіне байланысты болашақта дене тәрбиесі мұғалімдерінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру және мұғалімдердің педагогикалық қарым-қатынастағы толеранттылығын дамыту т.б. бойынша арнайы ғылыми-педагогикалық зерттеулер жүргізілуі маңызды деп есептейміз.

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНДА ТАНЫСҚАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы. – Алматы: Литера, 2000. – 96 б.

2 Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған бағдарламасы. – Астана, 2005.

3 Қазақстан Республикасының әлеуметтік-мәдении дамуының тұжырымдамасы. – Алматы: Қазақстан, 1993. – 32 б.

4 Назарбаев Н.Ә. Қазақстан 2030. – Алматы: Білім, 1997. – 257б.

5 Әл-Фараби. Философиялық трактаттар. – Алматы: Ғылым, 1973, - 215 б.

6 Баласағұни Ж.. Құтты білік. – Алматы, 1992. – 428 б.

7 Яссауи Қ.А. Ақыл кітабы. – Алматы: Мұраттас, 1995. – 262 б.

8 Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалары. – Алматы:Жазушы,1994.–285 б.

9 Құнанбаев А. Қалың елім, қазағым: өлеңдер, поэмалар, қара сөздер. – Алматы, 1995. – 384 б.

10 Құдайбердиев Ш. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1988. – 560 б.

MODERN METHODS OF TEACHING BIOLOGY

Baidaliyeva Lazzat Begaidarovna
Biology teacher
School after Abay for gifted children with specialized classes with three languages
Smailova Sholpan Ergalikyzy
Biology teacher
School №47 after M.V.Lomonosov
Kyzylorda oblast, Kazakhstan

Abstract: *The article reveals modern methods of teaching biology. Many biological processes are complex. Children with figurative thinking are hard to absorb abstract generalizations, without a picture they are not able to understand the process, study the phenomenon. The development of their abstract thinking takes place through imagery. Multimedia animation models allow you to form a holistic picture of the biological process in the student's mind, interactive models make it possible to independently "design" the process, correct your mistakes, and self-study. At the current stage of the development of school education, the problem of using computer technology in lessons becomes very important.*

Key words: *modern methods, biology teaching, multimedia animation models, computer technologies.*

Educational information technology is a pedagogical technology that uses special methods, software and technical means (film, audio and video tools, computers, telecommunication networks) to work with information.

Like all methods, methodical techniques, teaching tools perform a triune of didactic functions, which, in principle, remain unchanged in any subject training and perform triune functions: training, development, education within the framework of subject activity, taking into account the use of means of digital educational resources and methods of information and communication technologies.

The use of ICT in biology classes improves the quality of subject learning; reflect the essential aspects of various objects, visibly implementing the principle of visibility; to bring to the fore the most important (in terms of educational goals and tasks) characteristics of the studied objects and phenomena of nature.

Teaching biology at school involves constantly accompanying the course with a demonstration experiment. However, in a modern school, experimental work on the subject is often difficult due to lack of educational time, lack of modern material and technical equipment. And even with the complete staffing of the office laboratory with the required devices and materials, the real experiment requires much longer time both for preparation and conduct, and for analyzing the results of the work. At the same time, due to its specifics, a real experiment often does not realize its main purpose - to serve as a source of knowledge.

Many biological processes are complex. Children with figurative thinking are hard to absorb abstract generalizations, without a picture they are not able to understand the process, study the phenomenon. The development of their abstract thinking takes place through imagery. Multimedia animation models allow you to form a holistic picture of the biological process in the student's mind, interactive models make it possible to independently "design" the process, correct your mistakes, and self-study.

One of the advantages of using multimedia technology in training is to improve the quality of training due to the novelty of activity, interest in working with a computer. Using a computer in lessons has become a new method organizing active and meaningful work of students, making classes more visual and interesting.

We can use ICT technologies at various stages of the lesson:

1) when explaining new material (color drawings and photos, slide shows, video clips, 3D drawings and models, short animations, animations plot, interactive models, interactive drawings, auxiliary material) as an interactive illustration shown using a multimedia projector on the screen (currently this is relevant due to the fact that there are not always tables and diagrams available to the teacher);

2) when students independently study the educational material in the lesson during a computer experiment according to the conditions set by the teacher (in the form of worksheets or computer testing) with the result of obtaining a conclusion on the topic under study;

3) when organizing research activities in the form of laboratory work in combination with a computer and real experiment. It should be noted that when using a computer, the student gets much more opportunities to independently plan experiments, implement them and analyze the results compared to real laboratory work;

4) when repeating, fixing (tasks with a choice of response, tasks with the need to enter a numerical or verbal response from the keyboard, thematic sets of tasks, tasks using photos, videos and animations, tasks with a response to a response, interactive tasks, auxiliary material) and knowledge control (thematic sets of test tasks with automatic verification, control and diagnostic tests) at the levels of recognition, understanding and application. When students perform virtual laboratory work and experiments at these stages of the lesson, the motivation of students increases - they see how the knowledge gained in real life can come in handy;

5) home experiments can be performed by a student on a worksheet with appropriate adaptation and if there is a training disc at home for this course [1].

Forms of ICT application.

Digital educational resources. The use of digital educational resources as ready-made electronic products allows you to intensify the activities of the teacher and student, allows you to improve the quality of training in the subject, reflect the significant aspects of biological objects, visibly implementing the principle of visibility.

Multimedia presentations. The use of multimedia presentations allows you to present the educational material as a system of vivid reference images filled with exhaustive structured information in algorithmic order. In this case, various perception channels are involved, which allows you to lay information not only in factographic, but also in associative form in the long-term memory of students.

Presentation - a form of presentation of material in the form of slides on which tables, diagrams, figures, illustrations, audio and video materials can be presented.

Presentation opportunities:

- demonstration of films, animations;
- allocation (of the desired area);
- hyperlinks;
- sequence of steps;
- interactivity;
- movement of objects;
- modeling.

In order to create a presentation, it is necessary to formulate the topic and concept of the lesson; define the location of the presentation in the lesson.

Electronic textbooks and training courses. Electronic textbooks and training courses are combined into a single complex of all or several of the above types. For example, students are first invited to view the training course (presentation), then put a virtual experiment based on the knowledge gained when viewing the training course (virtual experiment system). Often, at this stage, students also have access to an electronic guide/encyclopedia for the course being studied,

and at the end they must answer a set of questions and/or solve several problems (software knowledge control systems).

Video and audio materials. Conducting lessons using a video player creates student interest in the subject. Foreign producers of popular science documentaries, such as National Geographic, Discovery, etc., have a colossal set of subjects to show them in biology classes. In grades 6-7, in classes on the diversity of animals and plants, you can use the series of films "Life," which tells about the life of reptiles, amphibians, mammals, fish, birds, insects and plants.

At the current stage of the development of school education, the problem of using computer technology in lessons becomes very important. Information technology gives a unique opportunity to develop not only the student, but also the teacher. The computer will not be able to replace the teacher's living word, but new resources make the work of a modern teacher easier, make it more interesting, effective, and increase the motivation of students to study biology.

Advanced video shooting technologies and the use of specially designed computer graphics allow you to follow the work of organisms as it were "from the inside," to discover their features and mysteries. Which causes a great emotional uplift and increases the level of assimilation of the material, stimulates initiative and creative thinking. And the result is winners at the Olympiads.

Thus, the use of ICT in the process of teaching biology increases its effectiveness, makes it more visual, rich (intensifying the learning process increases), promotes the development of various general educational skills among schoolchildren, improves the quality of education, and facilitates work in the lesson.

The use of ICT in biology classes allows me, as a teacher, to be aware of the trends in the development of pedagogical science. To increase the professional level, expand the horizons and most importantly, it allows you to increase the motivation of the teaching by active dialogue between the student and the computer, by focusing the teaching on success; learn the basic knowledge of biology, systematize it; to form skills of independent work with a textbook and additional literature. Using ICT, the source of information is not only the teacher, but also the student himself.

REFERENCES:

1. Сосновський Ю.В., Соколова Т.О. Технология використання компьютерных моделей при вивченни медичноий биологичной физики // [Электронный ресурс].
2. Пономарева, И. Н. Общая методика обучения биологии [Текст] / И. Н. Пономарева, В. П. Соломин, Г. Д. Сидельникова. – М. : Академия, 2003. – 272 с.
3. 7. Якунчев, М. А., Волкова, О. В. и др. Методика преподавания биологии [Текст] / М. А. Якунчев, О. В. Волкова, О. Н. Аксенова и др. ; под. ред. М. А. Якунчева. – М. : «Академия», 2008. – 320 с. 8.
4. Арбузова, Е. Н. Общая методика обучения биологии [Текст] : курс лекций / Е. Н. Арбузова. – Омск : ОмГПУ, 2010. – 516 с.
5. Бондаренко, Е. А. Технические средства обучения в современной школе [Текст] / Е. А. Бондаренко, А. А. Журин, И. А. Милютина ; под ред. А. А. Журина. – М. : «Ювенс», 2004. – 416 с.

METHODS OF TEACHING CHEMISTRY IN MODERN EDUCATIONAL ENVIRONMENT: OPPORTUNITIES AND PROSPECTS

Aitmukhanova Agzhan Eraliyevna,
Kamilayeva Muldir Essenbekovna
Chemistry teachers
School after Abay with specialized classes for gifted children with training in three languages
Kyzylorda, Kazakhstan

Abstract: *The article reveals interactive methods, the method of projects and modeling as a technology for teaching chemistry at school. It has been shown that these methods contribute to the development of conceptual thinking of schoolchildren and increase the success of learning chemistry. Chemistry teachers are distinguished by preferences in the choice of teaching methods: traditional and innovative. The developed chemical thinking and chemical orientation of the mind of students is associated with the use by teachers of the project method, interactive methods and the method of modeling chemical objects.*

Key words: *chemical orientation, conceptual abilities, cognitive activity, interactive innovative technology, critical and creative thinking.*

A key factor in the productivity of a chemist's thinking is the understanding, cognition of chemical processes and interactions of chemical elements. That is, the deeper and thinner the chemical form of the movement of matter is reflected in the educational process, the more productive the formation of the chemical orientation of the mind of students. Consequently, the development of the conceptual abilities of students is one of the main tasks of improving the nanaquality of chemistry education**.**

In this regard, the question arises: what methods of teaching chemistry will contribute more to the development of conceptual abilities and, as a result, will help high school students in the effective absorption of chemical knowledge. If you classify existing methods of teaching chemistry, then they can be divided into two large groups: traditional and innovative.

Of course, the use of traditional teaching methods prevails in schools: explanatory-illustrative and control-evaluative, which involves the submission of information for its perception by students and the control of knowledge. A significant drawback of these methods is the presentation of "ready-made" information (and not always in an interesting form for students to perceive), which is supposed to be assimilated and remembered.

In this case, schoolchildren become "consumers" of knowledge, they do not have to use their thinking abilities: analyze and systematize information, put forward new ideas. Such passive perception of information reduces interest in the subject and impairs motivation for mastering rather complex chemical knowledge. The use of traditional explanatory and illustrative methods in digitalization still repeatedly reduces the already insufficient effectiveness of the educational process, since the teacher's control over the attention of students is lost (the latter can be distracted, do more interesting things for them during the teacher's explanations).

As for innovative methods, they are quite diverse both in their forms and in their educational impact. Let's dwell on some of them.

Interactive methods are one of the largest groups of innovative methods that can be used in the educational process. These include group discussion, brainstorming, training technologies (in the context of the chemical experiment method), etc. Interactive methods as a special form of organization of cognitive activity are such a way of interaction between the teacher and students, which updates the development of the conceptual abilities of students, creativity, dialogue of cultures. Group discussion is the main, pivotal interactive method in working with schoolchildren.

This method becomes the main one because it assumes, first of all, the spontaneous, rigidly unstructured nature of teaching, the non-directive behavior of the teacher. The discussion allows: to clarify your own position; identify a variety of points of view on an issue and, as a result of their exchange, lead to a comprehensive vision of the subject; develops the ability to improvise, act beyond the envisaged, tolerance to uncertainty, contributes to the creation of an atmosphere of mutual support, etc. Group discussion provides an opportunity in a free and comfortable atmosphere (without fear and fear of "being caused") to discuss the definition of concepts in the studied section of chemistry; describe the features of chemical elements; give characteristics and compare chemical processes; Describe chemical errors propose associations related to chemical processes. Thus, group discussion can contribute to the development of semantic abilities of schoolchildren.

Brainstorming is a method of solving a problem based on stimulating creative activity, in which the participants in the discussion are invited to express as many options for solving the problem as possible, and then the most successful ones are selected. As a result of brainstorming, aimed, for example, at determining the basis for different classifications of chemical concepts and elements; structuring material on chemistry, etc., schoolchildren develop categorical abilities, understanding the effectiveness of making a group decision, understanding their role in the process of generating ideas.

Training technologies are a set of different techniques and ways of organizing personality activity, a form of interactive training in order to teach something, develop various competencies. The training technology can include a system of tasks, the organization of a chemical experiment aimed at developing a large number of skills and skills, both narrowly focused (related to training the skills of organizing a chemical experiment) and universal, contributing to the formation of personality. In the course of training work, such tasks as: formulation of key issues; formulation of contradictions and problems in the study of chemical phenomena and processes; predicting problems in planning chemical experiments; writing conclusions on the results of the work, which contributes to the development of conceptual abilities among schoolchildren.

Modeling as an innovative method is a method of mediated cognition, in which a model of the studied phenomenon is considered, which is in a certain correspondence with the cognizable object, and gives new information about the modeled object during its study. Modeling technology for teaching chemistry to schoolchildren can be used for different purposes: the development of chemical plots; formation of generalized knowledge on chemical nomenclature; explaining the resource role of chemical literacy in choosing a profession. Modeling can contribute to the development of conceptual abilities of schoolchildren.

The project method is a way to achieve a didactic goal through the detailed development of a problem (technology), which should end with a very real, documented practical result - an explanatory note on the project. The method of projects is based on the development of cognitive skills of students, the ability to independently design their knowledge, the ability to navigate in the information space, the development of critical and creative thinking. The method of projects as an interactive innovative technology in teaching chemistry to schoolchildren can be used, for example, to develop and protect author's projects for the use of chemical compounds in various areas of human life; for the purpose of teaching and advising his peers in chemistry, etc. The value of this method is that the creation of a project contributes to the development of both conceptual and conceptual and semantic abilities.

Modern research shows that teachers' preference for integrating the interactive method, project method and chemical object modeling in the process of teaching chemistry to schoolchildren contributes to:

-increasing the level of theoretical knowledge, abstract thought activity; formation of content;

- involvement of students in the process of cognition, in which the development of educational material is accompanied by the fact that each participant makes his own individual contribution to this process;
- creating conditions for the development of conceptual thinking through the knowledge of chemical processes and interactions.

Thus, the need for students to form a special interest in the composition, properties and transformations of substances, the ability to isolate chemical phenomena, chemical patterns from the surrounding world and use them in real life as elements of the chemical orientation of the mind, requires chemistry teachers to prefer innovative teaching methods.

The content of education in chemistry lessons should be visible, real and affect the entire sensory-perceptual organization of a person. The goal of innovation in the choice of forms and methods of teaching chemistry is to teach students to reconstruct the micromere of chemical interactions through mental models that reflect the features of different chemical interactions.

REFERENCES:

1. Белякова, Н. В. Организация исследовательской деятельности учащихся при обучении химии / Н. В. Белякова. Режим доступа: krshk1.narod.ru/uroki/issled.doc
2. Гальбых, Й. Актуальные вопросы теории и практики школьного химического эксперимента в обучении химии / Й. Гальбых, Г. Чтрнацтова, В. Новотны // Проблемы обучения химии в школах социалистических стран. — София. — Ч. 2. — С. 138–147.
3. Кирюшкин Д. М. Методика обучения химии: учеб. пособие для пед. ин-тов / Д. М. Кирюшкин, В. С. Полосин. — М.: Просвещение, 1970. — 495 с.
4. Лакоба, С. Е. Методика преподавания химии в условиях современной школы: пособие / С. Е. Лакоба, Л. Я. Толкач. — Гродно: ГрГУ, 2011. — 111 с. 8. Щукина Г. И. «Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе». М., Просвещение. — 220 с.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТКЕ ДАЙЫНДЫҒЫНЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ

Асанова Әсел Бауыржанқызы
Магистрант, М.Әуезов ат. Оңтүстік Қазақстан университеті,
Ғылыми жетекші: Кабылбекова Зауре Бердіқұлқызы
Шымкент, Қазақстан

***Аннотация**: Бұл мақалада болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесінің кейбір аспектілері қарастырылған. Бүгінгі еңбек нарығында өзінің жұмысын тиімді жоспарлай білетін, алған білімін кәсіби қызметте ұтымды қолдана алатын, түпкілікті нәтижеге жету үшін әртүрлі санаттағы адамдармен дұрыс қарым-қатынас орната алатын жоғары білікті маман қажет екені белгілі. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби іс-әрекеті және тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру мақсатында, олардың теориялық дайындығы мен іс-тәжірибелік әрекетін біріктіру қамтамасыз етілуі қарастырылған.*

***Тірек сөздер:** болашақ педагог-психологтардың кәсіби іс-әрекеті, кәсіби қызмет, маманның құзіреттілігі, педагогикалық іс-тәжірибе.*

Педагогика және психология саласындағы ғалымдардың пікірінше тұлғаның дамуы негізінен оның кәсіби маман ретінде дамуымен тығыз байланысты. Жалпы кәсіби іс-әрекет адам өмірінің маңызды бөлігі болып табылатыны белгілі, себебі сол арқылы тұлға өзін-өзі жүзеге асырып, өз мүмкіншіліктерінің толығымен көрсете алады. Кәсіби іс-әрекет дегеніміз-адамның өз кәсібі мен белгілі бір сала бойынша қызметі ретінде қабылдауға болады. Адам өзінің кәсіби қызметіне қалай дайын болуына, бейімделуіне байланысты оның жұмыстағы табысы көрінеді.Оқыту үрдісін басқарудың педагогикалық-психологиялық мәселелерін анықтауда педагог пен оқушылардың арасындағы қарым-қатынастарды ұйымдастыру болашақ маманның теориялық білімінің болуын қажет етеді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Еліміздің саяси, экономикалық, мәдени, қоғамдық өміріндегі өзгерістерге сай жоғары оқу орындарының үлкен жауапкершілікті сезініп, білікті, өз ісінің шебері, бәсекеге қабілетті, кең ауқымды, жан-жақты дамыған маман дайындауға ұмтылуы, өзінің әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының мазмұны мен сипаттарының өзгеруіне және еңбек сапасына талаптың жоғарылуына байланысты өз ісін жетік білетін, кәсіби білігі мол мамандарды қажет етеді», - деп, басып айтылған.[1].

Бүгінгі таңда еліміздің білім беру саласында бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу үшін маңызды міндеттерді шешуге бағытталған күрделі бетбұрыс жасалуда. Болашақ педагог-психолог кәсіби мүмкіндігі оның бойындағы өзін-өзі дамытып отыру дайындығына тікелей байланысты. Бұл мәселеге әлеуметтік-педагогикалық тұрғыдан келу үшін мұғалімнің субъект ретіндегі алдына қойған міндеттерін орындауға деген әзірлік деңгейіне көз жеткізу қажет. Әрине, оның кәсіби өсуі жеке тұлға ретіндегі ерекшелігіне әбден қатысты. Сондықтан бұл жерде даралық-тұлғалық қалыптасу, іскерлік-әдістемелік жетілдіру, кәсіптік-пәндік білімін толықтыру компоненттерінен өз қажеттілігін тани алу мүмкіндігі туады. Бұл жердегі «өз қажеттіктерін сезіну» - кәсіби қызметтің негізі. Өйткені, ол өзінің әлеуметтік бар мүмкіндігін дамытудың жолдарын білу деген.

Болашақ педагог-психологтың кәсіби функцияларына келер болсақ: конструктивтік, ұйымдастырушылық, қарым-қатынастық, дамытушылық, ақпараттық, зерттеушілік. Жоғары оқу орнында дайындықтан өткен мамандардың білімі жоғары дәрежеде болуы керек. Өйткені, бұл талап әрбір мамандық бойынша білім беру мазмұнын салыстырмалы түрде біртұтас білім саласы ретінде анықтауы керек. Білім берудің күрделі мазмұнын меңгеруде, оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудың қазіргі кездегі ұстанымдарын жүзеге асыруда, педагогикалық үрдіс, яғни, оқытушылар мен студенттердің өзара байланысқан және өзара келісілген іс-әрекеті басты міндет атқарады. Сондықтан, қазіргі кездегі жоғары білім беру алдында болашақ педагог-психолог пен оқытушылардың жұмыстарының түрлері мен әдістерін жүзеге асыру мәселесі тұр [2].

Кәсіби білімді маманның құзіреттілігі сол маманның жеке тұлға ретіндегі қасиеттерінің және ішкі психикалық жағдайларының күрделі жүйесі, оның кәсіби қызметі мен қабілетін іске асыру. Құзіреттілік – қызмет атқарушының жеке мүмкіншілігі оның квалификациясы (білімі мен тәжірибесі), шешім кабылдай алуы немесе белгілі бір білім мен дағдыларына сәйкес шешім қабылдауы. Құзіреттілік - жеке тұлғаның теориялық білімі мен практикалық тәжірибесін белгілі бір міндеттерді орындауға даярлығы мен қабілеті. Ол жансыз жаттанды білім түрінде емес жеке тұлғаның танымға, ойлауға қатысын және әрекетке, белгілі мәселелерді ұсынып, шешім жасауға, оның барысы мен нәтижелерін талдауға, ұдайы түрде ұтымды түзетулер енгізіп отыруға деген икемділігінің белсенділігінен көрінеді [3].

Құзіреттілік бірінші орынға білімгердің ақпаратты сауаттылығын емес, оның мәселені дұрыс шеше білу қасиетін қояды. Егер болашақ педагогтың құзыреттілігінің қалыптасуын орта кәсіби білім беру жүйесінің аумағында қарастырсақ, онда білім, білік, дағды мүмкіншілігі, яғни, бір сөзбен педагогикалық қызметке маманның қаншалықты дайын екендігі туралы айтуға болады. Кәсіби құзіреттілік деп педагогтың жеке бас сапалары мен оның психологиялық-педагогикалық және теориялық білімінің, кәсіби біліктілігі мен дағдысының, тәжірибесінің бір арнада тоғысуы деуге болады. Болашақ маман өз ісінің шебері, жақсы мұғалім болу үшін мамандығына қажетті қабілеттерді және жалпы әлемдік мәдениетті, өз елінің мәдениетін,

қарым-қатынас мәдениетін, тіл мәдениетін игеріп, интеграциялық үрдістерді меңгеріп, әлемдік білім кеңістігінің өресінен шыға алуға талпынуы керек. Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру жеке шығармашылық қабілетті дамытуды, педагогикалық инновацияларды дұрыс қабылдауы, күнделікті өзгеріп жататын педагогикалық ортаға тез бейімделуді қажет етеді.

Болашақ педагог-психолог дайындау мәселесі оның тұлғалық сапалары мен қасиеттерін қалыптастырудың мазызын көрсетеді. Тұлғалық-бағдарлық бағытта білім беру нәтижесі білім, біліктілік және дағды жүйесінде, шығармашылық іс-әрекет тәжірибесіне және эмоционалды көңіл-күйді көрсете білуге, ерікті қарым-қатынасқа педагогикалық бейімделген тұлғаны қалыптастыру ретінде түсіндіріледі [4].

Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда педагогикалық іс-тәжірибе үлкен рөл атқарады. Педагогикалық іс-тәжірибе өту кезінде студенттің педагогикалық іскерлігі мен дағдылары жылдам қалыптасады. Оның шығармашылық және педагогикалық құбылыстарды зерттеуге деген қабілеті дамиды, педагогикалық шеберліктің негіздері қаланады. Кәсіби оқыту жүйесі жоғары оқу орнындағы оқу-тәрбие үрдісінің басты бір бөлігі болып табылады да, болашақ педагог-психологтардың теориялық дайындығы мен іс-тәжірибелік іс-әрекетін біріктіруін қамтамасыз етеді. Педагогикалық іс-тәжірибе үрдісінде келесі міндеттер шешімін табады: - студенттерді мұғалім мамандығына деген қызығушылық пен сүйіспеншіліктің тұрақтылығына тәрбиелеу; - нақты педагогикалық міндеттерді шешу барысында психологиялық-педагогикалық және арнайы білімдерді пайдалану үрдісін терендету, бекіту; - болашақ педагог-психологтардың кәсіби іскерлігі мен дағдыларын қалыптастыру және дамыту: педагогикалық қызметке шығармашылық, зерттеушілік ыңғайға бейімдеу. Педагогикалық іс-тәжірибенің тиімділігінің негізгі шарттары - оның кәсіби бағыты, теориялық негізділігі, оқыту және тәрбиелеу сипаты, іс-тәжірибенің мазмұнына және ұйымдастырылуына комплексті тұрғыдан қарау, жүйелілік, оны өткізудегі қажеттілік.

Жалпы педагогикалық іс-тәжірибе кезінде болашақ педагог-психологтар мынадай кәсіби іскерлік негіздерді меңгеруі тиіс: - оқушылардың жас және жеке ерекшеліктерін және ұжымның әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, нақты оқу-тәрбие міндеттерін анықтау; - оқушылардың дамуы мен тәрбиесін диагностикалау және жобалау мақсатында оқушы тұлғасы мен ұжымды зерттеу; - педагогикалық қызметтің ағымдағы және болашақтағы жұмыстарды жоспарлауын жүзеге асыру (пән бойынша оқу және сыныптан тыс жұмыстар, әртүрлі іс-әрекеттерде т.б.); - оқушылардың оқу-танымдық қызметінде басқарудың әртүрлі формалары мен әдістерін пайдалана алу және білім-тәрбие міндеттерін шешу; - балалар ұжымын алға қойған міндеттерді орындауын ұйымдастыру (өз іс-әрекеті мен оқушылар іс-әрекетінің жүйелілігін анықтау, белсенділерді анықтау, ұжым мен белсенділердің қарым-қатынасын үйлестіру, бақылауды жүзеге асыру, жұмыстың қорытындыларын шығарып, оны талдау); - мұғалімдермен, әлеуметтік педагогпен, сынып жетекшілерімен, тәрбиешілермен, ата-аналармен және тәрбие ісіне қатысы бар барлық адамдармен дұрыс қарым-қатынаста болу және т.б.

Жоғарыда айтылғандарды қорыта келгенде, болашақ педагог- психологтың кәсіби қалыптасуында үздіксіз іс-тәжірибенің алатын орны ерекше. Ол педагогикалық оқу орны мен мектеп арасындағы тығыз байланыстың нәтижесінде жүзеге асырылады, деп тұжырымдауға болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1.Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Алматы, 2010.- 6 б.
2. Алмешова, Ж. К. Болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми - педагогикалық негіздері.- 2014. - № 4.1 (63.1). - Б. 31-33.
3.Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения: общедидактический аспект / Ю. К. Бабанский. — М.: Педагогика, 1982. — 240 с.
4.Жаксыбаева, А. Ж. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби және тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру. // Молодой ученый. - 2014. - № 1.2 (60.2). - Б. 55-57.

УДК: 372.87

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВОСПИТАНИЯ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ШКОЛАХ КАЗАХСТАНА

Калиакбарова Ляйля Токеновна
профессор кафедры «Музыкальное образование и психология»
КНК им.Курмангазы, научный руководитель
Биболат Улпан Жусипкызы
студентка 4 курса факультета вокала, дирижирования и музыкального образования КНК им.Курмангазы
Шерметова Данагул Адилкызы
студентка 4 курса факультета вокала, дирижирования и музыкального образования КНК им.Курмангазы
Қуандық Ақнұр Мұхтарқызы
студентка 4 курса факультета вокала, дирижирования и музыкального образования КНК им.Курмангазы
Алматы, Казахстан

Аннотация: *Значимость роли искусства в духовном развитии общества сложно переоценить. Все больше музыкальная педагогика нацеливает на поиски социально-культурных и нравственных приоритетов в воспитании подрастающего поколения. Решение актуальных проблем в рамках обучения музыке школьников Казахстана способствует в воспитании эстетизации и гуманизации учебно-воспитательного процесса детей и молодежи как будущих представителей Независимого Казахстана.*

Ключевые слова: *музыка, культура, искусство, музыкальное образование, межпредметная связь, инклюзия, функциональная грамотность, урок музыки.*

Культура Казахстана стремится интегрироваться в международное пространство с учетом современных тенденций в сфере культуры и музыкального образования. Все более актуально звучит вопрос о всестороннем творческом воспитании подрастающего поколения, которое будет представлять Новый Казахстан в 21 веке. Решение проблем воспитания школьников средствами музыкального искусства требует инновационного мышления педагогов-музыкантов. Значимость роли искусства в духовном развитии общества все более подчеркивается научным и педагогическим сообществом. Музыкальная педагогика нацеливает на поиски: социально-культурных и нравственных приоритетов в воспитании подрастающего поколения; новых научных подходов в духовном развитии школьников на уроках музыки.

Урок «Музыка» в школах республики должен стать значимым предметом наряду с литературой, языками, математикой и др. К сожалению, в ряде школ Казахстана еще сохраняется отношение к урокам музыки как развлекательным. А, именно, музыка, искусство создают ценностные ориентиры в современном обществе. Соприкосновение детей с качественной музыкой помогает в формировании у них социально-культурных и нравственных приоритетов. Актуальные задачи приобщения учеников к высокому искусству все больше встают перед учителями музыки.

Одной из значимых современных проблем в музыкальном обучении школьников является «межпредметное образование», которое до настоящего времени практически не рассматривалось учеными-музыкантами Казахстана.

Учителю музыки не достаточно иметь только узкопрофессиональные знания о преподавании музыки, необходимо обладать багажом знаний по различным общеобразовательным предметам: математика, история, естествознание, грамотность речи, художественный труд и другое. Используя тесные взаимосвязи музыки и разных школьных предметов, безусловно, можно достичь развития интеллектуальной активности младших школьников в рамках обучения музыке[1].

Вышесказанное подтверждает, что существует противоречие между сложившейся традиционной практикой музыкального обучения детей в общеобразовательных школах республики и важнейшим значением использования эффективных методов развития школьника, его мышления, творчества. Как показывает практика, школьники проявляют живой интерес к учебной информации. Важно правильно подобрать музыкальный материал с учетом возрастных особенности детей. Нельзя забывать, о доступности материала, о наличии определенных музыкальных навыков.

В ходе опытно-экспериментальной работы в рамках прохождения производственной практики, студенты консерватории РК предложили собственное понятие о межпредметных связях в музыкальном обучении. Данный вид связей представляется нам следующим образом: «межпредметные связи – это согласованное освоение различных учебных дисциплин в интеграции с музыкой. Такие связи способствует расширению музыкального кругозора, мировоззрения, художественно-эстетического воспитания школьников и познания мира».

Наряду с этим, важнейшей проблемой художественного воспитания школьников становится «инклюзивное образование». До настоящего времени оно также не являлось предметом специального научного исследования в музыкальной педагогике Казахстана. Конечно, сначала учителя испытывают страх, что не справятся с предстоящими сложностями при работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ). Педагоги переживают, что им придется обращаться за помощью к родителям, коллегам, поскольку сами не будут знать ответы на многие вопросы.

Для родителей детей с ОВЗ инклюзия - интересный и значимый вид обучения. И общее музыкальное образование в школах республики поможет уже с ранних лет привить детям любовь к прекрасному. Через искусство дети лучше понимают сложность мира и бытия, они не способны ни на подлость, ни на разрушение общества[2]. Музыка для детей с проблемами здоровья - один из наиболее доступных и увлекательных видов и направлена на развитие духовно-культурной сферы таких детей.

Очевидно, что имеется острое противоречие между потребностью детей инклюзивного образования в музыкально-эстетическом воспитании и сложившейся традиционной практикой обучения музыке учеников, не имеющих проблем со здоровьем. Это актуальная проблема в контексте современной музыкальной педагогики. Перед школьным образованием Казахстана все актуальнее ставятся вопросы создания благоприятных условий и возможностей для развития творчества для детей с ОВЗ. Отрадно, что инклюзия все активнее изучается и современной педагогической наукой.

Так, Н. Н. Малофеев в хронологическом порядке рассматривает инклюзивное развитие. Он предлагает «несколько этапов, используя в обозначении каждого из них следующие формулировки: – от агрессии и нетерпимости к осознанию необходимости помощи; – от призрения к осознанию возможности обучения; – от осознания возможности, к осознанию необходимости обучения; – от обучения отдельных категорий аномальных детей к дифференцированной системе специального образования; – от изоляции к интеграции[3].

Возникает неотложная задача профессиональной подготовки будущих специалистов-музыкантов для общения с особенными ребятами и их потребностями. В Казахстане условия для развития и обучения детей с проблемами здоровья пока, к сожалению, не отвечают необходимым требованиям. Важнейшая задача государства и специалистов – это создание педагогических условий для детей с ОВЗ. Р.Сулейменова предлагает рассматривать инклюзивное образование как «…политику государства, направленную на устранение барьеров, которые разъединяют детей, на полное включение всех детей в общеобразовательный процесс и их социальную адаптацию, несмотря на возраст, пол, этническую религиозную принадлежность, отставание в развитии или экономический статус, путем активного участия семьи…, путем создания адекватных образовательных условий»[4].

Задача учителя музыки в работе с такими детьми - помогать с помощью музыки корректировать детское поведение, чувствовать себя более комфортно в обществе. Особенные дети могут иметь различные проблемы: слабый слух, плохо разговаривать, видеть. Педагог-музыкант должен учитывать двигательный аппарат (владение руками), стараться вызывать у школьника только положительные эмоции и радостное настроение средствами музыки.

При обучении игре на музыкальном инструменте педагог подбирает такие упражнения, которые активизируют моторику пальцев, мыслительный и познавательный процесс. Именно при учете и создании таких благоприятнвх педагогических условий наиболее ярко раскрываются таланты и способности у особенных детей, развивается их творческий потенциал. Дополнительное музыкальное образование – это положительная поддержка таким детям.

Назрела потребность учета особенностей детской инклюзии, определения подходов, методов обучения и развития детей для их будущей гармоничной социализации. И музыка здесь играет не последнюю роль. Поиски наиболее эффективных методов обеспечат победу инклюзивного образования, от которого выиграют, конечно, в первую очередь дети с ОВЗ. На многих проводимых семинарах и совещаниях часто отмечается, что: инклюзия является процессом увеличения участия каждого ученика в учебной и социальной жизни школы; снижается изоляция учеников во всех процессах, протекающих внутри школы; повышается уровень культуры школы в целом; учитываются особенности и потребности всех учеников.

Актуален современный метод психотерапии – музыкотерапия. Она основана на эмоциональном восприятии. В переводе с греко-латинского языка музыкотерапия означает «исцеление музыкой».

Отсутствие вреда; простота и легкость применения вот преимущества такой терапии. Современная медицина полагает, что игра на музыкальных инструментах влияет на работу обеих рук, заставляет работать оба полушария головного мозга. Более того, разные инструменты влияют на определенные системы и органы человека. Например, считается, что: скрипка лечит душу, помогает познавать самого себя, вызывает у человека сострадание, развивает память; кларнет отлично влияет на кровообращение; фортепиано лечит щитовидную железу, продлевает жизнь, координирует движения; орган положительно влияет на позвоночник; виолончель хорошо влияет на почки; баян активизируют работу брюшной полости; арфа лечит сердце; флейта расширяет легкие; барабан приводит в порядок кровеносную систему; гитара способствует общительности, на кончиках пальцев есть рецепторы, связанные с головным мозгом, который отвечает за речевые функции.

Сегодня перед музыкальным образованием подрастающего поколения встают новые задачи, связанные с поиском средств привлечения школьников к высокому искусству; с расширением новых форм и методов работы учителей музыки, разработкой актуальных учебников музыки нового поколения, направленных не только на изучение основ музыкального искусства, а также на функциональную грамотность учеников, освоению ими базовых навыков жизни в обществе, которые будут востребованы, чем бы в будущем эти ученики не занимались.

Важнейшая цель учителя музыки - раскрыть перед учениками систему целевых ориентаций, которые бы определили ближайшие перспективы. Авторы статьи убеждены в том, что учителю музыки необходимо помочь ребенку видеть в своем окружении доступную близкую цель по раскрытию своих внутренних психологических качеств (мышление, воображение, память, воля), воспитанию эмоционально-чувственной сферы ученика, его самосовершенствованию.

В развитии функциональной грамотности большую роль играет активное использование интересного методического музыкального материала, актуальной информации, схем, диаграмм, кроссвордов, ребусов, музыкальных загадок, комиксов и других творческих заданий, развивающих как креативное мышление, так в целом интеллектуальный уровень ученика. Ограниченные рамки статьи, к сожалению, не позволяют авторам подробнее остановиться на описании ряда практических примеров по развитию функциональной грамотности школьников, которые применяются студентами консерватории Казахстана в ходе проведения уроков музыки в школах г.Алматы.

Таким образом, проведенное исследование еще раз убедило авторов статьи в необходимости активного использования эффективных методических подходов в музыкальном образовании в школах Казахстана с целью решения актуальных проблем духовного воспитания, развития практических навыков и ориентиров у подрастающего поколения республики в различных жизненных сферах.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1.Талипова Д., Шерметова Д., Биболат У., Калиакбарова Л.Т. Актуальные подходы применения междисциплинарных связей в музыкальном обучении школьников Казахстана// Сборник научных статей "Молодежь и наука 2024» Международного научно-исследовательского конкурса//МЦНП «Новая наука». Россия, г. Петрозаводск, январь, 2024. – с.30-37.

2.Калиакбарова Л.Т. Актуальные проблемы повышения статуса предмета «Музыка» и его важное значение в воспитании культуры подрастающего поколения Казахстана// Международная научно-практическая конференция «Музыкальное и культурологическое образование в реалиях современного социума»// ФГБОУ ВО «Пермский государственный гуманитарно-педагогический университет». Пермь, 2021, т. 1, стр.276 – 280.

3.Специальное образование в России и за рубежом: В 2-х частях. – М.: «Печатный двор», 1996. – 182 с.

4.Сулейменова Р.А. Социальная коррекционно-педагогическая поддержка как путь интеграции детей с ограниченными возможностями //Сб.Мат. Респ. Семинара «Проблемы включения детей со специальными образовательными потребностями в общеобразовательный процесс». – Алматы: Раритет, 2002. – с. 16.

РАЗВИТИЕ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Ерофеева Любовь Игоревна
учитель математики, магистр математики
Общеобразовательная школа № 3
Жезказган, Казахстан

***Аннотация**: В статье рассматривается вопрос возможности развития креативного мышления учащихся с особыми образовательными потребностями на уроках математики, важность его для максимально полного раскрытия потенциальных возможностей, природных задатков учащихся. Автор делится опытом своей работы, предлагает эффективные способы и приёмы, с помощью которых можно развивать креативное мышление учащихся шестого класса при изучении ими программного материала.*

***Ключевые слова**: креативное мышление, учащиеся с особыми образовательными потребностями, факторы креативности, эффективные способы и приёмы.*

В последнее время в нашем современном и прогрессивном мире креативность стала реальностью и неоспоримым трендом практически во всех сферах человеческой деятельности. Наиболее востребованными сейчас становятся сотрудники, обладающие креативным мышлением, способные находить нестандартные и оригинальные решения. Именно наличие креативного мышления позволяет создавать совершенно новые продукты и новшества в ходе познавательной деятельности по их созданию. В результате получаются нестандартные решения, создаются необычные и оригинальные идеи, обобщения, теории[1].Для человека с развитым креативным мышлением характерны такие качества как: быстрота, т.е. способность предлагать максимальное количество идей в определённый отрезок времени; гибкостьили умение предлагать многообразие идей; оригинальность**,** которая выражается в порождении новых, нестандартных идей; наконец, точностькак способность совершенствовать свои мысли и идеи. [1].Уже с 2021 года в международном исследовании PISA вводится оценка креативного мышления учащихся как важнейшего компонента функциональной грамотности. По определению PISA креативное мышление – это способность продуктивно участвовать в процессе выработки, оценки и совершенствовании идей, направленных на получение инновационных и эффективных решений, нового знания, эффектного выражения воображения. [2]. Факторы, влияющие на креативность, могут быть внутренними (личностными) и внешними (ситуативными).

Таблица 1

Внутренние или личностные	**Внешние или ситуативные**
Уверенность в своих силах	Наличие материалов для творчества, возможность их использовать
Любознательность	Чувство внешней безопасности
Доминирование эмоций радости	Чувство внутренней безопасности
Склонность к риску	Решение задач на креативность мышления
Отсутствие боязни показаться странным и необычным	Ситуации с неопределённым количеством времени или незавершённостью
Наличие богатого подсознания	Разрешение и поощрение множества вопросов
Любовь к фантазированию	Стимулирование ответственности и независимости
Нацеленность на достижение результата	Акцент на собственных мыслях, чувствах и идеях

Наряду с креативностью трендом и реальностью в образовании стал инклюзивный подход к удовлетворению особых образовательных потребностей учащихся. Теперь школа обязана предоставить обучающемуся все необходимые условия и услуги для успешного обучения, исходя из его индивидуальных особенностей. В большинстве случаев детям просто необходимо хорошее, понятное, доступное преподавание, которое,в свою очередь, предполагает использование различных методов, в том числе, и для формирования и развития креативности. [3].Два года я работаю учителем математики в общеобразовательной школе № 3 города Жезказгана, являющейся на протяжении многих лет стажерской площадкой по внедрению инклюзивного образования. И в процессе наблюдения за учащимися с особыми образовательными потребностями на уроках было замечено, что большая часть внутренних факторов, влияющих на креативность, у них есть, некоторые даже развиты очень хорошо. Здесь речь идёт о детях с нарушениями психофизического развития. А что касается внешних, то все они находятся в компетенции учителя, работающего с особенными детьми. Таким образом, наличие этих двух составляющих позволяет в полной мере развивать креативное мышление учащихся с особыми образовательными потребностями на уроках математики, так как один из подходов к оценке креативного мышления находится именно в области решения математической проблемы. Креативность может быть большой и малой. Большая креативность связана с творческим прорывом, открытием, глубоким знанием предмета, одарённостью, талантом. Малая креативность. может проявляться в ежедневных делах, помогает найти отличное решение сложной проблемы, часто бытового характера [4].Вот именно малую креативность учащихся с особыми образовательными потребностями можно и нужно развивать на уроках математики.

Как развивать креативное мышление на уроках математики? Предлагаю десять эффективных способов и приёмов, применяемых мною на уроках математики в шестом классе.

1.Читать, разговаривать, придумывать. Чтение, говорение, придумывание позволяют понимать смысл задачи, её вопрос, и, следовательно, верно решить её. Также развитие этих навыков даёт понимание текста в учебнике, правила, алгоритма, свойства. Например, учащимся с ООП я предлагаю самостоятельное изучение теоретического материала по теме «Модуль числа».

2. Играть.Игра является неотъемлемой частью жизни любого ребёнка. Она способствует раскрытию творческого потенциала учащегося, помогает быть успешным, реализовать свой потенциал. На уроках это может быть математический квест по теме «Сложение и вычитание рациональных чисел». Или же онлайн-квиз «Умножение и деление рациональных чисел». Вариантов игры масса.

3. Решать.При обучении математике необходимо предлагать учащимся с особыми образовательными потребностями задачи прикладного характера, связанные с окружающей действительностью. Это позволит повысить интерес к предмету, так как для учащихся ценность математического образования состоит в её практических возможностях. Таких задач содержится очень много в разделе «Пропорции». Например, такая задача. *2 робота за 3 часа собирают 1 компьютер. Сколько компьютеров соберут 10 роботов за 12 часов?*

4. Иллюстрировать. Задачи в математике можно решать разными способами. Приведение различных способов решения даже приветствуется. В качестве основных способов используются арифметический и алгебраический. Очень часто учащиеся с особыми образовательными потребностями испытывают затруднения с применением одного из них. И тогда помогает предметная иллюстрация жизненной ситуации, описывающейся в задаче. Очень хорошо это получается в задачах на движение (рисунок 1, рисунок 2).

Рисунок 1

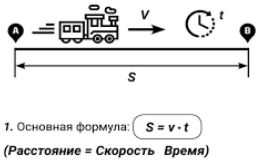

Рисунок 2

5. Инсценировать. Инсценированные задачи по математике дают возможность учащемуся реализовать себя творчески, помогают развивать воображение, стимулируют познавательный процесс. Рекомендую подготовить с учащимися на уроке небольшой спектакль «В мире отрицательных чисел». Необходима будет также предварительная подготовка.

6. Подбирать ассоциации. Ассоциации непроизвольно запоминаются учениками и облегчают запоминание сложных, не всегда понятных математических фактов. Помогают прочному усвоению и сохранению знаний, создают комфортную атмосферу на уроках. Ассоциативное мышление делает возможным обобщение, воспроизведение информации без какого-либо логического анализа. Например, при изучении темы «Линейные неравенства» можно использовать следующие ассоциации. Здесь знак – это клюв цыпленка. Видит перед собой сухую, пустую горошину – закрыл клюв(при строгом знаке – точка не закрашена).Увидел сочную – открыл клюв (нестрогий знак – точка закрашена) (рисунок 3). Дальше ассоциация с точкой и скобкой. Закрашенная точка – как футбольный мяч – попадает в квадратные ворота. Пустой как воздушный шарик – увидели, улыбнулись – смайл (рисунок 4). Или же, при изучении понятия «модуль числа» (рисунок 5, рисунок6.)

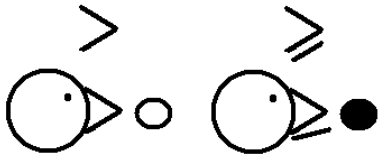

Рисунок 3

Рисунок 4

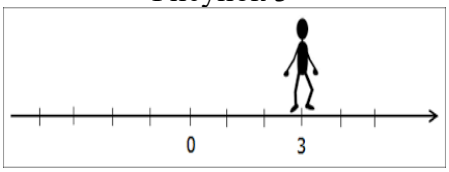

Рисунок 5

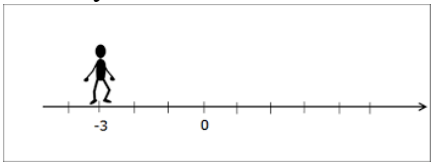

Рисунок 6

7. Использовать задачи ТРИЗ. ТРИЗ – теория решения изобретательных задач. Решение задач ТРИЗ позволяет системно развивать в учащихся с особыми образовательными потребностями творческое мышление, умение работать с проблемой и находить различные пути её решения, делать выводы, искать новые оригинальные подходы, видеть красоту получившихся результатов.

8.Не забывать про различные креативные разминки на уроке для переключения деятельности или её активизации. Например, можно дать учащемуся коробку канцелярских скрепок и предложить как можно больше способов её использования. Или же, раздать кубики, из которых необходимо создать фигуру, используя большее количество элементов.

9. Организовывать креатив-баттлы. Решение творческих задач эффективно проводить именно через такие креативные бои. Участникам требуется не столько эрудиция, сколько умение объединять и творчески применять самые разнообразные знания. Дети с особыми образовательными потребностями с большим удовольствием принимают участие

в таких боях, в которых при решении задач необходимы знания из различных областей науки, быта, что способствует развитию творческого мышления.

10. Самое главное, верить в то, что вашим учащимся это нужно, верить в их возможности и потенциал. Поддержка учителя и вера его в своих учеников, особенно в учащихся с особыми образовательными потребностями очень важна и нужна. Только такие учителя могут впоследствии получить высокий результат своей педагогической деятельности.

Заключение. Следует отметить,что использование учителем на уроках эффективных приёмов формирования и развития креативного мышления позволяет учащемуся с особыми образовательными потребностями:

1.приобрести различные необходимые ему навыки и компетенции;

2.преодолевать трудности, проявлять свои творческие способности, индивидуальность, повысить самооценку;

3.использовать непривычные подходы, разрушить стереотипы мышления;

4. преодолевать боязнь чего – то нового и инертность;

5.бытьнужным и весьма востребованным в современном мире. Таким образом, развитие творческого, креативного мышления учащихся с особыми образовательными потребностями позволяет максимально полно раскрыть их потенциальные возможности, природные задатки. И задача учителя создать такую полноценную развивающую деятельность, чтобы этот потенциал не остался не востребованным. Развитие креативного мышления имеет важный социальный аспект именно для детей с особыми образовательными потребностями. Такие дети с самого начала своей ученической деятельности должны учиться создавать, придумывать, находить оригинальные решения задач. Впоследствии таким детям с развитым креативным мышлением будет легче адаптироваться в современном мире.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. "Концепции креативности, как творческой способности, не зависящей от интеллекта", статья на основе работ Дж. Гилфорда и Э.П. ТорренсаURL: https://studentopedia.ru/psihologiya/koncepcii-kreativnosti--kak-tvorcheskoj-sposobnosti--ne-zavisyashej-ot-intellekta--koncepciya
2. Исследование PISA 2021: направления, подготовка, статья https://god2021bull.xyz/issledovanie-pisa-2021-goda-napravlenie-podgotovka/?ysclid=lrdfae6dwd4214395
3. Психолого – педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе. Методические рекомендации. http://oumk.aqmoedu.kz/public/files/2019/10/8/081019_160755_rus-metodichka0926113730.pdf.
4. «Креативное мышление как важнейший компонент функциональной грамотности», статья https://infourok.ru/kreativnoe-myshlenie-kak-vazhnejshij-komponent-funkcionalnoj-gramotnosti-6320302.html?ysclid=lrdfs3ztqn994775745.

ПОВАРСКОЕ ДЕЛО НЕ РЕМЕСЛО, А ИСКУССТВО

Мергенбаева Жанайым Мейрамовна
Студент,Алматинский колледж сервисного обслуживания
Аманкосова Асем Алмабеккызы
Мастер,Алматинский колледж сервисного обслуживания,
Алматы,Казахстан.

Аннотация: *Статья посвещена раскрытию значения поварской профессий, креативного мышления для молодежи и о роли любимого дела в нашей жизни.*

Ключевые слова:*повар,смысл жизни,любимое дело,профессия,искусство,продукты*

В жизни каждого человека есть свой смысл, значимость,которую он вложит в клад общества. Смысл жизни — быть счастливым. Счастье — получать удовольствие от каждого прожитого дня. А корень удовольствия это заниматься любимым делом, ремесло которое вдохновляет на новые идеи, подвиги в жизни. А в свою очередь люди определившие смысл своей жизни выбирают свою профессию. Самое главное в выборе профессии — это любовь к делу, которым занимаешься. Тогда ты с радостью ходишь на работу, с гордостью возвращаешься домой, и понимаешь, что любимая работа приносит радость и пользу тебе, твоей семье, обществу. И на сегодняшний день в мире есть множество профессий, и сегодня я хочу посвятить эту статью - поварам ! Человек может развивать свои способности бесконечно миллион раз, можно стать строителем и шофёром, строить красивые, уютные дома и изъездить всю страну… Можно стать агрономом, выращивать овощи и фрукты, радовать ими людей. А можно стать врачом, лечить детей от ангины и гриппа, закаливать малышей, возвращать людям здоровье и жизнь. А можно радовать людей вкусной едой, уметь сочинять новые блюда, постоянно экспериментировать с приправами, сочетанием продуктов. Люди этой профессии — настоящие маги. Они знают о продуктах все. Они знают тысячи рецептов самых лучших блюд. Повар по внешнему виду определит качество продуктов, по запаху степень готовности блюда. В элитных ресторанах добавит только ему известный секретный ингредиент в блюдо, что заставит посетителей восхищаться чудесным вкусом. В приготовлении пищи важно все: каким способом нарезаны продукты, как долго они готовились, за сколько минут до готовности посолено блюдо. Бесконечное разнообразие супов, соусов, холодных и горячих блюд, салатов, десертов включают в себя мировые кухни. И все это знают повара.

Я убеждена ,что повар - это не только профессия, но и стиль жизни. Это профессия для тех, кто любит творчество, организованность и ответственность. Я готова посвятить свою жизнь этой профессии и делать все возможное, чтобы достичь успеха в ней.

Народная мудрость гласит, что любая профессия требует мастерства. А профессия повар – это особая профессия. Гиппократ сказал, что наша пища должна быть лечебным средством, а наше лечебное средство должно быть нашей пищей. Старая русская пословица гласит: «Добрый повар стоит доктора». Действительно, повару, как и врачу, нельзя быть равнодушным. Ведь от того, как накормить человека, зависит и его здоровье, и настроение, и производительность труда. А ещё это такая профессия, которая требует постоянного поиска, творческой фантазии, поэтому поварское дело не ремесло а исскуство!

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Сам себе шеф-повар. Как научиться готовить без рецептов / Е. Пунш — «Альпина Диджитал», 2015
2. «О чем Эйнштейн рассказал своему повару», Роберт Вольке,2015.
3. «Еда без правил. Простые принципы хорошей кухни», Тамар Адлер,2014.

М.ӘУЕЗОВТІҢ «КӨКСЕРЕК» ӘҢГІМЕСІ. АҚ ҚАСҚЫР МЕН КӨКСЕРЕК

Жумабаева Катипа Нубораковна
Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасы
Ұлан ауданы бойынша білім бөлімі
"М.Ломоносов атындағы орта мектебі" КММ
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, педагог-зерттеуші

Бөлім:	**3-бөлім: Балалар мен үлкендер**	
Педагогтің тегі, аты, әкесінің аты :	Жумабаева Катипа Нубораковна	
Күні:	01.02.24 ж	
Сынып: 7 «А»	Қатысушылар саны: 15	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	М.Әуезовтің «Көксерек» әңгімесі. Ақ қасқыр мен Көксерек	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	7.2.1.1.шығармадағы эпизодтар мен бейнелерді салыстыру	
Сабақтың мақсаты	М.Әуезовтың «Көксерек» әңгімесі бойынша шығармадағы эпизодтар мен бейнелерді салыстыра алады.	

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі// уақыты	**Педагогтің әрекеті**	**Білім алушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Сабақтың басталуы 10 минут	1.Оқушылармен амандасу. Сабаққа қатысуын түгендеу. *2.Сабақ тақырыбы мен мақсаты, бағалау критерийі таныстырылады* **Ойтүрткі «Бауырсақ» әдісі** **1-тапсырма** 1. Адамдар қасқырдың күшіктерін неге аяусыз өлтірді? 2. Неліктен бір күшікті тірі қалдырып кетті? 3. Үлкендер мен Құрмаштың әжесі неліктен Көксеректі өлтіру керек деп еді? 4. Құрмаш неге үлкендердің айтқанына көнбеді? Ол неліктен Көксеректі өлтіруге қимады? 5. Көксерек неге асырауға көнбеді? Көксеректің ауылдан кетуіне не себеп болды деп ойлайсыңдар?	**Психологиялық ахуал** 1 – топ «Көксерек» әңгімесі бойынша тест тапсырмаларын орындайды 2- топ «Көксерек» әңгімесі бойынша сұрақтарға жауап береді	Интербелсенді тақтада орындайды. Дұрыс берілген жауапқа бауырсақ алады. ***Дескриптор:*** *Білім алушы* -эпизодтарды салыстырады; -шығарма эпизодтарын қолдана отырып талдайды; -берілген эпизодтардағы	 Қалып-тас Тыру-шы бағалауға арнал-ған тапсырмалар жинағы 7-сынып
Сабақтың ортасы 10 минут	**2-тапсырма Топтық жұмыс**	Шығарма эпизодтары мен Көксерек бейнесін салыстырып, талдау жасайды.		

10 минут	Шығарма эпизодтары мен Көксерек бейнесін салыстырып, талдаңыз Көксерек бастаған қасқырлардың ат-шаналы жалғыз жолаушыны қамаған сәті / Түйелі адаммен қақтығыста жараланған Көксеректің әрекеті мен бейнесі **3-тапсырма** Шығармадағы Құрмаштың Көксерекке көрсеткен қамқорлығы туралы және Көксеректің ауыл адамдарына жасаған әрекеттері туралы эпизодтарды талдаңыз. Өзіндік пікіріңізді білдіріңіз. Құрмаш / Көксерек Эпизодтар Менің пікірім	Шығармадағы Құрмаштың Көксерекке көрсеткен қамқорлығы туралы және Көксеректің ауыл адамдарына жасаған әрекеттері туралы эпизодтарды талдайды. Өзіндік пікірін білдіреді.	Көксеректің әрекетін таниды; -сипаттаулар дағы бейнені салыстырады. ***Дескриптор:*** *Білім алушы* -шығарма эпизодтарын байланыстыра ды; 2 б -қасқыр мен адамдар арасындағы қарым-қатынасты талқылайды; 2 б -кейіпкерлер бейнесіне өз пікірін білдіреді 2 б	
10 минут	**ЕББҚ оқушыға тапсырма** Кейіпкерлердің іс-әрекеті мен жауаптары арқылы олардың қандай екенін анықта Салыс-тыру аймағы / Қандай? / Мысал-дар арқылы дәлел-дей аламын Құрмаш Ауыл адам-дары	Кейіпкерлердің іс-әрекеті мен жауаптары арқылы олардың қандай екенін анықтайды.	***Дескриптор:*** *Білім алушы* -кейіпкерлерді салыстырады, 2б -мысалдар арқылы дәлелдейді. 2б	
Сабақтың соңы 5 минут	**4-тапсырма** Шығармадағы қасқыр мен иттің тартысын еске түсіріп, Көксерек пен Аққасқаны салыстырыңдар. Көксерек Аққасқа ***Үйге: 10-тапсырма*** **Рефлексия**	*Шығу парағын»* пайдаланып, сұрақтарға жауап береді.	***Дескриптор:*** *Білім алушы* -қасқыр мен иттің тартысын талдайды, 2б -Көксерек пен Аққасқаны салыстырады. 2б	

БАЙ-БАЙ ҚҰЛАГЕРІМ

Кажиекберова Гульнар Кумарбековна
КГУ «Общеобразовательная школа №49»
отдела образования по городу Усть-Каменогорска

Бөлім:	**«Тарихи шындық пен көркемдік шешім» бөлімі**	
Педагогтің аты-жөні:	**Кажиекберова Гульнар Кумарбековна**	
Күні:	**19.01.2024**	
Сыныбы: 9 «Д» әдебиет	Қатысушылар саны: 25	Қатыспағандар саны: 0
Сабақ түрі:	«lesson study»	3 - сабақ
Сабақтың тақырыбы:	**Бай-Бай Құлагерім**	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	9.1.2.1 әдеби шығармадағы психологизмді анықтау;	
Сабақтың мақсаты:	**Барлық оқушы:** әдеби шығармадағы психологизмді анықтайды	

Сабақтың барысы:

Сабақ кезеңі/ Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы Қызығушылықты ояту. 7 мин.	**(Ұ). Ұйымдастыру кезеңі:** 1. Оқушылармен амандасу, түгендеу. 2. Ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру *Топқа бөлінеді. Ақындар тобы Әншілер тобы Атбегілер тобы Композиторлар тобы*	**Мақсаты:** Оқушылар бір-біріне тілек білдіреді, тыңдау дағдыларын дамытуға бағытталады, сондай-ақ барлық оқушылардың қатыстырылуы арқылы сабаққа белсенділігі артады.	**Тиімділігі:** Оқушылар бір-біріне тілек айту арқылы жақындасады, көңіл-күйін көтереді және бауырмалдығын оятады. **Саралау:** Бұл жерде саралаудың **«Жіктеу»** тәсілі көрінеді. Оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттыру мақсатында мүмкіндігінше оларға таңдау еркіндігі беріледі.	Оқулық, жұмыс дәптерлері ДК экраны
Жаңа сабаққа кіріспе	**(Ұ) «Миға шабуыл»** әдісі арқылы өткен тақырыппен жаңа сабақты байланыстыру мақсатында ой қозғау сұрақтарын ұжымдық талқылау. Сыныптастырын	Ақан сері деген кім?	**Мақсаты:** Жылдам әрі функционалды түрде сыни ойлануды дамыту. **Тиімділігі:** Оқушының танымдық дағдысы артады. Сонымен қатар оқушыға сабақтың өмірмен байланысын көрсетеді. Сабақтың тақырыбы мен мақсатын анықтауға мүмкіндік береді.	**ҚБ:** Өз ойын дұрыс мағынада білдіріп, талқылауға белсенділік пен қатысқан оқушыға «Жарайсың!»

	ың пікірін толықтырады. Өз ойымен бөліседі. *Оқушылар сұрақтарға жауап беріп, өзара ұжымдық талқылау жасағаннан кейін мұғалім оқушыларға сабақтың тақырыбы, мақсатымен таныстырады.*		**Саралау:** Бұл жерде саралаудың **«Диалог және қолдау көрсету»** тәсілі көрінеді. Дұрыс мағынада жауап беруге бағыттау мақсатында кейбір оқушыларға ашық сұрақтар, ал кейбір көмек қажет ететін оқушыларға жетелеуші сұрақтар қойылады. Арнайы карточкалар арқылы топқа бөлінеді.	деген мадақтау сөзімен ынталан-дыру.
Сабақтың ортасы Мағынаны ашу. 26 мин.	**№1-тапсырма:** Ақындар тобы: Поэма жолдарындағы Ақансерінің ішкі жан-дүниесін психологизм түрінде анықтап оны қара сөзбен жазу Әншілер тобы: Құлагер әнін тыңдай отырып бос орындарды толтырып, жазу. Атбегілер тобы: Суреттегі ат әбзелдерін ажыратып жазу. Композиторлар тобы: Суретті бояу. Жылқы туралы өлең жолдарын құрастыру.		***Дескриптор:*** ***Жалпы - 3 балл.*** -топ ішінде талдайды - Поэма жолдарындағы Ақансерінің сезімін психологизм түрінде анықтап оны қара сөзбен жазады. - Нақты Ақан серінің ішкі жан-дүниесін ашады - Сауатты жазады Құлагер әнін тыңдай отырып бос орындарды толтыады. Жүйелі әрі мағыналы сөздерді қояды. Суреттегі ат әбзелдерін ажыратып жазады. Суреттегі дүниелерді түсіндіреді. Суреттегі бояу. Тұлпар туралы төрт жолдық өлең құрастырады.	Оқулық, жұмыс дәптерлері, ДК, т.б..
	№2-тапсырма: **Ақындар тобы** Ақан сері мен Батырашқа мінездеме беру **Әншілер тобы** «Құлагер» помасы бойынша автор не айтқысы келген?		***Дескриптор:*** ***Жалпы – 4 балл.*** - Ақан сері мен Батырашқа мінездеме береді.	Оқулық, жұмыс дәптерлері, ДК, т.б..

	Атбегілер тобы «Бақ пен бап» туралы шығарманы байланыстырып жаздыру **Компазиторлар тобы** Поэмадан Құлагерді қалай сипаттағанын табу.		- «Құлагер» помасы бойынша автор ойын жеткізеді. - «Бақ пен бап» туралы шығарманы байланыстырады.	
	№3-тапсырма: Кенесары Наурызбай қырғыздың қай ісін кектеді? Олар қандай асудан аспақшы болды? Осы кезде қандай оқиға болды? Бұл сапарда кім жеңіске жетті?		***Дескриптор:*** ***Жалпы - 3 балл.*** Сұраққа жауап береді	Оқулық, жұмыс дәптерлері, ДК, т.б..
Сабақтың соңы Ой толғаныс. Рефлек-сия 7 мин. 	**«Еркін микрофон» әдісі.** Мұғалім сабақты қорытындылау мақсатында оқушылардың сабаққа деген көзқарасын, рефлексиясын тыңдайды. ***Мақсаты:***Оқушы алған білімін саралай білуге дағдыланады. ***Тиімділігі:***Тақырып бойынша оқушылардың пікірін анықтайды. Жинақталған деректердің құнды болуын қадағалайды. ***Саралау:*** Бұл кезеңде саралаудың ***«Қорытынды»*** тәсілі көрінеді.	Оқушылар бүгінгі сабақтың мақсаты, тақырыбы бойынша өз ойын айту арқылы сабаққа қорытынды жасайды.	Мұғалім оқушыларды **«Жапондық бағалау»** әдісі арқылы бағалайды. Яғни *«Дұрыс келісемін», «Толықтырамын, басқа көзқарасым бар», «Менің сұрағым бар». Сонымен қатар 1-10 баллдық жүйе бойынша оқушылардың сабаққа қатысу белсенділігі бойынша бағаланады.*	

ӘОЖ 811.512.122
ББК 81.2 Қаз

АБАЙ МҰРАСЫН ОҚЫТУДА Қ.О.БІТІБАЕВАНЫҢ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ ТИІМДІЛІГІ

Имангалиева Меруерт Сайлауовна
Жарма ауданы "Абай атындағы
көпсалалы мектеп-гимназиясы" КММ
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
педагог- зерттеуші

Аннотация. *Мақалада әлемдік әдебиеттің алыбы Абай поэзиясын оқыту туралы сөз етіледі. Абай мұрасы – ұлтымыздың ұрпақ тәрбиесіндегі темірқазық. Осы ұлттық мұраны жаңаша насихаттау, оқытуда әдіскер-ұстаз Қ.Бітібаеваның «Ой тастау, ойлантту, ойлау» технологиясы мен әдістемесі ұсынылады. Қ.Бітібаеваның Абай шығармашылығын оқытуда ғылыми еңбектерінде тиімді деп ұсынылған жобалап оқыту әдістері ұсынылады. Тұлғаның шығармашылық қабілетін, функционалды сауаттылығын арттырудағы конструкциялық жобалау технологиясының маңызы тәжірибемен ұштастырылған.*

Түйін сөздер:*поэзия, жобалау технологиясы, шығармашылық ойлау, тіл мәдениеті, танымдық қабілет.*

Ұрпақ тағдыры – әр ұлттың болашағы, ұлттың тағдыры. Бүкіл әлемде қандай ұлт болмасын, жас ұрпақты оқытып, тәрбиелеуге аса зер салады. Қазір әлемдік білім кеңістігінде келешек ұрпаққа білім мен тәрбие беру мәселесі қайтадан қаралуда. Еліміздегі білім саласындағы жаңғыру, жаңалыққа бетбұру – осының дәлелі.

Қазіргі заман – цифрлы технологияның, ақпараттың қарқынды дамыған заманы, қоғамдағы әр салаға ақпараттық технология еніп, дамып келеді. Осы орайда, ұлтымыздың болашағы мен ұрпақ тағдыры үшін ұлттық құндылықтарымыздың басымдығын сөзсіз мойындаймыз. Себебі ата-бабаларымыздың рухани құндылығын сақтап, ұрпақтан-ұрпаққа аманат етпесек, осынау цифрлық технологиялар мен ақпараттардың жаһандану заманында рухани сауатсыздық қауіп туғызары сөзсіз.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың әр Жолдауына үңілсек, келер ұрпаққа Қазақстанды тұғыры мықты, экономикасы қуатты, рухы асқақ мемлекет ретінде табыстауда ұрпақ тәрбиелеуге шақырады.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың Жолдауына: «XXI ғасыр – білім мен біліктің дәуірі. Адам өзін үздіксіз жетілдіріп, жаңа кәсіптерді игеріп, үнемі заман ағымына бейімделу арқылы ғана бәсекелестік қабілетін арттыра алады. Білім мен технологияны, жоғары еңбек өнімділігі ел дамуының басты қозғаушы күші болуға тиіс»,-дейді [Қасым-Жомарт Тоқаев, 2021, 42 б]. Жолдауда айтылғандай сапалы білім мен табысты еңбек, озық технология – еліміздің қай салада болмасын дамып, бәсекеге қабілетті болуына жетелейді.

Ұрпақ тәрбиесі – қай ұлттың болмасын тағдыры. Сондықтан да ел ертеңі жас ұрпақты тәрбиелеуде ұлттық тағылым, тәлім-тәрбие бастауына жүгінеміз. Қай кезеңде болмасын оқу-тәрбие саласында ұлттық педагогика мен рухани құндылықтарымызды насихаттап оқыту бүгінгі заманның өзекті мәселесіне айналуда. Осы орайда, ұлттық педагогиканың тұлғасы, ұлт ұстазы, әлемдік поэзияның алыбына айналған Абай Құнанбаевтың қазіргі білім берудегі шығармашылық мұрасының маңызы зор.Ұлы ақын А.Құнанбаевтың ағартушылық идеялары, педагогикалық тағылымы күні бүгінге дейін құндылығын жойған емес. Қазіргі таңда жаңартылған оқыту бағдарламасының идеясы А.Құнанбаевтың

педагогика саласында көтерген мәселелермен сабақтасып жатқандығы өміршеңдігін танытып отыр.

Осы орайда Президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаев: «Абай – біздің бар болмысымыз. Оның мұрасы – ұлттық сананың бойтұмары. Сондықтан да ел дамуының барлық кезеңінде Абай әлеміне терең бойлауымыз қажет»,-дегендей[Қасым-Жомарт Тоқаев, 2021, 42 б], Абай поэзиясының қайнар көзіне жас ұрпақты жұмылдыруымыз қажет. Себебі, Абай – әлемдік тұлға, әлемдік поэзияның алабы. Ұлтымызды әлемге танытқан Абай үнін сезініп, ақынның ақыл-ой парасына ұрпақты бойлатып өсіру – әрбіріміздің міндетіміз.

«Абай сөздері дүнияда қалғаны – қазаққа зор бақ»,-деп алаш көшбасшысы Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, Абайдың артынан қалған мұрасы сан ұрпаққа рухани қазына болып қалды. Абай ілімі – ұлттың рухани-мәдени өмірінің басты темірқазығы. Ақынның даналық сөздері – халқымыздың рухани қазынасы. Бұл қазынаны ақтарған сайын, адам болудың, азамат болудың, адамгершілік пен ізгілік жолын табасың.Абайдың шарқ ұрып іздегені, арман еткені рухани жағынан жан-жақты жетілген – Толық адам. Абайдың армандаған, аңсаған мұрат-мақсаттарының ең биік қол жетпес асқар шыңы [Картаева, 2020, 4б].

Әлемдік поэзияға танымал болған Абай мұрасының құндылығы өз халқының даналығы, сөз өнері, ақыл-парасаты екендігін әр уақытта да насихаттауымыз керек.

Әдістемесі.

«Әлемдік деңгейдегі ақындардың бірі, мәдениет, пәлсапа, музыка, ой дүниесінің алыбы, эстет, гуманист, моралист, ағартушы-демократ, шешен, заңгер, әділ би, аудармашы, қоғам қайраткері, тәрбиеші-ұстаз Абай тек бір ұлттың көлемінде ғана емес, адамзат әлемінде ірі құбылыс болды»,-дейді әдіскер-ұстаз Қ.Бітібаева [Бітібаева, 2003, 3 б].Алайда әр заманның өз ұрпағы болады, әр ұрпақтың өз Абайын өзіндік қабылдауы болатындығы белгілі. Сондықтан да ұлы ақынның шығармаларын әр буынға оқытудың күрделілігі бар. Осы мақсатта ақын поэзиясын оқытудың жаңа әдістемесі, технологиясы қажет. Біз, ұстаздар қауымы, Абай, М.Әуезов туындыларын оқытуда әдіскер-ұстаз Қ.Бітібаеваның еңбектеріне, технологиясына жүгінеріміз анық.

Ұлы Абайды оқытуда ұстаздық еңбек жолын, ғұмырын арнаған әдіскер-ұстаз Қ.Бітібаеваның Абай шығармаларын мектепте оқытудағы іргелі еңбектері – республикамыздың түкпір-түкпіріндегі ұстаздар қауымының бағдаршамы.

Әйгілі ұстаз, «Құрмет» Орденінің иегері, академик, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген мұғалімі, қазақ педагогикасының көрнекті өкілі Қанипа Омарғалиқызының «Ой тастау, ойланту, ойлау» технологиясы - жас ұрпақты жаңашылдыққа, шығармашылыққа, зерттеушілікке, құзырлылыққа жетелейтін бірден-бір құрал, шамшырақ.

Осы орайда Қ.Бітібаеваның тағы бір пікіріне жүгінбесек болмас: «Ой, ойлану, ойланту барлық пәндерге де керек. Ойсыз өмір сүру мүмкін емес. Бірақ бұл жердегі ерекше бір еске алатын мәселе – өзіндік ойлау, өзіндік пікірде жатыр. Әдебиетті оқытуда мұғалім оқушыларға көркем туынды туралы оқулық авторы, не ғалымдар пікірін қайталауда, не соны қаз-қалпында мазмұндатуды мақсат етпеуі керек, ең бастысы, сол көркем туынды туралы оқушы пікірі, ойына ерекше көңіл бөлген жөн. Бұл пәннің басқа пәндерді оқытудан өзгешелігі де, күрделілігі де осында»,-деп «Ой тастау, ойланту» технологиясының маңыздылығын атап көрсетеді [Бітібаева, 1997, 11 б].

Әдіскер Қ.Бітібаева: «Абай поэзиясы – сұлу поэзия. Абай поэзиясы – махаббатты сүю, сүйіспеншілікке толы поэзия. Ақынның қай туындысын болмасын, оның арқауы болып Адам тұрады, адамға деген махаббаты тұрады. Ұлы ақын нағыз Адам, «Толық адам» қандай болу керек деген мәңгілік сұраққа жауап іздейді әрі оған жауап береді» [Бітібаева, 2003, 4 б]. Әдіскер-ұстаз еңбектерін зерделей келе, «Әлемдік Абайды таныту үшін, алдымен ұлттық Абайды танытуды ойластырған дұрыс» деген қағиданы сезінеміз. Ақын мұрасы

ұстаз бен шәкірттің оны түсінуі, қабылдауына тікелей тәуелді болатындығына баса назар аударады. Оның үстіне, ақын поэзиясының бүкіл бітім-болмысы, берер ойы, әсері мен оқырман әсері, қабылдауы түйісіп, қабысып жатқанда ғана бұл процесс жүзеге асатындығын әдіскер-ұстаз ұстаным етеді. Міне, Абай шығармаларын оқытудың күрделілігі осында жатыр десек те болады.

Негізгі бөлім. Қ.Бітібаеваның «Ой тастау, ойланту ойлау» технологиясы – тұлғаны дамытудың көзі.

Қанипа Омарғалиқызының «Ой тастау, ойланту, ойлау» технологиясын өз тәжірибемізде тиімді қолданып келеміз. Әдіскер-ұстаздың педагогикалық еңбектері мен әдістемесі, құзырлылыққа бағытталған тапсырмалар жүйесінің тұлғаны жетілдіруде маңызы зор. Білімді жеке тұлғаға бағыттай отырып, құзіреттілікке жетелейтін тапсырмалар жүйесін де ұстаздың еңбектерінен табамыз.

Мақалада Қ.Бітібаеваның «Ой тастау, ойланту, ойлау» технологиясы арқылы Абай шығармашылығын оқытудағы оқушылардың танымдық-шығармашылық қабілеттерін дамытудағы іс-тәжірибемізді ортаға салып отырмыз. Оқушыны Абай мұрасына, сөз өнеріне терең бойлатуда, өзіндік ойлау, ғылыми ізденіске жетелеуде Қ.Бітібаеваның технологиясында жиі қолданылатын КЖТ /конструкторлық жобалау технологиясыны/, жобалаудың, модельдің тиімділігі зор.

Мысалы, Қ.Бітібаеваның Абай мұрасын оқытудағы КЖТ төмендегіше берілген. Осы жоба негізінде әр бағыттың өз тапсырмалары ұсынылған, сол бағыттар бойынша оқушылар іздену, зерттеу жұмыстарына жол ашады. Қанипа Омарғалиқызы КЖТ-ға (конструкциялық жобалау технологиясына) төмендегіше түсініктеме береді: «Әдебиет-сөз сабағы, көбінде сөздік әдістер арқылы білім берілетін пән. Ал айтылатын сөздің бәрі есте қала ма, жоқ па, ол – әрине, зерттеуді қажет ететін мәселе. Ал бұл модель – мұғалімнің оқытуда конструкциялық жобалау технологиясына арқа сүйенетінін көрсетеді. Өйткені оның өнімді нәтиже берері сөзсіз...»-дейді[Бітібаева, 2002, 125]. Яғни, әдебиет сөз сабағы болғандықтан, жобалаудың, КЖТ-ның тиімділігіне көз жеткіздік. Бұл модель өтіліп отырған тақырыпты толық қамтып, әр баланың алдында жатады. Әр оқушыға әрі көмек-нұсқау, әрі дидактикалық материал бола отырып, әр баланың шығармашылық, зерттеушілік қабілетін ашуға негіз болады. Берілген бағаналар бойынша оқушылар топқа бөлініп, топ бойынша ұсынылған мәселе төңірегінде ізденеді. Бос бағыттарды оқушылардың өздері іздене отырып толтырып, дәлелді қорғайды.

(Сурет 1. Абай лирикасы)

Сабақта КЖТ (конструкциялық жобалау технологиясы) бойынша топтық тапсырма беру, зерттеу жұмысына жұмылдыру нәтижелі болды. Модель әр оқушының алдында жатты. Онда берілетін білімнің ең негізгі түйіні ұсынылды. Бұл ұстаз атап көрсеткендей әрі көрнекілік әрі көмек құралы болғандығына өз тәжірибемізде көз жеткіздік.

Қ.Бітібаеваның әдістемесінде «Абай, Әбіш және Толық Адам» мәселесі бойынша төмендегіше тапсырмалар ұсынылады:

Ш.Н.М: Әбіш туралы өлеңдер. Ақынның идеялық нысанасы, эстетикалық табысы.

Алдын ала үйге берілетін тапсырма.

1- тапсырма үлгісі

Мына үлгіні басшылыққа ала отырып, Әбіш, Дәрмен, Шұбарлардың ой-өрісі, өмір, қоғам жайындағы, өз орталары туралы көзқарастарын бағдарлаңдар.

	Әбіш	Дәрмен	Шұбар
1. Өмірлік мақсаттары Жалпы кедейлер туралы көзқарастары 3. Өнер, білім, болашақ туралы ойлары 4. Абайға деген көзқарастары			

2- тапсырма үлгісі

Қ.Б.Омарғалиева кез келген кейіпкер бейнесін ашуда сол замандағы кейіпкер бейнесін жан-жақты ашумен қатар, бүгінгі күнмен байланыс жасатады. Сол әдіс-тәсілдің тиімділігі өте зор. Бұл иапсырманы орындау арқылы оқушы салыстыру жұмысын жасаумен қатар, өзіндік пікірін, көзқарасын білдіреді.

Абай өлеңдеріндегі Әбіш	Бүгінгі Әбіштер

3- тапрсырма үлгісі Абай. Әбішжәне Толық адам. (Жобалау технологиясы)

Сабақта шығармашылық, танымдық тапсырмалар арқылы жеке тұлғаның тілдік дағдыларын дамыту, креативті ойлауға жетелеу – шығармашылыққа жетелейтін бірден-бір жол. Сондықтан да білімді жеке тұлғаға бағыттай беру мақсаты оқушының дербес ізденісіне, ішкі мүмкіндігінің оянуына әсер ететіні анық. Ал алған білімін өмірде қолдана алатын тұлғаны тәрбиелеп шығару үшін терең ізденіс, шығармашылық қажет. Сондықтан да жоғарыдағы әдіскер-ұстаз Қ.Бітібаеваның Абай мұрасын оқытып, талдатуда жобалап беру тәсілі әрі танымдық тапсырмаларын оқушының жетік меңгертуде мұғалімнің де шеберлігі қажет.

Қорытынды.

Қорыта айтқанда, Қ.Бітібаева – инноватор, педагогтің шығармашылығы, жан-жақтылығы, білімі терең болса, құзыреттілігі де қазіргі оқытуда басым болмақ. Қазіргі жаңартылған білім мазмұнындағы еңгізіліп отырған технологияларды, интерактивті оқыту жүйесін отандық әдіскерлердің ізденісімен үндестікте пайдалану мұғалімнің де кәсіби жағынан шыңдалып, заманауи білім беруге бетбұруына көмектесіп отыр.

«Ой тастау, ойланту» технологиясын сабақта тиімді қолдану барысында төмендегі нәтижелерге қол жеткіздік:

- оқушылардың қызығушылығын туғызатын іскерлік ойындары күрделі де маңызды тапсырманы орындаудың жеңіл, оңтайлы жолын қарастырады;

-Оқушыларды шығармашылық жұмыстарға, ғылыми ізденістерге жетелейді;

-сауаттылыққа баули отырып, тіл дамыту үрдісі жүзеге асады;

-Алған теориялық білімін тәжірибеде өз беттерімен қолдана білуге түрткі жасайды;

-Ең бастысы, оқушылардың өз-өзін оқытуы, ойлауы, ізденуі, табуы, пайдалануы сияқты іс-әрекеттерге дағдыландырады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қасым-Жомарт Тоқаев. Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі. II том, Нұр-Сұлтан, -2021, 376б.
2. Картаева А.М. Абайдың «Толық Адам» ілімін оқыту. Оқу құралы.-Өскемен: С.Аманжолов атындағы ШҚМУ «Берел» баспасы, 2020.-150 б.
3. Бітібаева Қ.О. Абай шығармашылығын оқыту.-Алматы: Мектеп.-2003.-232б.
4. Бітібаева Қ.О. Әдебиетті оқыту әдістемесі. Алматы: Рауан,-1997, 288б.
5. Бітібаева Қ, Құдайбергенова К, Мұқашева М. Әдебиетті оқытудың инновациялық технологиясы. 2002, Өскемен.

ӘОЖ 247.031.
Р-98

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ АБАЙ МҰРАСЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

Рахимжанова Шынар Турсыновна
Жарма ауданы "Абай атындағы
көпсалалы мектеп-гимназиясы" КММ
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
педагог-зерттеуші

Аңдатпа: *Мақалада әлемдік кеңістікте танылған ұлы ақын Абай Құнанбаевтың шығармаларының құндылығы сөз етіледі. Абай мұрасы жас ұрпақты оқыту мен тәрбие ісінде бағдаршам екендігіне аса назар аудартады. Қазіргі таңда тұлғаны сөз өнеріне, пәлсапалық ойға баулуда ақын мұрасының құндылығына тоқталады. Абай шығармалары, әсіресе қара сөздері арқылы рухани жан дүниесі бай, жан-жақты дамыған, шығармашыл тұлғаны қалыптастырудағы өз тәжірибесінен туындаған әдіс-тәсілдерін ұсынады.*

Тірек сөздер: *интеллектуалды ұлт, рухани мұра, қара сөз, ұлттық құндылық, дарынды тұлға.*

Кіріспе

Рухани жаңғыру заманында қоғам құндылықтарының өзгеруіне байланысты қазіргі таңда рухани құндылықтарды жетілдіру маңызды болып отыр. Бұл - еліміздің өркендеуінің тек экономикасының дамуына ғана емес, адами ресурстарына да тәуелді екендігінің айғағы.

Болашаққа тек сапалы біліммен ғана емес, ұлттық құндылықтарымызбен мәдени-рухани байлықтарымыз арқылы нық кадам басарымыз анық.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан халқына арнаған Жолдауында: «XXI ғасырдың ұрпағы терең білімді болғаны жөн», - деп үлкен жауапты міндеттер жүктейді»,-деп мемлекетіміздің болашағы үшін білім сапасының маңыздылығын атап көрсетті [Қасым-Жомарт Тоқаев, 2020, 15 б].

Ұрпақ тәрбиесінде ұлттық-рухани қазынаны бағдаршам етсек, сонда ғана ұлттық мінез, ұлттық рухты сезініп өскен жас ұрпақты баули аламыз.

Ұлттық педагогикада ұрпақ тәрбиесінің темірқазығына айналған, ұлттық құндылығымыздың көзі – Абай мұрасы. Ақын Абай – әлемдік биіктегі поэзия алыбы, қазақ әдебиетінің «Эверести». Қазақ халқының алтын тұғыры. Хакімнің тұңғиық ойларының тереңіне бойлау жасау – ұлтымыздың мәңгілік мәселесі.

Абай – ғұлама ойшыл ақын, поэзия алыбы, гуманист, моралист, ағартушы-демократ, аудармашы, қоғам қайраткері. Бүгінгі күнде жас өскіндерге нағыз Абайды, дана Абайды қайта танытып, қайта қауыштыру мәселесі көтерілуде. Оның өлеңдері мен қарасөздерінде ұлт болмысы, бітімі, тұрмысы, тіршілігі, дүниетанымы, мінезі, жаны, діні, ділі, тілі, рухы көрініс тауып, «Абай әлемі» деген бірегей құбылыс ретінде бағаланып отыр.

Президентіміз Қ.К.Тоқаев "Абай және XXI ғасырдағы Қазақстан" мақаласында: «Абайды терең тануға баса мән бергеніміз жөн. Абайды тану – адамның өзін-өзі тануы. Адамның өзін-өзі тануы және үнемі дамып отыруы, ғылымға, білімге басымдық беруі – кемелдіктің көрінісі. Интеллектуалды ұлт дегеніміз де – осы. Осыған орай, Абай сөзі ұрпақтың бағыт алатын темірқазығына айналуы қажет» [Қасым-Жомарт Тоқаев, 2021, 43 б].

Немесе, Мемлекет басшысының тағы бір үнінде: "Әлемдік мәдениетте Абайды қаншалықты жоғарғы дәрежеде таныта алсақ, ұлтымыздың да мерейін соншалықты асқақтата түсеміз,"-деп жазған [Қасым-Жомарт Тоқаев, 2021, 43 б].

Абай мұрасы – халқының әдебиетін насихаттайтын бойтұмар іспетті қазына-байлығы. Абай шығармашылығы – біз үшін, яғни адамзат үшін, мәңгілік тақырып. Әр адам Абайды эстетикалық таным-сезімімен, өмірлік тәжірбиесімен, азаматтық концепциясымен, патриоттық үнімен өзінше танып, қабылдай білуі керек.

Абай туындыларының мазмұны жалпыадамзаттық құндылықтарға толы. Оның қарасөздері – әлем халықтарының ортақ қазынасы. Абай қарасөздерінің басты миссиясы – ойлану, өзгеге ой салу, мақсатты ұстанымға айналдыру.

Ақынның ілімі халықтың рухани жаңғыруымен тығыз байланысты. Абай шығармашылығымен танысу сананы оятып, ойға ой қосады, жаңа көңіл күй мен сезімге бөлейді, асыл армандарға жетелейді, өзіңді-өзің талдап, тазаруға итермелейді.

Әдістемесі.

Тәуелсіз Қазақстанның постиндустриялық даму кезеңінде рухы мықты, ұлтжанды, патриот азаматтардың тәрбиесі үшін Абайды оқу, Абайды түсіну, Абаймен жүрек қалтарысында «кездесу» қажеттілігі туындап отыр.

«Абай поэзиясы – сұлу поэзия. Ақынның қай туындысын болмасын, оның арқауы болып Адам тұрады, адамға деген махаббаты тұрады. Ұлы ақын нағыз Адам, «Толық адам» қандай болу керек деген мәңгілік сұраққа жауап іздейді әрі оған жауап береді»,-дейді әдіскер-ұстаз Қ.Бітібаева [Бітібаева, 2003, 4 б]. Яғни, хакім Абай шығармаларының терең ойы мен ақыл-парасаты, ұлтттық сезімі әр ұрпақтың санасында түрліше жаңғырып, бүршік жаруы – әр адамның өз еншісінде...

Абайды терең тануға ерекше назар аудару қажет деп ойлаймыз. Абайды тану – адамның өзін-өзі тануы. Адамның өзін-өзі тануы және үнемі дамып отыруы, ғылымға, білімге ерекше ден қоюы – кемелдіктің көрінісі. Осы орайда, Абай сөзі жас ұрпақтың бағыт алатын тәрбие құралына айналуы қажет екендігі белгілі.

Абайдың мол мұрасы қазақ ұлтының санасын жаңғыртып, рухани байлығын қалыптастыруға қызмет етеді. Оның шығармаларындағы ой-тұжырымдар әрбір жастың бойында халқына, елі мен жеріне деген патриоттық сезімді орнықтырады. Сондықтан хакім Абай еңбектерінің нәрін өскелең ұрпақтың санасына сіңіру және өмірлік азығына айналдыру – ұлтты жаңғыртуға жол ашатын маңызды қадамның бірі деп санаймыз.

Қазіргі таңда республикамыздың жоғары оқу орындарында «Абайтану» курсы, жалпы білім беретін білім орындарында «Абайтану» бағдарламасы енгізіліп, оқытылып келеді.

«Абайтанудың күрделі саласы – Абайдағы мораль философиясына байланысты гуманистік ойдың өзекті арнасы «Толық адам» ілімі».

Ғалым М.Мырзахметов көп жылдар бойы зерттеген қажырлы еңбегімен абайтанудағы жаңа бағыт Толық адам ілімін қалыптастырды. Бүгінгі күні республикамыздың бірнеше жоғары оқу орындарында «Абайтану» пәні оқытылып отыр». 2013 жылдан бастап білім ордаларында «Абайтану» пәні оқытылып келеді. Мектеп бағдарламасына «Абайтану» курсынының енуі жеке тұлғаның қасиетін, адами болмысын тануға жол ашады. Абайды тану – ақиқат ойын, философиясын тану, олай болса ақын мұрасын оқытудан гөрі, тұлғаны тәрбиелеудің құралы ретінде пайдаланудың маңызы зор [Картаева, 2020, 6 б]. Абайдың шығармаларын, қарасөздерін игерту, меңгерту бүгінгі жаһандық тұтасулар тұсында ұлттық белгі, елдік танымды сақтап қалу үшін қажет екені белгілі.

Абайдың қарасөздері – қазақ танымының ғана емес, әлемдік ой танымының көрсеткіші. Аристотель, Сократ, Демокрит сияқты ой-пікірлері әлемдік философия негізі болған грек шешендері мен Фараби, Бируни сияқты шығыстың ғұламаларының тұжырымдарымен таныс болғандығын, оларды тереңдете түскенін, ұлтқа қажет таным-түсініктермен кеңейткенін көрсетеді. Әлемдік ой-таным жүйесіндегі берері көп ақыл, көрсетері мол тағылымды ойлармен тең түседі.

М.Әуезов қарасөздер Абайда мол болғанын, тек дұрыс ұқыптылықпен жиналмағандығын айтады. Абайдың қарасөздері – философия, теология (дін ғылымы), психологияға құрылған, өз кезі үшін де, бүгін де бағасын жоймаған құнды еңбек.

«Абай өз шығармаларында адам болудың талап-тілектерін атап, өзінің гуманистік танымы тұрғысынан жастардың адамшылық негіздері, бойға ұялатар қасиеттері, қандай болмақ деген ойға ерекше көңіл бөледі. Ақын шығармаларында өзекті желідей созылып, ғұмыр бойы танытуға ұмтылған, өмір бойы шарқ ұрып іздегені – толық адам. Абайдағы толық адам – жан-жақты дамыған, рухани жетілген, кемеліне келген адам» [Картаева, 2020, 7 б].

Абай танымы арқылы, әсіресе, қарасөздерінен ұлт болмысы, бітімі, тұрмысы, тіршілігі, дүниетанымы, мінезі, жаны, діні, ділі, тілі, рух көрінісі тұтас көрінеді. Қазақтың қоғамдық әлемін тұтас Абай әлемінен көреміз. Абай қарасөздерінде ұлт жайындағы ойларға қайта назар сала отырып, жаңа ойлау, еркін пайымдаумен ел қажетіне жарар тұстарды анықтаудың мәні зор. Қазіргі рухани жаңғыру замынанда Абай шығармашылығындағы тұлға болмысы, толық адам танымдарының идеялық-көркемдік ұстаным негізіндегі байламдарын байыпты бағдарлауға назар аударылуда.

А.Құнанбайұлының ақындық әлемін, поэзия мен қарасөз жанрында теңдессіз дүниелер тудырғандығын, аударма арқылы дүниежүзі халықтары әдебиетінің алтын қорына қосылған жәдігер туындылар екендігін танып- білу – қазіргі оқу-тәрбие үдерісінің басты мақсаттарының бірі. Себебі Абай пәлсапасы жалпыадамзаттық құндылықтардан құралады. Оның шығармалары – әлем әдебиетінен орын алған рухани қазынасы. Осынау қазына байлығын жас ұрпаққа игерту ұстаздар қауымына жауапкершілікті артады. Әр заманның өз буыны болса, әр буынның өз қабылдауы, түсінігі барын ұмытпағанымыз жөн. Осы мақсатта Абай мұрасын жас ұрпаққа оқытуда тәжірибеміздегі әдіс-тәсілдерді ұсынамыз.

Шығармашылық бағыттағы тапсырмалар.

1. Ақынның өмірі мен шығармашылығын қамтып, «Графикалық органайзер» әдісімен кестені құрастыр.
2. Жазылым. Кемеңгер тұлғаның философиялық және ақындық дәстүріне әсер еткен факторларды анықтап, пікіріңді 6 сөйлеммен дәлелдеп, ойыңды түйіндеп жаз.
3. Мәтіндегі негізгі ойларды анықтап, мәтіннің шешіміне өз ойыңды білдір. Өзің қандай тоқтамға келер едің?

Оқылым.Жазылым. Абайдың 17 қара сөзін оқып, төмендегі кестені толтыруға талаптан.

Ақынша	Өзімше

4.Айтылым. Тапсырма. Егер Автор орнында болсаң, өзің қандай шешімге келер едің?

ҒЫЛЫМ

Ақыл
Жүрек
Қайрат

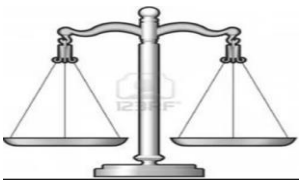

(Сурет 1. «Таразы» әдісі)

5. Жазылым. Тапсырма. «Екі жақты күнделік» әдісі

Берілген үзінді	Оқушының пікірі /креативті ой
«Осы үшеуің бір кісідей менің айтқанымдай табылсаңдар, табанының топырағы көзге сүртерлік қасиетті адам - сол. Үшеуің ала болсаң, мен жүректі жақтадым», - деген ғылымның сөзіне келісесіз бе?	

(Кесте 2. Оқушылардың креативті ойлары)

Қазіргі қоғамда интернет желісі, ұялы телефонның, өзге де ақпараттың қарқынды дамуы тұлғаның дамуына да кері әсерін тигізіп отырғанын жасырмаймыз, яғни, «рухани сауатсыздық» нышаны орын алатыны сөзсіз. Осы мақсатта «рухани сауатсыздыққа» қарсы жұмыстар жүргізіліп, тілдік дағдыларды дамыту білім ордаларының, ондағы мұғалімдердің міндеттерінің бірі болып табылады. Осы мақсатқа жетуде Абай шығармалары – оқу-тәрбие саласында бағдаршамдай, себебі ақынның мәңгілік тақырыпқа құрылған идеялары қай заманда болмасын құндылығын жоймайды. Әр заманның ұрпағын Абай үнімен тәрбиелесек ұлттың болашағы да бекем болатындығына сенімдіміз.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Тоқаев Қ.К. Қазақстан халқына Жолдауы //Егемен Қазақстан. -2020. - 1 қыркүйек.
2. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2020 ж наурыз-2021ж наурыз аралығында сөйлеген сөздері, сұхбаттары мен мақалаларының жинағы, I том, Нұр-Сұлтан, -2021, 392 б.
3. Бітібаева Қ.О. Абай шығармашылығын оқыту.-Алматы: Мектеп.-2003.-232б.
4. Картаева А.М. Абайдың «Толық Адам» ілімін оқыту. Оқу құралы.-Өскемен: С.Аманжолов ат.ШҚМУ «Берел» баспасы, 2020.-150 б.
5. Құнанбаев Абай. Өлеңдер. Поэмалар. Аудармалар. Қара сөздер.– Алматы : Мектеп, 2007. – 248 б.

ӘЛ ФАРАБИ «ҚАШЫҚТАСЫҢ ТУҒАН ЖЕР», «ТІРШІЛІКТЕ ҚҰРЫШТАЙ БОЛ ТӨЗІМДІ». «ЖҮРГЕНДЕР КӨП ДОСТЫҚ АТЫНМАЛДАНЫП»

Толеуканова Айнур Делдерхановна
Шығыс Қазақстан облысы Күршім ауданы бойынша білім бөлімінің
«Н.Островский атындағы № 4 Күршім орта мектебі» КММ
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Бөлім: 3	**Туған жерім-аялы алтын бесігім**
Педагогтің аты-жөні:	**Толеуканова Айнур Делдерхановна**
Күні:	
Сыныбы: 6	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Әл Фараби «Қашықтасың туған жер», «Тіршілікте құрыштай бол төзімді». «Жүргендер көп достық атын малданып»
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	6.2.4.1 әдеби көркемдегіш құралдарды пайдаланыпшығармадағы табиғат көрінісін, оқиға орнын, кейіпкер бейнесін сипаттап жазу
Сабақтың мақсаты:	***Барлық оқушылар үшін:*** әдеби көркемдегіш құралдарды пайдаланып шығармадағы кейіпкер бейнесін сипаттап жазады ***Көпшілік оқушылар үшін:*** әдеби көркемдегіш құралдарды пайдаланып шығармадағы табиғат көрінісін, оқиға орнын, кейіпкер бейнесін сипаттап жазады. **Кейбір оқушылар**: әдеби көркемдегіш құралдарды пайдаланып шығармадағы табиғат көрінісін, оқиға орнын кейіпкер бейнесін сипаттай отырып салыстырып жаза алады
Құндылықтарға баулу	*Тарихтың, мәдениет пен тілдің біртұтастығы сияқты ұлттық немесе жалпыадамзаттық құндылықтарға баулушығарманың көркемдік және тарихи құндылығына баға беру арқылы іске асырылады.*
Пәнаралық байланыс	Тарих, әдебиет теориясы
Алдыңғы оқу	Әл Фараби «Қашықтасың туған жер», «Тіршілікте құрыштай бол төзімді». өлеңдерінің тақырыбы мен идеясын біледі

Сабақтың барысы:

Сабақ кезеңі/Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы Қызығушылықты ояту. 5 мин.	**(Ұ). Ұйымдастыру кезеңі:** 1.Оқушылармен амандасу,түгендеу. 2.Ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру Мақал жазылған парақтың түсіне қарай топқа бөледі.	**Мақсаты:** Оқушылар бір- біріне тілек білдіреді, тыңдау дағдыларын дамытуға бағытталады, сондай-ақ мақал-мәтелдің жалғасын табу арқылы, тақырыпты болжайды. 1топ –қызыл жұлдыз 2топ-сары жұлдыз 3топ-көк жұлдыз топқа бөлінеді	«Жарайсың!» деген мадақтау сөзімен ынталандыру.	
Сабаққа кіріспе 2мин	**(Ұ) «Миға шабуыл»** әдісі арқылы өткен тақырыппен сабақты байланыстыру мақсатында ой қозғау сұрақтарын ұжымдық талқылау. Балалар,өткен сабақта қандай тақырыпты өттік? -Әл-Фарабидің «Қашықтасың туған жер», «Тіршілікте құрыштай бол төзімді» өлеңдерінің идеясы мен тақырыбы не?	-«Қашықтасың туған жер», «Тіршілікте құрыштай бол төзімді» өлеңдерінің тақырыбы не? -«Қашықтасың туған жер», «Тіршілікте құрыштай бол төзімді» өлеңдерінің идеясыне деп ойлайсыңдар? Осы тапсырманы орындауарқылы оқушылардың айтылым дағдысы қалыптасады сұрақтарға жауап береді	Топ басшысы және мұғалім «Теңге» бағалауы **Дескриптор:** -сұрақтарға жауап береді	

<table>
<tr>
<td>Сабақтың ортасы
Мағынаны ашу.
2 мин.</td>
<td>-Балалар, Әл-Фараби қандай салаға үлес қосты?
-Ендеше, астраномияда жер серіктерінің орналасуын ең алғаш Коперник болса,одан кейін Әл-Фараби зерттеген екен.
-Бұны текке айтып тұрған жоқпын,бүгінгі сабақта сендердің алған білімдерінді осы жер серіктері арқылы бағаламақпын</td>
<td>Оқушының жауабы
Әл-Фараби туралы қысқаша мағлұматтармен бөліседі.</td>
<td>«Жер серіктері»</td>
<td> </td>
</tr>
<tr>
<td>
5 мин</td>
<td>Бүгінгі тақырыпты бастау үшін ережелерді ескетүсірейік.</td>
<td>Ж.Ж. 1-тапсырма.Айтылым
<table>
<tr><th>р\с</th><th>Ер еже</th><th>Дұрыс жауап</th><th>Оқушы жауабы</th></tr>
<tr><td>1</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>2</td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table></td>
<td>Мұғалімнің «Теңге»әдісі арқылы бағалауы

Дескриптор:
-ережені оқиды,дұрыс жауабын табады
-Өздерінің жауаптарын дұрыс жауаппен тексереді</td>
<td>

 </td>
</tr>
</table>

5 мин 9 мин	Өлеңнен көркемдеуіш құралдар анықтата отырып, шығармадағы табиғат көрінісімен оқиға орынын таптырады. Өлеңнен көркемдеуіш құралдарын таптырады,қол дану ерекшелігін талдатады.	**2-тапсырма.(ө.ж)** «Қашықтасын туған жер» өлеңін әдеби көркемдегіш құралдарды пайдаланып шығармадағы та биғаткөрінісін, оқиға орнын, кейіпкер бейнесін сипаттап мәтін түрінде жазады **3-тапсырма.(Т.Ж)** **Жазылым** Өлеңнен көркемдегіш құралдарды анықтап, қолдану ерекшелігіне талдау жасайды. **1-топ** Қашықтасың туған жер -қалың елім, Не біржүйрікболдырыпжарауде ген. Шаршадым мен, қанатымталдыменің, Шаңытжолғасарылыпқарау менен **2-топ** Кері оралмай жылдарым жатыр ағып, Қасіреттің жасына көз жуынар. О,жаратқан,көп неткен ақымағың, Құм сықылды тез ысып,тез суынар	Топ басшысы және мұғалімнің«Теңге»әдісі арқылы бағалауы **Дескриптор:** *-Оқиға орыны мен табиғат көрнісін сипаттап жазады.* *-Көркемдегіш құралдарды қолдана отырып автор бейнесін ашады* ***Дескриптор:*** -Өлеңнен көркемдегіш құралдарды анықтайды -қолдану ерекшелігіне талдайды. Топ басшысының «Теңге»әдісі арқылы бағалауы	Оқулық, Дәптер А3 Формат-тар Маркер-лер

		3-топ Зиялы аз бір тұтамтіршілікте, Әкімдікке күллісі жүгіреді, Көкірекпен сезініп,күрсініп көп, Жаным менің түршігіп,түңіледі		
 13 мин 	«Қос жазба күнделігі» әдісі бойынша өлеңдерді салыстыртады, автор бейнесін анықтатады	**(Т.Ж).** **4- тапсырма. Айтылым.** **1-топ Оқулықпен жұмыс. «Қос жазба күнделігі» әдісі бойынша** Әл-Фарабидің «Қашықтасың туған жер» өлеңі мен Өтеген Нұрмағамбетовтің «Туған ауыл» өлеңімен салыстырып, көркемдеуіш құралдар арқылы автор бейнесін анықтау. . **3-топ**Әл-Фарабидің «Қашықтасың туған жер» өлеңі мен Сәкен Сейфуллиннің «Сыр сандық» өлеңімен салыстырып, ондағы автор бейнесін анықтау.	Топ басшысының «Теңге»әдісі арқылы бағалауы ***Дескриптор:*** *-Екі өлеңді салыстырады* *-Автор бейнесін анықтайды.* 2-топ Өлеңнен көркемдеуіш құралды таба отырып,автор бейнесін ашыңдар ***Дескриптор:*** -Өлеңнен көркемдеуіш құралды табады -Автор бейнесін ашады	А3 Формат тар маркер

		<table><tr><td>*Әл-Фарабидің «Тіршілікте құрыштайбол төзімді»*</td><td>*Сәкен Сейфуллин нің «Сырсандық»*</td></tr><tr><td></td><td></td></tr></table>	***Дескриптор:*** *-Екі өлеңді салыстырады. -Автор бейнесін анықтай ды.*	
Сабақтың соңыОй толғаныс. Рефлексия4 мин.	**«Оқушының үні» әдісі.** Мұғалім сабақты қорытындылау мақсатында жетекші сұрақтар қою арқылы қорытынды жасайды,оқушылардың сабаққа деген көзқарасын, рефлексиясын стикерге жазып қалдырады. ***Мақсаты:***Оқушы алған білімін саралайбілуге дағдыланады	Оқушылар бүгінгі сабақтың қорытындылау үшін, Әл-Фарабидің қандай бейнесін аштыңыздар деген сұраққа жауап береді.	Қалыптасты рушы бағалау теңгелер жинау арқылы оқушылардың білім деңгейлері анықталады. Оқушылар бүгінгі сабаққа деген пікірлерін осы планеталарға салады да,әркім өзінің бағалауын алакетеді.	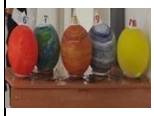

ӘОЖ 37.091.3

ГЕОГРАФИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Алдырбаева Светлана Александровна
Шығыс Қазақстан облысы Білім басқармасы
Күршім ауданыны бойынша білім бөлімінің
"№3 Күршім гимназиясы" КММ
География пәні мұғалімі

***Аңдатпа**: Қазіргі география сабағы оқушыларға фактілерді, заңдарды, ғылым заңдылықтарын білуге, өз бақылауларына, өздерінің және басқалардың тәжірибесіне сүйене отырып, әр түрлі көзқарастарды, әртүрлі ұстанымдарды салыстыруға, өз көзқарастарын тұжырымдауға және дәлелдеуге мүмкіндік беру үшін құрылуы керек.*

***Тірек сөздер**: инновациялық технология, заманауи әдіс, жеке тұлға, шығармашылық.*

Мектептегі сабақ мәселесі әрқашан өзекті. Мектепте тиімді география сабағын құру үшін не білу керек? Оқытуды қандай формада ұйымдастыру керек? География мұғалімінің алдында бұл проблема өте өткір, өйткені әр сабақта жаңа материалдар зерттеледі, бекітуге, қайталауға арналған қосымша сабақтар жоқ.

Білім алушының жеке қызығушылығы – бұл білім беру процесінің шешуші факторы. Мұғалім ретінде мен мектеп географиясын білу баланың жеке басының қандай жақтарына әсер етуі мүмкін екенін, жоспарланған нәтижеге қол жеткізу үшін оқу процесінде қандай технологияларды қолдану керектігін білуім керек.[1]

Біздің гимназияның басты міндеттерінің бірі оқыту мен тәрбиелеудің заманауи технологияларын меңгеру арқылы мұғалімнің педагогикалық шеберлігін арттыру болып табылады.

Оқыту әдістемесі, барлық дидактика сияқты, қиын кезеңді бастан кешіруде. Жалпы орта білім берудің мақсаттары өзгерді, жекелеген оқшауланған пәндер арқылы емес, интеграцияланған білім беру салалары арқылы мазмұнды көрсетудің жаңа оқу жоспарлары, жаңа тәсілдері әзірленуде. Білім берудің жаңа тұжырымдамалары, стандарттар құрылуда, онда тек мазмұны ғана емес, сонымен қатар қызмет бағыттарына негізделген оқыту нәтижелеріне қойылатын талаптар да сипатталған.

Мектептердің оқу жоспарларында оқытылатын пәндер саны артып, кейбір классикалық мектеп пәндерін, соның ішінде географияны оқуға уақыт қысқаруына байланысты қиындықтар туындайды.

Осы жағдайлардың барлығы Географияны зерттеу әдістемесі саласындағы жаңа теориялық зерттеулер үшін негізін жасайды, оқу процесін ұйымдастыруда басқа тәсілдерді қажет етеді. География әдістемесінде арнайы зерттеулерді талап ететін проблемалар жеткілікті болды. Олардың ішінде пәннің мазмұнындағы фактілер мен теориялық ережелердің арақатынасын анықтау, географиялық білімнің кең жүйесін біріктіру мәселесі, пәннің мазмұнында елдік көзқарасты жүзеге асыру, оқытуды ұйымдастырудың әдістері, құралдары мен формаларын жаңарту сияқты.

Қазіргі география сабағы-оқу іс-әрекетін технологиялық ұйымдастырудың бір түрі. Әр сабақ іс-әрекетті оқыту принципін ескере отырып құрылуы керек. Сабаққа дайындалып жатқан мұғалім оқушылар мен мұғалімнің іс-әрекетінің нақты сценарийін жасауы керек.[2]

География сабағын технологиялық ұйымдастырудың белгілері:

- оқушының іс-әрекетін нақты көру(сабақты жобалау)
- қызметтің мотивациялық бағытын құру.

-оқушылардың оқу мақсаттары мен міндеттерін анықтау үшін оқушылар алдында проблемаларды нақты қою.

-өзара іс-қимылды ұйымдастыру (ұжымдық, топтық және жұптық жұмыс түрлері).

-ақпарат көзі ретінде оқу-әдістемелік жиынтығы бар қызметті ұйымдастыру.

-проблемалық және шығармашылық міндеттерді шешуде дербес қызметті ұйымдастыру.

- сабақта қызмет нәтижелерін түсіну (рефлексия)

-бақылаудың әр түрлі формаларын қолдану нәтижеліліктің диагностикасы.

Кез-келген жаңа технологияны игере отырып, мұғалімнің жаңа педагогикалық ойлауы басталады: анықтық, құрылымдық, әдістемелік тілдің анықтығы, әдістемеде негізделген норманың пайда болуы. Сабақтарда жаңа педагогикалық технологияларды қолдана отырып, географияны оқыту процесін жаңа көзқараспен қарастыруға және жақсы нәтижелерге қол жеткізе отырып, тұлғаны қалыптастырудың психологиялық тетіктерін игеруге болатынына көз жеткіздім.

Гимназия сыныптарында мен сабақтарымда балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, келесі жаңа технологияларды немесе олардың элементтерін жиі қолданамын:

* Оқу-ойын әрекетінің технологиясы.
* Сыни ойлауды дамыту технологиясы.
* Жобалық қызмет технологиясы.
* Саралап оқыту технологиясы.
* Ақпараттық технологиялар.
* Проблемалық оқыту технологиясы.
* Денсаулық сақтау технологиясы.

География сабақтарында қолданатын бірнеше технологияны қарастырайық. 1.Оқу-ойын әрекетінің технологиясы. Ойындар оқушының шығармашылық тұлғасының қалыптасуына ықпал етеді, проблемаларды бөліп көрсету және шешім қабылдау қабілетін қалыптастырады, тақырыпқа танымдық қызығушылықты дамытады, мінез-құлық қасиеттерін қалыптастырады, шешім табуға және өз ұстанымдарын қалыптастыруға ынталандырады.

Ойын барысында ассоциативті, механикалық, визуалды және басқа да жад түрлері мұғалімнің өтініші бойынша емес, ойын жағдайының сұранысы бойынша іске қосылады. Өйткені, ойында жеңіске жету үшін қысқа уақыт ішінде көп нәрсені есте сақтау керек.[3] Сабақта ойнау-бұл жан-жақты ақпарат тасымалдаушысы:

1. "Үшінші артық" әдісі

Ойын студенттерге Амазонка, Байкал, Лена сияқты сөздер тобында артық сөздерді бөліп көрсете білуді үйретеді.(өзендер); коала, платипус, ягуар, эхидна. (жануарлар Австралия).

2. "Логикалық тізбек" әдісі

Ұсынылған сериялардың жалғасы ретінде логиканы анықтау ойыны, мысалы, Лондон-Темза, Санкт - Петербург – Нева, Париж – Сена және т. б.

География сабақтарында ойын технологияларын қолдану оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін ынталандырудың маңызды әдісі болып табылады.

2.Сыни ойлауды дамыту технологиясы. Бұл білім беру технологиясының мақсаты-оқушылардың тек оқуда ғана емес, қарапайым өмірде де қажетті ойлау дағдыларын дамыту. Технология заманауи оқушыға сыни тұрғыдан ойлауға, қоршаған әлемді білуге белсенді болуға, өз көзқарасын дәлелдеуге, ақпараттық кеңістіктермен тиімді қарым-қатынас жасауға, әртүрлі көздерден ақпарат алуға, проблемалардың себептерін анықтауға, қақтығыстарды шешуге, келіссөздер жүргізуге, ақпаратты талдау негізінде шешім қабылдауға үйретеді.[4]

3.Дифференциалды оқыту технологиясы. "Сараланған оқыту-бұл әртүрлі қабілеттері бар балалардың бір сыныпта оқыту технологиясы. Жеке тұлға ретінде оқушының жеке басының дамуына қолайлы жағдай жасау". Саралаудың оң аспектілері:

* оқытудың ынталандыру деңгейі пайда болады;
* күшті және әлсіз оқушыға көмектесу мүмкіндігі бар;
* оқу процесіне нашар бағдарланған оқушылармен тиімді жұмыс істеу мүмкіндігі пайда болады;
* күшті оқушылардың білім беруде тезірек және тереңірек алға жылжуға деген ұмтылысы жүзеге асырылады;
* өзіндік тұжырымдама деңгейі жоғарылайды: күшті адамдар өздерінің қабілеттерінде бекітіледі, әлсіздер оқу жетістігін сезінуге мүмкіндік алады.

4. Ақпараттық технологиялар. Қазіргі география сабағын, кез-келген сабақ сияқты, ақпараттық технологияларды қолданбай елестету мүмкін емес, бұл интерактивті карталар, интернет-ресурстар, презентациялар, онлайн-тестілеу, мультимедиялық құралдар және т. б.

"География" пәнін мен 8,10 сыныптарда оқытамын. Сабақтардағы ақыл-ой жүктемесінің артуы оқушылардың зерттелетін пәнге деген қызығушылығын, сабақ барысында олардың белсенділігін қалай қолдау керектігі туралы ойлануға мәжбүр етеді. Оқыту кезінде АКТ-ны қолдану баланың қызығушылығы мен қызығушылығын ынталандыратын ақпараттық ортаны құруға мүмкіндік береді.

География-акт, әсіресе презентациялар, кез-келген сабақта қолдануға болатын тақырып. Менің география сабағындағы жұмысым келесі бағыттар бойынша жоспарланған:

* материалды көрсету;
* практикалық жұмыс;
* білімді тексеру;
* оқушылардың өзіндік жұмысы.

5.Ауызша баяндау (әңгіме, түсіндіру, лекция)

Ауызша баяндау құр жалаң сөз болмауы керек. Сабақты түсіндіргенде әртүрлі замануи әдістерді пайдалану. Инновацияның бір бөлігі ретінде қазіргі уақытта бәрі технологияға бет бұруда, соның ішінде ойларды ұйымдастыру, миға шабуыл және проблемаларды шешу. Бұрын ой бөлісу асығыс қағазға жазып алу немесе жазу арқылы жүзеге асырылатын. Ақыл картасы - жиналған ақпараттың иллюстрациясы. Басқаша айтқанда, бұл тақырыпты тұжырымдамалау кезінде жиналған байланысты тақырыптардың немесе идеялардың реті. Сонымен қатар, студенттер мен оқушылар үшін ақыл-ой картасының артықшылықтары артып келеді, өйткені бұл олар диаграмманы пайдалану арқылы ауқымды ақпарат пен оған қатысты мәліметтерді алғанға дейін бір тақырыпты егжей-тегжейлі түсіндіре алатын әдіс. Әлбетте, карта термині көрнекі диаграммаларды білдіреді, мұнда авторлар жазбаларды қолмен сызу арқылы картаны жасай алады. Сонымен қатар, ақыл-ой картасы - мәселені шешудің және тақырыпты тұтастай алғанда ақпараттың тармақтарын есте сақтаудың тамаша әдісі.

SMART технология – бұл барлық ақпаратты жинақтауға, қолайлы жұмыс мерзімдерін белгілеуге, ресурстардың жеткіліктілігін анықтауға мүмкіндік беретін заманауи тәсіл. Оның көмегімен көптеген проблемалардың алдын алып, өмір сүру деңгейін біршама жақсартуға болады. Ақпараттар легі артқан сайын кез келген қызмет түріне де сұраныс артады. Сұраныстарды қанағаттандыру үшін әрдайым стартап бағдарламалар қажет. Ал ол өз кезегінде смарт технологиялардың көмегімен жүзеге асырылады.

Smart оқыту ортасын қалыптастыруда назар аударатын бірқатар ұғымдар бар. Ең алдымен, Smart learning – ақылды оқыту, кибер білім алу – онлайн тәртібінде білім алу түрі, контент – ақпараттық ресурсты немесе веб-сайтты кез келген маңызды мазмұнмен толықтыру.

Көрнекілік әдісін(Explorer программасы арқылы иллюстративтті түрінде табиғат құбылыстары мен үдерістерді көрсету). Көрнекілік сабақтың танымдық құндылығын арттырады. Бұл программа күн жүйесін, жаңартаудың атқылауын,оның құрылысын, литосфералық тақталардың қозғалуын және т.б. 3 D форматында көрнекі түрде көруге мүмкіндік береді. Куб арқылы осы программада жұмыс істеуге болады. Тек программаға кіріп, текшеде электрондық кілтті сканерлеу керек.

Номенклатура жаттау үшін мен Settera, Maptomind, Motokovskikh бағдарламаларды пайдаланамын.

Maptomind программасы арқылы физикалық және саяси карталарды жаттауға мүмкіндік береді. Осы программада аймақтар бойынша шығанақтар, бұғаздар,таулар,теңіздер, жазықтар, таулар, көлдер, сарқырамалар,өзендер,астаналар, мемлекеттер ұсынылады. 2 функция беріледі.1 функция өзінді тексер. 2 функция басқаларды тексер.2 бөлім арқылы бірнеше оқушыларды тексеруге болады. Оқушыларға 2 ссылка беріледі,әр бала өз телефонынан 1 ссылка арқылы кіріп, тапсырмаларды орындайды. Ал 2 ссылка арқылы тапсырған оқушылардың тесттің қорытындысын көруге болады.

Қазіргі заманғы мектептің мұғалімі білім берудің жаңа парадигмасын жүзеге асыру үшін тиісті кәсіби қасиеттерге ие болуы керек. Менің ойымша, жеке педагогикалық технологияларды жобалау және оларды жұмыста қолдану дағдыларын қалыптастыру шығармашылықпен жұмыс істейтін мұғалімді дайындаудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, әсіресе қажет болған жағдайда дамып келе жатқан білім беру және өзін-өзі жетілдіру жүйесінің әртүрлі аспектілерін қамтиды.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Душила И. В., Беловолова Е. А., Таможняя Е. А., Пятунин В. Б. Учителю новых подходах к планированию урока географии в условиях введения образовательныхстандартов нового поколения // География в школе. 2012. № 3. С. 29—38.

2.Технологии развития универсальных учебных действий учащихся в урочной и внеурочной деятельности : учеб.-метод. пособие / под общ. ред. С. С. Татарченковой. СПб., 2014.

3. В.В. Козлов, А.М. Кондаков Фундаментальное ядро содержания общего образования. М. Просвещение, 2009.

4. Методика обучения географии в общеобразовательных учреждениях: -- Москва, Дрофа, 2007 г.- 512 с.

ЛЕССОН СТАДИ 3
ӘДЕТ-ҒҰРЫПТАР

Амиренова Маржан Амантаевна
ШҚО білім басқармасы Тарбағатай ауданы бойынша
«Б.Момышұлы атындағы негізгі орта мектебі» КММ-нің
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Бөлім:	**3-бөлім. Отбасылық дәстүрлер мен мерекелер.**
Мектебі	**«Бауыржан Момышұлы атындағы негізгі орта мектебі» КММ**
Педагогтің аты-жөні:	Амиренова Маржан Амантаевна
Күні:	
Сыныбы: 5-сынып	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
	5-сынып Қазақ тілі
Сабақтың тақырыбы:	Лессон стади 3 **Әдет-ғұрыптар**
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	5.Т/А1. Тірек сөздер мен ұсынылған иллюстрациялар арқылы тақырыпты болжау. 5.Ж5.Оқылым және тыңдалым материалдары бойынша негізгі ақпараттарды сақтай отырып,жинақы мәтін жазу
Сабақтың мақсаты:	Тірек сөздер мен ұсынылған иллюстрациялар арқылы тақырыпты болжай алады..Оқылым және тыңдалым материалдары бойынша негізгі ақпараттарды сақтай отырып,жинақы мәтін жазады.
Құндылықтарға баулу:	«Мәңгілік ел» жалпыұлттық идеясы бойынша «Жалпыға бірдей еңбек қоғамы» құндылығына баулу. Бұл арқылы оқушыларда шығармашылық және сын тұрғысынан ойлауы, функционалдық сауаттылығы, қарым-қатынас жасау қабілеті мен жауапкершілігі артады..

Сабақтың барысы:

Сабақ кезеңі/ Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы Қызығушылықты ояту 10 мин.	**Ұйымдастыру кезеңі:** **(Ұ) “Нейрожаттығу” әдісі** арқылы оқушыларға жағымды ахуал қалыптастыру.	**Мақсаты:** оқушылардың саусақ арқылы ойлау дағдыларын дамытуға бағыттау, сондай-ақ барлық оқушылардың қатысуы арқылы шапшаңдыққа баулу	**Тиімділігі:** оқушылар нейрожаттығу-лар арқылы көңіл күйін көтереді, сабаққа деген қызығушылығын оятады.	Нейрожаттығу парақтары, көңілді әуен.
Жаңа сабаққа кіріспе	**(Ұ) «Ассосациялық тізбек »** әдісі арқылы өткен тақырыппен жаңа сабақты байланыстыру мақсатында ой қозғау Суреттер арқылы жұп болып талқылау. Бір-біріне сұрақтар қояды.	**Ойтүрткі** 1.Қалай ойлайсың, салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарда айырмашылықтар бар ма? 2. Сенің отбасында жиі қолданылатын дәстүрлер қайсы?	**Қалыптастырушы бағалау:** Өз ойын дұрыс мағынада білдіріп, талқылауға белсенділікпен қатысқан оқушыға «Жарайсың!» деген мадақтау	

	Сыныптастырының пікірін толықтырады. Өз ойымен бөліседі. *Оқушылар сұрақтарға жауап беріп, өзара ұжымдық талқылау жасағаннан кейін мұғалім оқушыларға сабақтың тақырыбы, мақсатымен таныстырады.*	Осы тапсырманы орындау арқылы оқушылардың айтылым дағдысы қалыптасады	сөзімен ынталандыру.	
Сабақтың ортасы Мағынаны ашу. 30 мин.	**№1-тапсырма Тыңдалым/*Айтылым*** Оқулықтағы жаңа сабақтың мәтінін оқып түсіндіріп береді, жаттығуларды орындатады.	**1-тапсырма. Тыңдалым/Айтылым.** *Таным, ұғым, әдет, әдеп, салт, дәстүр* сөздерінің мағыналарын түсіндіреді. **/жұптық жұмыс/**	***Дескриптор:*** - Тапсырмаларды түсіндіреді. ***Жалпы - 3 балл.***	Оқулық **Аудио мәтін тыңдау /АКТ/** Жұмыс дәптерс
	№2-тапсырма *Оқылым* Оқулықта берілген тапсырмаларды орындатады, бақылайды, мысал, үлгі көрсетеді	**2- тапсырма.**Мәтінді оқып шығып, тірек сөздерді анықтайды. 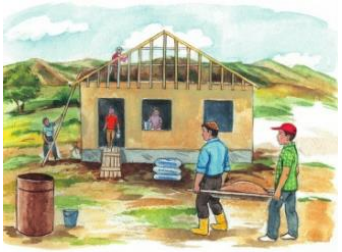	***Дескриптор:*** *мәтіннің мазмұнын анықтайды;* *- сұрақтарға жауап береді;* *- детальді ақпаратты анықтайды.* ***Жалпы - 3 балл***	Оқулық Жұмыс дәптерлері https://kk.wikipedia.org/wiki/
Сергіту сәті:	**«Алтын сақа» әдісі /айтылым/**	Оқушыларға түрлі-түсті асықтар таратылады . Асықты иіру арқылы тапсырма орындайды		Асықтар, тапсырмалар, алтын сақа, сандықша

Жазылым тапсырмасы	**3-тапсырма Жазылым** Оқулықта берілген тапсырманы орындатады, бақылайды, мысал, үлгі көрсетеді.	**3- тапсырма. / жеке жұмыс/** **«Ой толғаныс» әдісі** Шетелдік досың қазақ халқының қайырымдылыққа құрылған салт-дәстүрлерін білгісі келеді делік. Жоғарыдағы суретке қарап, баяндау мәтінін құрайды, хат түрінде салып жібереді. -Хат жазады.		Оқулық Жұмыс дәптерлер
QR кодпен жұмыс АКТ	«Сиқырлы **QR код қобдиша»**	**Топтық жұмыс** QR код арқылы күйшілердің өмірі туралы қосымша мәліметпен танысады. Домбыра QR код арқылы күй тыңдайды.		Ұялы телефон
Үйге тапсырма	Оқулық бойынша үйге тапсырма береді, қысқаша түсіндіреді.	Оқулықтағы 49-беттегі 7-тапсырма **«Әдеп сақтау- ізгілік»** тақырыбында эссе жазу		Оқушы күнделігі
Сабақтың соңы Ой толғаныс. Рефлексия Бағалау: 5 мин. 	**«Додекаэдр» әдісі.** Мұғалім сабақты қорытындылау мақсатында оқушылардың сабаққа деген көзқарасын, рефлексиясын тыңдайды. Мұғалім оқушыларды **«Домбыра»** әдісі арқылы бағалайды. 1-10 баллдық жүйе бойынша оқушылардың сабаққа қатысу белсенділігі бойынша бағаланады.	Оқушылар бүгінгі сабақтың мақсаты, тақырыбы бойынша өз ойын айту арқылы сабаққа қорытынды жасайды. .		**«Додекаэдр»** **«Домбыра» бағалау парағы**

Б. МОМЫШҰЛЫ «ҰШҚАН ҰЯ» ПОВЕСІ

Байсалбаева Жулдыз Сайлаубековна
ШҚО білім басқармасы Тарбағатай ауданы бойынша
«Абай атындағы орта мектебі» КММ-нің
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Бөлім:	**3-бөлім: Махаббат және абырой**
Педагогтің аты-жөні:	**Байсалбаева Жулдыз Сайлаубековна**
Күні:	
Сыныбы:8 «а»	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Б. Момышұлы «Ұшқан ұя» повесі
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	8.2.4.1. шығармадан алынған үзінділерді қайта өңдеп креативті жазу.
Лессон стади	1
Сабақтың мақсаты:	***Оқушылардың барлығы:*** Сұрақтарға жауап береді. Берілген үзінділердің мағынасын қайта өңдеп жазады. ***Оқушылардың көпшілігі:*** жазылым жұмысын креативті жазады; ***Оқушылардың кейбірі***: жазылым жұмысын бүгінгі күнмен байланыстырып, дәлелдеп, дамытып жазады.
Құндылықтарға баулу:	Сабақ мазмұны арқылы жеке/ жұпта/ топта жұмыс жасау, өзінің, өзгенің оқуына жауапкершілікпен қарау, сонымен бірге адамгершілік, отбасылық, ұлттық құндылықтарды оқушы бойына сіңіру.

Сабақ кезеңі/Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы Қызығушылықты ояту 8 мин.	**Ұйымдастыру кезеңі:** **(Ұ) О**қушылардың бір-біріне жақсы тілек айту арқылы жағымды ахуал қалыптастыру. **Мақсаты:** оқушылар бойында идея немесе тілек білдіру, тыңдау дағдыларын дамытуға бағыттау, сондай-ақ барлық оқушыларды қатыстыру арқылы оқыту жағдайларын теңестіру. **Тиімділігі:** оқушыны бір-біріне тілек айту арқылы жақындастырады, көңіл күйін көтереді, бауырмалдығын оятады.			
Жаңа сабаққа кіріспе	**(Ұ) «Миға шабуыл»** әдісі арқылы ой қозғау сұрақтарын ұжымдық талқылау. *Аялы алақан, мейірім, шежіреші, жылулық, қамқорлық, жылы жүз, айналайын.* Берілген суреттер және сөздерден не ұғамыз? Бұлардың қандай байланысы бар. Сабақ тақырыбын ашу.Мақсат қою.	Оқушылар мақсатқа сай бағалау критерийін ұсынады. Өз ойымен бөліседі.	**ҚБ:** Өз ойын дұрыс мағынада білдіріп, талқылауға белсенділікпен қатысқан оқушыға «Жарайсың!» деген мадақтау сөзімен ынталандыру.	

Сабақтың ортасы Мағынаны ашу. 30 мин.	**1 қадам:ЖЖ** Оқушылар «Әжемнің осылай болған екен» деген сөздері мені бірде ғасырлардың шығырауына сапар шектірсе, бірде құс қанатындай демеп, ілгері ұмтылдырады, биікке самғатты...» деген жолдардың мағынасын қалай түсінесіз?	**Айтылым:** Осы тапсырманы орындау арқылы оқушылардың айтылым дағдысы қалыптасады	***Дескриптор:*** ***Жалпы – 2 балл.*** -әңгімедегі кейіпкердің өнегелі істерін анықтайды. -үлкендер өнегесімен байланыстырады.	
	2 қадам: /саралау тапсырмалары/ Үш түрлі қағазда үзінділер беріледі. .1. « ...Ертексіз өскен бала –рухани мүгедек адам. Біздің қазіргі балаларымызға әжелері не шешелері ертек айта бермейді. Содан қорқам, менің қазіргі келіндерім немерелеріме бесік жырын айта білмейді. Бесікте жатқанда құлағына анасының әлди әні сіңбеген баланың көкірегі керең болып қалмаса деп қорқамын». 2. «Алатаудың қыраны мол еді,- Қырағы болсын, құлыным- Қойнауы суға мол еді- Бұлағы болсын, құлыным. Елінің тілегі зор еді- Шырағы болсын, құлыным. Ата тілегі оң еді- Құмары болсын, құлыным. Бұл жер батырлар төрі еді-	**Жазылым:** Батыр Бауыржанның өнегелі өмірі туралы жазба жұмысын әже айтқан ертегі, аңыздар мен әке өсиетімен, үлкендердің өнегесімен байланыстыра отырып орындайды.	**Дескриптор:** **Жалпы - 2 балл.** -шығармадан алған үзінділерді қайта өңдеп, креативті ойын жазады; -	Мәтіннен үзінді жұмыс дәптерлері.

	Сыңары болсын, құлыным». 3. - Кімнің баласысың? - деп сұрайтын ол. - Мен Момыштың ұлымын. - Момыш кімнің баласы? - Момыш - Имаштың баласы. Осылайша жеті атаға дейін жетелеп отырып санатады.			
Топтық жұмыс 	**3 қадам:** /ауысып отыратын топтар/ Шығарма үзінділерінің сәйкестігіне қарай топ құрылады.	**Айтылым:** дескрипторларға сүйеніп «Жасыл қалам» әдісі арқылы өзара бағалау	**Дескриптор:** **Жалпы - 3 балл..** -бір-бірінің жазба жұмысын оқиды. -өзара бағалайды.	жұмыс дәптерлері.
Үйге тапсырма	**4 қадам: ТЖ «Бірлесіп жазу стратегиясы»** 6 сөйлем. Ертегі жайлы үндеу Бауыржан ата өсиеті / бата/ Ұлы даланың атқа міну өнері Әңгімеге сүйене отырып, кейіпкер келбеті мен бүгінгі азаматтар келбетін салыстыру;	Оқушылар топтарда талқылаған жеке жазылым жұмыстарынан бір тұжырымға келу үшін топтық жұмыс орындайды.	**Дескриптор:** **Жалпы - 3 балл.** Бірлескен ортақ тұжырымдарын креативті жазады; жаңа формада жазады; Бүгінгі күнмен сабақтастырып жазады:.	
Сабақтың соңы Ой толғаныс. Рефлексия 7 мин. 	**«Кезбе тілші» әдісі.** Мұғалім тілші рөлінде. Оқушыларға сұрақтар қояды. -Жазылым жұмысында неге көңілің толмады? -Бүгінгі сабақта сізге не қызықты болды? -Қандай тапсырмалар қиындық келтірді? -Бүгінгі сабақтан не үйрендіңіз?	Оқушылар бүгінгі тақырып бойынша өз ойын айту арқылы сабаққа қорытынды жасайды.	Мұғалім оқушыларды *Сонымен қатар 1-10 баллдық жүйе бойынша оқушылардың сабаққа қатысу белсенділігі бойынша бағаланады.*	

ӘОЖ 37. 023 (17)

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

Казретова Каламкас Омарбековна
Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасының
Күршім ауданы бойынша білім бөлімінің
«№3 Күршім гимназиясы» КММ
Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары
Күршім ауданы, Қазақстан

Аңдатпа. *Мақалада бастауыш сынып оқушыларының оқу белсенділіктерін арттыру, тілдік дағдыларын дамыту жолдары ұсынылған. Оқытудың жаңа әдіс-тәсілдері, соның ішінде бірлескен топтық жұмыстың тиімділігі ұсынылады. Автор тәжірибеден туындаған озық тәжірибелерімен бөліседі. Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырудағы тиімді тәсілдерді ұсынады.*

Тірек сөздер: *тілдік дағдылар, инновациялық технология, шығармашылық жұмыс, белсенді оқу.*

Жаһандық дағдарыс әлемінде білім саласындағы саясаткерлер үшін де, жалпы мектептер үшін де, соның ішінде мұғалімдер үшін де басты, маңызды мәселе болып отырғаны «XXI ғасырда нені оқыту керек?» және «XXI ғасырға қалай дайындайды?».

А.Байтұрсынов: «Алдымен тәжірибелі басшы керек. Баланы оқытатын білімді мұғалім керек. Мектептің жаны мұғалімге нұр» - дегендей, қазіргі таңда мектептің жаны бола білетін өмірден түйгені мол, еңбекқор, адал жүрек, ұстаз ретінде білім берудің жаңа жүйесін меңгере отырып, әлем өзгерісімен үндесетін қасиеттерге ие болатын табысты мұғалім керек. Сондықтан да, бүгінгі таңда ұстаздар қауымы үшін ең басты мәселе - оқыту әдісін дұрыс таңдау.

Бірлескен оқу - бұл оқыту мен оқу тәсілі, аталған тәсіл проблемаларды шешу, тапсырмаларды орындау немесе әлдебір өнім жасау үшін оқушылар тобының бірлесіп жұмыс істеуі. Топтық жұмыс жүргізу мақсаттары:

әлеуметтік	**танымдық**	**эмоциялық**
*Тәжірибемен және идеялармен алмасу; *Мәселені бірлесіп шешудің амалын табу; *Барынша жоғары ұжымдық нәтижелерге қол жеткізу;	*Жұмыстың баламалы туралы идеяларды ұсыну және пікір алмасу; *Маңызды дағдыларды және түсініктерді дамыту.	*Топтық жекелеген мүшелерінің білімі мен тәжірибесіне сүйену; *Күрделі тапсырмаларды орындау үшін қолайлы ортаны қамтамасыз ету.

Оқушылар оқу үдерісіне белсенді қатысқанда тиімділікпен оқиды. Зерттеушілер оқитын пәніне қарамастан, басқа оқу нысанында ұсынылған сол ақпараттан гөрі, шағын топтарда жұмыс істейтін оқушылар, әдетте, оқытылатын нәрсе туралы көбірек біліп соның нәтижесінде алған білімін ұзақ сақтайтындығын дәлелдеп отыр (1,78-бет). Бастауыш сыныпта оқушылармен топтық жұмыс ұйымдастыру оларды ынтымақтастыққа, өзара әрекеттестік дағдыларын қалыптастыруға, өз пікірін өзгелермен бөлісуге итермелеп, сыныптағы әрбір оқушының табысты оқушы болуына жол ашады.

Зерттуші Хоу мен Мерсер (2010) бірлескен іс-шаралар ақыл-ой дамуы мен оқуды, сондай-ақ қарым-қатынас дағдыларын арттыратындығын көрсетті. Пиаженің аралас жастағы топтар оқушыларға анағұрлым жақсы дамыған және нашарлау дамыған құрдастармен өзара әрекет жасау үшін кең мүмкіндік береді, бұл олардың танымдық және әлеуметтік дағдыларын дамытуға көмектеседі,-делінгендей өз құрдастарының жетелеуімен

сабаққа біліктілігі қалыптасқан оқушымен топтық жұмыста әлеуметтік қарым-қатынас жасаса ғана нәтижесінде ойлау және сөйлеу дағдылары дамиды.

Бастауыш сыныпта топпен жұмыста тапсырма берген кезде мұғалімнің «мені тыңдаңдар» аймағында тұру керектігін, ал пікірталас басталғанда не тапсырманы орындауға кіріскен кезде «мені тыңдаңдар» аймағынан алшақ тұруы керектігі жөн. Осы ереженің оқушылар үшін де мұғалім үшін де пайдасы көп болады деп ойлаймын. Топқа бөлуде әр түрлі әдіс-тәсілдермен қатар, күшті және әлсіз оқушыларды реттеп алу және бір топта өте белсенді оқушылардың алдын-алу мақсатында алдын-ала дайындалған тізім бойынша немесе берілген тапсырманы тексеру барысында мөр қою арқылы, фишкалар мен жетондар тарату арқылы бөлінген тиімді екеніне көзіміз жетті. Сабақта топтың жұмыс кезінде топ мүшелері бірлескен жұмыс барысында бір-бірінің іс-әрекетін көріп отырады. Сондықтан кейбір оқушылар топ мүшелерінен қалыспай табыс пен бәсекеттестікке ұмтылады. Топ басшысы бірлескен әрекет ету бойынша топ мүшелерін бағалайды және сабақтағы көңіл-күйлерін смайликтер арқылы білдіреді. Сабақта топтық жұмыста жалығып отырған оқушылардың қызығушылығы артып, олар жұмыла жұмыс жасай біледі. Себебі, топтық жұмыста ЖАДА-ның көмегі көп деп ойлаймыз. Орташа оқитын оқушы төмен оқитын оқушыларымен ойларын бөлісіп жатады. Ал тез қабылдайтын, сабақ үлгерімі жоғары балалар орташа оқитын оқушыларға кеңес бағыт бере отыра көмектеседі. Жаңа әдісті қолданып ұсынған тапсырмаларда оқушылар бір-бірімен тығыз қарым-қатынас жасап, өздеріне ұсынылған тапсырманы орындау жолдарын іздеу барысында топпен шешіп, бір-бірінің көмегіне жүгінеді. Яғни, бұл жерде Мерсер (2000) сипаттағандай, білімді бірлесіп алуда немесе «пікір алмасу» барысында тең құқылы серіктестер болып табылады. Бұдан оқушыларды топтық жұмысқа итермелеу арқылы, әрқайсысы өз қабілеттеріне қарай ойларымен бөлісуге ерікті. Берілген тапсырманы орындау барысында әркім өз идеяларын ортаға тастап, өзара рөлге бөліне отырып, берілген уақытты тиімді пайдалануға тырысып отырады. Ал түсінгендерін топпен қорғау барысында топтар бір-біріне сұрақ-жауап арқылы кеңінен талқылап отырады. Мұндай сабақтарда сыни тұрғыдан ойлауға, білім беру мен білім берудегі басқару және көшбасшылық және талантты мен дарынды балаларды оқыту модульдері араласып өтіледі. Сабақтағы мұғалімні рөлі бағыт беруші, оқушының ойын толықтырушы, топтық ережелерді сақтау барысын қадағалаушы, оқушылардың білім деңгейін бағалаушы, бақылаушы. Сабақтың соңында кері байланыс кезінде мен «Нені білдім?», «Не ұнады?», «Не ұнамады?» деген сұрақтар бердік. Кері байланыс мұғалімнің келесі сабақты жопарлауына, жаңа әдіс-тәсілді енгізуіне негіз болады. Драхмэн мен Суэтстің (1988) айтуынша кері байланыс пен құрдастарының ескертулері тұрақты нәтижелерге қол жеткізуге мұғалімнің сынына қарағанда тиімді болуы ықтимал. Алайда оқыту үдерісі оқушылардың тапсырманы орындаудың бастапқы кезеңінде өзінің білімі мен дағдылары және тапсырма аяқталғаннан кейін нені білетіндігі туралы нақты білген жағдайда ғана тиімді болады.

Қорытындылай келгенде бастауыш сыныпта оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін тәжірибеге енгізу, тиімді әдіс-тәсілдерін қолдану оқушыға білім берумен ғана шектелмей, алған білімдерін сыныптан тыс жерлерде қолданып, өмірмен байланыстыра алуға, яғни сындарлы ойлануларын дамытуға кеңінен жол ашады. Сондай-ақ бірлескен оқу, ынтымақтаса білім ала отырып, бірін-бірі оқыту, бірін-бірі бағалау әрекеттері олардың пәнге деген қызығушылықтарын оятады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Екінші (негізгі) деңгей. «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ. 2015-138 б.

2. Мектептегі тәжірибе кезеңінде орындауға арналған тапсырмалар. (Үлестірмелі материалдар) Екінші (негізгі) деңгей. «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ. 2015 ж.

3. Құдайбергенов К.С. (2013). Мектептегі іс-әрекетті зерттеу Орақова А.Ш, Жартынова Ж.А, Қойлық Н.О, Ким В.Н, Корниова Т.Б. «Интерактивті оқыту әдісін қолданып сабақты жоспарлау және басқару» (2013)

4. Әдебиеттік оқу. Жалпы білім беретін мектептің 3-сыныбына арналған оқулық. Алматы «Атамұра» 2014 ж.

ӘОЖ 37.091.3 (574)

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕР АРҚЫЛЫ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Ашимова Мейрамгуль Мажитовна
«№3 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-зерттеуші
Семей, Қазақстан

Аңдатпа. *Қазіргі таңда білім саласындағы іргелі өзгерістерге, тың жаңалықтарға жол ашты. Оқытудың жаңа әдістері мен интербелсенді әдістерін енгізу оқушылардың да қызығушылығын оятады. Әлемдік кеңістікке енуге, қашықтықтан білім алуға жол ашылып отырған заманда рухани байлықтың көзіне айналып отырған ұлттық құндылықтарымыздың маңызынан алыстамауымыз қажет.*

Кілт сөздер: *интербелсенді әдістер, рөлдік ойын, шығармашылық, зерттеу жұмыстары.*

Оқу үрдісінде кеңінен қолданыс тауып келген ойын әдісінің оқыту мен тәрбие жүйесінде маңызы, ойын арқылы оқу міндеттерін тиімді шешуге болатынын және оның баланың ой-өрісін, қабілетін дамытудағы мәні ғалымдар тарапынан дәлелденіп отыр.

Интербелсенді әдіс – адамның мінез-құлқының, ойлау қабілеті мен шығармашылық іс-әрекетінің көрінісі.

Жеке тұлғаның дамуындағы ойынның әсерін ерте заманның өзінде-ақ атақты отандық және әлемдік ғұлама ойшылдар, педагог, психолог ғалымдар көріп, байқап оның іске асыру жолдарын ұсынған. Ойын әрекетінің философиялық негіздерін ғылыми тұрғыдан қарастырған зерттеушілер: Г.Спенсер, И. Хейзинга, И. Кант, В. Вундт, Ф. Шиллер, К. Бюллер, В. Фриге, В.Демин т. б. ғалымдар оның бала қиялы мен ойлау қабілетіне оң әсер ететінін анықтаған [1, 23].

Ал психолог ғалымдар: Л. Занков, Л. Выготский, Д. Рубинштейн, А.Леонтьев, Д. Эльконин сынды тағы басқа ғалымдар ойынның адам психологиясына әсерін дәлелдеп шықты. Яғни, ойын кезінде балалардың ортамен қарым–қатынасы кеңейіп, таным қабілеті өсіп, мінез–құлқы қалыптасады, ойынның сан алуандылығы балаларды достыққа, адамгершілікке, тапқырлыққа, шапшаңдыққа баулиды [2, 58].

Интербелсенді әдіс туралы дәлелді ұсынылған теорияларда оның көптеген қызметі анықталған. Солардың бірін алғаш рет жасаған Ф.Врубель: «Ойын арқылы бала өзін-өзі көрсеткісі келеді»,- дейді. Зерттеуші ғалым Д.Б.Эльконин: ойын баланың қажеттіліктерін, қызығушылықтарын қанағаттандырып, оның өмірге бейімделуін жеңілдетеді болмысты тануға көмектеседі. Ойын арқылы бала білім алады, тәрбиеленеді, қоғамды құрметтеуге үйренеді, ынтымақтасып жұмыс істеуге дағдыланып, ұтылуға емес, ұтуға тырысады.

Ал көрнекті ғалым Бабанский: «Ойын бастауыш сынып оқушыларының барлық әрекеттерін ынталандырудың әдісі»,- деген анықтамасына сүйенсек, ойынның білім сапасын көтерудегі, оқушылардың оқу үлгеріміне жақсы әсер ететіндігіне көз жеткіземіз [3, 58]. В. В. Николина жүргізген зерттеу нәтижелері негізінде ойын технологиясының бірнеше компоненттерін бөліп көрсетті, мәселен:

- мотивациялық;
- бағдарлаушылық;
- мақсаттылық;
- мазмұндық-тәсілдік;
- құндылық-еріктік;
- бағалаушылық. [1, 64].

Ойын – білім жүйесінде дәстүрлі оқытудан бастап күні бүгінге дейін қолданылып отырған әдіс, қазіргі таңда оны жүргізудің тың жолдары, әдіс-тәсілдері, технологиясы ұсынылып отыр. Оқушыларды сабақта ойната отырып білім беру олардың белсенділіктерін, пәнге деген қызығушылықтарын оятып қана қоймай, ұжыммен, топпен жұмыс жасауларына, сондай-ақ білім-білік дағдыларына, шығармашылық қабілеттеріне түрткі болады. Ойынды жүргізудің инновациялық технологиясынан іздену мұғалімнің де терең білімі мен ізденісін, шеберлігін талап етеді. Өйткені заман озған сайын адамзаттың да ой-өрісі қарыштап, қиялы дамитындығы белгілі, бұл жаңашылдықты талап ететін үрдіс.

Әдебиет пәні – өнердің пәні. Сондықтан да рухани байлықтың ордасы болып отырған әдебиет пәнінде оқушыларды ойын арқылы шығармашылық жұмыстарға баулудың тиімділігі зор. Бұл олардың өз беттерімен жұмыс істеулеріне, сөздік қорларын жетілдіріп, көркем сөйлеулеріне, коммуникативтік құзіреттіліктерін дамытып, интеллектуалдық қабілеттерін оятуға түрткі болады. Алынған ойын түрлерінің бағдарламаға сай болуы, оны орындаудың талаптары, ережесі түсінікті болуы, оқушылардың өзіндік ізденісіне құрылуы өте маңызды.

Әдебиет сабағында оқушыларды шығармашылық жұмыстарға жетелеуде рөлдік ойындардың маңызы зор. Өз іс-тәжірибемізде жиі қолданып жүрген рөлдік ойындар оқушылардың мәнерлеп оқып, нақышына келтіру қабілеттерін, образға ену, қиялдау, көркем тілін дамыту сынды дағдыларына түрткі болады. Мәселен, «Ертегілер әлеміне саяхат» тақырыбында сабақ өткенде ертегі кейіпкерлерін қонаққа шақырып, рөлге ену оқушыларға өте қызықты әсер берді. Оқушылар ертегілерді сахнаға лайықтап қойып, өздері түрлі рөлдерде ойнауда белсенділік танытты. Сондай-ақ шығармашылық бағыттағы рөлдік ойын түрі «Ертегі кейіпкері және Мен», немесе «Тазша бала бүгінгі таңда...» т.б тақырыпта оқушылардың ой-өрісін, сөйлеу тілдері мен актерлік шеберлігін дамыту мақсатында берілген ойын олардың өз көзқарастарын, шешімдерін дәлелдей білу дағдыларына түрткі болды. Сол сияқты әр тақырыпқа байланысты өзгеріп отыру, келесі сабақта шешендердің, батырлардың т.б образына ену – олардың шығармашылық ізденістеріне жол ашуда. Оқушылардың интеллектуальдық қабілеттері мен логикалық ойлауларына негізделген сөзжұмбақтар, аннаграммалар, «жаңылтпаштар сайысы» оқушыларды шапшаңдыққа, тапқырлыққа, шығармашылық ізденіске жетелейді.

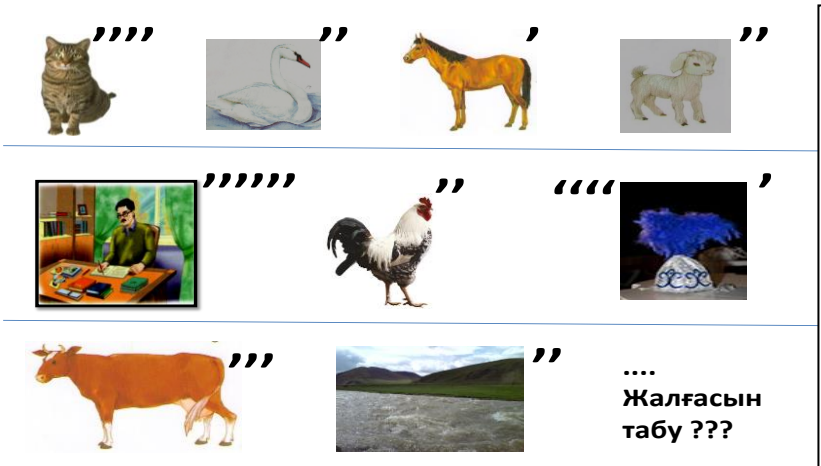

«Ойлан, тап!» логикалық ойыны.

Берілген суреттерден тиісті әріптерді алып тастасаң, нақыл сөз шығады. Шыққан сөздің жалғасын табу.

Шешуі: Мақал-мәтел сөз .... (мәйегі)

Әдебиет пәні - ұлттық құндылық пен мәдениеттің, адамгершілік тәрбиенің құралы. Сондықтан да ұлттық құндылықтарымызды жаңғырта отырып, ұрпақ тәрбиелеуде әдебиет пәнінің маңызы басым. Халқымыздың ұлттық ойындары тек әдебиет сабағында ғана емес, өзге пәндерде де тиімді қолданылып жүр.

Өз іс-тәжірибемізде «Сиқырлы сандық», «Алтын сақа», «Алтын көмбе», «Алдардың таяғы», «Бәйге», «Жұлдызды сәт» т.б. ойын түрлерін қолданамыз. Төменде «Жүзден жүйрік,» интеллектуалдық ойын сабағын жариялап отырмыз.

І Интербелсенді әдіс

І кезең. «Мақал-сөздің мәйегі». «Кім шапшаң?». (Мақал-мәтелдер сайысы)
ІІ кезең. «Ойлан, тап, құра!» (Жұмбақтар сайысы)
ІІІ кезең. «Жалғасын тап» (Балама жазу)
ІV кезең. «Кім жүйрік?»

Сайыстың барысы.

І кезең. «Мақал-сөздің мәйегі». «Кім шапшаң?». (Мақал-мәтелдер сайысы)

Топ мүшелері ұяшықтарды таңдап, ондағы ұсынылған тақырыптар бойынша мақал-мәтелдерді айтып, жарысқа түседі. Слайд №1.

1	**2**	**3**
4	**5**	**6**

1 ұяшықта – ерлік тақырыбы
2 ұяшықта – Отан, туған жер тақырыбы
3 ұяшықта – білім тақырыбы
4 ұяшықта – еңбек тақырыбы
5 ұяшықта – тіл тақырыбы
6 ұяшықта – тәрбие тақырыбы

ІІ кезең. «Ойлан, тап, құра !» (Жұмбақтар сайысы)
1-тапсырма. Топ мүшелеріне жұмбақтар беріледі. Жауабын шешу.
2-тапсырма. Сайыскерлерге арнайы суреттер беріледі. Сонда бейнеленген заттарға қарап, соған тән мақал-мәтелдерді ойлап табу. Қай топ көп мақал-мәтел тапса, сол жеңімпаз болады.
Мысалы. Үлгі: Отан – оттан да ыстық.

Сайыскерлерге ұсынылатын суретті картиналар.

(Дұрыс жауабы: Үлгі. Туған жерге туынды тік. Отан отбасынан басталады. Кітап-білім бұлағы, білім -өмір шырағы. т.б)

ІІІ кезең. «Кім жүйрік?»
1-тапсырма. Оқушыларға арнайы «Жеңімпаздар» деген сөз ұсынылады. Осы сөзден белгілі бір уақытта сөздер құрап жазу. Қай топтың сөз саны көп болса, сол топ ұпайға ие болады.
2-тапсырма. «Кім жаңылды?» ойыны. Топ басшылары жаңылпаш айтып сайысқа түседі.

Ережесі: Сүрінбей қайталау, шапшаңдық, нақтылық, есте сақтау, мүдірмей тез қайталау.
Қорытынды кезең. Жеңімпаздарды ұпай санына орай анықтап, мадақтау.

Ойын әдісін сабақта қолданудың тиімділігін төмендегіше сараптауға болады:
-оқушылардың білімді өз ізденістері арқылы алып, тәжірибеде қолдануына;
-белсенлілікке, тапқырлыққа, шапшаңдыққа;
-сөздік қорларының молайып, көркем сөйлеулеріне;
-шығармашылық ізденістері мен қабілеттеріне;
-пәнге деген қызығушылықтарына;
-логикалық ойлауларына түрткі болады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Педагогика. Учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей / Под. Ред. П.И. Пидкасистого. - М: Педаг. Общество, 1998. - 640 с.
2. Выготский Л.С.Игра и ее роль в психическом развитии ребенка.// Вопросы пс ихологии. – 1966. Т. 6. 340 с.
3. Бабанский Ю.К.. Методы обучения в современной общеобра-зовательной школе. - Москва: Просвещение, 1985. - 208 с.
4. Бітібаева Қ, Құдайбергенова Г, Мұқашева М. Әдебиетті оқытудың инновациялық технологиясы.- Өскемен, 2002.

СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT

ИЗТАЕВА ШАКИЗАТ ОРАЛБЕКОВНА (КЕНТАУ, ҚАЗАҚСТАН) ДНҚ ЭКСТРАКЦИЯ ӘДІСТЕРІНІҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ «БИОМЕДГРИД» 3
ТОЛҚЫН БАЛҒЫН (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) МАТЕМАТИКАНЫ ОҚУДЫ БАҒАЛАУ ӘДІСТЕРІ 7
САМБЕТОВА АЙНУР ЖОЛДАСОВНА (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ 10
АМАНКУЛОВА АЛИЯ БАЛТАШОВНА (ҚОНАЕВ, ҚАЗАҚСТАН) LESSON STUDY ӘДІСІНІҢ ТИІМДІЛІГІ 12
КОЛАНОВ МЕЙРАМБЕК МАКСИМОВИЧ (АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН) ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ- НӘТИЖЕГЕ БАҒЫТТАЛҒАН БІЛІМ БЕРУ КЕПІЛІ 14
ГУРЬЕВА ЕЛЕНА ВАЛЕНТИНОВНА (СЕМЕЙ, КАЗАХСТАН) РАБОТА С РОДИТЕЛЯМИ КАК ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛЬНОЙ ШКОЛЫ 17
АДЕРИХИНА И.В. ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ С ОДАРЕННЫМИ СТУДЕНТАМИ 20
СЕЙІТСҰЛТАН ОРЫНКҮЛ ТОХТАРҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) ЕРЕСЕК ТОП БАЛАЛАРЫНА СЮЖЕТТІК-РӨЛДІК ОЙЫНДАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ..... 25
ГАБДУЛЛИНА АНАРА АДИЕТОВНА (БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ, ҚАЗАҚСТАН) ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТЕ БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН БАСҚАРУ 28
ДОМАНОВА НАТАЛЬЯ ВЛАДИМИРОВНА (КАРАГАНДА, КАЗАХСТАН) ЛОГОРИТМИКА В КОРРЕКЦИОННОЙ РАБОТЕ ЛОГОПЕДА С ДЕТЬМИ С НАРУШЕНИЯМИ ОПОРНО-ДВИГАТЕЛЬНОГО АППАРАТА 31
AMANKULOVA AIDANA AKHMETOVNA (AKTOBE, KAZAKHSTAN) USING GAMES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN COLLEGE 34
УРУНБАСАРОВА ЭЛЕОНОРА АДАЛОВНА, НУРАХАНОВА ЭЛМИРА МУРАТОВНА, УТЕГЕНОВА АЛИЯ АМАНТАЕВНА, МУСАКАНОВА ГУЛЬЗИРА ЕРКЕНОВНА (АСТАНА, КАЗАХСТАН) К ВОПРОСУ О ПРЕИМУЩЕСТВАХ И НЕДОСТАТКАХ ДИСТАНЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ 37
JANUNTS KAREN GEGAMOVICH (PETROPAVLOVSK, KAZAKHSTAN) IDENTIFYING CHARACTERISTICS OF THE GLOBAL NOVEL DURING HOME READING CLASSES 40
А.А.ШАКЕНОВА, А.А.АХСУТОВА (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) КӘСІПОРЫНДАРДЫ БАСҚАРУДЫҢ АВТОМАТТАНДЫРЫЛҒАН ЖҮЙЕСІ - MES ЖҮЙЕСІ 43
ТӘЖИЕВА АҚНИЕТ ҒАЛЫМЖАНҚЫЗЫ (ҚЫЗЫЛОРДА, ҚАЗАҚСТАН) ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚИЯЛЫН ДАМЫТУ ӘДІСТЕРІ 46
САЙРАН АНЕЛЬ САЙРАНҚЫЗЫ (ҚЫЗЫЛОРДА, ҚАЗАҚСТАН) ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘРЕКЕТКЕ БАУЛУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ 50
КӘДІРБЕРДИЕВА АЙКЕРІМ ШОҢБАЙҚЫЗЫ (ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН) ҰЛТТЫҚ ҚОЛӨНЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ 54

КОЖАГЕЛЬДИЕВА С.С., РАЙЫМБЕТОВА АЙСҰЛУ (ТҮРКІСТАН, ҚАЗАҚСТАН) БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ДАМЫТУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ 57
НУРМАХАМБЕТОВА АСЕЛЬ, КОШКАРОВА МАДИНА (ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН) БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ ЖҰМЫСТАРЫ 62
СЫДЫКОВА З.Е., КОЖАГЕЛЬДИЕВА С.С., БАЛГИНБЕКОВА К. (ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН) САБАҚТА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ 65
РЫСҚҰЛОВА АЙГЕРІМ ӘСКЕРБЕККЫЗЫ, БЕКЖАН ТУРСЫНАЙ АБДИКАЛИЕВНА (ҚЫЗЫЛОРДА, ҚАЗАҚСТАН) ПСИХОГИМНАСТИКА АРҚЫЛЫ АҚЫЛ-ОЙ БҰЗЫЛЫСЫНЫҢ ЖЕҢІЛ ДӘРЕЖЕСІ БАР БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДА ӘЛЕУМЕТТІК-ТҰРМЫСТЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМЫТУ..... 68
АГИБАЕВА БАНУ ДАВЛЕТОВНА (ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ, ҚАЗАҚСТАН) LESSON STUDY АЯСЫНДА ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫ 71
БОСТАЕВА ДАМИРА УАЛИХАНОВНА (ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ, ҚАЗАҚСТАН) LESSON STUDY ЗЕРТТЕУІН ЖҮРГІЗУ, СЫНЫПТАҒЫ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУ, САБАҚТЫҢ САПАСЫН ЖАҚСАРТУ МАҚСАТЫНДА БАЯНДАМА 73
ОМАРОВА ГУЛБАҚЫТ ДЖОРАБЕКОВНА (ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ, ҚАЗАҚСТАН) LESSON STUDY ТӘСІЛІ АРҚЫЛЫ «ДИАЛОГТІК ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БЕЛСЕНДІЛІГІН ҚАЛАЙ АРТТЫРУҒА БОЛАДЫ?» 77
КАМЫСБАЕВА А.Б. (ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ, ҚАЗАҚСТАН) LESSON STUDY ӘДІСІНІҢ ТИІМДІЛІГІ 79
ОРАЗАЛИЕВА НАЗГУЛ БУРКИТБАЕВНА (ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ, ҚАЗАҚСТАН) САБАҚТЫ ЗЕРТТЕУ (LESSONSTUDY):БІРЛЕСКЕН ОҚУ ТӘЖІРИБЕСІ 81
САЛЕНКО НАТАЛЬЯ АНАТОЛЬЕВНА (ЖАМБЫЛСКАЯ ОБЛАСТЬ, КАЗАХСТАН) ОПИСАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОПЫТА ПО ТЕМЕ «ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД LESSON STUDY КАК РЕСУРС РАСШИРЕНИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ УЧИТЕЛЯМИ С ЦЕЛЬЮ ФОРМИРОВАНИЯ У ОБУЧАЮЩИХСЯ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ 21 ВЕКА» 85
[1]TOISHYBEKOVA GULNAZ ASKHATKYZY, [2]TOISHYBEKOV LESKEN ASKHATULY (ALMATY, KAZAKHSTAN)[1], (TARAZ, KAZAKHSTAN)[2] THE ROLE OF EQ IN FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION 89
АБДРАЕМОВА АЙГЕРИМ ГАЛЫМБЕКОВНА (ТАЛДЫКОРГАН, КАЗАХСТАН) ИЗУЧЕНИЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА: ПЕРСПЕКТИВЫ И ВОЗМОЖНОСТИ 92
БИСЕМБАЕВА БАЗАРКУЛ МУРАТОВНА (ҚЫЗЫЛОРДА, ҚАЗАҚСТАН) «АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МҰҒАЛІМДЕРДІҢ САБАҚТА ТАБЫСТЫ БОЛУ ҚАҒИДАЛАРЫ» ... 95
АҚЫТ М., ИНТЫБЕКОВА М., СЕРІКБАЕВА Ғ., МЫРЗАБАЕВА Ф. (УСТЬ-КАМЕНОГОРСК, КАЗАХСТАН) ИНТЕГРАЦИЯ АКАДЕМИЧЕСКОГО ПИСЬМА В ПРОЦЕСС ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ 99
УРУНБАСАРОВА ЭЛЕОНОРА АДАЛОВНА, КЕНЖЕБУЛАТОВА АСИЯ МИКОЯНОВНА, АЛЬКЕЕВА САУЛЕ МУХАМЕДЖАНОВНА, БАЙМАГАМБЕТОВА КУЛЬБАРШИН НУРБАЕВНА (АСТАНА, КАЗАХСТАН) ПРИНЦИПЫ ГУМАНИЗМА КАК ОСНОВА МЕЖКУЛЬТУРНОГО ОБЩЕНИЯ..... 102
АТАЛИКОВ ЖАНДОС МУХТАРҰЛЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) СПОРТ МЕКТЕПТЕРІНДЕ КҮРЕС ТҮРЛЕРІНЕН ОҚУ-ЖАТТЫҒУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ 105

ӘЛІМХАН АЯХАН ҚЫДЫРӘЛІҚҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) САМБО КҮРЕСІМЕН ШҰҒЫЛДАНАТЫН ЖАСӨСПІРІМ БАЛУАНДАРДЫҢ ҚОЗҒАЛЫСЫ САПАЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ НЕГІЗДЕРІ 109
ЖАНӘДІЛ ЖАНДОС АЙДОСҰЛЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) СТОЛ ТЕННИСІ ОЙЫНШЫЛАРЫН ІРІКТЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ДАЙЫНДЫҚ ӘДІСТЕМЕСІ .. 112
ЖАРАСОВА БАЯЖАН МАУСУМХАНОВНА (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) СПОРТШЫЛАРДЫҢ ЖАРЫС АЛДЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДАЙЫНДЫҒЫ 116
КАРЛЫБАЙ АРСЫЛАН АБДИМУРАТУЛЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) ЖОҒАРЫ ДӘРЕЖЕЛІ СПОРТШЫЛАРДЫ ЖАТТЫҚТЫРУ ҮРДІСІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ 119
ҚӘДІРҚҰЛОВ АБЫЛАЙХАН АСАНҚҰЛҰЛЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ МЕН ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ БІЛІМІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 123
ҚҰРАЛ ЕСБОЛ МАРАТҰЛЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ ЖӘНЕ АЛҒАШҚЫ ӘСКЕРИ ДАЯРЛЫҚ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДА ОТАНСҮЙГІШТІКТІ ТӘРБИЕЛЕУ 126
САБАЛИЕВА АРАЙЛЫМ ТАНРБЕРГЕНОВНА (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ЖӘНЕ СПОРТ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ ҚЫЗМЕТІ РЕТІНДЕ 130
ТУЛЕУОВ АЯН НУРТАЕВИЧ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) ҰЛТТЫҚ СПОРТ ТҮРЛЕРІ АРҚЫЛЫ ЖАСТАРДЫҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ 134
ӘБЖАН АЗАМАТ ИМАНМҰХАМЕДҰЛЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) АРМРЕСТЛИНГПЕН АЙНАЛЫСАТЫН ЖАСӨСПІРІМ СПОРТШЫЛАРДЫҢ ЖАРЫС АЛДЫНДАҒЫ КЕЗЕҢДЕГІ АРНАЙЫ ДЕНЕ ДАЙЫНДЫҒЫ 138
ЕСПЕРГЕНОВА БАЯН АУСЕКЕНОВНА (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) БІЛІКТІЛІГІ ЖОҒАРЫ БОКСШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ДАЯРЛЫҒЫ ӘДІСТЕМЕСІН ЖЕТІЛДІРУ 142
ТЕМИРЖАНОВ ҚҰДАЙБЕРГЕН ҚАЙРАТҰЛЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) БОЛАШАҚ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН, ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 145
BAIDALIYEVA LAZZAT BEGAIDAROVNA, SMAILOVA SHOLPAN ERGALIKYZY (KYZYLORDA OBLAST, KAZAKHSTAN) MODERN METHODS OF TEACHING BIOLOGY..... 149
AITMUKHANOVA AGZHAN ERALIYEVNA, KAMILAYEVA MULDIR ESSENBEKOVNA (KYZYLORDA, KAZAKHSTAN) METHODS OF TEACHING CHEMISTRY IN MODERN EDUCATIONAL ENVIRONMENT: OPPORTUNITIES AND PROSPECTS 152
АСАНОВА ӘСЕЛ БАУЫРЖАНҚЫЗЫ (ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН) БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТКЕ ДАЙЫНДЫҒЫНЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ 154
КАЛИАКБАРОВА ЛЯЙЛЯ ТОКЕНОВНА, БИБОЛАТ УЛПАН ЖУСИПКЫЗЫ, ШЕРМЕТОВА ДАНАГУЛ АДИЛКЫЗЫ, ҚУАНДЫҚ АҚНҰР МҰХТАРҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВОСПИТАНИЯ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ШКОЛАХ КАЗАХСТАНА 157
ЕРОФЕЕВА ЛЮБОВЬ ИГОРЕВНА (ЖЕЗКАЗГАН, КАЗАХСТАН) РАЗВИТИЕ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ 161

МЕРГЕНБАЕВА ЖАНАЙЫМ МЕЙРАМОВНА, АМАНКОСОВА АСЕМ АЛМАБЕККЫЗЫ (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) ПОВАРСКОЕ ДЕЛО НЕ РЕМЕСЛО, А ИСКУССТВО 165
ЖУМАБАЕВА КАТИПА НУБОРАКОВНА (ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ, ҚАЗАҚСТАН) М.ӘУЕЗОВТІҢ «КӨКСЕРЕК» ӘҢГІМЕСІ. АҚ ҚАСҚЫР МЕН КӨКСЕРЕК..... 166
КАЖИЕКБЕРОВА ГУЛЬНАР КУМАРБЕКОВНА (УСТЬ-КАМЕНОГОРСК, КАЗАХСТАН) БАЙ-БАЙ ҚҰЛАГЕРІМ 168
ИМАНГАЛИЕВА МЕРУЕРТ САЙЛАУОВНА (АБАЙ ОБЛЫСЫ, ҚАЗАҚСТАН) АБАЙ МҰРАСЫН ОҚЫТУДА Қ.О.БІТІБАЕВАНЫҢ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ ТИІМДІЛІГІ..... 171
РАХИМЖАНОВА ШЫНАР ТУРСЫНОВНА (АБАЙ ОБЛЫСЫ, ҚАЗАҚСТАН) ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ АБАЙ МҰРАСЫНЫҢ МАҢЫЗЫ 175
ТОЛЕУКАНОВА АЙНУР ДЕЛДЕРХАНОВНА (ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ, ҚАЗАҚСТАН) ӘЛ-ФАРАБИ «ҚАШЫҚТАСЫҢ ТУҒАН ЖЕР», «ТІРШІЛІКТЕ ҚҰРЫШТАЙ БОЛ ТӨЗІМДІ». «ЖҮРГЕНДЕР КӨП ДОСТЫҚ АТЫН МАЛДАНЫП»..... 179
АЛДЫРБАЕВА СВЕТЛАНА АЛЕКСАНДРОВНА (ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ, ҚАЗАҚСТАН) ГЕОГРАФИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ 185
АМИРЕНОВА МАРЖАН АМАНТАЕВНА (ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ, ҚАЗАҚСТАН) ЛЕССОН СТАДИ 3. ӘДЕТ-ҒҰРЫПТАР 189
БАЙСАЛБАЕВА ЖУЛДЫЗ САЙЛАУБЕКОВНА (ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ, ҚАЗАҚСТАН) Б. МОМЫШҰЛЫ «ҰШҚАН ҰЯ» ПОВЕСІ 171
КАЗРЕТОВА КАЛАМКАС ОМАРБЕКОВНА (КҮРШІМ АУДАНЫ, ҚАЗАҚСТАН) БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ 195
АШИМОВА МЕЙРАМГУЛЬ МАЖИТОВНА (СЕМЕЙ, ҚАЗАҚСТАН) БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕР АРҚЫЛЫ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ 197

Научное издание

МАТЕРИАЛЫ
Международного научно-методического
журнала
«ВЕСТНИК БОБЕК»

Сборник научных статей
Ответственный редактор – Е. Абиев
Технический редактор – Е. Ешім

Подписано в печать 28.02.2024
Формат 190х270. Бумага офсетная. Печать СР
Усл. печ. л. 25 п.л. Тираж 10 экз.